

MMTS
Powerflush Twente

- Motor en EGR reiniging
- Automaatflushen
- Onderhoud
- Banden

MMTS
Bandenhotel

- Winter- en Zomerbanden
- Opslag voor € 30,-
- Voor particulieren/bedrijven
- Ook Ski-boxen

Helmichstraat 37 hal 7
www.mmts-denekamp.nl
Tel: 06-51138022 Oldenzaal

Lijstenmakerij
KISTEMAKER
Fotogalerie

DRIENERBEEKWEG 30 7557AN HENGELO
074-242 37 57 email: info@fotogaleriekistemaker.nl
www.lijstenmakerijkistemaker.nl

Sinds kort gecertificeerd als "Guild Commended Framer" van het Engelse Fine Art Trade Guild

www.oudelandkaarten.eu

De Financiële Managers

Persoonlijk maatwerk volgens de financiële managers

HYPOTHEEK & FINANCIERINGEN VERZEKERINGEN BELASTING ADVIES

Reygerhoftehoek 68 Telefoon 053 4782053
7546 KC Enschede Mobiel 0653960460
info@definancielemanagers.nl
www.definancielemanagers.nl

COPY- & PRINTSERVICE
R-DESIGN

ZW PRINTS
FULL COLOR PRINTS
INBINDEN
GROOTFORMAAT FULL COLOR PRINTS TOT A0
BOUWTEKENINGEN ZW/W TOT A0
SPANDOEKEN
SNIJLETTERS
TEXTIELBEDRUKKING
DRUKWERK
GEBORTEKAARTEN
VERENIGINGSBOEKJES
SCRIPTIES
JAARVERSLAGEN
STEMPELSERVICE
FAXSERVICE
SELFSERVICE

Schuttersveld 44 - 7514 AL Enschede
(op woonboulevard Enschede)
Tel. 053-4308622 / Fax 053-4308624
e-mail: info@rdesign.nl
www.RDsign.nl

**Kwartaalblad van de Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Twente,
33e jaargang 2017 nr. 1**

Inhoudsopgave

Bestuursinformatie	p. 4
Even bijpraten of toch Prietpraat?	p. 6
Bontweverij	p. 7
Criminaliteit in de Enschedese volksbuurt De Krim	p. 8
Herman Nijhoff Sanderszoon koopman in Enschede	p. 13
Een verdwenen begrip en een veranderd straatbeeld	p. 20
De zoektocht naar "De Hulsmaat".	p. 22
Colofon	p. 26

Bestuursinformatie

Bijeenkomsten 2017

In april en mei 2017 zijn bijeenkomsten gepland op de volgende data:

08 april: Willem van Maren

Genealogie voor als het moeilijk wordt

13 mei: Mira Benes

Het maken van een boek in Word

Locatie

In principe vinden alle bijeenkomsten plaats in de Stephans-Hof, Grotestraat 207 te Borne.

Het vrije gedeelte van de bijeenkomsten begint om 13:00 uur.

De lezingen beginnen om 14.00 uur en eindigen om 16.00 uur.

Tijdens de bijeenkomsten zijn, in principe, aanwezig: het bestuur; periodieken van heemkunde verenigingen in onze regio; algemene afdelings- en NGV-informatie; de Genealogische Databank Twente (GDT) en de scans van onze bidprentjes en rouwbrieven.

Na afloop van de lezing op 8 april zal omstreeks 15.15 uur de ledenvergadering gehouden worden.

Zie voor verdere informatie over de lezingen onze website: twente.ngv.nl en dan klikken op Afd. agenda.

Uitnodiging

Afdelingsledenvergadering 2017/1

Hierbij nodigen wij u uit voor de jaarlijkse afdelingsledenvergadering. Deze zal gehouden worden op zaterdag 8 april 2017 om ca. 15:15 uur, na afloop van de lezing van die dag, in de Stefanshof, Grotestraat 207 te Borne.

Agenda Afdelingsledenvergadering

1. Opening en vaststelling agenda
2. Mededelingen en ingekomen stukken
3. Notulen Afdelingsledenvergadering van 12 november 2016
4. Jaarverslag van de afdeling over 2016
5. Financieel verslag over 2016 (ligt ter inzage)
6. Verslag van de kascontrolecommissie 2016
7. Benoeming leden kascontrolecommissie
8. Bestuursverkiezing
9. Benoeming afgevaardigde en plv. afgevaardigde naar de Algemene Vergadering van de NGV
10. Toelichting op belangrijke punten door afgevaardigde(n) naar de voorjaarsvergadering AV
11. Rondvraag en Sluiting

T.a.v. punt 8. Bestuursverkiezing.

Volgens rooster is aftredend de penningmeester Ben Schothuis. Hij stelt zich voor zijn functie herkiesbaar.

Jan Oude Munnink treedt tijdens de ledenvergadering af als voorzitter van de afdeling. Er moet dus een nieuwe voorzitter gekozen worden.

Leden van de afdeling kunnen kandidaten voordragen. (art. 30 Statuten)

- Kandidaatstelling kan geschieden door ten minste vijf leden.

- Kandidaatstelling dient uiterlijk één week voor de desbetreffende vergadering te geschieden door schriftelijke en ondertekende opgave aan de afdelingssecretaris.

T.a.v. punt 9. Benoeming (plaatsvervangend) afgevaardigde.

Het bestuur stelt voor Henk Huiskes als afgevaardigde te benoemen.

Voor de functie van plaatsvervangend afgevaardigde is een vacature.

Mocht u voor een van de functies belangstelling hebben dan kunt u voor informatie bij de secretaris terecht.

Marieken Scholten-Sijses, secretaris

Aanvulling rechten op afbeeldingen

De Beeldbank van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed bevat veel afbeeldingen die bruikbaar zijn als illustratie bij een artikel.

Verreweg de meeste foto's en bouwkundige tekeningen in de beeldbank, zijn gemaakt door medewerkers in dienst van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed of een van zijn voorgangers. De Rijksdienst is de rechthebbende van deze afbeeldingen.

Er is ook beeldmateriaal van derden in de beeldcollectie opgenomen. De Rijksdienst heeft gepoogd om eventuele rechthebbenden van dit materiaal op te sporen en hun toestemming tot openbaarmaking te verkrijgen.

Alle beschikbare bestanden zijn gratis te downloaden (tot het maximum formaat van 800 x 800 pixels) en mogen worden gebruikt onder de voorwaarden van de licentie Creative Commons Naamsvermelding-GelijkDelen 4.0 (CC BY-SA 4.0).

Dit betekent het volgende: Onder voorwaarde van bronvermelding, is beeldmateriaal uit de beeldbank vrij beschikbaar om te kopiëren, te verspreiden en te delen.

Een groot deel van de afbeeldingen in de beeldbank van de Rijksdienst is te bestellen in de webwinkel. Vanaf 1 januari 2016 zijn de afbeeldingen enkel als hoge resolutie download te bestellen. De prijs van een afdruk is €5,-.

Bij bijgaande foto van het Rijks Museum Twente komt dan de volgende vermelding te staan:

Vervaardiger Attema, Y., Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, objectnummer 552.505

TG nummer 2 – 2017

De volgende TG verschijnt eind juni 2017. Mocht u kopij willen aanleveren, dan is de sluitingstermijn hiervoor 14 april 2017.

Artikelen het liefst als platte tekst aanleveren, dus zonder opmaak. Foto's en dergelijke s.v.p. separaat meesturen als jpg-bestand in hoge kwaliteit, niet verkleinen!

U kunt uw bijdrage mailen naar afdelingsblad@twente.ngv.nl

Mijn familie in Twente

Op 11 november van dit jaar wordt de Twentse Voorouderdag in Vriezenveen gehouden.

In verband hiermee wordt de uitgave van TG-3 een themanummer.

Het thema van de Twentse Voorouderdag is: Mijn familie in Twente.

Wij vragen hiervoor van uw kant een bijdrage.

U bent vast wel bij uw onderzoek leuke, bijzondere of opmerkelijke zaken van uw familie tegengekomen. Schrijf het op en stuur het in.

De redactie kan u hierbij eventueel helpen.

De redactie

Genealogische dag in Gorssel

Zaterdag 29 april 2017 organiseert de Werkgroep Genealogie van de Historische vereniging "De Elf Marken" te Gorssel haar Genealogische dag. De dag vindt plaats in:

Zaal De Brink (naast NH kerk)
Hoofdstraat 27
7213 CV te Gorssel

Evenals voorgaande jaren begint de dag 's morgens om 10.00 uur en eindigt ongeveer 16.00 uur.

Vele standhouders zullen weer van de partij zijn, oude bekenden en ook nieuwe gezichten zullen dit jaar weer hun opwachting maken.

De familie Voortman zal deze dag centraal staan.

Meer informatie over de genealogische dag is te vinden op www.deelfmarken.nl

Werkgroep Genealogie

Even bijpraten of toch Prietpraat?

Door Jan Oude Munnink

Dit is de laatste keer dat u van mij deze bijdrage in ons afdelingsblad ziet. De eerste bijdrage van mijn hand verscheen in TG 4 van 2008.

In een van die eerste bijdragen lanceerde ik het idee om bijvoorbeeld ter gelegenheid van de honderdste verjaardag van een van uw ouders de gegevens vast te leggen en binnen familiekring en/of daarbuiten te publiceren. Hoeveel van u die hint hebben opgepakt weet ik niet. Van één lid weet ik het wel: Marcel Kistemaker. Zijn plan om tot een boekwerk over zijn familie en voorouders te komen stond al geruime tijd op stapel. Marcel is lid van de NGV en al jaren met een stand aanwezig op de Twentse Voorouderdagen. Zijn beroepsmatige specialiteit is lijstwerk en het maken en bewerken van (oude) foto's. Marcel is wat dat betreft een topfotograaf.

Op zaterdag 21 januari was er een presentatie van het familieboek Kistemaker, ter gelegenheid van de honderdste verjaardag van zijn vader Gerard Kistemaker. Dat was op een historische plek in de binnenstad van Oldenzaal, namelijk in "De Grootte Sociëteit" aan de Marktstraat in Oldenzaal. De expositie was te zien in het ernaast gelegen Koetshuis. Een groot aantal familieleden was uitgenodigd, dus was het meteen ook een familiereünie. Marcel

had voor de aanwezigen ook een Raampje Lambert Kistemaeker 1648

bezoek in het Palthehuis georganiseerd. Daar is momenteel een expositie over de opgravingen rondom de Plechelmusbasiliek. De Kistemakers zijn een oud Oldenzaals geslacht. Een van de oudste documenten uit de zeventiende eeuw vermeldt dat moeder (weduwe. E. Kistemakers) en zoon Lambert Kistemaker in 1639 een "roer" ontvangen ter verdediging van de stad. Tijdens de Tachtigjarige oorlog was Oldenzaal afwisselend in Spaanse en Staats' handen. Ook Berend van Galen (Bommenberend) "bezocht" regelmatig de regio Oldenzaal. De naam Kistemaker is een beroepsnaam, mogelijk zijn ze oorspronkelijk begonnen met het maken van z.g. tuugkisten. Die naam werd later verholandst tot "dekenkisten". De tuugkist bevatte je "tuig": kleren en andere bezittingen. De deken bestond immers in de zestiende en zeventiende eeuw niet. Het is best mogelijk dat de stoel van Huttenklaas (Klaas Arnink) waarop hij vastgezet werd, gemaakt is door een Kistemaker. De Kistemakers hadden ook andere beroepen zoals blijkt uit de afbeelding midden op de pagina.

Waarom zo'n uitvoerige vermelding van een lid van onze afdeling zult u zich afvragen. Het is om u duidelijk te ma-

ken dat familiegeschiedenis niet dood is en ook nooit dood zal gaan. De vrijheid om te zoeken naar de vorm waarin je je familiegeschiedenis wilt vastleggen is m.i. gelukkig niet gebonden aan een vastgelegde structuur; iedereen kan de vorm kiezen waarin hij dat wil.

Het afgelopen jaar hadden we gelukkig een aantal nieuwe leden, maar het aantal leden dat het lidmaatschap beëindigde was groter. Vanuit mijn optiek zullen de afdelingen van de NGV in de komende jaren waarschijnlijk niet groeien. Daar liggen - denk ik - een aantal oorzaken aan ten grondslag. Op de eerste plaats is de digitalisering van bronnen nog maar in zijn beginfase. Die trein is niet te stoppen en dat moeten we ook niet willen. Als ik alleen al zie wat er bij voorbeeld te vinden is op

Van Papier naar digitaal en op de website van het Historisch Centrum Overijssel, dan is dat een veelvoud van de bronnen die we ongeveer tien jaar geleden digitaal ter beschikking hadden. Als we kijken naar de websites van de gemeentes Almelo, Hengelo en Enschede, dan treffen we gegevens die daar makkelijker te vinden zijn dan bijvoorbeeld op *Wie Was Wie*. Ook buiten onze regio is het aantal bronnen om te zoeken toegenomen: Friesland was daarin een koploper. Daarnaast zien we dat de leeftijdsopbouw van de leden stijgt. Het aantal leden beneden de 60 jaar is marginaal.

Waaruit bestaat dan de meerwaarde van een afdeling van de NGV? Kort samengevat is dat volgens mij: een kwartaalblad dat uit meer bestaat dan een opsomming van kwartierstaten, lezingen die behalve genealogie een verrijking kunnen geven over bronnen uit de streekgeschiedenis, cursussen voor leden en niet-leden op het gebied van oude handschrift en stamboomonderzoek.

Mogelijk kan de afdeling onder een nieuwe voorzitter daar nog meer inspiratie aan geven en andere mogelijkheden concretiseren. Maar een bestuur kan haar werkzaamheden alleen goed vervullen als leden suggesties hebben t.a.v. activiteiten en die naar ook voren brengen. Daarom hierbij de oproep om uw voorstellen te mailen naar de secretaris.

Zelf kijk ik terug op een boeiende periode als voorzitter van de afdeling. Mijn werkzaamheden voor Twente Genealogisch wil ik graag voortzetten. Het bestuur zal tijdens de afdelingsledenvergadering in april aan de leden voorstellen of zij daarmee akkoord gaan.

Bontweverij

Door: Georges Schafraad

Over welke Enschedese textielfabriek is niet iets geschreven? Dat zal wel iedere fabriek geweest zijn maar meestal ging het dan over de producten die men er maakte en de mensen die er werkten.

In dit geval gaat het over een bijzondere gebeurtenis bij textielfabriek de Bontweverij die vroeger gestaan heeft aan de huidige C.F. Klarstraat / Veenstraat.

De textielfabriek werd in 1960 door de Nederlandse

Bontweverij overgenomen van E. ter Kuile & Zn. en ging failliet in 1980 toen er nog 70 man werkten. Ondanks de teloorgang van de Twentse textiel werd er in 1977 door de Bontweverij nog een afzuiginstallatie op de fabriek geplaatst. De klus werd uitgevoerd met behulp van een helikopter van de KLM en uiteraard trok dit veel bekijks. Op de locatie waar eerder de fabriek stond, staan nu woonhuizen en appartementsgebouwen.

Bontweverij met op de achtergrond de Espoortflat

Op de achtergrond het appartementsgebouw aan de Veenstraat

C.F. Klarstraat / Bontweverij januari 2017 met op de achtergrond de Espoort flat

Criminaliteit in de Enschedese volksbuurt De Krim

Door: Roy Boxman

Inleiding

In "Twente Genealogisch", jaargang 2016 nummer 3, heb ik een beeld geschetst van De Krim, een verdwenen Enschedese volksbuurt. In dit artikel heb ik onder meer aangegeven dat het verdwijnen van de buurt mede is veroorzaakt door de criminaliteit die er heerste.

Als genealogisch onderzoeker vraag ik me dan af om welk soort criminaliteit het gaat. Het maakt nogal verschil of het gaat om kruimeldiefstal of zware mishandeling.

Een andere vraag is die naar de daders van de gepleegde delicten. Voor mijn vorige artikel heb ik onder andere gebruik gemaakt van het boek van Bosch en Van der Jagt¹. In dit boek wordt een beeld geschetst dat een aantal families zeer honkvast was en een stempel op de buurt heeft gedrukt. Bij mij leidde dit tot de vraag of de criminaliteit door de jaren heen terug te herleiden was tot bepaalde families. Al met al voldoende aanleiding voor verder onderzoek.

Onderzoeksaanpak

De vraag of de criminaliteit door de jaren heen terug te herleiden is tot bepaalde families is te breed om in één keer te onderzoeken.

Ik heb me daarom bij mijn onderzoek geconcentreerd op de volgende deelvragen:

1. welke delicten zijn gepleegd en is daarin een lijn zichtbaar?
2. hoe is de samenstelling van de buurt door de jaren heen?
3. is er een relatie te onderkennen tussen de samenstelling van de buurt en de plegers van delicten?

Om deze vragen te beantwoorden, heb ik als eerste onderzoek gedaan in kranten uit deze periode. Dankzij Delpher² is een groot aantal krantenartikelen digitaal beschikbaar waardoor men zich snel een beeld kan vormen. Bij het raadplegen van de kranten heb ik me met name gericht op het soort delict. Hiervoor zijn niet alleen de redactionele artikelen interessant. Ook de rechtzaakverslagen, in die tijd doorgaans uitgebreid in de krant vermeld, hebben hier een goed beeld gegeven.

De gepubliceerde rechtszaken, waarbij met name de strafzaken van belang waren, zijn een goed vertrekpunt gebleken voor verdere archiefraadpleging.

Daarnaast heb ik de verhuuradministratie³ en correspondentie^{4,5} van de Enschedese Bouwvereniging geraadpleegd. De verhuuradministratie van de woningen in De Krim is beschikbaar in papieren vorm in het archief van de gemeente Enschede voor de periode 1909 tot en

met 1932. Hieruit is een beeld ontstaan van de namen en aantallen bewoners en hun verhuisbewegingen door de tijd heen. Ook de correspondentie is een interessante bron van (achtergrond)informatie en geeft bijvoorbeeld zicht op de beweegredenen van mensen.

VOORUITBETAALDE HUUR		No.	N A M E N.	ACHTERSTAND.		OPZEGGING.		HUUR PER WEEK.
DEBET.	CREDIT.			HUUR.	DEURW. KORTEN.	DATO.	TEGEN.	
			Mauritsstraat					1.00
DATUM.	BEDRAG.	DATUM.	BEDRAG.					

De verhuuradministratie van de Enschedese Bouwvereniging

Op basis van de resultaten van het onderzoek in de kranten en in de bewonersadministratie heb ik vervolgens het archief van de Rechtbanken van Almelo en Zwolle doorgenomen.

Tot slot heb ik gevangenisarchieven⁶ geraadpleegd om het verhaal ook op individueel niveau in te vullen.

1. Bosch, M. van den, Jagt, G. (1985). Al is de Krim ook nog zo min..... Hengelo, Nederland: Twents-Gelderse Uitgeverij Witkam b.v.
2. <http://www.delpher.nl/nl/kranten/>
3. Stadsarchief Enschede: Toegang: 108, Enschedese Bouwvereniging 1861 – 1956 nrs. 35-42 Huurboek (namen huurders en huurprijs) 1909 – 1953
4. Stadsarchief Enschede: Toegang: 108, Enschedese Bouwvereniging 1861 – 1956, nr. 8 Kopieboek van uitgaande correspondentie 1908 - 1917
5. Stadsarchief Enschede: Toegang: 108, Enschedese Bouwvereniging 1861 – 1956, nr. 9 Correspondentie met gemeente Enschede; Woningbouw; Huurkwesties en -geschillen; Correspondentie inzake De Krim, Sebastopol, Hoog en Droog; Woningbouw in het kader van de wederopbouw, 1884-1950
6. Inschrijvingsregister gevangen mannen, Gevangenis in 's-Hertogenbosch, 1815-1940, Toegangsnr. 52, Inv.nr. 374

Soorten delicten

De aard van de delicten die werden gepleegd, is zeer divers. Een belangrijke reden waarom mensen werden opgepakt, was openbare dronkenschap. Ook werd er regelmatig gevochten of werden er vernielingen gepleegd zoals het ingooien van een woningruit. Beide waren vaak het gevolg van het in de buurt veel voorkomende overmatige drankgebruik.

De plaatselijke krant van twaalf oktober 1915 verwoordde het als volgt: "Tegen K. d. Z. is door de politie alhier proces-verbaal opgemaakt, wegens vernietiging van glasruiten, in een woning aan de Oranjestraat."

Of uit een artikel uit dezelfde krant van vier september een jaar later⁸: "Het schijnt dat het Zaterdagavond In de Krim alhier, weer warm is toegegaan. Er moet flink gevochten zijn en zelfs zou er iemand met een mes vrij ernstig mishandeld zijn."

Zomaar twee voorbeelden van hoe het er in deze buurt aan toe kon gaan.

diefstal werden veroordeeld, ieder tot 6 maanden gevangenisstraf."

Nog een citaat uit dezelfde krant: "Tegen een tweektal Jeugdige boeffjes uit de Krim Is door de politie proces-verbaal opgemaakt wegens diefstal van een deken, een tweektal broeken en eenige zinken pijpen, ten nadeele van verschillende ingezetenen alhier."

Diefstal was dus niet alleen aan volwassenen voorbehouden.

De eerste deelvraag, "Welke delicten zijn gepleegd en is daarin een lijn zichtbaar?" is hiermee beantwoord. Het blijkt vooral te gaan om diefstal en openbare dronkenschap, al dan niet gecombineerd met geweldpleging of mishandeling. Uit het krantenonderzoek is verder nog gebleken, dat de Krim-bewoners zich ook met illegale caféhouderij, smokkel, oplichting en bedelarij bezig hielden.

Diverse krantenknipsels

Naast vechtpartijen en vernielingen werden er ook andere delicten gepleegd.

De bewoners, zeker zij die geen vaste dagbesteding hadden, bleken zich met enige regelmaat voor andere vergrijpen te moeten verantwoorden. Hierbij ging het dan bijvoorbeeld om smokkel van drank, rookwaren, boter of andere etenswaren. Ook oplichting, diefstal en verzet tegen het gezag waren geen uitzondering.

Een citaat, uit de rubriek Twentsch Nieuws, van drie november 1916⁹.

"Het Hof te Arnhem bevestigde gisteren o.m. de vonnissen der Zutphensche rechtbank waarbij P. J. W., stoelmatter te Enschede en J. J. V., koopman, aldaar, wegens

7. "Twentsch Nieuws. Enschede, 12 Oct.". "Twentsch dagblad Tubantia". Enschede, 12-10-1915, Geraadpleegd op Delpher op 19-08-2016, <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMSAEN01:000044918:mpeg21:p002>
8. "Twentsch Nieuws. Enschede, 4 Sept.". "Twentsch dagblad Tubantia". Enschede, 04-09-1916. Geraadpleegd op Delpher op 19-08-2016, <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMSAEN01:000045004:mpeg21:a0005>
9. "Twentsch Nieuws. Enschede, 3 Nov.". "Twentsch dagblad Tubantia". Enschede, 03-11-1916. Geraadpleegd op Delpher op 17-12-2016, <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMSAEN01:000045098:mpeg21:a0007>

De bewoners van De Krim

De tweede onderzoeksvraag betreft de samenstelling van de buurt door de jaren heen.

Zoals ik in mijn eerdere artikel al heb aangegeven, woonden in de buurt zeer uiteenlopende soorten mensen. Naast arbeiders, die in één van de vele fabrieken in Enschede werkten, waren er ook woonwagenbewoners en gelukszoekers in de buurt neergestreken.

Rond de eeuwwisseling waren de meeste arbeiders verdwenen en bleef de buurt vooral bevolkt door mensen met ambulante beroepen zoals kermisreizigers, scharenslijpers, marskramers en andere kooplieden.

Het lijkt een buurt met innige banden. In de verhuurdersadministratie van de Enschedese Bouwvereniging en het bevolkingsregister van de gemeente Enschede is te zien, dat veel bewoners familiebanden met elkaar hebben.

De gezinnen, vader, moeder en hun meestal nog minderjarige kinderen, woonden op één adres in De Krim. Bij het volwassen worden van de kinderen nam de behoefte aan woningen toe, zeker omdat de woningen eigenlijk niet berekend waren op meer dan zes personen. Het volwassen worden en het vormen van relaties maakte de behoefte aan eigen woningen steeds dringender.

Woningen die er niet altijd waren. In eerste instantie bleven volwassen kinderen, soms ook nog met hun partner, daarom vaak bij de (schoon)ouders wonen.

Als er echter een woning in De Krim vrijkwam, werd deze, als het ook maar enigszins mogelijk was, door de volwassen kinderen gehuurd.

Aangezien de kinderen vaak dicht bij hun ouders in de buurt bleven wonen, kon het gebeuren, dat van de 145 woningen in De Krim soms wel zeven of acht woningen bewoond werden door leden van dezelfde familie. Zouden we hierbij ook de schoonfamilie meerekenen, dan loopt dit aantal nog verder op.

De straten in De Krim¹⁰

De daders

De soorten delicten en de ontwikkelingen in de buurtsamenstelling zijn in voorgaande paragrafen helder geworden.

Door wie werden ze gepleegd, wie waren nu eigenlijk de daders? En is er een verband te zien tussen enerzijds de samenstelling van de buurt en anderzijds de plegers van de delicten?

Zowel uit de in de krant gepubliceerde rechtbankverslagen als uit de archieven van de rechterlijke macht komt naar voren, dat de plegers van de verschillende delicten overal in de door overbevolking geplaagde buurt te vinden waren.

Toch is er een samenhang te zien tussen de samenstelling van de buurt en de daders. De hiervoor al genoemde familiebanden bleken door te werken in het gedrag van de familieleden. Het kwam regelmatig voor dat de daders van delicten in dezelfde familie moesten worden gezocht. Daarnaast kwamen, zoals bijvoorbeeld uit het archief van de Rechtbank Almelo duidelijk wordt, bepaalde families aanmerkelijk vaker voor dan andere.

Eén van die families was die van Jan en zijn vrouw Antonette. Beide waren rondreizende kooplieden, iets dat weerspiegeld wordt in de geboorteplaatsen van de kinderen.

De eerste zeven kinderen zijn geboren als natuurlijk kind van Antonette. Door haar huwelijk met Jan in 1888 zijn zij gewettigd en sindsdien dragen ze zijn familienaam.

Voornaam	Geboortejaar	Geboorteplaats
Maria Antonia	1870	Tubbergen
Hendrikus	1873	Weerselo
Martinus	1875	Borne
Johanna	1878	Ambt Delden
Jan Hendrik	1880	Eibergen
Antonius	1883	Tubbergen
Johan	1887	Lonneker
Elisabeth	1889	Enschede

Het gezin van Jan en Antonette

Na het overlijden van Jan kreeg Antonette in 1894 in De Krim nog een dochter: Johanna Josephina.

Naast de wettiging van zeven kinderen, gebeurde er rond het huwelijk van Jan en Antonette nog iets belangrijks: ze verruilden hun woonwagen voor een woning. Hoewel ze nog steeds als kooplieden de kost verdienden, waren ze sindsdien wel officieel woonachtig geworden in de Enschedese buurt De Krim.

Uit het bevolkingsregister van de gemeente Enschede blijkt dat zij eerst in de Beltstraat hebben gewoond. Daarna volgde een verhuizing met het hele gezin naar de Mauritsstraat.

Tot haar overlijden was Antonette op dit adres woonachtig. Haar laatste nog thuiswonende dochter nam vervol-

10. Stadsarchief Enschede, "Straatnamenkaart van Enschede in 1920 met aanwijzing van openbare gebouwen, hotels, straten, pleinen, en wegen op achterzijde". Collectie Historisch-Topografische Atlas, Documentnummer HT000020"

gens het stokje over en bleef met haar echtgenoot op dit adres wonen. Vanuit deze woning vlogen de andere kinderen uit naar diverse andere adressen in De Krim. Opvallend hierbij is, dat de kinderen hun partner vaak vonden in één van de andere families die eveneens langdurig in De Krim woonden.

Hoewel ze met enige regelmaat van woning wisselden, bleven de kinderen allemaal gedurende vrijwel het hele bestaan van De Krim, tot aan het moment van slopen in de jaren dertig, op diverse adressen in de Mauritsstraat, de Oranjestraat of de Frederik Hendrikstraat wonen.

Af en toe waren er perioden, dat één van de kinderen niet in De Krim verbleef. Dit kon meerdere redenen hebben. Vrijwel alle kinderen waren, net als hun ouders, kooplieden of hadden een ander ambulante beroep waarvoor ze onderweg waren of elders woonden.

Een andere reden was dat ze een straf uitzaten in een (straf)gevangenis of huis van bewaring.

De redenen voor die straffen volgen uit raadpleging van de gerechtelijke archieven van de rechtbank Almelo¹¹. Het waren vooral de mannen van de familie die zich meerdere malen voor de rechter hebben moeten verantwoorden. Eén keer gaat een rechtszaak over een strafdaad die door de echtgenote van één van de zonen is gepleegd.

In de periode van 1899 tot en met 1919 stonden Hendrikus één keer, Martinus en Johan ieder drie keer, Jan Hendrik vier keer en Antonius zes keer in het beklagenbankje van de rechtbank in Almelo. Hierna volgt een aantal voorbeelden waarvoor zij zich moesten melden. Hendrikus had samen met een kompaan ergens ingebroken. Ze hadden er echter niet op gerekend dat de bewoner aanwezig zou zijn. Deze verjoeg beide inbrekers met kracht uit zijn woning, wat voor Hendrikus aanleiding was om met een stok te gaan slaan.

Helaas voor Hendrikus was hij niet alleen dader van geweldsdelicten. In 1905 werd hij zelf slachtoffer in een twist, met zijn dood tot gevolg¹²:

”Zaterdagavond te ongeveer 9 uur had alhier een droevig voorval plaats. Zekere H. J. B., oud 19 jaren, stoelenmatter, wonende alhier, had kennis aan een meisje, hetwelk hem echter ontrouw werd en betrekkingen aanknoopte met zekeren H. B., daardoor ontstemd, liep met wraakplannen rond en kreeg in die stemming, loopende in de Mauritsstraat, twist met een broer van dien H., zijnde de 32jarige H. H., welke twist in handtastelijkheden ontaardde en waarbij B. zijn tegenstander plotseling met een mes in de borst nabij het hart stak en den neus deerlijk verminkte. De aanvaller vluchtte langs de Diezerstraat en de Schoolstraat naar den Zuiderhagen, terwijl de aangevallene nog een eindweegs liep en voor het huis van den heer K. aan de Diezerstraat ineen zeeg. Op last van den inmiddels ter plaatse gekomen geneesheer, dokter R. Maas, werd de verwonde per brancard naar het politiebureau vervoerd, alwaar de dood werd geconstateerd.

geconstateerd. De moordenaar, die achtervolgd door eenige burgers en twee politieagenten, den Zuiderhagen was opgehold, stormde aldaar het woonhuis binnen van den heer W. en trachtte zich in de achterkamer te verbergen, waar hij echter door de politie werd gearresteerd. In zijn vlucht, wierp hij het mes, waarmede hij de wond had toegebracht, over de schutting bij de fabriek van de firma M., alwaar het den volgenden morgen werd gevonden. De politie had, bij zijne overbrenging naar het politiebureau, moeite de menigte op een afstand te houden en moest zelfs daarbij van haar wapens gebruik maken. Toen B. 2 uur tevoren het wapen kocht, was hij onder den invloed van sterken drank. De verslagene was een flink gebouwd man; de dader eveneens, zijn jaren in aanmerking genomen. In verband met het voorgevallene vertoefde gisterenmiddag alhier de Justitie uit Almelo en had de gerechtelijke lijkschouwing plaats, waarbij de afgebroken punt van het mes ter hoogte van het hart gevonden werd. De verslagene laat vrouw met 5 kinderen na. De ter aardebestelling heeft heden ochtend plaats gehad. Heden (Dinsdag) morgen vroeg om 6 uur is de dader naar Almelo getransporteerd.”

Zaterdagavond te ongeveer 9 uur had alhier een droevig voorval plaats.
Zekere H. J. B., oud 19 jaren, stoelenmatter, wonende alhier, had kennis aan een meisje, hetwelk hem echter ontrouw werd en betrekkingen aanknoopte met zekeren H.
B., daardoor ontstemd, liep met wraakplannen rond en kreeg in die stemming, loopende in de Mauritsstraat, twist met een broer van dien H., zijnde de 32jarige H. H., welke twist in handtastelijkheden ontaardde en waarbij B. zijn tegenstander plotseling met een mes in de borst nabij het hart stak en den neus deerlijk verminkte. De aanvaller vluchtte langs de Diezerstraat en de Schoolstraat naar den Zuiderhagen, terwijl de aangevallene nog een eindweegs liep en voor het huis van den heer K. aan de Diezerstraat ineen zeeg. Op last van den inmiddels ter plaatse gekomen geneesheer, dokter R. Maas, werd de verwonde per brancard naar het politiebureau vervoerd, alwaar de dood werd geconstateerd.

Dader wordt slachtoffer

11. Diverse rolboeken uit de archieftoegang 0106 Arrondissementsrechtbank en Parket van de Officier van Justitie te Almelo van het Historisch Centrum Overijssel te Zwolle
12. Twentsch Nieuws. Enschede, 25 Juli. "Tubantia". Enschede, 25-07-1905. Geraadpleegd op Delpher op 11-12-2016, <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMSAEN01:000042167:mpeg21:a0005>

Martinus zag ongeveer in dezelfde periode een straf tegen zich geëist in verband met oplichting. Martinus was enkele hondjes tegengekomen, zo vertelde hij aan de rechter, en had één daarvan verkocht aan een buurtbewoner. De hondjes bleken echter door hem te zijn weggenomen uit het hok bij de woning van een andere buurtbewoner. De rechtmatige eigenaar van de hondjes liet het er niet bij zitten, waardoor Martinus voor de rechter moest verschijnen.

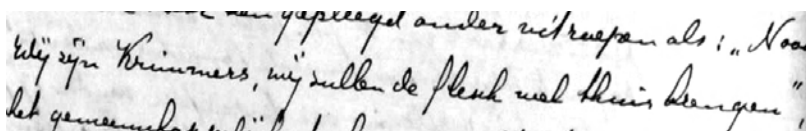
Een aantal jaren daarvoor had zijn broer Antonius veertien dagen gevangenisstraf gekregen wegens mishandeling. Op het kermisterrein op de Markt in Enschede had hij iemand herhaaldelijk en tot bloedens toe met een hard voorwerp op het hoofd geslagen. Twee jaren later stond hij weer voor de rechter, deze keer in verband met een inbraak in een woning in de wijk Sebastopol, waarbij een ruit was ingegooid.

Hoewel van alle broers Antonius zich het meest voor de rechter heeft moeten verantwoorden, was het Jan Hendrik die zich aan de meest ernstige delicten schuldig heeft gemaakt. Ook was hij degene die in totaal tot de meeste jaren gevangenisstraf is veroordeeld. De zwaarste straffen heeft hij gekregen in verband met zijn betrokkenheid als dader bij meerdere geweldsincidenten. Op oudjaarsavond had hij samen met een oudere mededader, in de buurt van de woonwagen van de laatste, meerdere personen doelbewust geslagen, geschopt en gestoken. Hoewel beide daders als excuus aanvoerden beschonken te zijn, vond de rechter dat deze daad hun zwaar aangerekend moest worden. Jan Hendrik kreeg voor zware mishandeling meerdere jaren gevangenisstraf die hij in de strafgevangenis van 's-Hertogenbosch heeft uitgezeten.

Dat hij van gevangenisstraf niet had geleerd bleek een paar jaar later. Samen met zijn broer Johan had Jan Hendrik zich wederom schuldig gemaakt aan een geweldsdelict. Beide kregen drie weken gevangenisstraf wegens het met geweld aan de macht van de politie onttrekken van een arrestant.

Een ander soort delict waarvoor hij een aantal malen veroordeeld werd, was smokkel van drank. Met name in de tijd rond de eeuwwisseling en in de periode van de Eerste Wereldoorlog was dit een delict waar veel mensen zich aan bezondigden.

Dat smokkel iets was waar een Krim-bewoner trots op was, kan worden geconcludeerd uit het verslag van de terechtzitting van Jan Hendrik. Hierin zegt hij letterlijk: "Wij zijn Krimmers, wij zullen de fles wel thuisbrengen".

"Wij zijn Krimmers ..."

Als iemand voor smokkel gepakt werd, volgden direct twee veroordelingen. Ten eerste voor het smokkelen zelf. Doorgaans leidde dit tot een geldboete, maar soms tot gevangenisstraf. Ten tweede volgde bij smokkel veroordeling voor het ontduiken van belastingwetten. Door de smokkel werden accijnzen niet betaald, wat voor de Belastingdienst aanleiding was om smokkelaars voor het gerecht te dagen.

Zoals eerder aangegeven, waren het niet alleen de broers die met enige regelmaat voor de rechter stonden. Ook de echtgenote van Jan Hendrik moest zich voor de rechter verantwoorden. In 1926, tijdens een opstootje naar aanleiding van de gewelddadige dood van een buurtbewoner, pleegde zij geweld tegen de politie, wat haar op een gevangenisstraf van één maand kwam te staan. Ook over dit voorval heeft Tubantia uitvoerig bericht^{13, 14}.

Uit vorenstaande wordt wellicht de indruk gewekt, dat de familie pas ná de vestiging in De Krim in aanraking is gekomen met justitie. Dit blijkt niet helemaal correct. Moeder Antonette was in 1869, bij verstek, veroordeeld tot zeven dagen hechtenis in verband met bedelarij.

Voorzichtig concluderend lijkt er dus een verband te bestaan tussen enerzijds de samenstelling van de buurt en anderzijds de daders van de gepleegde delicten.

Met name de families die in wat grotere aantallen gedurende langere tijd in de buurt bleven wonen, blijken betrokken te zijn bij een groter aantal delicten.

Of er naast een samenhang ook sprake is van een oorzaak-gevolg-verband, is op grond van dit onderzoek niet te zeggen.

Tot slot

Het zal de lezer zijn opgevallen, dat ik in het artikel alleen voornamen en (krantenartikelen met) initialen heb gebruikt. Ik heb hier vanuit privacyoverwegingen voor gekozen.

Dit artikel is bedoeld om een algemeen beeld te schetsen van de situatie in een volksbuurt aan de hand van enkele families die daar op het vlak van criminaliteit een bepaald stempel op hebben gedrukt. Het is niet mijn bedoeling om een oordeel uit te spreken. Daarnaast wil ik voorkomen, dat mensen met gelijklopende achternamen een eeuw later worden aangekeken op daden van naamgenoten uit De Krim.

Inmiddels is de buurt verdwenen en zijn de gezinnen van destijds verhuisd. Hiermee is dit artikel precies dat wat het moet zijn: een verhaal over een boeiende periode uit het verleden van Enschede.

13. "Twentsch Nieuws Enschede, 14 Juni.". "Twentsch dagblad Tubantia en Enschedesche courant". Enschede, 14-06-1926. Geraadpleegd op Delpher op 14-05-2016, <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMSAEN01:000048585:mpeg21:a0003>

14. "Strafzitting Rechtbank Almelo". "Twentsch dagblad Tubantia en Enschedesche courant". Enschede, 13-10-1926. Geraadpleegd op Delpher op 14-05-2016, <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMSAEN01:00049142:mpeg21:a0036>

Herman Nijhoff Sanderszoon koopman in Enschede

Door: Marieken Scholten-Sijes

In de achternamiddag van vrijdag 14 april 1769 (een gewone weekdag) vraagt Geertruid Gerritze, vrouw van Jan Lazonder, aan Herman Nijhoff: *“gij bent een koopman die het wagen durft, hebt gij niet Zes Duijsend guldens voor het hujs van Theodorus Plante geboden”*. Waarop Herman antwoordt: *“Jaa en dat zoo hij het daarvoor gekogt hadde, het hem niet rouwen zoude”*. Op dit gezegde, springt Jan Lazonder in: *“Souw het u niet rouwen dat gij het hujs van Theodorus Plante voor Ses Duijsens Guldens gekogt had, dan is het uw daarvoor verkogt. Ik wens er uw geluk meede”*. Herman antwoordt meteen daarop: *“Ik wil het nu niet hebben”*.

Het gaat hier over de verkoop van de herberg “de Vergulde Klomp”, gelegen net buiten de stad Enschede bij de “Eschpoorte”. Theodorus Plante is daar kastelein. Nog niet lang getrouwd met Janna Nijhof. Hij heeft over de verkoop gesproken met de oom van Janna; Herman Nijhoff. Deze schijnt er wel oren naar te hebben, en heeft daarvoor al eens zes duizend gulden geboden.

Bij getuigenverklaring zegt Jan Lazonder dat hij van Theodorus Plante *“last gekregen heeft om desselfs hujs bijuten deeze Stadt Eschpoorte staande en thans nog door den selve bewoond wordende”* aan Herman Nijhoff te verkopen indien gemelde Nijhoff daar voor *“Zes Duijsend guldens wilde geeven.”*

Bij nader inzien voelt Herman hier toch niets voor. Al de volgende dag gaat hij bij Theodorus langs om van de koop af te komen. Getuigen verklaren dat Herman gezegd zou hebben *“dat hij wel gemeld of gewenst hadde dat Theodorus Plante die verkoop door Jan Lazonder namens hem geen gestand had gedaan, dat hij alsdan gemelte Lazonder daar over wel zauw hebben gevonden en hem de broek opgebonden of diergelijke sin hebbende woorden.”*

Een groot geschil is geboren. Bijna drie jaar lang zullen beide kemphanen voor het gerecht proberen hun gelijk te halen. De enigen die daar profijt van hebben, zijn de advocaten en taxateurs.

Wie is deze Herman Nijhoff?

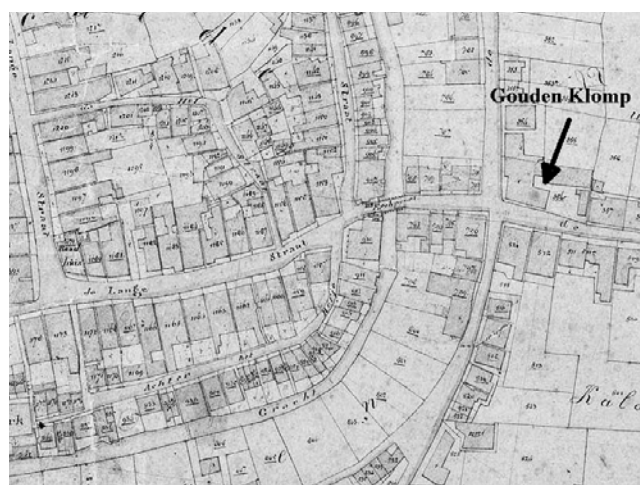
Herman Nijhoff is omstreeks 1720 geboren als tweede (overlevende zoon) van Sander Nijhof en Janna ten Hundveld/Huntvelt. Bij de volkstelling van 1748 woont hij nog, evenals zijn zuster Stijntien, bij zijn ouders aan de Walstraat of Labbedijk. Zijn oudere broer Gerrit is dan al getrouwd en als fabrikier en damast (pelle) wever actief. Ook voor Herman is zo'n toekomst gedacht. In het testament dat zijn ouders in 1754 hebben opgesteld wordt *“nog an haar soon Herman Nijhoff de witte spinde in de keuken staende, met een wevetouw”* gelegateerd. Niets

voor Herman, dat stil zitten. Hij is iemand van aktie en met een kort lontje. Geschillen lost hij het liefste zelf op.

Herman Nijhoff wordt in het rechterlijk archief van Enschede altijd koopman genoemd. Hij handelde vooral in de producten van geslachte dieren. Zo zijn er meerdere geschillen over geleverde (beesten)vellen. Er is een getuigenverklaring over geleverd spek, waarbij er kennelijk een verschil van mening is over de prijs of kwaliteit van het geleverde. *“... speciaal soo als hij producent de zijden an den balken hadde hangen verkogt an hem Jan Ten Thije 4 st: min een oortien het pond, mits dat die zijden niet minder dan 40 pond het stuk mogten wegen.”*

Maar hij verkocht meer. Een andere getuigenis gaat over de betaling van 6 gulden wegens een restant van *“een halve last boekweijte”*. Er ontbrak twee schepel, wat bij het nawegen al was opgevallen.

Na het overlijden van zijn ouders is Herman, samen met zijn zuster Stijntien, in het ouderlijk huis blijven wonen. Na haar huwelijk met Jacob Plante, chirurgijn, blijft Herman zonder familie in huis achter. Voor het huishouden woont er een *“meijd”*. Veel gezelligheid geeft dat niet. Herman zoekt zijn vertier in een van de vele herbergen en tapperijen in en om Enschede.

Perceel Gouden Klomp op kadasterkaart van 1832

Gerechtelijke proces

Een van de getuigen in het geschil tussen Herman en Theodorus is oud-burgemeester Theodorus Bennink. Hij verklaart dat *“ten sijne huize tapneringe gedaan word en bier en wijnen aan dagelijks gezelschappen van fatsoenlijke Burgeren en Coopliden en diergelijke zestigers die bij hem komen logeren.”* Keuken, voor- en achterkamer worden daarvoor gebruikt. Ook op de 20ste april is daar een gezelschap aanwezig, waaronder de beide kemphanen. De een wil de koop niet ongedaan maken, en de ander ontkent iets gekocht te hebben.

Aangezien Theodorus de koop niet ongedaan wil maken, zoekt Herman een andere reden waarom de koop ongeldig zou zijn. Hij zou ten tijde van de koop zwaar dronken zijn. De (ver)koop speelde zich af ten huize van de weduwe Laurens Lazonder "waar ze thuis een tapnering hebben waar jenever en bier geschonken wordt".

Herman roept getuigen op om zijn dronkenschap te bevestigen. Hieronder Jacob Plante, zijn zwager en broer van Theodorus. Deze verklaart dat "Herman Nihof op 14 april even op achternamiddaags ten huize van Katarina Jannink, weduwe van Laurens Lazonder, was evenals o.a. haar Soon Jan Lazonder [...] en meer andere om te drincken."

Verder getuigt Jacob dat Herman "op de agtermiddag niet seer dronken was".

De meid van Lazonder verklaart "dat Herman op den dag des morgens zeer dronken is geweest dat self met koud water voor sijn hoofd is gegoten en uit den slaap gewekt ook koud water om te drinken gegeven."

Nogmaals roept Herman zijn zwager Jacob Plante op, tezamen met twee andere getuigen die op die vrijdag aanwezig waren. Jacob verklaart dat Herman op de gewraakte vrijdag circa tien of half elf door hem "met koud water in het aangezicht gesprengt of gegoten zij en ook koud water te drinken gegeven". Hij was op dat moment zeer dronken, zodanig dat hem het zweet van het gezicht en handen liep. De verkoop vond plaats ongeveer tussen twee en drie uren 's middags.

Ook de twee andere getuigen bevestigen dat Herman 's ochtends zeer dronken was.

Nogmaals worden Jan Lazonder en zijn vrouw ondervraagd. Ze verklaren dat Herman "s morgens ten neegen uiren een half uur vroeger of later gekomen is" en een glas jenever gedronken heeft. Vervolgens werd Herman erg beroerd, zoals al eerder vermeld is. Ze ontkennen dat ze hem uit de slaap hebben gewekt en toen het huis hebben verkocht. Er is aan Jan Lazonder ook niets beloofd als hij het gemelde huis aan Herman kon verkopen.

te kennen dat van datzelve buijten den Hoff ene taxatie zouden geeven kunnne, en wel [...]hoeveel het hujs van Theodorus Plante zonder Hoff en Lusthuisjen waardig is [...] van welke getuigen geen genoegzame kennis draagen [...]"

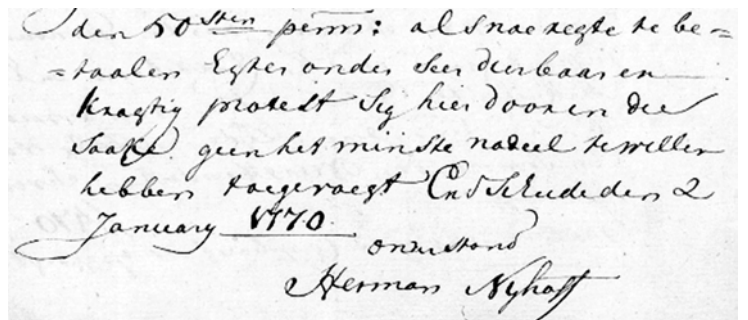
Drie weken later verklaren ze dat "Zij van mening zijn dat niemand verplicht is zijn oordeel of mening te geven over de waarde van het huis van Theodorus Plante. Zij zijn daartoe niet in staat aangezien ze daar geen kennis of kundigheden toe hebben. Dit is veel meer het werk van een bouwkunstenaar, timmerman en metselaar dan van een koopman of fabriquer in boomsijden".

Uiteraard is Herman niet blij met deze uitspraak. Het is ondertussen al december 1769 als hij verklaart "voor en alles van volstrekt nodig hebbend eene taxatie van het questieuse hujs sonder hoff en lusthuisjen."

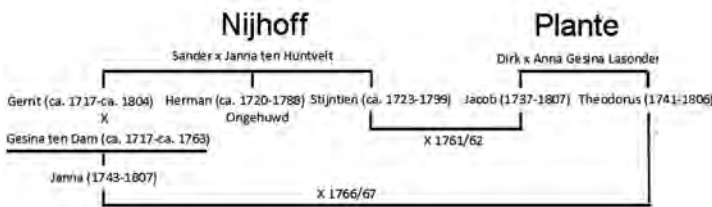
Zijn advocaat vraagt om twee of drie onpartijdige en kundige personen om de taxatie te doen. "Den eenen door partijen, en den anderen door Theodorus Plante".

Mochten ze daarover niet tot overeenstemming kunnen komen, dan zullen ze door de magistraat worden aangewezen. Uiteraard gaat Theodorus Plante in eerste instantie niet met dit voorstel akkoord. Pas in juli van het jaar 1770 gaat hij overstag. Hij wil echter niet in de kosten van "dezen en evenmin in de al en nog komende kosten" van dit proces mee betalen.

Ondertussen heeft Herman begin 1770 onder protest de 50ste penning over de niet gewenste aankoop voldaan. Hij is immers nog in een gerechtelijk proces hierover verwikkeld.

Handtekening Herman Nijhoff, 50ste penning

Genealogie Nijhoff-Plante

Dan wendt Herman zich tot de magistraat van de stad Enschede. Hij vraagt om uitsluitel over de verkoopwaarde van het huis. De daarin zitting hebbende heren, de kooplieden Lucas Nieuwenhuijs, Sijbrant Ten Kathe en Jan Blijdenstein, geven niet thuis.

"Dat het twistgedingh zoo tusschen dingweldige parthijen door deeze regtenlijke uijtspraak zal moeten beslecht worden eenig en alleen daarin bestaat [...] te verklaren of het gemelde hujs van Theodorus Plante zoo wel

Meerdere malen vraagt Theodorus Plante bij het gerecht om uitstel. Zo ook op 18 januari 1772.

De advocaat van Herman antwoordt "met uiterste verwonderinge te hebben ondervonden dat parthije na langen uitstel, heeden sodane nulle en wederregelike handelinghe heeft durven ten ..., waarom men ten kragtgesten over de costen en oponthoud de zaak protestteert en allen toegeeflijkheids halven voor deeze keer daarom zal conde seerderen en die handelinghe op sijn tijd afwagten onder protest van costen".

In de maand februari 1772 blijkt de zaak eindelijk in der minne geschikt te zijn. Theodorus Plante heeft met compensatie van kosten afgezien van de verkoop van zijn huis

en where. Ondertussen had hij wel zijn halve deel van de 50ste penning betaald en vraagt deze in 1773 terug. Er is immers niets verkocht!

Theodorus Plante

Hiermee eindigde deze soap, waarbij Theodorus Plante zijn huis niet kan verkopen aan Herman Nijhoff voor de prijs van 6000 gulden. Een exorbitant hoge prijs voor een huis in deze tijd.

Helaas zijn in het oud-gerecht van Enschede geen documenten aanwezig met de opgegeven taxatiewaarde. Enig idee omtrent de waarde van de Gouden Klomp geeft de volgende aankoop.

“Den 5 decemb [1766] maakt Dorus Plante bekend op de 2 deese maand van Benjamijn Blijdestein te hebben aan sig gekogt een besloten hoff off haagen gaarden binnen deese stads jurisdutie eeven buijten de Eschpoorte gelegen zulx voor een somma voor Neegen Hondert vijfften seventig gld. Zeg f975,-.”

Hoe hij aan het eigendom van de Gouden Klomp is gekomen, is niet duidelijk. Er zijn geen documenten in het oud-archief van Stad of Landgericht over aankoop of erfenis ervan. Zijn vader was al omstreeks 1740 overleden. Twee van zijn broers waren, evenals hun vader, chirurgijn.

Zijn vrouw, Johanna Nijhof, bracht een redelijke bruidsschat mee. Zij is erfgenaam voor een vierde part van de nalatenschap van haar grootmoeder van moederszijde, Margaretha Minkmaat weduwe van Jan van Dam. Deze bleek bij haar overlijden in 1763 aan “landerijen, gereede penningen en obligatien met de behuizinge” een som van f 5739=13= na te laten. Na aftrek van de kosten voor provisie, groevemaal en dokterskosten, bleef daar voor ieder der vier erfgenamen f 1075 over.

Theodorus bleef tot zijn dood kastelein, of hospes, van “de Gouden Klomp”. In 1787 krijgt hij een boete opgelegd van tien goudgulden omdat hij na negen uur ’s avonds nog drank had geschonken. Dit ondanks uitdrukkelijk verbod van de burgemeesters.

In 1797 doet zich hetzelfde geval voor. *“Dat bijzondere omstandigheden de municipaliteit alhier deden besluiten om te verbieden dat er op de marktdag van den 7en September jongstleeden des avonds na 10 uren, door de Tappers en Herbergiers alhier, niet zoude mogen worden getapt, noch gelagen gehouden, en zulks op eene boete van 10 goudgld. door de overtreders te verbeuren.”*

Ondanks dat het verbod ruim bekend is gemaakt, hebben enige tappers, waaronder Theodorus Plante, zich hier niet aan gehouden. De overtreders zijn ook nog zo brutaal om te weigeren de boete te betalen. Theodorus was dus kennelijk net zo eigenwijs als Herman Nijhoff. Geen van beiden gaf toe bij het proces over de verkoop van huis en where van de kastelein.

Het logement “de Gouden Klomp” brandde bij de stadsbrand van 1862 in Enschede tot de grond toe af. Alleen

de toegangspoort tot de stalhouderij werd gespaard. Deze poort was oorspronkelijk de toegangspoort van huis Hengelo. Vanaf 1902 staat ze aan het begin van de oprit van het Stroot.

Logement Gouden Klomp 1862; tekening van C.C.A. Last, gravure van W.H. Stam.

Slagerijen bij hospes Boom in Hengelo

Op 29 november 1777 werd in Delden de Andreasmarkt gehouden. Van heinde en verre kwamen daar bezoekers op af. Onder hen Jan Mensink uit Enschede. Het volgende verslag is grotendeels ontleend aan de getuigenverklaringen die hij heeft afgelegd.

Tezamen met Jan Witbreuk was hij in Delden. Het was een kille herfst dag en de maten hebben een stuk of drie herbergen bezocht om zich op te warmen. Ze hebben daar jenever gedronken en een glas wijn. Na afloop van de markt hebben ze nog aan Carelshaven aangelegd en een glas jenever gedronken. Daar ontmoetten ze de onderrichter Herman Hesselink en Anthony Wilmink uit Enschede. Tezamen zijn ze van Delden naar Hengelo gegaan. Vooraan in Hengelo hebben ze aan Grevenhuis aangelegd en aldaar beiden als ook met Egbert Nijhoff (uit Drijne) koffie gedronken en een boterham gegeten. Daarna hebben ze met de Hellers uit Tweekelo, “die hier in gezelschap waren”, verscheidene “sooppies” (jenever) gedronken. Vervolgens is het gezelschap naar hospes Boom vertrokken om er de nacht door te brengen. Aldaar heeft het reisgezelschap tezamen met anderen nog een aantal “sooppies” gedronken. Jan Mensink verklaart dat hij beslist niet dronken was. Of de overigen dat wel waren, weet hij niet.

Bij de binnenkomst van het gezelschap bij Boom, zat daar Herman Nijhoff. Zij hebben hem goedenavond gewenst, waarop Herman zei: *“Kom ij Paptas Schoopers ij duivels koom ij dan aan”*. De scholte (onderrichter) Herman Hesselink is daarop in de hoek van de haard gaan zitten. Herman Nijhoff had al woorden gehad met Hendrik Agter Wagelaar en Egbert Walhoff over het kopen van een oud “paerd” of “paerde vleesch”. Later verklaart Wage-

laar dat hij het paardenvlees “verkogt heeft voor het pond dertien duiten”.

Na deze niet geheel naar tevredenheid verlopen onderhandelingen, krijgt Herman het met Egbert Nijhoff (geen familie) aan de stok. Hij vond dat Egbert Nijhoff hem niet wel behandeld had, omdat “hij de assen die hij aangenomen had te transporteren hier en daar had laten liggen” en hem ook te veel kosten in rekening had gebracht. Ze hebben toen woorden gehad over “hare wederzijdse rekeningen en dat den een aan den anderen verweet dat hij hem wat schuldig was”. Egbert verklaart dat Herman Nijhoff tegen hem zei “dat hij geen vrugt van hout van hem moet hebben.” Herman Nijhoff weigerde ook het vrachtloun te betalen.

De onderrichter Herman Hesselink heeft zich hier mee bemoeit, en zei tegen Egbert Nijhoff: “Ik woude dat niet horen”, of dergelijke woorden waarop Herman Nijhoff tegen de onderrichter heeft gezegd, “dat zijn mijn zaken die uw niet en raken”.

De sfeer werd er dus niet beter op. Waarschijnlijk heeft daarom de onderrichter aan Herman Nijhoff een glaasje jenever “toegebracht”. Dat viel echter helemaal verkeerd.

Herman zei tegen de onderrichter: “haal mij de Blixem ik soepe met u niet, gij bent een groten verklikker Schaaps pagter onde malkaasar, blixem ik soepe met u niet, gij bent den grootsten van allen ik wil met eerlijke lieden doende”. Hij heeft deze woorden een en andermaal tegen Herman Hesselink gebruikt en herhaald en daarbij gevoegd: “gij sult wat hebben.” De onderrichter heeft daarop tegen Herman gezegd: “Ik versta zulke praat niet, gij zult mij ongemalesteert laten zitten of gij krijgt wat aan de ooren.”

Herman reageerde daarop door “met een recht schede voor Herman Hesselink te komen springen en dezelve woorden herhalend”. De onderrichter heeft Herman Nijhoff tot tweemaal toe gewaarschuwd hem van het lijf te blijven. “Ongeagt deze waarschouwingen is Herman Nijhoff hem Herman Hesselink die op een stoel zat al weder op het lijf komen dringen.” Daarop heeft de onderrichter Herman Nijhoff met de hand op de mond geslagen.

De geautoriseerde Anthony Wilmink bemoeide zich er ook mee en heeft Herman bij de “klederen grijpende getrokken en geschuddet” en gezegd “ik zal hem schudden als een Waterhond”. Anthony Wilmink heeft tenslotte Herman Nijhoff neergeworpen of gestoten “dat den hoed en paruike hem is afgevallen”. Herman is daarop ook nog door Hendrik Agterwagelaar geslagen.

Dit alles kan Herman zich natuurlijk niet over zich laten heengaan. Hij roept: “haal mij de blixem, nu zult gij blixem daar aan, ik zal aanstonds een Commando haalen”.

Hij is uit het huis gegaan en kort daarop met vier soldaten, verlofgangers die te Hengelo woonden, weer bij Boom terug gekomen.

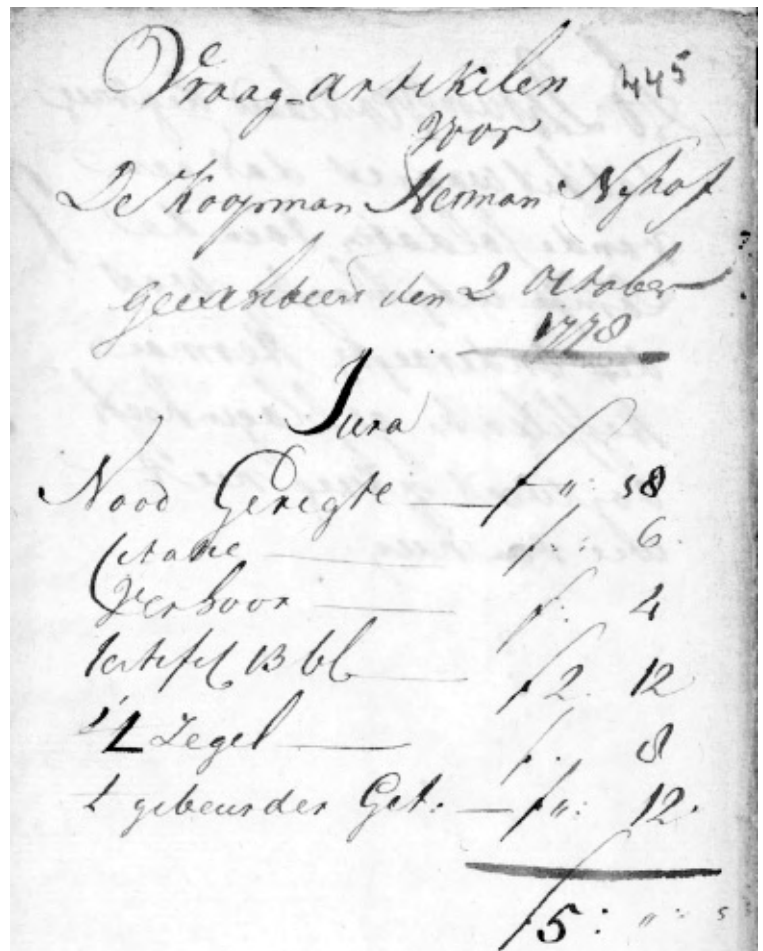
Herman Nijhoff is voor de onderrichter gaan staan en

zei: “haal mij de blixem daar hebbe ik een Commando soldaten, sult gij er aan.” Een van de soldaten, Hendrik Bosman genaamd, is tegenover Herman Hesselink gaan zitten en heeft gezegd: “God dome als gij een woord spreekt dan zal ik u een rood lind op de mond setten”. Een andere soldaat heeft zijn sabel getrokken en tegen Herman Hesselink gezegd: “Goddome als gij nog eens weer spreekt dan sult gij t hebben”.

Daarop is de soldaat Bosman gekomen. Hij heeft de lamp uitgeblazen en Herman Hesselink met de vuist in de ogen geslagen. Tot tweemaal toe is de lamp door de soldaten uitgeblazen.

Toen de lamp voor de tweede maal was “opgestooten” heeft de soldaat Lambertus Woestink van achteren de onderrichter, die wegens het slaan van de andere soldaten onder de schoorsteen stond, geslagen en is daarop “naar de deele” gelopen.

Herman Nijhoff heeft tijdens het slaan geroepen en geschreeuwd tegen de soldaten “sla toe nu voor den blixem, daar betaal ik u voor ik hebbe u in mijne dienst”. Tenslotte is een andere soldaat binnengekomen, Jan Nuck of Jan Leuverink. Hij heeft tegen de andere soldaten gezegd “goddomme hebt het herte niet om die man te slaan, hij doet uw niets gij gauwdieven gij zult met mij trecken so gij hem niet met tevreeden laat”. De soldaat heeft daarop Herman Hesselink mee naar zijn huis genomen

Verklaring Jan Mensink

Soldaat H. Bosman en Lamb. Woestink zijn Antonij Wil-
mink “nae gelopen en deselve de kraag van sijn jas ge-
scheurd”. Later is de onderrichter door Jan Mensink weer
naar Boom gebracht, waar hij “stille naar bed is gegaan”.
Jan ontkent dat de onderrichter Herman Nijhoff, die al in
bed lag, uit bed heeft gehaald om te vechten. De overige
getuigen drukken hun snor. Ze geven aan weinig gehoord
of gezien te hebben.

Hendrik Boom

Hospes Hendrik Boom ten huize waarvan de ruzie van
Hendrik Nijhoff met Hendrik Hesselink plaats vond, is
een van mijn voorouders. Ik ging er altijd vanuit dat hij
fabriekur c.q. wever was. Hij stelt in 1737 een testament
op waarbij hij o.a. legateert: “een nieuw weefgetouw
met toebehoren, alle gereedschap tot de weverij beho-
rend”. Het ging hem als zodanig ook goed.

In het Register van aangegraven landen en aangetim-
merde huizen onder Twenthe van 1749, staat onder
Hengelo genoteerd:

“Hendrick Boom 6 gebout 2 vuyrste. Hendrick Boom
eijgenaer tot deze huijsen”

Dat hij een logement had, wist ik niet. Dat was een ver-
rassende ontdekking.

In 1766 legt Hendrik een getuigenverklaring af over het
schenken en aankopen van jenever.

Het blijkt dat hij de jenever haalt bij de “kelder van Del-
den”. Hij betaalt daarvoor per halve anker Jenever 9 gld.
Hij heeft de jenever altijd meteen bij het afhalen betaald.
De inhoud van een anker was ongeveer 39 liter.

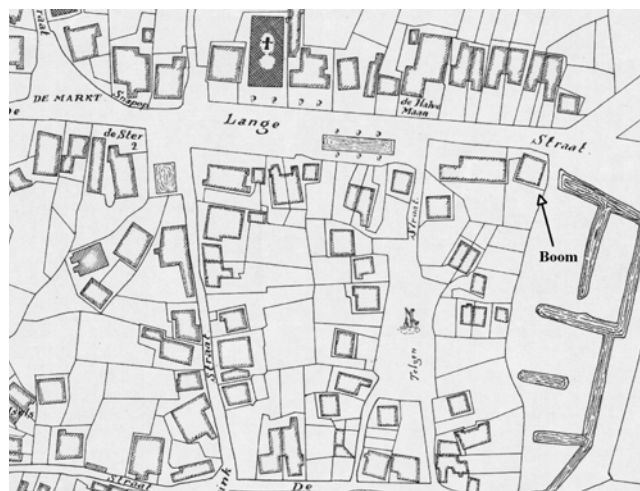
Uit een inboedelinventarisatie van 1776 blijkt dat hij over
meer bedden beschikte dan nodig was voor zijn huisge-
zin, nl. 11 paar bedden met toebehoren. Verder voor de
tapperij: 13 tinnen bierkannen, 16 tinnen borden, 4 tin-
nen mengels, de kleine maten en trechters, 6 tafels klein
en groot, 20 stoelen en 4 biervaten. Voor de weverij nog:
2 spinnewielen, 3 weefgetouwen en 1 garenetel.

De tijden werden slechter voor de weverij en alle bezit-
tingen werden verhuypothekeerd.

Op 2 januari 1779 werd bij executie door het gericht Del-
den zijn laatste bezitting verkocht, nl.

“Aan Gerrit Reef, een huis staande op het einde van Hen-
gelo daar de koning van Pruissen uithangt, toebehoort
hebbende aan de wed. v. Henrick Boom, staande op de
grond van de Heren van Hengelo.” Bij de volkstelling van
1795 wordt Gerrit Reef herbergier genoemd.

Uit een transportakte van 1786 blijkt dat het huis is ge-
legen op het einde van Hengelo tussen de Bleeke en het
huis van Gerrit Reef.

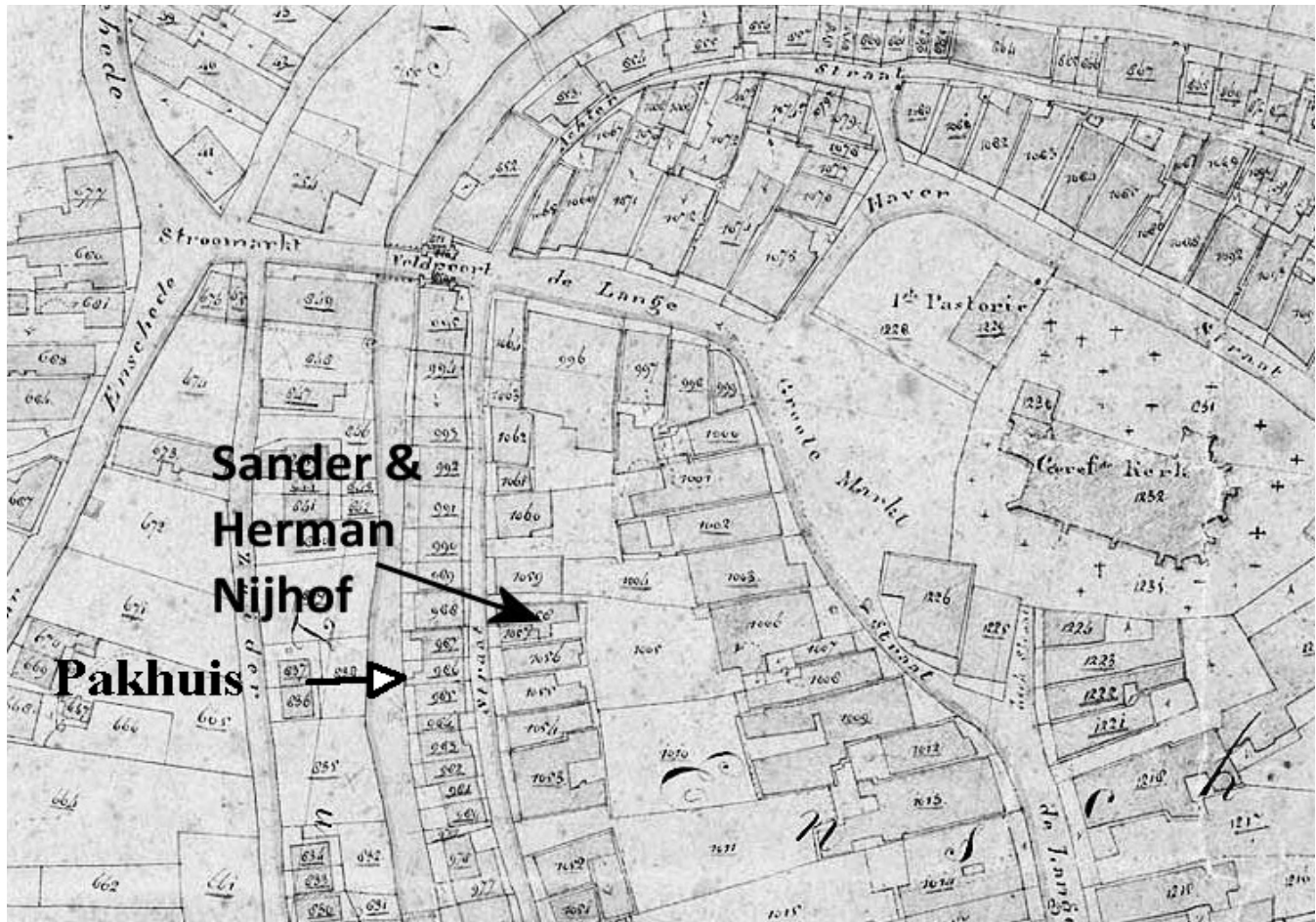

Huis hospes Hendrik Boom

Arresteren

Eigen rechter spelen, is iets dat Herman kennelijk goed
afgaat. Het wordt in elk geval getolereerd. Op de markt
te Epen in het Münsterland krijgt hij het met Anthony
ten Thije aan de stok. Er zijn tussen hen “eenige ruesie en
slagerije voorgevallen”. Ten Thije wordt door de Voogd
ambtshalve gearresteerd en overgebracht naar het huis
van de Coste Bruinink. Deze Bruinink staat borg voor Ten
Thije, waarop deze vrij man is en naar huis kan gaan. Op
straat ontmoet hij Herman Nijhoff en de Voogd. Als deze
laatste Ten Thije na enig geharrwar wil laten gaan, zegt
Nijhoff tegen de Voogd: “dan arresteert hem uit mijne
naam. Pas als Bruinink zegt: “dan ben ik alsmede borg
voor Ten Thije”, kan Anthony ten Thije naar huis terug-
keren.

Ook in 1782 deed zich een ruzie voor die tot arrestatie
leidde. Herman Nijhoff had Berend Troost aangespro-
ken en gemaand dat hij hem “mogte voldoen voor zijne
moeijte aangewend in het koopen van vellen voor hem”.
Later kwamen beiden tezamen ten huize van de hospes
Jan Witbreuke. Nogmaals maant Herman Troost om te
betalen. Na enige woordenwisselingen zegt Troost tegen
Herman: “Kom ga maar mee ik zal uw wel betalen.”
Hierop zijn de heren de deur uitgegaan. Kort daarop is
Herman weer binnen gekomen “bloedende seer sterk en
klagende dat geslagen was in plaats van geld te krijgen”.
Daarop heeft Herman gemelde Troost laten arresteren.
De volgende dag wordt al recht gsproken. Troost kan
niet ontkennen dat hij Herman gevraagd heeft om zoveel
mogelijk beestenvellen voor hem te kopen als mogelijk
is. Ook dat hij nog niet betaald heeft voor deze moeite.
Troost wordt veroordeeld tot het betalen van één ducaat
of vijf gld. en vijf stuivers. Er wordt borg voor dit bedrag
gesteld.

Huis Nijhoff in Walstraat

Schulden

Herman wordt een dagje ouder en de handel gaat hem niet meer zo goed af. Ook de economie in Nederland floereert niet. Stuk voor stuk verkoopt Herman de stukken grond in zijn bezit die buiten de stad liggen.

In 1775 wordt bij het gerecht aangevraagd "Panding (= beslaglegging) aan de meubulaire effecten van Herman Nijhoff SZ om daaraan schadeloos te verhalen een somma van veertig gulden wegens een restant van kooppenningen van een koebeest op den 27 april 11 aan Herman Nijhoff verkogt".

In hetzelfde jaar is er een geschil over "een summa van vierentwintig gulden en eenen stuiver wegens een lap pij lang 26 ellen op den 23 junij 11 aan Herman Nijhoff verkogt voor 181/2 st. per elle en op den 27 daaraan volgende aan hem geleverd met verzoek om deze in veertien dagen met gelt of regte af te doen".

In juli 1784 heeft Herman een aanvaring met Jan Braker. Hij scheldt hem uit voor een "onrechtvaardige armenvrek en schelm en dat hij alles na zig schrobde wat hij maar krijgen konde".

Kennelijk is Herman daar zelf ook het slachtoffer van.

Herman gaat ertoe over ongedekte cheques en wisselbrieven te ondertekenen. Hij ontkent dat de handtekeningen van hem zijn. Het gericht moet er in 1784 aan te pas komen. Ze is van mening zijn handtekening voldoende te kennen om voor bekend aan te nemen.

De rentmeester van het klooster van Glane beroept zich in 1785 op dit besluit. Hij doet "pandinge aan de meubulaire effecten" van Herman Nijhoff om daaraan te verhalen een som van f318 (o.a. voor het laatst gekochte hout) wegens twee handschriften door Herman in 1782 en 1783 afgegeven.

In 1786 wordt nogmaals "pandinge gedaan aan de bewegelijke effecten en saatgewassen" van Herman Nijhoff en bij insufficiëntie "mede pandinge aan de vaste goederen van denzelve" bestaande, voor zover men weet, uit een huis door hem zelf bewoond en een voer- of pakhuis (in 1765 aangekocht voor f380) dat daar tegenover staat, teneinde te verhalen een bedrag van f175.

Op 3 april 1788 meldt Jakob Plante (man van Stijntjen Nijhoff), mede namens zijn zwager Gerrit Nijhoff, het overlijden van Herman Nijhoff op 5 maart 1788. Hij is ongetrouwd en de erfenis gaat naar Stijntjen Nijhoff en Gerrit Nijhoff als "volle suster en broeder". De erfenis bestaat uit de vaste goederen gelegen binnen "deze stad op de Walstraate of Labbedijk een huis met de annexe where en grond tussen den gang van G:J: Plante en het huis van Mozes Hertogs, en een klein pakhuis daartegenover liggende tussen de huizen van Herman Wennink ten eene en dat van Jan Zeggelink G:Z: ten andere zijde".

In oktober 1788 koopt Jakob Plante zijn zwager van de halfscheid van deze erfenis (zijn aandeel) uit voor een

bedrag van f350. In 1795 verkoopt Jacob het huis aan de Walstraat voor f1475 aan E. ter Kuile.

Ditzelfde huis is In 1727 door schoonvader Sander Nijhoff aangekocht voor f571,-.

Bronnen

- Stadsarchief Enschede

Het archief van het Richterambt Enschede bevat een schat aan informatie over de periode 1597-1811. Op de website van het Stadsarchief wordt hierover het volgende vermeld:

“Het Stadsarchief Enschede beschikt over archieven en collecties waarin u als geïnteresseerde veel informatie kunt vinden. Denk hierbij aan bronnen op genealogisch gebied waarmee u op zoek kunt gaan naar uw familiegeschiedenis. Of archieven op bestuurlijk gebied: u kunt daarmee een beeld krijgen van de gemeenten Enschede en Lonneker en haar bestuur.

Zoals bekend, is het grootste deel van het archief van de stad Enschede bij de brand in 1862 verloren gegaan. Het archief van het Richterambt Enschede moest echter in 1811 overgedragen worden aan de rechtbank te Almelo. Na vele omzwervingen is het in 1987 weer in Enschede teruggekeerd.

Vrijwilligers zijn bezig om het te ontsluiten. Via indices is er een overzicht van akten die zijn ontstaan in een bepaalde periode.

Ik zelf heb gebruik gemaakt van de optie om te zoeken in alle door het stadsarchief gescande en geïndexeerde akten en registers: ([http://enschedepubliek.hosting.deventit.net/zoeken.php?zoeken\[modules\]\[\]=1431793](http://enschedepubliek.hosting.deventit.net/zoeken.php?zoeken[modules][]=1431793))

Om alle gebruikte akten op te noemen, zou teveel plaats innemen. Het zijn vnl. de akten die je kunt vinden met zoeken op de naam: Ni?hof*, Plante* en Boom

- Volkstelling 1748 en 1795 Borne en Enschede
- Kadastrale atlas Overijssel 1832; kaarten en gegevens Stad Enschede en Richterambt Delden (dorp Hengelo).
- Vrieling, E.P en Bolscher, A.H.W. van het. Kroniek en Verzamelstukken van Delden's Historie, p.550.
- Buisman, J., Duizend jaar weer, wind en water in de lage landen. Deel 6 1751-1800, p. 516-517. Franeker, 2015
- Oud Rechterlijk Archief Gericht Delden: inv. no. 14, Fol. 828/2-829-830/1; inv. no. 15, Fol. 11; inv. no. 15, Fol. 215-216
- C.C.A. Last, gravure van W.H. Stam, tekening Ruine logement de Vergulde Klomp 1862.

<http://www.dboverijssel.nl/archieven/5268>

Een verdwenen begrip en een veranderd straatbeeld

De familie Lievenboom en bioscoop Alhambra

Door: Georges Schafraad

Enschede kreeg zijn eerste bioscopen begin 20e eeuw. Een daarvan was bioscoop Alhambra met 200 plaatsen, sinds 1912 gevestigd aan de Stadsgravenstraat op nummer 29. Een jaar later werd ook nummer 31 erbij betrokken. Op deze plaats stond eerder een meubelmagazijn. De initiatiefnemers tot de oprichting van bioscoop Alhambra waren de heren Albert Lievenboom (1869-1932), Eduard Cohen-Barnstein (1876-1948) en Israël Serphos (1863-1932). De exploitatie van de bioscoop was in handen van de firma Serlie (Serlie is een samenvoeging van Serphos en Lievenboom) en gezamenlijk voerden de drie genoemde firmanten de directie.

De volgende generatie die de directie voerde was Alberts neef (oomzegger) Lodewijk Jacobus Lievenboom, geboren 05-09-1902 te Enschede en overleden 13-08-1975 te Enschede. Lodewijk, roepnaam Lo, huwde op 21-05-1935 met Ilse Weinberg, geboren 16-02-1911 te Mühlhausen (Dld.) De familie was Joods en veel van hun familieleden zijn omgekomen in de concentratiekampen van de nazi's. Dit lot bleef Lo en zijn echtgenote gelukkig bespaard. De bioscoopvergunning was tijdens de bezettingsperiode overgeschreven op de Holland-Twente Bioscooponderneming. In de jaren 1941 en 1942 was de SS-er Dr. Peter

Zimmer directeur, maar de dagelijkse leiding lag bij de heer Jaques Meilink.

In 1952 werd er een verzoek ingediend om de bioscopen weer op naam te mogen stellen van de firma Serlie. Deze werd uiteindelijk verleend in 1953. Het echtpaar Lo en Ilse Lievenboom woonde aan de Oude Markt nummer 10 en had 1 dochter, Mary-Elisbeth. De woning was een mooi statig huis waar mevrouw Ilse Lievenboom-Weinberg tot haar overlijden op 08-05-1979 bleef wonen. Door alle veranderingen in de binnenstad van Enschede, en dan met name rond de Oude Markt, was er eigenlijk geen plaats meer voor een woonhuis. Dochter Mary-Elisbeth, die na het overlijden van haar vader op 13-08-1975 samen met haar man Paul Nieuwendijk de directie van de bioscoop overnam, bleef met haar gezin liever wonen in hun huis aan de Noorderhagen. Verhuizen was voor hen dan ook geen optie.

Helaas sloot Alhambra haar deuren definitief in juli 2006. Rondom de oude markt vestigden zich meer en meer horecabedrijven. Zo ging het ook met het pand van de familie Lievenboom aan de Oude Markt nummer 10. Op deze locatie vestigde zich café Jansen & Janssen.

Deze ietwat korrelige foto is gemaakt in 1971. Midden op de foto is het pand Oude Markt 10 van mevr. Lievenboom. De onderdoorgang bij "de Muur" was er nog niet. Nog net zichtbaar is een deel van bioscoop Alhambra en geheel rechts hotel Atlanta.

BIOSCOOP ALHAMBRA.
 Stadsgravenstraat 2v.
 Programma van 26 Dec. 1912 tot en met 2 Jan 1913.
DONDERDAG (2e KERSTDAG)
 van 2 tot 4 uur Kindervoorstelling. :-
 Reuzensucces verzekerd.
Klein Duimpje.
 Prijzen der plaatsen:
 Gereserveerd 45 ct }
 Eerste rang 35 " } zonder
 Tweede rang 25 " } verhooging.
 Derde rang 15 " }
 Daarna van 4 tot 11 uur Grootte Cine-
 matographische voorstelling, onder meer:
De vier Dulvele.
 Groot attractienummer uit het circusleven.
 Duur dessaer film ca. 50 minuten.
 Prijzen der plaatsen:
 Gereserveerd 55 ct. }
 Eerste rang 45 " } zonder
 Tweede rang 35 " } verhooging.
 Derde rang 25 " }

Oude Markt 10 anno 2015 met café Jansen & Janssen.
 Links de onderdoorgang naar de Bolwerkstraat.

Oude Markt 10, café Jansen & Janssen. Rondom de Oude Markt is het een en al horeca.

Bronnen:

Gemeentearchief Enschede
 Het bioscoopwezen in Enschede van 1910 – 1918 door Lisan Beune
 Fotoboek Enschede een veranderde stad , deel 2. www.eyefilm.nl

De zoektocht naar “De Hulsmaat”.

Door: Marja Bruggeman-Jansen

Archiefphoto 1943 Oudarchief Enschede

In 1929 verhuisden mijn grootouders, Wolter Bos en Hendrikje Peereboom met hun twee kinderen - mijn moeder en oom - naar de Stroinksbleekweg 2B85 in Enschede, boerderij “De Hulsmaat”, genoemd naar het stuk grond waarop de boerderij was gebouwd. Het was van oorsprong een los hoes, maar is later verbouwd tot woonhuis.

Op de stiepel tussen de niendeuren stond onder het stiepelteken het jaartal 1732 gebeiteld.

Op een dakpan (rechterkant, 3e rij van onderen) stond gegrift: Enschede.

Een gedenksteen uit 1880 met de letters L.V. en J.S. was ingemetseld opzij van de deur.

Mijn grootouders huurden het boerderijtje voor f 300 per jaar van de familie Voort, die op de Hoge Boekel woonde.

In een verslag uit 1934 van de Melkfabriek staat: “busnr. 606, W. Bos in de Noordesmarke 2B85, 1 melkkoe”.

In 1936 kwam een gemeentebode bij mijn oma op “De Hulsmaat” die naar de naam van de boerderij vroeg. Daarop zei de bode: “Dan wordt deze weg, de Hulsmaatweg!”. Zo veranderde het adres van Stroinksbleekweg 2B85 in Hulsmaatweg 1551.

Eind 1936 zijn mijn grootouders met hun beide kinderen verhuisd naar een nieuwbouwwoning in het Stadsveld.

Er werd nog vaak gesproken over de fijne tijd, die ze op “De Hulsmaat” hadden gehad.

Maar waar was “De Hulsmaat” gebleven nadat het op de grote Energiemanifestatie E55 (1955) te Rotterdam weer was opgebouwd als tegenhanger van een moderne pre-fab ligstal uit de Noord-Oost Polder?

Jaartal Hulsmaat 1732

De Hulsmaat afgebroken en weer opgebouwd

Op 8 juli 1954 was er in Dagblad Tubantia een artikel verschenen waarin stond, dat Erve "De Hulsmaat", steen voor steen, zou worden afgebroken en opnieuw zou worden opgebouwd op de grote Nationale Energie Manifestatie, de E55 te Rotterdam.

HULSMAAT:

WONDERDAG 8 JULI 1954

E

TUBAN

ENSCHEDÉ

Een Lonneker boerderij naar de oevers van de Maas

Erve De Hulsmaat wordt afgebroken en herbouwd op de E' 55 te Rotterdam

VROEGERE BEWONERS van het oude erve De Hulsmaat te Lonneker zullen nooit hebben gedroomd dat hun huis in het midden van de twintigste eeuw nog eens een tweehonderd kilometer naar het Westen zou worden verplaatst. En evenmin hebben zij kunnen denken, dat het machtige eiken gebinte, de koestal, de stoere gevel en de oude rode dakpannen nog eens een bezienswaardigheid zouden worden op een moderne tentoonstelling, welke tien jaar wederopbouw in Nederland tot onderwerp heeft. Want het erve De Hulsmaat dat nu verlaten en stil staat te dromen in een halve kring van eeuwenoud geboomte, zal binnenkort worden afgebroken om het volgend jaar in het hart van Rotterdam te herrijzen als een der onderdelen van de tentoonstelling E' 55 welke in de Maasstad zal worden gehouden. Tegenover dit boerderijtje zal op deze expositie, welke wordt opgebouwd door de organisatie Kleiboer, een moderne boerderij verrijzen om het publiek te laten zien, welke verschillen er tussen de boeren van vroeger en nu bestaan.

Vroeger een los hoes met weefkamer

DE Hulsmaat werd de laatste jaren bewoond door de familie T. Toihuis die enige tijd geleden is verhuisd naar Jipsingboertange (Gr.) Post Sellingen. De gemeente heeft dit erf gekocht omdat het viel in het uitbreidingsplan ter plaatse. Thans staat het leeg. De zware lindebomen voor en opzij van het huis staan in bloei en de machtige eiken strekken hun beschermende takken uit over het boerderijtje, dat eenmaal een los hoes was, voorzien van weefkamer en waterput, kortom een idyllisch plekje in de vroegere gemeente Lonneker. Onder het stiepelteken staat nog een jaartal: 1732. Toen werd dit huis gebouwd. Het is nu oud, maar als men de blik omhoog laat gaan wordt men getroffen door de solide bouwtrant. Want al is er heel wat veranderd en al hebben de nieuwe bewoners, die er telkens in kwamen kamertjes laten timmeren en veranderingen aanbrengen, het „veerkante werk" heeft de eeuwen getrotseerd.

Generaties lang heeft het geslacht Voort gewoond. Een gevelsteen van 1880 vermeldt de initialen L. V. en J. S. (Lambertus Voort en Janna Spenkellink).

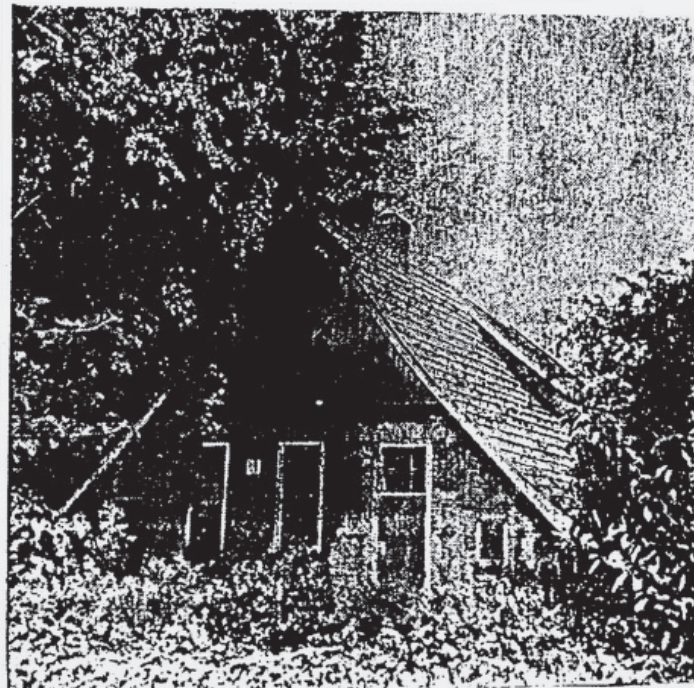
De heer Herman Voort, die van het raam van zijn nieuwere huis aan de Hulsmaatweg nog de blik heeft op de boerderij, waarvan hij de laatste bewoner was, die de naam Voort droeg, is in 1911 uit het Oldershoes vertrokken. Hij herinnert zich nog goed dat er rondom de Hulsmaat helde lag. In de nabijheid stond slechts een enkel huisje. Als de postbode een brief bezorgde aan De Hulsmaat dan stond op de enveloppe geschreven „bij Stroinksbleek" en dan kwam het wel in orde. Het wegje dat vroeger voor de woning liep had namelijk geen naam. Voort herinnert zich nog dat na de annexatie van Lonneker een ambtenaar van de gemeente bij de bewoners was gekomen om te vragen

hoe de boerderij heette, want het wegje dat er voor langs liep diende benoemd te worden. Zo heet die weg de Hulsmaatweg.

Voort kan zich niet de tijd herinneren dat het een los hoes was. Maar hij weet met zekerheid te vertellen dat het eenmaal zo'n hallehuis is geweest. Ook was er een weefkamer, „an dizze kant" zegt Voort. Hij kan zich nog goed het oude weefgetouw herinneren, dat later helemaal uit elkaar is gevallen en waarop vroeger bij het schaarse licht van een petroleumplijtje het vlas tot linnen werd geweven. Daarvan getuigt ook nog de brake, het instrument, waarmee het vlas werd gebraakt. Bij het huis be-

hoorde vroeger een put, maar in de droge zomer van 1911 is die buiten gebruik geraakt, waarna er na verloop van tijd een pomp kwam.

Steeds meer is de stad naar het oude erve uitgebreid. Fabrieken, woningen, kerken werden op betrekkelijk korte afstand van het huis gebouwd en het kwam rondom in de woningen te liggen. Van de twintig scheepel bouwland werden langzaam maar zeker stukken afgeknaagd. Rondom zijn reeds de rioleringsbuizen in de grond gelegd, de gemeente kocht het huis en een roemloos einde dreigde. Totdat het door een speling van het lot een andere bestemming heeft gekregen. Nog eenmaal zal De Hulsmaat een los hoes zijn. Ginds in Rotterdam, in een vreemde omgeving, waar geen eeuwenoude linden zullen zijn, geen kruisbessenstruiken waarin de zon de vruchten rijp stooft of een aardappelveldje, waar steeds meer bloesems ontluiken. Alleen het huis zal er zijn, dat steen voor steen wordt herbouwd en dat door honderdduizenden zal worden bewonderd, die zien zullen hoe vroeger in Twente werd geboerd, hoe in dit soort woningen de bakermat lag van de moderne textielindustrie. De Hulsmaat heeft heel wat veranderingen rondom zich heen gezien. Het heeft die onbewogen verdragen. Straks als het oude erf aan de oever van de Maas wordt herbouwd zal zli nog eenmaal getuigenis afleggen van het vakmanschap van eertijds, en van de voortvaring in een Twentse boerderij van twee eeuwen geleden.

Bericht uit Tubantia

Organisator van deze tentoonstelling was de Twentenaar Jac. Kleiboer, die in de villa Molenstraat 1, op de hoek van de Deurningestaat, in Enschede woonde. De tentoonstelling werd geopend door koningin Juliana op 18 mei 1955 en duurde tot 3 september 1955. In de vele krantenartikelen die werden geschreven over de E55 werd geregeld het los hoes vermeld of een foto van het herbouwde los hoes getoond.

Het vrije volk 30 november 1954

18 mei - 3 september 1955
Energiemanifestatie E55 te Rotterdam
Los Hoes in het Park
O.J.B. De Coninck

Aquarel van het Los Hoes op de E55 door Octave Jean Baptiste De Coninck.

ten in het museum een aantal nuttige wenken voor de rondgang, die in de voormiddag werd gemaakt. Om halftwee verzamelde dit bijzonder bezoek zich in het Ahoy'-restaurant voor het nuttigen van een koffiemaaltijd.

Woningen in IJsselmonde

Een belangrijk bouwplan is voor IJsselmonde op komst. Ten oosten van de Koninginneweg komen 301 woningen, 15 garages en een kleine kantoorruimte. Het advies van de wijkraad zal naar B. en W. worden gezonden. Binnenkort verwacht men dat het voorstel van B. en W. aan de gemeenteraad zal worden voorgelegd.

In het Twentse los hoes op de E 55 klonken gistermiddag de heer J. Kleiboer, boerinne Boerrichter, mevr. Eleiboer, Boer Boerrichter en de Overijsselse commissaris van de Koningin op het welslagen van de E 55.

Gezellige ontvangst in los hoes Kleiboer optimistisch op de Overijsselse dag

(Van onze E 55-redacteur)

ALS PROVINCIEGENOOT heeft Woensdagmiddag Jac. Kleiboer, de E 55-organisator, de Overijsselaren bijzonder warm ontvangen op zijn enorme tentoonstelling. In het Twentse los hoes, dat een jaar geleden nog in de gemeente Enschede stond, werden door een vrolijk gezelschap uit Overijssel Twentse brandewijntjes met suiker gedronken.

De burgemeester van Tubbergen, de heer G. B. P. Kolenbrander, nam daar de regie in handen, vertelde onder het oude boerendak wat snaakse Twentse verhalen en zorgde ervoor, dat achtereenvolgens het echtpaar Kleiboer en de commissaris van de Koningin in Overijssel, ir. J. B. G. M. ridder de van der Schueren, met stoel en al naar de spekbalken van de los hoes werden getild.

Het echtpaar H. Boerrichter, on-

vervalste boer en boerinne uit Tubbergen, die hun boerderij voor drie maanden aan de zorgen van enkele van hun twaalf kinderen hebben overgelaten, zagen dat alles met een glimlach aan. Ze zitten daar al veertien dagen als Twentse prototypen.

De burgemeester van Tubbergen zelf heeft hen overreed hun rustige land te verlaten voor drie energieke maanden in Rotterdam. Zij is 55 jaar, hij is 66.

Samen vertellen ze de duizenden bezoekers in hun bijna onverstaaenbaar Twents-plat wat er in zo'n ouderwets los hoes allemaal staat en gebeurt.

Op de feestelijke bijeenkomst van gistermiddag laat in dit los hoes toonden de Overijsselaren, dat ze trots zijn op hun Kleiboer, die hier maar even iets neergezet heeft dat er zijn mag.

Mondreclame

De heer Kleiboer zelf was vriend onder vrienden. Hij was zeer optimistisch gestemd over de gang, die in de tentoonstelling zit. Dankbaar bleek hij voor het prachtige weer en hij was er van overtuigd, dat van nu af aan vooral de propaganda van mond tot mond de honderdduizenden belangstellenden aan de poorten van E 55 zal moeten brengen. De bezoekers van nu zijn de propagandisten van morgen, is zijn steiregel.

Het vrije volk 2 juni 1955

Na afloop van de tentoonstelling werden de onderdelen van de Nationale Energie Manifestatie via een openbare verkoping verkocht. Voor het los hoes waren geen gegadigden en toen het bedrag te laag werd, heeft de heer Kleiboer, in naam van de Stichting E55, het boerderijtje van de veiling teruggetrokken.

Steeds feller

Geen prijsafspraken dus. Het gevolg was, dat er steeds feller en soms zelfs meedogenlozer geboden werd. De tussenhandelaren kregen niet veel kans. De belanghebbenden vochten voor hun eigen standje en boden stug door.

De Twentse boerderij, het „los hoes”, vond geen gegadigden. De vaklieden rekenden: Aanschaffkosten waren destijds f 700, het transport f 10.000 en de plaatsing f 1200. Totaal dus f 11.900. Daar zagen ze geen brood in.

De stichting E 55 hield de eer aan zich zelf. Toen er bij f 450 nog geen bod kwam, nam het bestuur bij monde van de steeds aanwezige Kleiboer de boerderij terug. Wat ermee gaat gebeuren, staat nog niet vast.

De caféhouder Jan Stok uit Rotterdam heeft ook nog geen definitieve bestemming voor het reusachtige paviljoen — het vroegere Unileverkinderland —, dat hij voor f 6500 in de wacht sleepte.

„Zodra ik een stukje grond veroverd heb, wordt het een café-restaurant”, vertelde hij gehaast, want hij bleek nog voor tal van andere zaken belangstelling te hebben.

Het vrije Volk _ 21-09-1955

Het vrije Volk 21 september 1955

Waar kwam De Hulsmaat terecht?

Jaren later, hoorden we via het “Openluchtmuseum Arnhem” dat het los hoes niet verloren was gegaan, maar dat in eerste instantie alle stenen en balken etc. opgeslagen waren in het Natuurgebied Buurserzand. Daar zou het los hoes weer worden opgebouwd in het openluchtmuseum, dat de familie Van Heek in het Buurserzand wilde maken. Dit is echter niet doorgegaan en alleen de Stenderkast, de Bommelas en de Bentheimer Markepaal stonden in het natuurgebied. Nu zou het los hoes opnieuw zijn opgebouwd in het openluchtmuseum “Erve Kots” in Lievelede.

In oktober 2016 bezochten we museum “Erve Kots” in Lievelede en spraken daar met de heer Gerrit Weenink. Hij had, tijdens de herbouw van “De Hulsmaat” op de E55 te Rotterdam, meegeholpen het los hoes weer in de originele stijl op te bouwen. Ook de gebouwen op museum “Erve Kots” heeft hij helpen opbouwen. En hij ver-

telde dat ook de bouwmaterialen van het los hoes, die afkomstig waren van de E55, uit Haaksbergen voor dit museum waren opgehaald. Dat het los hoes “De Hulsmaat” heette, was door alle afbraak- en opbouw perikelen verloren gegaan.

Los hoes “De Hulsmaat” op museum “Erve Kots”.

We hebben een afspraak gemaakt met zijn zoon, de heer Ben Weenink en aan hem en zijn vader de map gegeven met alle gegevens die we verzamelden over “De Hulsmaat” en zijn bewoners.

De heer Gerrit Weenink was er echt blij mee. Hij wilde het graag lezen, want, zei hij “ik heb het tenslotte zelf allemaal meegemaakt en als het “De Hulsmaat” is, moet het ook “De Hulsmaat” heten!”

Zijn zoon Ben Weenink gaf ons bij het afscheid de volgende boodschap mee: “Vertel de mensen in Enschede maar, dat “De Hulsmaat” op museum “Erve Kots” in Lievelede staat!”

Bronnen:

Boerderijcommissie Enschede, m.n.: J.W. Berns, J. Goolkate, I. Vink
 Stadsarchief Rotterdam
 Openluchtmuseum “Erve Kots” te Lievelede
 Delpher.nl
 Drs. Victor de Coninck

Colofon

Nederlandse Genealogische Vereniging. Opgericht 1946.

Correspondentieadres:

NGV, Postbus 26, 1380 AA Weesp.
Bibliotheek en andere diensten:
Papelaan 6, 1382 RM Weesp.

Afdeling Twente. Opgericht 1984. De afdeling omvat de volgende gemeenten:

Almelo, Avereest, Borne, Dinkelland, Enschede, Haaksbergen, Hardenberg, Hellendoorn, Hengelo, Hof van Twente, Losser, Oldenzaal, Ommen, Rijssen-Holten, Tubbergen, Twenterand, Wierden, Dalfsen, Olst-Wijhe, Raalte en de voormalige gemeente Bathmen.

Afdelingswebsite: <http://twente.ngv.nl>

Bestuur van de afdeling:

- Voorzitter: Jan Oude Munnink
Coördinatie Twente Genealogisch
Telefoon: 0541-511774
E-mail: koppelboer@hetnet.nl
- Secretaris : Marieken Scholten-Sijes
Coördinatie PR
Telefoon: 074-2670256
E-mail: secretaris@twente.ngv.nl
- Penningmeester: Ben Schothuis
Coördinator cursussen
Telefoon: . 0546-862675
E-mail: penningmeester@twente.ngv.nl
- Lid : Ben Nijkamp: webmaster
Telefoon: . 0541-514577
E-mail: webmaster@twente.ngv.nl
- Lid: Henk Huiskes
Coördinatie sprekers lezingen en TVD
Telefoon: 0546-562596
E-mail: gen.hbhuiskes@kpnmail.nl

Genealogisch correspondent:

- Anton Hilgerink
Telefoon: 053-4765253
E-mail: correspondent@home.nl

Redactie Twente Genealogisch (TG)

Paula Frieling eindredacteur, Ronnie Reinink, Hennie Kok, Fons van Schoot
Verzending: Corrie van der Beek.

Kopij TG: de redactie behoudt zich het recht voor om bijdragen voor TG in te korten, aan te passen of te weigeren. Dit geschiedt vanzelfsprekend alleen in/na overleg met de auteur.

E-mail redactie: afdelingsblad@twente.ngv.nl

Bezorging en adreswijziging

Voor informatie over bezorging kunt u contact opnemen met de redactie van Twente Genealogisch. Adreswijzigingen, opgave nieuwe leden en opzeggingen uitsluitend naar de NGV, Postbus 26, 1380 AA Weesp.

Dit mededelingenblad wordt gratis toegezonden aan de leden van de NGV - afdeling Twente en aan de NGV-leden van andere afdelingen, die een bijkomend lidmaatschap zijn aangegaan.

Wilt u een abonnement op dit blad, maakt u dan € 12,50 over op bankrekening NL98 INGB 0005 5826 43 t.n.v. Penningmeester NGV Afd. Twente, onder vermelding van uw naam en adres.

Het in dit contactblad gepubliceerde mag slechts worden overgenomen met toestemming van de schrijver en vermelding van de bron Twente Genealogisch ISSN 138-0787.

MMTS
Powerflush Twente

- Motor en EGR reiniging
- Automaatflushen
- Onderhoud
- Banden

MMTS
Bandenhotel

- Winter- en Zomerbanden
- Opslag voor € 30,-
- Voor particulieren/bedrijven
- Ook Ski-boxen

Helmichstraat 37 hal 7
www.mmts-denekamp.nl
Tel: 06-51138022 Oldenzaal

Lijstenmakerij
KISTEMAKER
Fotogalerie

DRIENERBEEKWEG 30 7557AN HENGELO
074-242 37 57 email: info@fotogaleriekistemaker.nl
www.lijstenmakerijkistemaker.nl

Sinds kort gecertificeerd als "Guild Commended Framer" van het Engelse Fine Art Trade Guild

www.oudelandkaarten.eu

De Financiële Managers

Persoonlijk maatwerk volgens de financiële managers

HYPOTHEEK & FINANCIERINGEN VERZEKERINGEN BELASTING ADVIES

Reygerhoftehoek 68 Telefoon 053 4782053
7546 KC Enschede Mobiel 0653960460
info@definancielemanagers.nl
www.definancielemanagers.nl

COPY- & PRINTSERVICE
R-DESIGN

ZW PRINTS
FULL COLOR PRINTS
INBINDEN
GROOTFORMAAT FULL COLOR PRINTS TOT A0
BOUWTEKENINGEN ZW/W TOT A0
SPANDOEKEN
SNIJLETTERS
TEXTIELBEDRUKKING
DRUKWERK
GEBORTEKAARTEN
VERENIGINGSBOEKJES
SCRIPTIES
JAARVERSLAGEN
STEMPELSERVICE
FAXSERVICE
SELFSERVICE

Schuttersveld 44 - 7514 AL Enschede
(op woonboulevard Enschede)
Tel. 053-4308622 / Fax 053-4308624
e-mail: info@rdesign.nl
www.RDsign.nl

Kwartaalblad van de Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Twente, 33e jaargang 2017 nr. 2

Inhoudsopgave

Bestuursinformatie, Van de bestuurstafel	p. 28
Abonnementen op Twente Genealogisch 2017	p. 28
Bijeenkomsten 2017	p. 29
Mijn familie in Twente	p. 29
Wie wil 8 exemplaren van 'n Sliepsteen'	p. 29
De trek van Weststellingwerf naar Twente	p. 30
Bankenverpachting in de Sint Jacobuskerk in Enschede in 1815	p. 34
De verdwenen beltmolen van Frielink in Albergen	p. 41
Ontdek je verborgen verleden	p. 44
Colofon	p. 50

Bestuursinformatie

Van de bestuurstafel

Door: Henk Huiskes

Stadhouderloos tijdperk

De lezingen van het seizoen 2016-2017 zitten erop. We kunnen terugkijken op interessante sprekers en onderwerpen. De bijeenkomsten werden goed bezocht, wat voor de sprekers ook altijd leuk is. Voor het volgende seizoen hebben we al weer een aantal boeiende sprekers kunnen vastleggen. De eerstvolgende lezing is op 9 september. U kunt natuurlijk eens een kennis meenemen.

Tijdens de laatste afdelingsledenvergadering (ALV) op 8 april werd het definitief. We wisten al een tijd dat het er aan stond te komen, maar nu is het dan toch gebeurd: Jan Oude Munnink trad af als voorzitter van de afdeling Twente van de NGV. Ben Nijkamp zat de vergadering voor en deed een klemmende oproep aan de aanwezigen om zich kandidaat te stellen voor een functie in het bestuur en eventueel, in een later stadium, van voorzitter. Ik herhaal die oproep nog maar eens op deze plek, want het loopt nog niet echt storm.

Binnen het bestuur hebben we afgesproken dat iedereen bij toerbeurt op alfabetische volgorde kopij aanlevert voor een artikel op deze plek. Deze keer ben ik aan zet.

We zitten dus zonder voorzitter, maar dat wil niet zeggen dat de afdeling stuurloos is. Ieder van ons pakt iets op. De situatie deed mij denken aan de stadhouderloze tijdperken die de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden heeft gekend. Het waren er twee, maar ik hoop dat het voor ons bij één blijft. In die tijd was er dus geen stadhouder en ook toen ging het leven en besturen door. Toen het eerste stadhouderloze tijdperk in 1650 met het overlijden van Willem II van Oranje-Nassau begon, was een deel van de bevolking, de Regenten of Staatsen, blij dat ze van hun stadhouder af waren. Dat is bij ons in het geheel niet het geval. Wij vinden het jammer dat Jan besloot om als voorzitter terug te treden. Jan kon vanwege zijn vakantie niet op de ALV aanwezig zijn, maar we hebben op de bijeenkomst van mei op gepaste wijze afscheid genomen. Jan is gelukkig niet uit het bestuur verdwenen. Hij is bereid gevonden om alle werkzaamheden die hij altijd al verzette voor Twente Genealogisch te blijven doen. Dat scheelt een stuk. We zijn ook blij dat Ben Schothuis zich weer beschikbaar heeft gesteld als penningmeester.

Als uw afgevaardigde heb ik samen met Ben Schothuis de Algemene Vergadering (AV) van de landelijke NGV bezocht. Er stonden niet veel spannende zaken op de agenda. De AV is akkoord gegaan met het voorstel om de "Contributie op maat" in te voeren. Dit betekent voor 2018 dat de leden die het blad Gens Nostra voortaan al-

leen digitaal willen ontvangen € 36,00 betalen en zij die ook een papieren versie willen € 45,00 kwijt zijn. Dit laatste bedrag is hetzelfde als de huidige contributie voor 2017.

Het hoofdbestuur heeft een nieuwe voorzitter gevonden in de persoon van Peter de Bruin. Aan het einde van de AV sprak de nieuwe voorzitter een rede uit waarin hij de belangrijkste problemen van de NGV aanstipte: de beschikbaarheid van bestuursleden voor zowel het hoofdbestuur als voor de afdelingsbesturen en de daling van het aantal leden door – vooral - veroudering. Maar hij belichtte ook de toekomst en kansen van onze vereniging zoals die via de visie en missie zijn verwoord in het beleidsplan van de NGV voor de jaren 2017-2020. Hij daagde ons, maar daarmee natuurlijk ook de leden van de afdeling Twente, uit om met voorstellen voor oplossingen te komen.

De meesten van u zullen het ondertussen wel weten. Het verenigingscentrum in Weesp is verkocht en in Bunnik heeft men (een gedeelte van) een nieuw gebouw gehuurd.

Tot slot van deze bijdrage wens ik iedereen een prettige vakantieperiode en veel leesplezier toe.

Abonnementen op Twente Genealogisch 2017

Verzoek aan degene die een abonnement heeft op ons kwartaalblad Twente Genealogisch en de bijdrage voor het jaar 2017 nog niet heeft overgemaakt.

Zou u het bedrag van € 12,50 eerdaags willen overmaken op de bankrekening van de NGV afdeling Twente? Het rekeningnummer is: NL98 INGB 0005 5826 43.

Bij voorbaat dank,

*Ben Schothuis
Peningmeester*

Bijeenkomsten 2017

De bijeenkomsten in de 2e helft van 2017 zijn gepland op de volgende data:

9 september	Guus Goorhuis	De heer Laan van landgoed Singraven
14 oktober	nog nader te bepalen	
11 november	TVD	Mijn familie in Twente
9 december	nog nader te bepalen	

Locatie

In principe vinden alle bijeenkomsten plaats in de Stephanshof, Grotestraat 207 te Borne.

Het vrije gedeelte van de bijeenkomsten begint om 13:00 uur.

De lezingen beginnen om 14.00 uur en eindigen om 16.00 uur.

De Twentse Voorouderdag zal, in samenwerking met de Vereniging Oud Vriezenveen, plaats vinden in het CCK2 gebouw in Vriezenveen

Tijdens de bijeenkomsten zijn meestal aanwezig: het bestuur; boekentafel; algemene afdelings- en NGV-informatie; de Genealogische Databank Twente (GDT) en de scans van onze bidprentjes en rouwbrieven.

Zie voor verdere informatie over de lezingen onze website: twente.ngv.nl en dan klikken op Afd. agenda.

TG nummer 3 – 2017

De volgende TG verschijnt eind september 2017. Mocht u kopij willen aanleveren, dan is de sluitingstermijn hiervoor 15 augustus 2017. Artikelen het liefst als platte tekst aanleveren, dus zonder opmaak. Foto's en dergelijke s.v.p. separaat meesturen als jpg-bestand in hoge kwaliteit, niet verkleinen! U kunt uw bijdrage mailen naar afdelingsblad@twente.ngv.nl

Mijn familie in Twente

Op 11 november van dit jaar wordt de Twentse Voorouderdag in Vriezenveen gehouden.

In verband hiermee wordt de uitgave van TG-3 een themanummer.

Het thema van de Twentse Voorouderdag is: "Mijn familie in Twente".

Mogelijk bent u bij uw onderzoek leuke, bijzondere of opmerkelijke zaken van uw familie tegen gekomen. Schrijf het op en stuur het in.

De redactie kan u hierbij eventueel helpen.

De redactie

Wie wil 8 exemplaren van 'n Sliepsteen'

In mijn 'bibliotheek' vind ik nog 8 exemplaren van 'n Sliepsteen', kwartaalblad van de Stichting Historische Sociëteit Enschede-Lonneker.

Die wil ik kwijt!

U kunt ze gratis afhalen in Apeldoorn, of voor portokosten toegestuurd krijgen.

Adres: Stadskafe 238, 7311XV Apeldoorn
e-mail: f.goedemondt@chello.nl

Frans Goedemondt,
Coördinator van HCC!genealogie afd. Apeldoorn

Bankenverpachting in de Sint Jacobuskerk in Enschede in 1815

Door: Jan Oude Munnink

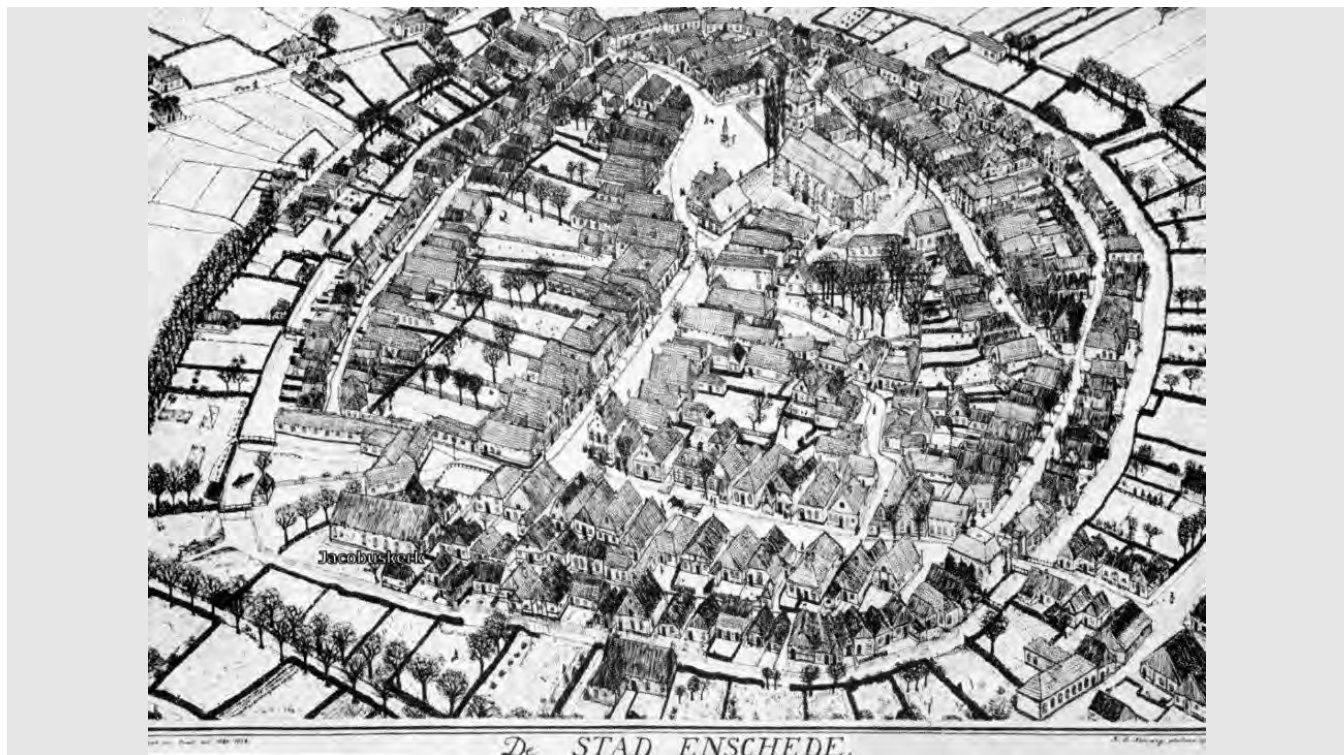
Inleiding

Dit artikel is gebaseerd op de notariële akte van de bankenverpachting van de Rooms-Katholieke Sint Jacobuskerk te Enschede van 30 november 1815. Deze kerk was gelegen aan de Windbrugstraat (Achter het Hofje). In 1842 werd dit gebouw verkocht aan de gemeente Enschede en ingericht als openbare lagere school (Van Braamschool). Nog later werd het gebouw gebruikt als elektrische centrale. In 1842 werd de nieuwe Rooms-Katholieke Sint Jacobuskerk aan de markt in gebruik genomen. Deze overleefde de stadsbrand niet. De eerste keer dat het Rooms-Katholieke kerkhuis verwoest werd door brand was op 20 mei 1750. L. Geerdink schreef over de toenmalige pastoor Michaël M. Kamp uit Hengelo dat hij "veel van zijn verstandsvermogens door den brand verloren had".

verval was geraakt. Het stadsbestuur gaf vergunning voor de bouw "op de plaats waar het oude zich bevindt". Dat het altijd pais en vree is geweest tussen hervormden/gereformeerden en katholieken in Enschede is wel erg opportunistisch. De aanvangstijden van der diverse kerkdiensten mochten niet op hetzelfde moment plaatsvinden. Het was blijkbaar nodig om de kerkgang van de verschillende kerkgenootschappen te scheiden om problemen te voorkomen.

Gegevens bankenverpachting

Bij het raadplegen van de gegevens moet u er rekening mee houden dat katholieke kerken doorgaans behalve verhuurde zitplaatsen ook staanplaatsen kenden. Deze laatste plekken waren meestal bij de ingang achter in

Enschede 1826 (De Jacobuskerk kunt u op deze kaart van B. Nanning uit 1826 vinden in de hoek links onder.)

In Enschede hadden katholieken volgens L.A. Stroink omstreeks 1651 al het een vergunning gekregen om in het openbaar hun godsdienst uit te oefenen. Hij geeft verder aan dat het aannemelijk is dat het kerkhuis Achter het Hofje reeds bestond tijdens de invallen van Bernard van Galen (Bommenbeernd). Het is een eenvoudig gebouw met een rieten dak geweest, nauwelijks afwijkend van de meeste andere gebouwen in de stad.

Verder geeft Stroink aan dat in 1718 het bestaande Rooms-Katholieke kerkhuis achter de Van Loenshof in

de kerk. Veel katholieken hadden niet de middelen om een zitplaats te huren. In de gegevens treft u die populatie dus ook niet aan. (Volgens J. Geerdink telde de statie Enschede in 1817 2700 zielen.) Wat u wel aantreft zijn de verhoudingen tussen de kerkgangers: elke huurder had twee borgen nodig. Met andere woorden, wie staat voor je garant als je niet kunt betalen. Die borgen kunnen o.a. naburer (noabers), familie of aangetrouwde familie geweest zijn. Bij het bestuderen van de gegevens moet u er tevens rekening mee houden dat het niet uitsluitend om inwoners van de stad Enschede gaat. Ook katholieken uit bij voorbeeld de Esmarke en de marke (en later de gemeente Lonneker) kerkten in Enschede.

Pastoor ten tijde van de bankenverpachting was Johannes Wolferink, geboren in Haaksbergen. Hij had volgens J. Geerdink twee kapelaans “den eerwaarden Trapman ord. S Franc. uit Meppen en den eerwaarden I. Wolferink uit Buurse.”

De basis van deze transcriptie is te vinden in het Stadsarchief Enschede (SAE) in het archief Notariële Akten Inv. Nr. 950. Bij de transcriptie is gebruik gemaakt van een tabel. Uiteraard komt die niet voor in het origineel.

Gegevens: No.125

“Op heden den dertigsten November Acttien honderd Vijftien zijn wij Willem Philip Carel Greve, openbaar Notaris in de residentie Enschede, Arrondissement Alemelo, Provincie Overijssel, overgegaan tot openbare verhuuring van de zitbanken in de Roomsche Kerk te Enschede, ten verzoeke de Kerkman Antony en Vergert, Jean Jacques Le Ro, Albert Wallenbeek, Harmen Wigger, Jan Polman, Jan Hendrik Rotert en Frans Willem Kivek, in tegen-

woordigheid der ondergetekende Getuigen, op volgende conditiën.

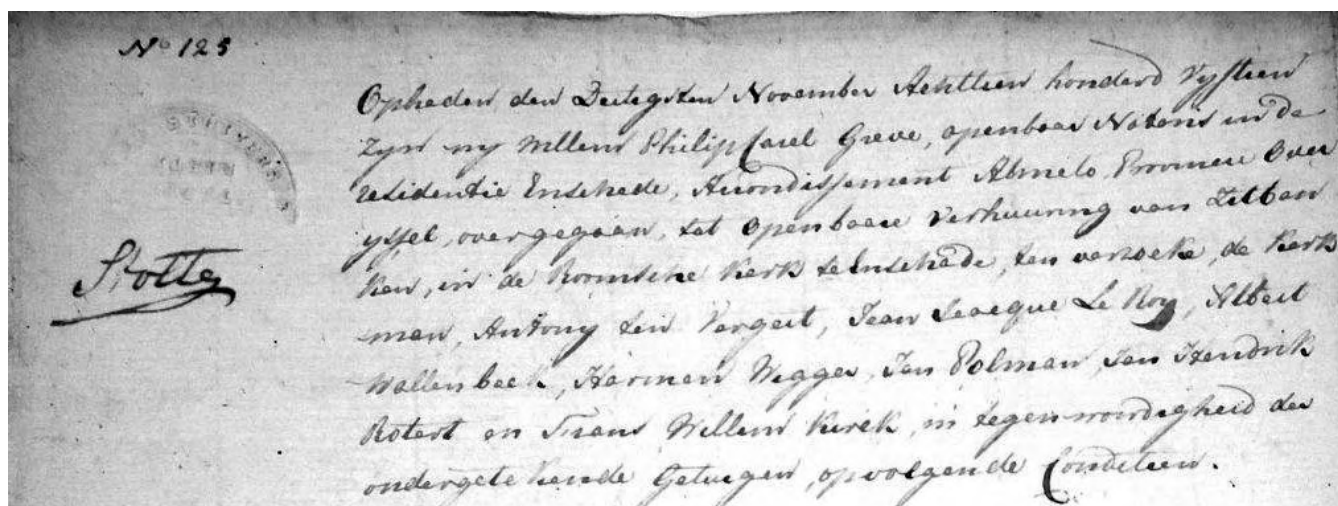
1 Deze verhuuring zal geschieden voor den tijd van drie jaren en zulks aan de meest biedenden bij verhoging en toeslag, den gulden gerekend tegen Twintig Stuivers.

2 De Huurder moet voor het beloop der kooppenningen en naar komen dezer voorwaarden dadelijk stellen twee goede Borgens, die zich daar voor tesamen en ieder afzonderlijk, ten princialen in solidum, moeten verbinden en aanspraaklijk stellen

3 De betaling der huurpenningen moeten geschieden aan handen der gewoonlijke ontvangers; te weten; op de Tweden February Achttien honderd Zestien een halv jaar huur en zo vervolgens van halv jaar tot halv jaar, op poene van twee Stuivers op ieder gulden daarboven ten voordeele van mij Notaris.

4 Ider Huurder moet dadelijk na den toeslag aan genoemde Notaris betalen voor ieder Bank die deerselven huurt twee Stuivers.

Vervolgens verhuurd voor een Jaarlijksche Huur”

Bankenverpachting notaris

Aan de Noordzijde

No.2-	De Bank	Gehuurd door <u>A.S. Greve</u> voor de somma van zeven guldens tien stuivers Jaarlijks Br. F.W. Kivek en A.F. Jonker	f 10
3-	Een dito	<u>-Gebr. Peltzer</u> voor Acht Guldens voor Br. A.F. Jonker en J.J. Le Roy	f 8,,
4-	Een do	<u>Hk Reerink</u> voor Tien gulden tien stuivs Br. A.F. Jonkeren H.H. Wagelaar	f 10,,10
5-	Een dito	<u>Dk Teunissen</u> voor zeven gulden jaarlijks Br. B.J. Hafkemeijer en Al. Leurink	f 7,,
6	Een do	<u>De vrouw van M.Mulder</u> Acht guldens tien Stuivs Br, B.J. Hafkemeijer en H. Fledderman	f 8,,10
7	Een dito	<u>H.A. Wagelaar</u> Negen guldens Br. G. Lörink	f 9,,
8	Een dito	<u>Juffers Nijenhuis</u> Negen guldens vijf stuivs	f 9.5
9	Een dito	<u>Erven Hoevink</u> Negen guldens Br. G. Lorink en J.J. le Roy	f 9,,
10	Een dito	<u>H. Fledderman</u> zeven guldens twee Stuivs Br. G. Lorink en Ant. Leurink	f 7,10.

N0.1	Een dito aan de Zuidzijde	<u>Jan Veldscholte</u> Acht gulden vijftien Stuivs Br. J.H. Assink en Ant. Leurink	f 8,15
2	Een dito-	<u>B.F. Hafkemeijer</u> Negen gulden twee Stuivs Br. H. te Veldhuis en Ant. Ten Vergert	f 9,10
3	Een dito-	<u>Geerlig Avermaat</u> Tien gulden vijf stuivs Br. J. Veldscholte en J.H. Assink	f 10,5
4	Een dito-	<u>Albert Wallenbeek</u> Tien guldens Br. A.F. Jonker en Alb. Leurink	f 10
5	Een dito	<u>Ant. ten Vergert</u> Tien gulden tien Stuivs Br. Ant. Leurink en J. Veldscholte	f 10. 10
6	Een dito	<u>Harmen Venterink</u> Elf guldens Br. Alb. Leurink en A.F. Jonker	f 11
7	Een dito	<u>Antony Leurink</u> Tien guldens Br. Albert Leurink en A.F. Jonker	f 10
8	Een dito	<u>Bartus Platvoet</u> Tien guldens Br. Bartus Teunissen en Wm Kok	f 10
9	Een dito	<u>Hrms Lutje Wagelaar</u> Tien guldens Br. J. Veldscholte en J.H. Vaneker	f 10
10	Een dito	<u>Jan Amelink</u> Tien guldens Br. J. Veldscholte en Alb. Wallenbeek	f 10

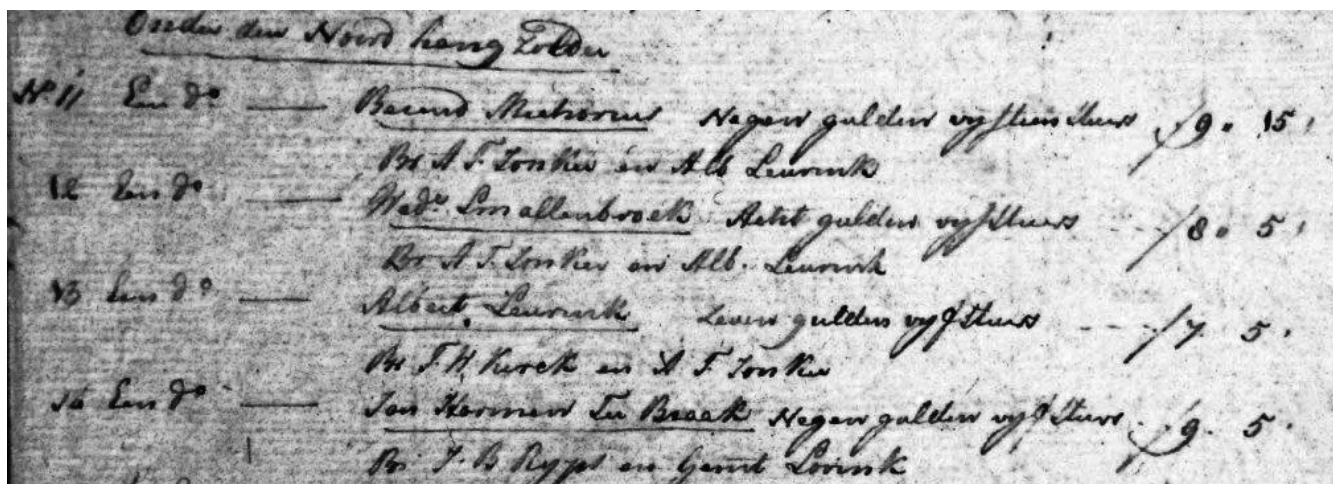
Stolten Een gestoelte agter in de kerk aan den muur- Gerrit Larink Tien guldens----- f 10
Br. A.F. Jonker , Alb. Leurink

Onder den Noord hangzolder

No 11	Een do	<u>Berend Michorius</u> Negen guldens vijftien Stuivs Br. A.F. Jonker en Alb. Leurink	f 9.15
12	Een do	<u>Wed. Smallenbroek</u> Acht guldens vijf Stuivs Br. A.F. Jonker en Alb. Leurink	f 8.5
13`	Een do	<u>Albert Leurink</u> Zeven guldens vijf Stuivs Br. F. H. Kivek en A.F. Jonker	f 7.5
14	Een do	<u>Jan Herman Ter Braak</u> Negen gulden vijf Stuivs Br. J. B. Ryps en Gerrit Larink	f 9.5
15	Een do	Jannes Mazeland Acht gulden tien Stuivs Br. F.H. Kivek en A.F. Jonker	f 8.10
16	Een do	<u>Jannes ten Tije</u> Acht guldens ten Stuivs Br. Ant. Lheman en Bds Tesink junior	f 8.10
17	Een do	<u>Gerrit Platvoet</u> Zeven guldens Br. J. H. Roolvink en Jan Poman	f 7,,
18	Een do	<u>Gerrit Larink</u> Zeven gulden vijf Stuivs Br. A.F. Jonker en Ant. Lheman	f7.5
19	Een do	<u>Bartus Vurgers</u> Zeven gulden Br. A.F. Jonker en Frans Nijhof	f7,,
20	Een do	<u>Frans Nijhoff</u> Zeven gulden tien Stuivs Br. J.H.Roolvink en Bartus Vurgers	f 7.10
21	Een dito	<u>Jannes Gollenbeek</u> Zeven gulden Br. J. Weink en F.H. Kivek	f7,,
22	Een dito	<u>Gerrit Klijsman</u> Zes gulden vijf Stuivs Br. G. Schutte en J. Hm. Voortman	f6.5
23	Een do	<u>Derk Nabers</u> Vier guldens vijftien Stuivs Br. Hm Nabers en G. Mekkelhold	f 4.15
24	Een dito	<u>Jan Hm Voortman</u> Twee gulden vijftien Stuivs Br. Jan Voortman en J.H. Robers	f 2.15
25	Een dito	<u>Gesina Gerhards</u> Twee gulden tien Stuivs Br. Hms. Gerhards en J. Schildkamp	f 2.10
26	Een dito	<u>F.H. Kivek</u> Een Gulden Br. J.B. Ryps en Jan ten Berge	f1,,

27	Een dito	<u>Hendrikus Ziethof</u> Een gulden Br. J. Havercate en Ws Mekkelhold	f1,,
----	----------	--	------

Onder den Noord hangzolder

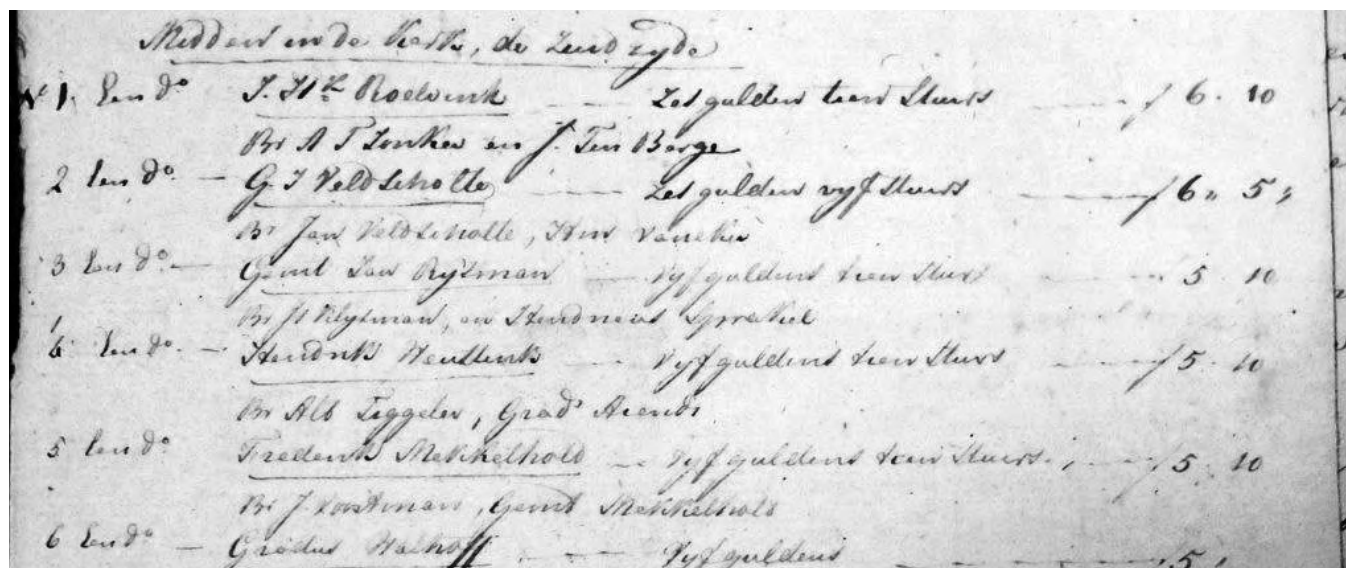
Onder den Zuider Hangzolder

No 11	Een dito	<u>Geerlig Gerbert</u> Acht gulden Br. Jan Polman, Jan Vieker	f 8
12	Een dito	<u>Geerlig Perik</u> Tien gulden vijftien stuiv Br. Jan Polman , J.H. Assink	f 10,15
14	Een dito	<u>Jan Polman</u> Elf gulden Br. J.H. Assink, en Grondman	f 11,,
14	Een dito	<u>Gerrit Kroese</u> Tien gulden tien Stuiv Br. J. Polman en Geerlig Perik	f 10.10
15	Een dito	<u>Wede Demmer</u> Tien gulden tien Stuiv Br. Wegman en J. Hm. Amelink	f10.10
16	Een dito	<u>Hk Buld op Robers</u> Tien gulden vijf Stuiv Br. Geerlig Perik en Gerrit Klaaskatte	f 10.5
17	Een dito	<u>Jan Hermen Sprakel</u> Negen gulden vijf Stuiv Br. J. Sprakel en J.Stienenbos	f 9.5
18	Een dito	<u>Jan Wennink</u> in Lonneker Zes gulden vijftien Stuiv Br. Geerlig Amelink, Jan Vieker	f 6.15
19	Een dito	<u>B.H. Ten Pol</u> Zeven gulden Br. J. Polman, Jan Vieker	f 7
20	Een dito	<u>Jan Harmen Holtman</u> Zeven gulden Br. Bds. Busschers en J. H. Levink	f7
21	Een do	<u>Hendkus Wijfker</u> Vier gulden vijf Stuiv Br. J. H. Tiggeler en J. Hm. Beuker	f 4.5
22	Een dito	<u>Lucas Bos</u> Drie gulden vijftien stuiv Br. Hd Bos en Hendricus Sprakel	f 3.15
23	Een do	<u>Jan Hendrik Roelvink</u> Drie gulden vijf Stuiv Br. J. Polman en A.F. Jonker	f 3.5
24	Een do	<u>Gradus Konink</u> Drie gulden Br. J. H. Roelvink en J. Robers	f 3,,
25	Een do	<u>Bernards Alink</u> Twee gulden tien Stuiv Br. A F Jonker , F H Kivek	f 2.10
26	Een do	<u>Ant. ten Voorde</u> Een gulden tien Stuiv Br. Jan Voortman de Boer, Grads Perrevoort	f 1.10
27	Een do	<u>Jan Voortman</u> uit Enschede Een gulden Br. Dk Hooykamp en J. Hm Voortman	f 1,,

Midden in de kerk, de Zuidzijde

1	Een dito	J. Hk Roelvink -Zes gulden tien Stuivs Br A. F. Jonker en J. Ten Berge	f 6.10
2	Een dito	G. J. Veldscholte -Zes gulden vijf Stuivs Br Jan Veldscholte en Hm Vaneker	f 6,,5,,
3	Een dito	Gerrit Jan Rijsman - Vijf gulden tien Stuivs Br H. Klijsman en Hendricus Sprakel	f 5.10
4	Een dito	Hendrik Weustink -Vijf gulden tien Stuivs Br Alb. Tiggeler, Grads Arends	f 5.10
5	Een dito	Frederik Mekkelhold -Vijf gulden tien Stuivs Br J. Voortman en Gerrit Mekkelhold	f 5.10
6	Een dito	Gradus Walhoff -Vijf guldens Br J.V ieker, Berend Witbreuk	f 5,,
7	Een dito	Gerrit Vrieler-Vier gulden vijf Stuivs Br J. Polman, J Agterbos bij de Olijmolen	F 4. 5
8	Een dito	J. H. Schepers- Vier gulden tien Stuivs Br Gradus Arends en Henkus Sprakel	f 4.10
9	Een dito	Gradus Perrevoort -Drie gulden vijf Stuivs Br J. Perrevoort en Hm Vaneker	f 3. 5
10	Een dito	Antoon Otto -Drie gulden tien Stuivs Br Ands Vos,.....Otto	f 3.10
11	Een dito	Antoon Otto -Vier guldens Br alsvoren	f 4,
12	Een dito	Harmen Bolhaar- Twee gulden vijftien Stuivs Br G Bolhaar, Grads Walhoff	f 2.15
13	Een dito	Jannes Klijsman- Twee gulden vijf Stuivs Br Bartus Vurgers, Gradus Perrevoort	f 2,5
14	Een dito	J. H. Kleisman- Twee guldens Br J. H. Roelvink, J Robers Gz	f 2.
15	Een dito	Hendricus Perik- Twee guldens Br Geerlig Perik en J. Vieker	f 2.

Midden in de kerk, de Zuidzijde

Midden in de Kerk Noordzijde

No 1	Een do	Jan Perik- Acht gulden Br J. Vieker, G Witbreuk	f 8,,
2	Een do	Jan Schildkamp -Zeven gulden br Bds Witbreuk of Nijhuis, Bds Venterink	f 7,,
3	Een do	Gerrit Witbreuk -Zes gulden vijf Stuivs Br Gt Witbreuk Frans Willem Booin	f 6.5
4	Een do	Jan Witbreuk -Zes gulden Br Gt Witbreuk, Jan Perik	f 6,,
5	Een do	Mannes Timmers- Zes gulden vijf Stuivs Br G. Witbreuk, Jan Witbreuk	f 6.5
6	Een do	J.B. Rijps -Zes gulden Br G. Witbreuk en G. Lucksen	f 6,,
7	Een do	Bernds. Teesink Gzn -Vier gulden vijftien Stuivs Br Js. Ten Tije en J. Levers	f 4.15
8	Een do	Jannes Gollenbeek Franszoon-Vier gulden tien Stuivs Br J. ten Bouwhuis en J Robers Gz	f 4.10
9	Een do	Jan Lefers -Vier gulden Br Bernds Teesink, J. H. Roelvink	f 4.
10	Een do	Hendricus Lankheet -Vier gulden vijf Stuivs Br Brds Teesink, J. H. Roelvink	f 4.5
11	Een do	Jannes Gollenbeek Franszoon-Drie gulden vijf Stuivs Br Bernds Rabbe, Js Perik	f 3.5
12	Een do	Jannes ten Bouwhuis -Drie gulden vijf Stuivs Br Bartus Vurgers, Gt Hevink	f 3.5
13	Een do	Andries Vos -Twee gulden vijf Stuivs Br J.H.Roelvink, Gradus Arends	f 2.5
13	Een do	Jan Robers Gz- Een gulden vijftien Stuivs Br J. H. Robers, J.H. Roelvink	f 1.15
15	Een do	Jan Ten Berge- Een gulden tien Stuivs Br F.W. Kivek ,A.J. Jonker	f 1.10

Midden in de kerk Noordzijde

Op den hangzolder Noordzijde

No 1	Een dito	<u>Jan Amelink</u> - Twee guldens Br Bds Nijhuis op Witbreuk, J. H. Robers	f 2
2	Een dito	<u>Gradus Arends</u> -Een gulden tien Stuivs Br M. Amelink, Hms Wagelaar	f 1.10
3	Een dito	<u>Harms Haspers</u> -Een gulden Br F.. Kivek, A.J. Jonker	f 1

Op den hangzolder Zuidzijd

No 1	Een dito	<u>J. H. Kroese</u> - Drie guldens Br Wegman, J. Hm Wagelaar	f 3
2	Een dito	<u>Derk Hooykamp</u> - Twee gulden vijf Stuivs Br A.J. Jonker, F.W. Kivek	f 2.5
3	Een dito	<u>Bernards Rabbe</u> - Een gulden tien Stuivs Br J.H. Roelvink, Egb. Roelvink	f 1.10

F 545,

“Waarvan acte opgemaakt en aan comparanten en getuigen, die waren Augustinus Timotheus Jonker winkelier, wonende te Enschede en Geerlig Perik, Landbouwer, wonende in Lonneker, voorgelezen, is deze door de Kerkmannen voormeld, de Getuigen en ons getekend.

Gedaan in de Roomsche Kerk te Enschede, ten Jare Maand en dage als boven”

“Geregistreerd te Oldenzaal den veertienden December 1815 fo 21. RoNrs 4 en 5 vol.2. Ontvangen Achttiengulden Een Stuiver twee penningen”

Gedone in de Roomsche kerk te Enschede, ten jare Maand en dage als boven

A ten vergert
J. de Bij
A. Klabbe
de Wigger
van ysbmaer

A. T. Jonker
J. H. Roters
H. Spraker
de Wierck

W. Greve
Notaris

name en laatste bladlydend

Ondertekening enz.

Tot slot

Notaris Greve was in de periode 1811 – 1818 adjunct-maire in Lonneker. Wellicht bent u op de hoogte van de transcriptie van de Volkstelling Drostambt Twente e.o. 1795 nummer 15 van de SGWT (internet: SGWT.NL)? Diverse namen treft u ook daar aan. Een woord van dank tenslotte aan Jan Willem Berns die me op het bestaan van de notariële akte van de verpachting attent maakte. In een aantal gevallen heb ik helaas niet kunnen ontcijferen of er sprake was van een punt of een komma in de origine tekst.

Geraadpleegd o.a.:

L.A. Stroink "Stad en land van Twente"

J.Geerdink "Eenige Bijdragen tot de Geschiedenis van het Archidiaconaat en Aarts priesterschap Twenthe"

De verdwenen beltmolen van Frielink in Albergen

Door: Gerda Schepers

In de gemeente Tubbergen hebben drie molens gestaan waar de familie Frielink eigenaar en molenaar was, namelijk in Fleringen, Harbrinkhoek en Albergen. De molen in Fleringen is de enige die nog bestaat.

De eerste molenaar met de naam Frielink in de gemeente Tubbergen was Johannes Frielink. Hij is geboren in Losser als zoon van Hermanus Frielink en Janna Lusthuis. Hij trouwde in 1871 in Denekamp met Anna Aleida Kuipers. Vanaf datzelfde jaar pachtte hij de molen van het Herickhave in Fleringen. Drie zoons van hem werden molenaar. Zoon Gerhardus Johannes komt door zijn huwelijk met Alberta Vonke op de molen in Harbrinkhoek. Johannes Hendrikus blijft op de molen in Fleringen, die hij in 1916 koopt en Johannes koopt in 1911 de molen in Albergen. Dit artikel gaat over de molen in Albergen.

De molen in Albergen stond aan de Zenderseweg, komend vanaf het dorp net over het kanaal, links. Deze is kort na de tweede Wereldoorlog afgebroken. De verhoogde belt, waar de beltmolen op stond, is nog steeds te zien.

Kanaal Almelo-Nordhorn

Toen in 1882 begonnen werd met het onteigenen van percelen voor de aanleg van het kanaal Almelo-Nordhorn, zal dit veel onrust gegeven hebben. Maar voor anderen gaf het een gevoel van mogelijkheden. Men verwachtte veel bedrijvigheid rond het kanaal en daarmee een goede toekomst. Het kanaal werd vanaf 1889 bevaarbaar en er kwamen brugwachterswoningen o.a. ter hoogte van de Zenderseweg, ook werden in Albergen twee nieuwe steenfabrieken opgericht aan het kanaal. Op 24 maart 1891 verkocht Johannes Borgerink, weduwnaar van Geertruida Westendorp, een stuk grond in de buurt van het nieuwe kanaal. Hij deed dit als voogd van zijn zes minderjarige kinderen. Het is een stuk heide H 2576 van 1 ha, 28 are en 40 ca. Hij verkocht het aan de in Weerselo geboren bakker en molenaar Johannes Jagers op Akkerhuis. Dit is het perceel waarop hij de molen met een woonhuis heeft gebouwd. Het exacte bouwjaar is niet bekend, maar dit zal omstreeks 1891 of 1892 geweest zijn.

Johannes Jagers op Akkerhuis

Johannes Jagers op Akkerhuis trouwde op 22 januari 1894 op 32-jarige leeftijd met de 23-jarige Joanna Susanna ter Heijne uit Tubbergen. Dit echtpaar kreeg vier kinderen, waarvan er twee al vrij snel overleden. De gevelsteen uit hun woning, met beide initialen, is nog bewaard gebleven. De zaken lijken goed te gaan want op 12 januari 1895 kocht hij op een openbare veiling nog grond bij. In de stukken staat dat de veiling plaats vond bij Jo-

Gevelsteen uit 1894 van Johannes Jagers en Joanna Susanna ter Heijne

hannes Jagers aan het kanaal. De grond werd verkocht door de in Albergen geboren, maar in Gronau wonende Maria Oude Rikmanspoel. Zij was weduwe van Hermanus Hofstede of Hofste en voogdes over haar twee minderjarige kinderen. Johannes Jagers kocht een gedeelte van de grond, perceel 5, voor f 65.

In 1896 brandde het woonhuis af en werd het op een andere plek herbouwd. Het ging daarna blijkbaar slecht, want in de zomer van 1898 vond er weer een veiling plaats. Dit keer ging het om het eigendom van Johannes Jagers zelf. Het betrof een woonhuis, tevens winkelhuis, schuur, windmolen met bijbehorend erf en een perceel heide. Nu werd de locatie van de veiling het "koffiehuis van Johannes Jagers" genoemd. Het werd in eerste instantie in drie afzonderlijke percelen geveild maar uiteindelijk, bij de aanwijzing door notaris Bruist op 17 juni 1898, was Gerardus Lesscher of Lesger de hoogste bidder. Hij kocht het geheel voor f 4185. Johannes Jagers stierf op 14 december 1898, op 37-jarige leeftijd, onverwachts in Tubbergen aan de Koffiesteeg. Zijn vrouw bleef met de twee dochters in Tubbergen. Op 14 maart 1899 vond in Tubbergen de boedelscheiding plaats door notaris G. ten Bosch. Bij de beschrijving kan men zien wat men aan bezittingen had en hoeveel schuld er was, maar het geeft ook een beeld hoeveel geld er nog onder de mensen in Albergen zat.

Gerard Lesscher

Op 3 januari 1899 leende de nieuwe eigenaar, Gerard Lesscher, f 3000 van Jonkheer Bosch van Drakestein voor het huis, schuur, erf, korenmolen, hakhout, bouwen weiland en heide. In totaal is dit 2 ha, 55 are en 70 ca. In de akte werd opgenomen dat de nieuwe eigenaar

het onroerend goed tegen brand moest verzekeren en dat bij een faillissement de hoofdsom terstond opeisbaar zou zijn. De 26-jarige Gerard Lesscher trouwde op 3 januari 1900 met de 25-jarige Antonia Zwijnenberg en uit dit huwelijk werden twaalf kinderen geboren. Het is niet duidelijk wanneer het een café geworden is maar Lesscher had reeds verlov voor verkoop van alcoholische drank. Echter ook Lesscher hield het niet lang vol in Albergen, want op 4 oktober 1911 werd hij door de Arrondissementrechtbank Almelo failliet verklaard. Meester Kortebout van der Sluis werd benoemd tot curator. Nog in 1911 werden de bezittingen in het openbaar verkocht ten huize van Gerardus Lesscher. Op 1 mei 1912 vertrok het gezin Lesscher naar Harbrinkhoek.

Kast

Buurman Egbertus van der Aa op het Koopshuis had nog geld tegoed van Lesscher, op het moment dat deze failliet verklaard werd. Er werd geregeld dat een mooie kast van Lesscher naar Van der Aa ging. Het toeval wil dat de jongste zoon van Egbertus, Johannes Hendrikus van der Aa (Koops-Jan) in 1935 trouwde met een dochter van Lesscher. Toen er op een later tijdstip een boedelscheiding plaatsvond in de familie, ging de kast naar dit gezin. Deze familie verhuisde in 1964 naar dezelfde buurt zodat deze kast op verschillende plaatsen aan het kanaal heeft gestaan. En ondertussen is die kast alweer bij de kleinzoon van Egbertus: Koops-Johan.

Jan Frielink

Op 13 december 1911 werd Johannes (Jan) Frielink - geboren in 1882 in Fleringen - de nieuwe eigenaar voor f 3560. Zijn broers Gerardus Johannes en Johannes Hendrikus, beide ook molenaar, stonden borg. Als getuigen traden op: F.G. ter Beek, steenbakker in Albergen en A.A. ter Beek, broodbakker in Almelo.

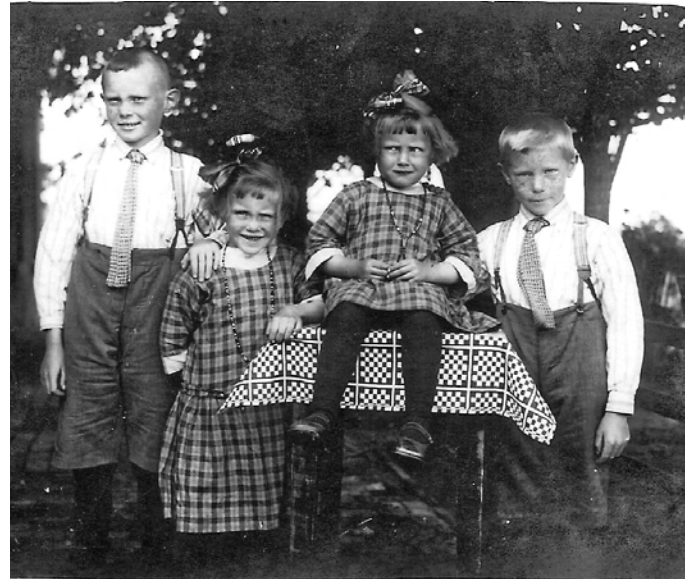
In 1915 heeft de molen in Albergen waarschijnlijk voor het laatst op wind gedraaid want de mechanisatie nam ook in deze bedrijfstak toe. Door de gemeente werd er een hinderwetvergunning afgegeven voor het plaatsen van een oliemotor van 9 pk voor een 15der maalstoel. Op oude foto's is duidelijk te zien dat de vier wieken niet intact zijn en dat er teveel begroeiing is voor een windmolen.

Op 26 juni 1918 trouwde de 36-jarige Jan Frielink in Albergen met de 29-jarige Gesina Nijhuis van de brugwachterwoning aan de overkant.

Handel aan het kanaal

De schepen werden vaak door paarden of mensen door het kanaal getrokken. Daarom had Frielink ook een café met stalling voor paarden en hier rustte men vaak uit. Het kanaal werd in hoofdzaak gebruikt voor het vervoer van turf. Frielink verkocht ook turf en had hiervoor een turfschuur. Maar er werd ook keislag of split gelost voor de wegverharding. Slakkenmeel werd rond 1918 erg populair. De boeren stonden rond 1920-1922 bij café Frielink

in de rij om de bestelde 100-kg zakken af te halen. Het ging Frielink blijkbaar goed want in 1919 kocht Jan Frielink van H.E. Nijhuis, winkelier uit Langeveen, een perceel bouwland aan het kanaal voor een prijs van f 700.

De kinderen van Jan Frielink en Gesina Nijhuis. De drie oudste kinderen overlijden aan TBC

Tegenslag

Jan Frielink en Gesina Nijhuis kregen vier kinderen, twee zoons en twee dochters. Net als de vorige bewoners kreeg ook dit gezin te maken met tegenslag. Op 11 mei 1938 overleed Jan plotseling op 56-jarige leeftijd en Gesina overleed bijna twee jaar later ook plotseling op 27 maart 1940 op 51-jarige leeftijd.

Vanaf 1938 wordt de familie getroffen door de ziekte TBC. Dat was toen nog een heel besmettelijke ziekte, die niet te genezen was. Mensen werden vaak verbannen naar een sanatorium. De oudste zoon Johan ging in 1938 naar een sanatorium in Zevenaar. Later kreeg Gerard ook TBC en werd op het erf een TBC-huisje geplaatst. Dit gebeurde overal in het land en in Albergen waren ook meerdere TBC-huisjes. De zieke verbleef hier dag en nacht. Door de openslaande deuren kon de frisse lucht en het zonlicht naar binnen. Op 19 mei 1943 overleed Johan op 24-jarige leeftijd. Drie jaar later in 1946 overleed Lies, ook 24 jaar en in 1948 tenslotte Gerard op 28-jarige leeftijd. De jongste van het gezin, Rikie bleef als 22-jarige alleen over. In tien jaar tijd was haar hele familie overleden. Het was een zware periode voor haar, veel ziekte en ellende, maar ook financieel was het een heel moeilijke tijd, want er waren weinig inkomsten en voor ziekte was men in die tijd niet verzekerd.

De bakkerij werd overgenomen door een neef uit Fleringen: "Bakkersharrie". Rikie Frielink trad datzelfde jaar nog in het huwelijk met de timmerman Jan Everlo. Zij bleef op het ouderlijk huis wonen en runde het café. Dit gezin kreeg twee dochters.

Café Frielink

Toen Jan Frielink de molen in 1912 overnam, kreeg hij net als de vorige eigenaar verlot A voor verkoop van zwak-alcoholische dranken. Maar in 1932 weet Jan de volledige vergunning van H. ter Bekke over te nemen en kon hij alle soorten drank verkopen. Na het overlijden van Jan in 1938 werd de vergunning op naam van zijn vrouw Gesina gezet. Met haar overlijden in 1940 stopte de vergunning. De oudste zoon verbleef toen in het sanatorium en de familie probeerde namens hem een volledige vergunning te krijgen. Hij was op dat moment immers de enige meerderjarige. Dit lukte echter niet, omdat hier binnen de gemeente geen ruimte meer voor zou zijn. Maar in 1943 kreeg Gerard dan toch weer verlot A tot hij in 1948 overleed. Het jongste en enig overblijvende kind Rikie, inmiddels 22 jaar, vroeg direct na het overlijden van haar broer vergunning aan en deze werd verleend, alleen voor zwak-alcoholische drank.

De naastgelegen zijkamer van 14 m² werd bij het café aangetrokken en zo werd het café in totaal 40 m². In 1954 vond er een verbouwing plaats en toen werd het geheel ruim 58 m². Café Frielink was het eerste café in Albergen waar men ook een hapje kon eten. Het stond bekend om de goede karbonades.

In 1978 werd op de plaats van de schuur een nieuw huis gebouwd en stopte het café. Bakkersharrie ging wonen in de voormalige maalderij. Nu wordt het huis bewoond door een dochter van Rikie met haar gezin. Het oude huis met café werd in 1981 afgebroken. De oude maalderij is bewoond geweest door Bakkersharrie tot hij overleed

op 31 juli 2001. In 2005 hadden wij de mogelijkheid de oude maalderij te kopen om er een nieuwe woning te bouwen. Tijdens de sloop kwam een gemetseld blok van ongeveer 3 bij 2 meter uit de fundering. Zeer waarschijnlijk de ondergrond van de in 1915 geplaatste oliemotor voor de maalstoel.

Kanaal Almelo-Nordhorn

De meeste mensen in Albergen zullen er niet rouwig om zijn dat het kanaal niet de verwachte bedrijvigheid heeft gebracht. Zij wandelen, fietsen, joggen, vissen en paardrijden graag bij het kanaal, dat een prachtig natuur- en wandelgebied geworden is.

Ik heb niet alle data vermeld. Deze kunt u vinden in de parenteel van Johannes Frielink op onze website.

Bronnen

Met gegevens uit:

- Gemeentearchief Tubbergen
- Historisch Centrum Overijssel Zwolle
- Boek: "Kanaal Almelo naar Pruisische grens nabij Albergen" T. Hesselink- van der Riet, uitgegeven door de Stichting Heemkunde Albergen 1986
- Boek: "Kruideniers en bakkers" van Stichting Heemkunde Albergen
- Boek: "De huizen van Albergen en hun bewoners" Johan Klaassen uitgave Stichting Heemkunde Albergen en Harbrinkhoek 2000
- Boek: "De geschiedenis van de baksteenindustrie in Albergen en omstreken" Johan Klaassen en Bert Koopman uitgegeven door: Op pad en natuur en landschap, Albergen 2010

Café Frielink ongeveer 1920; nu kan men vanaf het terras de drie linden van Frans Marie de drie linden nog zien staan

Ontdek je verborgen verleden

Door: Roy Boxman

Inleiding

Sinds 18 maart van dit jaar zijn er weer nieuwe uitzendingen van Verborgen Verleden te zien op NPO2.

“In Verborgen verleden gaan bekende Nederlanders op zoek naar hun familiegeschiedenis. De voorouders die zij in hun stamboom tegenkomen, hebben allemaal een eigen verhaal dat ook iets vertelt over de persoonlijkheid van de hoofdpersonen zelf. Die verhalen voeren hen naar tal van plaatsen in binnen- en buitenland, leiden tot ontmoetingen met nieuw ontdekte familieleden en verrassen met onthullingen over voorouders die soms zelfs een rol hebben gespeeld in de geschiedenis van ons allemaal.”¹

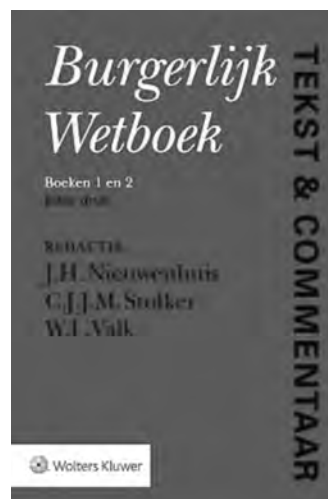
Voor iedereen die door dit programma gestimuleerd wordt om zijn eigen voorouders te gaan onderzoeken, wil ik in dit artikel kort schetsen wat daar bij komt kijken.

Familie en verwantschap

Meestal doet iemand onderzoek naar zijn of haar eigen voorouders. Het onderwerp van onderzoek is dan eigenlijk de eigen familie.

Maar wie is nou eigenlijk familie?

In Nederland wordt meestal een juridische afbakening gekozen, waarbij wordt aangesloten bij de definities uit boek 1 van het Burgerlijk Wetboek. In dit wetboek is precies geregeld wie wél en wie niet tot de familie behoort. Hierbij worden de termen bloedverwant en aanverwant gebruikt.

Omslag Boek 1 BW

Aanverwantschap ontstaat door huwelijk van mensen, waardoor de familie van de ene partner verwant raakt aan de familie van de andere partner. Ook hier is te zien, dat bepaalde maatschappelijke ontwikkelingen druk op dit begrip verwantschap zetten. Inmiddels is er ook sprake van aanverwantschap als de partners niet gehuwd zijn maar een officieel geregistreerd partnerschap hebben.

Bloedverwantschap ontstaat tussen moeder en kind door het simpele feit dat het kind is geboren uit de moeder. Als deze moeder gehuwd is, wordt juridisch bloedverwantschap aanwezig geacht tussen de vader en dit-zelfde kind.

Dit lijkt helder, maar de laatste decennia zijn er ook andere ontwikkelingen die voor een genealoog interessant zijn. Met name de resultaten van DNA-onderzoek kunnen soms aanleiding zijn om de juridische vormen van verwantschap ter discussie te stellen. Soms zijn personen juridisch geen familie maar biologisch juist wél en omgekeerd. Interessante aanknopingspunten voor verder onderzoek en misschien wel een eerste stap op weg naar een groot familiegeheim.

Genealogisch worden de begrippen familie en verwantschap op de volgende manier gebruikt. Familie is de bloedverwantschap in de rechte lijn. Dit zijn dus iemands ouders, grootouders, overgrootouders maar ook iemands kinderen en kleinkinderen. Broers en zussen zijn genealogisch geen familie maar verwanten, bloedverwanten in dit geval. Dit zelfde geldt ook voor ooms en tantes.

Familie en verwantschap wordt in graden aangeduid. Hiermee wordt het aantal stappen, dat familieleden of verwanten van elkaar verwijderd zijn, bedoeld. Iemands ouders bijvoorbeeld zijn eerstegraads familie. Er is immers maar één stap nodig om van deze persoon bij zijn of haar ouders te komen. Broers en zussen zijn tweedegraads verwanten. Om vanuit dezelfde persoon bij zijn of haar broer of zus te komen, moeten er immers twee stappen worden gemaakt. Eerst naar de ouders en dan naar broer of zus.

Soorten onderzoek

Meestal begint iemand zijn onderzoek door vanuit zichzelf terug te gaan in het verleden. Deze manier van werken, dus van heden naar verleden, heet ascendenten- of voorouderonderzoek.

1. <http://anderetijden.nl/programma/3/Verborgen-Verleden>

Omgekeerd, van het verleden naar het heden, kan ook. Dit onderzoek heet descendenten- of afstammingsonderzoek.

In de praktijk zullen, zeker in het begin, beide varianten door elkaar lopen. Naarmate het onderzoek vordert, is het vaak verstandig om een keuze te maken op welke manier verder wordt gespeurd. Vooral als er veel gegevens zijn gevonden en het vermoeden bestaat dat het een grote familie betreft, is dit het geval. Het is door de grote hoeveelheid gegevens vaak ondoenlijk om het onderzoek blijvend gestructureerd te laten verlopen.

Zoeken in bronnen

Zoeken in bronnen, het klinkt zo eenvoudig, maar er is een zeer grote verscheidenheid aan bronnen beschikbaar. Elke bron heeft zijn eigen voor- en nadelen.

Levende bronnen

Als het mogelijk is, begint de genealoog zijn onderzoek bij levende bronnen: ouders, grootouders, ooms en tantes. Misschien is er zelfs wel een familielid dat de familiegeschiedenis al eens heeft uitgeweid en de nodige bronnen, zoals trouwboekjes en overlijdensadvertenties, heeft verzameld.

Vanuit deze eerste inventarisatie ontstaan vaak nieuwe onderzoeksvragen die onderzoek verder terug in het verleden vergen.

Geboorte-, huwelijks- en overlijdensregisters

Een goede volgende stap in het onderzoek zijn dan de geboorte-, huwelijks- en overlijdensregisters van gemeenten. De archieven hiervan zijn openbaar raadpleegbaar waarbij wel moet worden bedacht dat er wettelijke termijnen zijn voordat gegevens openbaar gemaakt mogen worden. Geboorteakten zijn openbaar vanaf 100 jaar na de geboorte van een persoon, overlijdensakten vanaf 50 jaar na het overlijden van een persoon en huwelijksakten vanaf 75 jaar na voltrekking van het huwelijk van de gehuwde personen.

Bevolkingsregister

Een ander gemeentelijk archief is het bevolkingsregister. Hierin worden de namen van in de gemeente ingeschreven personen op adresniveau opgenomen. Dit zijn naast de gezinsleden soms ook inwonende bloed- en aanverwanten of inwonend personeel. Naast namen en geboortedata, worden ook de vestigings- en vertrekdata aangegeven, eventuele beroepen en de kerkelijke gezindte. Wat precies is opgenomen, verschilt in de tijd en per gemeente.

Een verschil met de Burgerlijke Stand, een register van gebeurtenissen, is dat het bevolkingsregister een doorlopende registratie is. Hierdoor krijgt de onderzoeker een goed beeld van wijzigingen die in de loop van de tijd hebben plaatsgevonden.

2. Op heden den derden der maand Januarij des jaars een duizend acht honderd vier en veertig, des namiddags te twee ure compareerde voor ons Frederik B. Sterman Eerste Assessor der Gemeente Avereest Provincie Overijssel, Ambtenaar van den Burgerlijken Stand Stendrieff Bruinmeijer oud twee-entwintig jaren, van beroep arbeider wonende te Avereest geassisteerd met twee getuigen, de eerste genaamd Arend Roops oud en-entwintig jaren, van beroep arbeider wonende te Avereest en de tweede Jacob Roming oud drie-entwintig jaren, van beroep arbeider wonende te Avereest dewelke ons heeft verklaard, dat Stendrieff ter Braak, Zyne huisvrouw oud vier-entwintig jaren Zonder beroep wonende te Avereest op den eersten Januarij des middags te twaalf ure te Avereest is bevallen van een kind, van het manneljk geslacht, aan hetwelk de voornaam is gegeven van Sterman.

Volgens deze verklaringen ingevolge requisitie van voornoemden Comparant hebben wij daer. Acte opgemaakt, dewelke na gedane verlesing is getekend door ons en verklarende de Comparant elader en de beide getuigen met de kunnin Schryven hebbende tekenen met geleerd. -

J. B. Sterman

Geboorteakte gemeente Avereest ²

2. <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:939D-5J6F-Q?mode=g&i=64&cc=2026211>

Per 1 januari 1850 kregen de gemeenten de wettelijke plicht om een doorlopende bevolkingsregistratie bij te houden, maar een sluitende administratie is vaak pas een aantal jaren later gerealiseerd. Begin 20e eeuw is het gebonden boek vervangen door een losbladig systeem van gezinskaarten en in 1939 is de persoonskaart ingevoerd.³ Inmiddels worden al een aantal decennia de persoonsgegevens van alle personen die in een gemeente gevestigd zijn of waren, vastgelegd in de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA).

De gemeentelijke archieven zijn laagdrempelig en vaak zelfs al vanuit huis via internet raadpleegbaar. Meestal leveren ze voldoende aanknopingspunten op om verder te speuren. Burgelijke Stand en bevolkingsregisters hebben echter één nadeel: ze gaan maar terug in de tijd tot ongeveer 1812. Meestal zijn dan nog niet alle vragen beantwoord.

Doop- trouw- en begraafboeken

Mochten de gemeentelijke archieven geen nieuwe gegevens meer bieden, dan kan de zoektocht vervolgd worden in de kerkelijke archieven. Kerken hebben registers van alle dopen, huwelijken en begrafenissen, de zogenaamde doop- trouw- en begraafboeken (DTB). In de DTB staan naast de datum, beknopt, de personalia vermeld van de personen die bij de betreffende gebeurtenis betrokken zijn geweest. Nadeel is wel, dat veel van

de boeken lokaal in kerken worden bewaard. Speuren vanuit huis is hierdoor vaak niet langer mogelijk, er zal gereisd moeten worden.

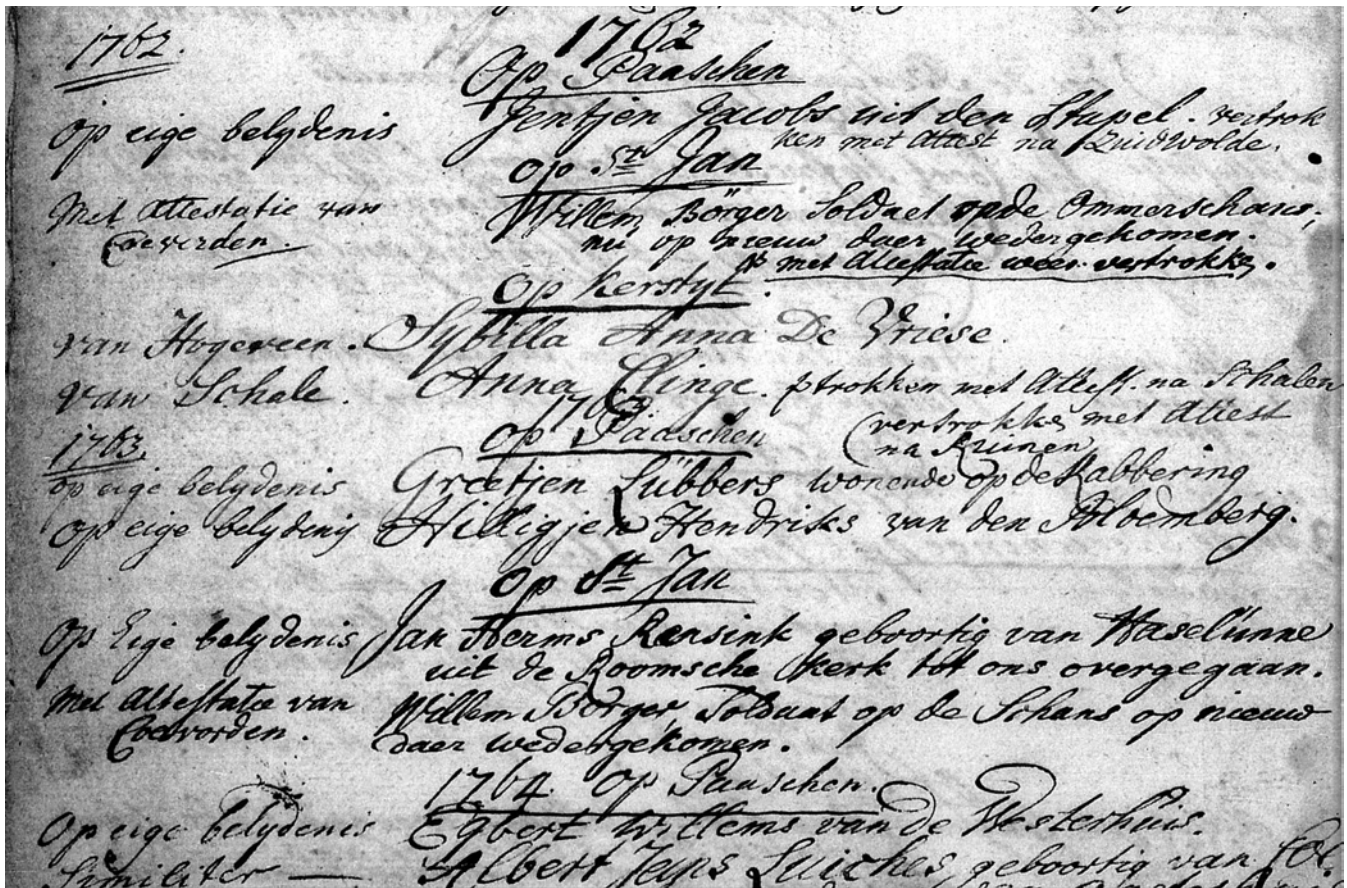
Een ander nadeel is dat de taal in de stukken lastiger te ontcijferen wordt. Naast andere letters zoals de lange s, die vaak voor een f wordt aangezien, wordt er soms in het Latijn geschreven. Los van het feit dat niet iedereen Latijn leest, zijn ook de namen van de betrokkenen hierdoor plotseling anders geworden. Johannes wordt dan bijvoorbeeld Ioannis.

Lidmatenregisters

Naast de DTB houden kerken ook vaak bij wie er lidmaat is van de betreffende kerk. Deze lidmatenregisters geven, met name voor de protestantse kerken, vaak ook informatie over herkomst- en vestigingsplaatsen. Katholieke kerken houden in een "status animarum" (letterlijk: overzicht der zielen) wel bij wie lid is van de betreffende kerk, maar hierin staat meestal geen informatie over vestiging en vertrek.

Indemniteitsakten

Een andere bron die informatie geeft over verhuisbewegingen wordt gevormd door de zogenaamde indemniteitsakten. Andere aanduidingen voor een akte van indemniteit is borgbrief, onlastbrief of akte van cautie. De achterliggende gedachte is, dat degene die zich in een gemeente vestigt, moet aantonen, dat als hij niet in zijn

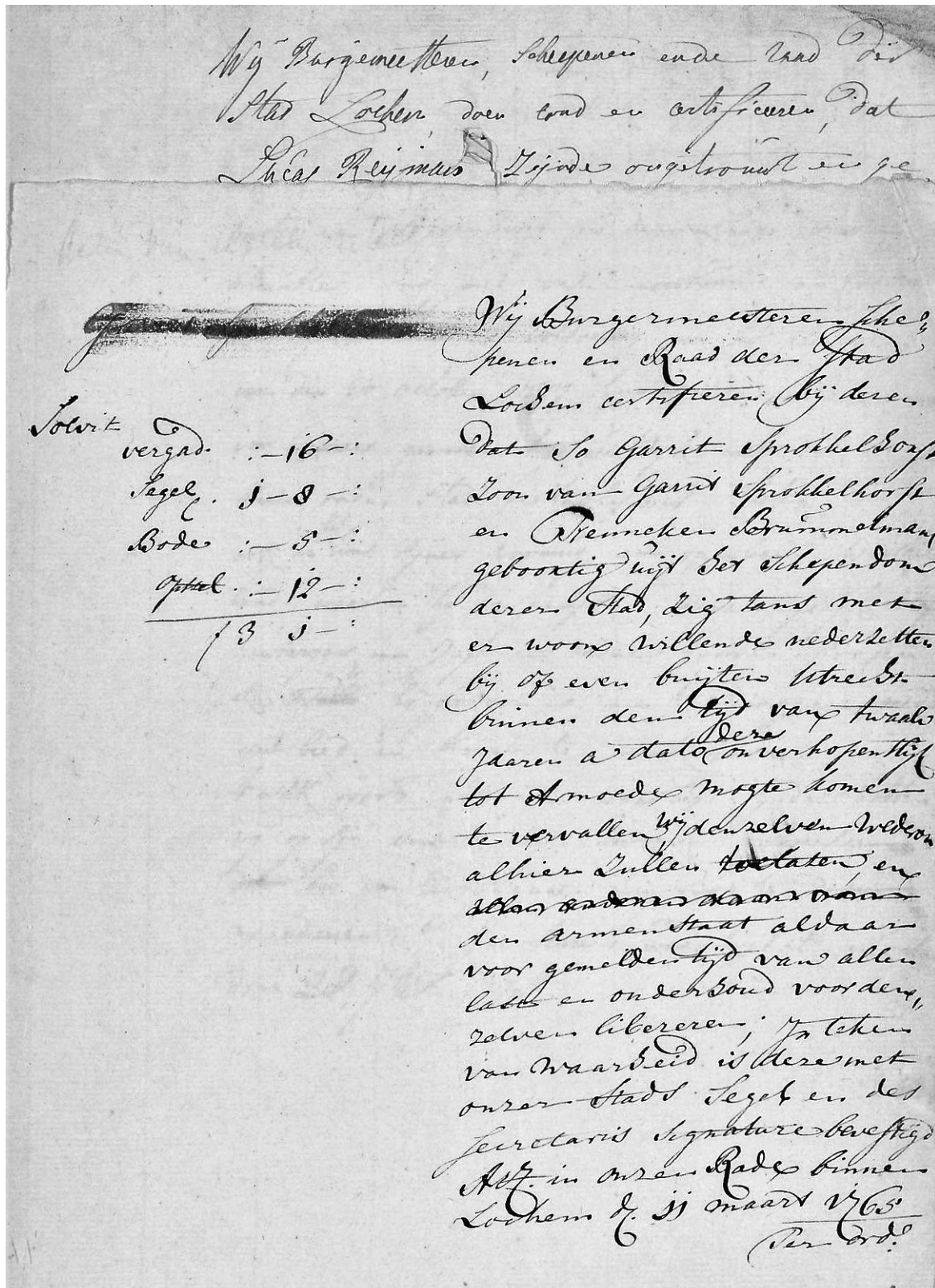
Fragment uit een doopboek⁴

3. http://stadsarchief.enschede.nl/00002/00006/dir_00001/
 4. <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-99CH-77FD?mode=g&i=7&cc=2037905>

eigen onderhoud kan voorzien, hij niet ten laste van de vestigingsgemeente komt maar ten laste van de vertrek-gemeente. Deze indemneert de vestigingsgemeente of

tewel stelt deze schadeloos. Feitelijk stelt de vertrekge-meente zich borg, vandaar de ander term voor een akte van indemniteit.

Akte van indemniteit of borgbrief

5. <http://www.regionaalarchiefzutphen.nl/archieven/details/NL-ZuRAZ-1001>

Aanvullende bronnen

Hiervoor heb ik een aantal basisbronnen aangegeven. Daarnaast zijn er legio aanvullende bronnen die interessante gegevens kunnen opleveren waarmee de bewijsvoering misschien compleet gemaakt kan worden. Voorbeelden hiervan zijn:

- notariële archieven
- rechterlijke / justitiële archieven
- belastingregistraties
- kadastrale registraties

Naast compleet maken van de bewijsvoering, kan uit deze archieven vaak ook interessante persoonlijke achtergrondinformatie worden verkregen. Hierdoor krijgt het beeld van de onderzochte voorouder(s) steeds meer inhoud en gaan ze als het ware voor je leven.

Presentatie van de resultaten

Als het onderzoek wat verder is gevorderd en de bronnen de nodige informatie hebben opgeleverd, komt de volgende stap. De onderzoeker heeft alle informatie niet voor niets opgediept, hij wil ze ook graag delen.

In beide soorten onderzoek (ascendenten- of descendentenonderzoek) is de ouder-kind-relatie (de filiatie) het centrale aandachtspunt. De gevonden gegevens worden geanalyseerd en geven hopelijk bewijzen voor de filiatie. Soms is uit deze bewijsvoering niet met volledige zekerheid te zeggen dat er sprake is van filiatie. Ook dit vermeldt de genealoog dan in zijn onderzoeksrapport.

De manier van rapporteren of presenteren heeft een directe relatie met het soort onderzoek dat is uitgevoerd.

Voor ascendentenonderzoek zijn de volgende vormen beschikbaar:

- kwartierstaat
- stamreeks
- matrilineaire reeks of moederreeks

Voor descendentenonderzoek wordt op één van de volgende manieren gepresenteerd:

- afstammingsreeks
- verwantschapsreeks
- naamreeks
- genealogie
- parenteel

Een korte toelichting op deze vormen is misschien op zijn plaats.

De kwartierstaat

In dit overzicht worden alle voorouders getoond van een onderzochte persoon, de probandus genoemd. Na het vermelden van de probandus worden zijn beide ouders vermeld, daarna de grootouders van beide kanten, daarna weer van beide kanten alle overgrootouders enzo-

voort. Net zolang tot er geen generatie meer vermeld kan worden omdat er (nog) geen gegevens zijn gevonden.

De stamreeks

Dit overzicht toont alle voorouders in een rechte mannelijke lijn. Hierbij begin je bij de probandus, daarna zijn vader, dan diens vader enzovoort. Op een gegeven moment zal de reeks niet verder uitgewerkt kunnen worden en is de stamvader bereikt.

De matrilineaire reeks

Voor het overzicht van alle voorouders in rechte vrouwelijke lijn wordt de matrilineaire reeks of moederreeks gebruikt. Ook hier wordt weer gestart bij de probandus, daarna haar moeder, dan weer haar moeder enzovoort. De oudst bekende vrouw wordt de voormoeder genoemd.

De afstammingsreeks

Hiermee wordt een overzicht gegeven van de afstamming van de probandus van een bepaalde persoon van één van zijn voorouders. Hierbij kunnen zowel mannelijke als vrouwelijke nazaten in de reeks voorkomen. Een bekend voorbeeld is het overzicht van de opvolgende koningen en koninginnen van een Engeland van verleden tot heden gepresenteerd.

De verwantschapsreeks

Dit is een overzicht waarmee wordt getoond hoe twee personen aan elkaar verwant zijn. Het overzicht komt tot stand doordat van de ene persoon in opgaande lijn naar de gemeenschappelijke voorouder wordt gegaan en vervolgens van deze weer in een dalende lijn naar de tweede persoon.

De naamreeks

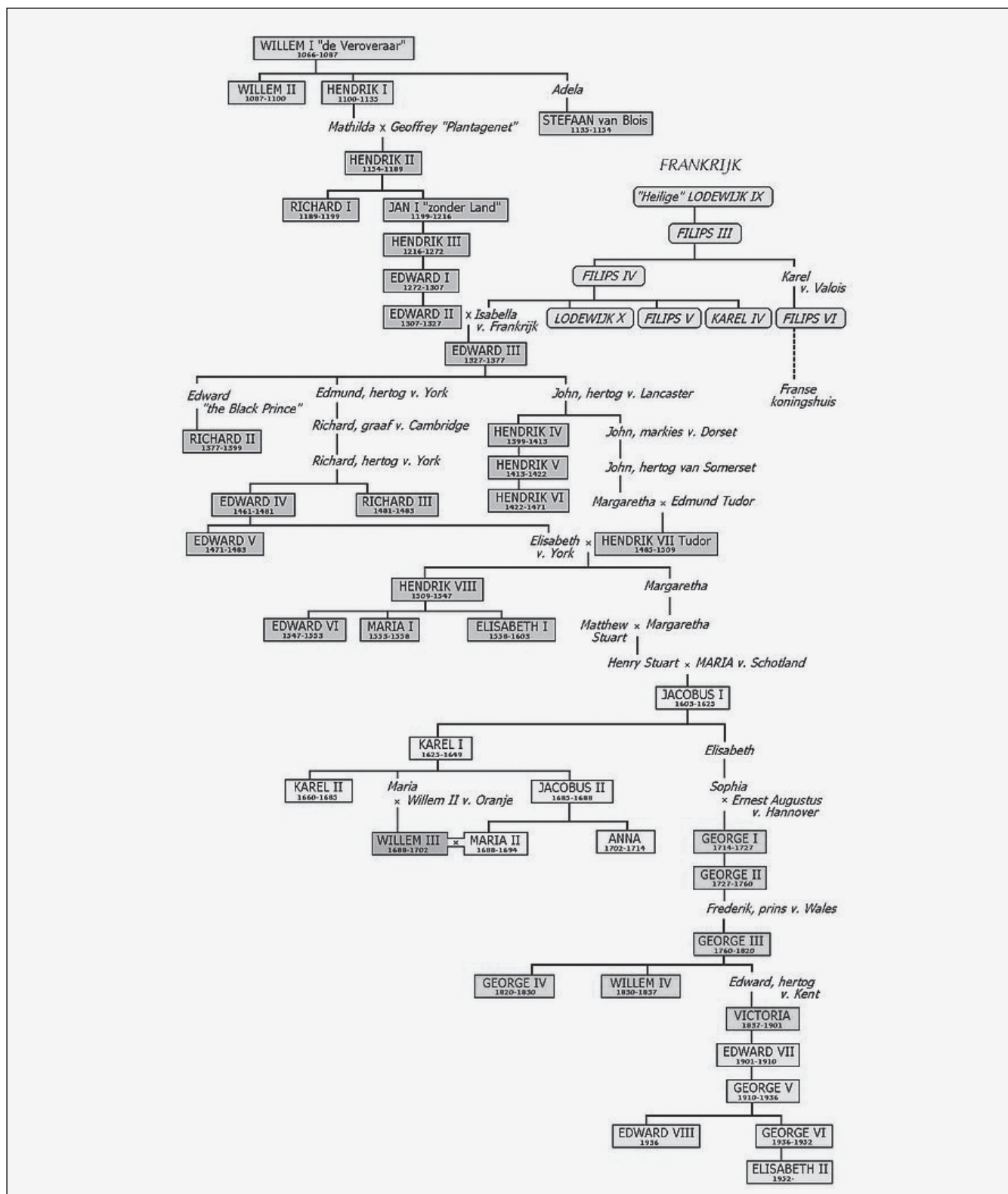
Het verbindend element in de naamreeks is de familienaam. Dit overzicht geeft weer welke opeenvolgende voorouders dezelfde familienaam hebben als de probandus. Is de naam volledig in de mannelijke lijn doorgegeven, dan zal de naamreeks overeenkomen met de stamreeks. Afwijkingen van de stamreeks zie je als de familienaam niet alleen in de mannelijke maar ook in de vrouwelijke lijn is doorgegeven.

De genealogie

Gebruikt als manier van presenteren geeft de genealogie alle afstammelingen van een voorouder weer. Hierbij worden van een voorouder zijn of haar partner vermeld en alle kinderen. Van de mannelijke kinderen wordt altijd de partner vermeld en ook diens kinderen, van de vrouwelijke kinderen wordt eventueel de partner vermeld. Deze uitwerking wordt herhaald tot aan de probandus.

De parenteel

Een parenteel is een soort uitgebreide genealogie. Met een parentaal worden alle afstammelingen van een voor-

Vereenvoudigde stamboom van de Engelse koningen en koninginnen, van Willem de Veroveraar tot Elizabeth II⁶

ouder weergegeven. Zowel de mannelijke als de vrouwelijke kinderen worden in het overzicht opgenomen en volledig uitgewerkt. Dit is dus een verschil met de genealogie waar alleen de gezinnen van de zonen in het overzicht verder worden uitgewerkt.

Tot slot

In dit artikel schets ik beknopt een aantal essentialia van genealogisch onderzoek. Voor degene die zich verder

wil verdiepen in deze materie, is de (gratis!) cursus van de Open Universiteit Basis cursus Stamboomonderzoek⁷ wellicht een goede volgende stap. Daarnaast kan het lidmaatschap van de Nederlandse Genealogische Vereniging⁸ ook helpen bij het vinden van meer informatie.

- 6. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:RegesBritanniae.JPG>
- 7. <https://www.ou.nl/eCache/DEF/2/31/524.html>
- 8. <http://www.ngv.nl/Aktueel/aktueel.php?frams=n&site=NGV>

Colofon

Nederlandse Genealogische Vereniging. Opgericht 1946.

Correspondentieadres:

Bibliotheek en andere diensten:
Kosterijland 3-5, 3981 AJ Bunnik.

Afdeling Twente. Opgericht 1984. De afdeling omvat de volgende gemeenten:

Almelo, Avereest, Borne, Dinkelland, Enschede, Haaksbergen, Hardenberg, Hellendoorn, Hengelo, Hof van Twente, Losser, Oldenzaal, Ommen, Rijssen-Holten, Tubbergen, Twenterand, Wierden, Dalfsen, Olst-Wijhe, Raalte en de voormalige gemeente Bathmen.

Afdelingswebsite: <http://twente.ngv.nl>

Bestuur van de afdeling:

- Voorzitter: vacant
- Secretaris : Marieken Scholten-Sijses
Coördinatie PR
Telefoon: 074-2670256
E-mail: secretaris@twente.ngv.nl
- Penningmeester: Ben Schothuis
Coördinator cursussen
Telefoon: . 0546-862675
E-mail: penningmeester@twente.ngv.nl
- Lid : Ben Nijkamp: webmaster
Telefoon: . 0541-514577
E-mail: webmaster@twente.ngv.nl
- Lid: Henk Huiskes
Coördinatie sprekers lezingen en TVD
Telefoon: 0546-562596
E-mail: gen.hbhuiskes@kpnmail.nl
- Lid: Jan Oude Munnink
Coördinatie Twente Genealogisch
Telefoon: 0541-511774
E-mail: koppelboer@hetnet.nl

Genealogisch correspondent:

- Anton Hilgerink
Telefoon: 053-4765253
E-mail: correspondent@home.nl

Redactie Twente Genealogisch (TG)

Paula Frieling eindredacteur, Ronnie Reinink, Hennie Kok, Fons van Schoot
Verzending: Corrie van der Beek.

Kopij TG: de redactie behoudt zich het recht voor om bijdragen voor TG in te korten, aan te passen of te weigeren. Dit geschiedt vanzelfsprekend alleen in/na overleg met de auteur.

E-mail redactie: afdelingsblad@twente.ngv.nl

Bezorging en adreswijziging

Voor informatie over bezorging kunt u contact opnemen met de secretaris van de afdeling Twente. Zie voor adres hiernaast.

Adreswijzigingen, opgave nieuwe leden en opzeggingen uitsluitend via het e-mailadres ledenadministratie@ngv.nl.

Dit mededelingenblad wordt gratis toegezonden aan de leden van de NGV - afdeling Twente en aan de NGV-leden van andere afdelingen, die een bijkomend lidmaatschap zijn aangegaan.

Wilt u een abonnement op dit blad, maakt u dan € 12,50 over op bankrekening NL98 INGB 0005 5826 43 t.n.v. Penningmeester NGV Afd. Twente, onder vermelding van uw naam en adres.

Het in dit contactblad gepubliceerde mag slechts worden overgenomen met toestemming van de schrijver en vermelding van de bron Twente Genealogisch ISSN 138-0787.

MMTS
Powerflush Twente

- Motor en EGR reiniging
- Automaatflushen
- Onderhoud
- Banden

MMTS
Bandenhotel

- Winter- en Zomerbanden
- Opslag voor € 30,-
- Voor particulieren/bedrijven
- Ook Ski-boxen

Helmichstraat 37 hal 7
www.mmts-denekamp.nl
Tel: 06-51138022 Oldenzaal

Lijstenmakerij
KISTEMAKER
Fotogalerie

DRIENERBEEKWEG 30 7557AN HENGELO
074-242 37 57 email: info@fotogaleriekistemaker.nl
www.lijstenmakerijkistemaker.nl

Sinds kort gecertificeerd als "Guild Commended Framer" van het Engelse Fine Art Trade Guild

www.oudelandkaarten.eu

De Financiële Managers

Persoonlijk maatwerk volgens de financiële managers

HYPOTHEEK & FINANCIERINGEN VERZEKERINGEN BELASTING ADVIES

Reygerhoftehoek 68 Telefoon 053 4782053
7546 KC Enschede Mobiel 0653960460
info@definancielemanagers.nl
www.definancielemanagers.nl

COPY- & PRINTSERVICE
R-DESIGN

ZW PRINTS
FULL COLOR PRINTS
INBINDEN
GROOTFORMAAT FULL COLOR PRINTS TOT A0
BOUWTEKENINGEN ZW/W TOT A0
SPANDOEKEN
SNIJLETTERS
TEXTIELBEDRUKKING
DRUKWERK
GEBORTEKAARTEN
VERENIGINGSBOEKJES
SCRIPTIES
JAARVERSLAGEN
STEMPELSERVICE
FAXSERVICE
SELFSERVICE

Schuttersveld 44 - 7514 AL Enschede
(op woonboulevard Enschede)
Tel. 053-4308622 / Fax 053-4308624
e-mail: info@rdsign.nl
www.RDsign.nl

**Kwartaalblad van de Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Twente,
33e jaargang 2017 nr. 3**

Inhoudsopgave

Even bijpraten	p. 52
Tip: Zoeken in de Duitsland	p. 52
Bestuursinformatie	p. 53
Bijeenkomsten 2017	p. 53
Cursus Oud Schrift najaar 2017	p. 53
De Nije, Grote Hofboer ziet de Kleine, Olde, Oude, Lutke Kotters niet	p. 54
Een afwijkende naam in een Twentse familie	p. 59
Waar in Twente stonden de huizen van mijn voorouders?	p. 71
Enige verhalen over mijn familie in de Koloniën van Weldadigheid	p. 81
Mijn familie in Twente: de Hemmelders	p. 87
Een bijzonder dagboek van Gerhard Wilhelm Pieper	p. 94
"500 Jaar geschiedenis van de familie Kistemaker in Oldenzaal"	P. 107
Tip: Archieven in Duitsland gedigitaliseerd	P. 109
Tip: DTB's bisschoppelijk Archief van Münster beschikbaar	P. 109
Colofon	p. 110

Even bijpraten

Door: Jan Oude Munnink

Het bestuur heeft besloten dat zij in de toekomst bij toerbeurt een inleiding voor Twente Genealogisch schrijft. Nadat Henk Huiskes in de vorige aflevering de spits heeft afgebeten, ben ik nu aan de beurt.

Ik ben blij dat dit themanummers zoveel schrijvers heeft bewogen om een bijdrage te leveren. Het heeft een fraai gevarieerd scala aan onderwerpen opgeleverd. Als bestuur verwachten we dat deze TG wel eens omvangrijk zou kunnen worden en ook dat vermoeden is, zoals u ziet, uitgekomen. Fons van Schoot heeft voor een tweetal onderwerpen mooie tekeningen gemaakt.

Deze TG staat tevens in het teken van het thema van de Twentse Voorouderdag "Mijn familie in Twente" die dit jaar in Vriezenveen gehouden wordt. Ook op die dag hopen we onze hobby weer volop te kunnen promoten. Henk Huiskes heeft zich behoorlijk ingespannen om een uitgebreid aantal stands bemand te krijgen. Ik hoop dat u de website raadpleegt om op de hoogte te blijven.

U bent door het hoofdbestuur benaderd om aan te geven in welke vorm u Gens Nostra in de toekomst wilt ontvangen: in de huidige gedrukte vorm of digitaal (als pdf, maar niet af te drukken). Een wens van de afdeling Twente is daarmee gerealiseerd. We moeten nog wachten op de vernieuwing van de website. De huidige is nogal verouderd en is moeilijk doorzoekbaar. Hopelijk wordt de nieuwe website en dus ook die van de afdelingen uitgerust met een zoekfunctie. Het gebruik door leden zal daardoor zeker kunnen toenemen.

Namens de medebestuurleden wens ik u veel leesplezier bij deze extra dikke TG. Gelijk roep ik u op om in een van de volgende TG's ook eens te publiceren. Immers in elke familiegeschiedenis zijn zaken te melden die ook anderen interesseren.

Tip

Zoeken in de Duitsland

1. Een groot aantal kranten en DTB's uit het werkgebied van AFEL (Arbeits Gemeinschaft der Emsländische Landschaft, internet: <http://genealogie-emsland-bentheim.de>) zijn recentelijk digitaal in te zien in de Bibliotheek des Emsl. Heimatbundes, Am Neuen Markt 1, 49716 in Meppen/Ems. Openingstijden op maandag tot en met donderdag van 8.30- 12.00 uur en van 14.00-17.00 uur, op vrijdag van 8.30 – 13.00 uur. Na telefonisch contact kunnen deze bronnen gratis bekeken worden. Het telefoonnummer van de bibliotheek vanuit Nederland: 0049 5931 496 420

2. Een internetbron is Ortsfamilienbücher. (website: www.online-ofb.de) Deze website omvat de bronnen uit een groot aantal plaatsen in het huidige Duitsland en eveneens van de Duitse gebieden voor de periode voor 1918.

3. Een andere bron voor het Duitse gebied grenzend aan de regio Twente van de NGV is de dvd van de SGWT nummer 16: Grafschaft Bentheim en kreis Emsland. (website: sgwt.nl)

TG nummer 4 – 2017

De volgende TG verschijnt eind december 2017. Mocht u kopij willen aanleveren, dan is de sluitingstermijn hiervoor 15 november. Artikelen het liefst als platte tekst aanleveren, dus zonder opmaak. Foto's en dergelijke s.v.p. separaat meesturen als jpg-bestand in hoge kwaliteit, niet verkleinen! U kunt uw bijdrage mailen naar afdelingsblad@twente.ngv.nl

Bestuursinformatie

Bijeenkomsten 2017

De bijeenkomsten in de 2e helft van 2017 zijn gepland op de volgende data:

14 oktober	Henk Koop	Drie Markenboek De Lutte-Berghuizen- Beuningen
11 november	TVD	Onderwerp: Mijn familie in Twente
	Daan Vossebeld	Leer een "beeldig" familieboek schrijven
	André Idzinga	Over Vriezeveeners.nl
9 december	Hr. Pigge	Gebruiken rond kerstmis

Locatie

In principe vinden alle bijeenkomsten plaats in de Stephans-Hof, Grotestraat 207 te Borne.

Het vrije gedeelte van de bijeenkomsten begint om 13:00 uur.

De lezingen beginnen om 14.00 uur en eindigen om 16.00 uur.

De Twentse Voorouderdag zal, in samenwerking met de Vereniging Oud Vriezenveen, plaats vinden in het CCK2 gebouw in Vriezenveen

Tijdens de bijeenkomsten zijn meestal aanwezig: het bestuur; boekentafel; algemene afdelings- en NGV-informatie; de Genealogische Databank Twente (GDT) en de scans van onze bidprentjes en rouwbrieven.

Zie voor verdere informatie over de lezingen onze website: twente.ngv.nl en dan klikken op Afd. agenda.

Verhuisd

Het verenigingscentrum van de NGV is inmiddels verhuisd naar Bunnik en is weer helemaal open. U bent van harte welkom.

Het nieuwe adres:

Bezoekadres: Kosterijland 3, 3981 AJ, Bunnik.

Postadres: Postbus 50, 3980 CB, Bunnik.

Telefoonnummer: 085 - 105 1199.

Cursus Oud Schrift najaar 2017

De NGV afdeling Twente organiseert dit najaar weer een cursus Oud Schrift voor beginners.

Docent is Hedwig Quinten. Zij is als coördinator werkzaam op het Stadsarchief in Enschede en is zeer ervaren in het transcriberen van teksten met oude handschriften.

Deze cursus is bedoeld voor iedereen die bezig is met stamboomonderzoek, of gewoon geïnteresseerd is in geschiedenis. Indien u zelf wel eens onderzoek heeft gedaan in archieven, dan heeft u ervaren dat aktes en brieven uit 17e en 18e eeuw vaak moeilijk te lezen zijn. Naast het handschrift leveren ook de zinsconstructie en gebruikte termen de nodige problemen op. Verder had men in die tijd de vervelende gewoonte om veel afkortingen te gebruiken die wij tegenwoordig niet meer kennen. Ook het dateren van documenten werd anders gedaan dan wij nu gewend zijn.

Tijdens de cursus wordt u vertrouwd gemaakt met het gebruik van deze oude teksten en handschriften uit archieven in onze eigen regio.

Deze 6 avonden durende cursus zal worden gehouden op woensdag 11 en 18 oktober, en 1, 8, 15 en 29 november 2017, van 19.00 tot 21.00 uur in de cursusruimte van de Stefanshof, Grotestraat 207 in Borne.

Documentatie en lesmateriaal ontvangt u tijdens de cursusavonden.

U kunt u aanmelden voor deze cursus via e-mail adres: penningmeester@twente.ngv.nl.

De kosten van deze cursus bedragen € 75,00* p.p. en de inschrijving vindt plaats op volgorde van aanmelding via e-mail.

*) Deelnemers aan deze cursus die lid zijn van de Nederlandse Genealogische Vereniging genieten een korting van € 15,00 op het cursusgeld bij vermelding van hun lidmaatschapsnummer van de NGV.

De Nije, Grote Hofboer ziet de Kleine, Olde, Oude, Lutke Kotters niet

Dialectelementen in onze familienamen

Door: André Hottenhuis, Zenderen (geboren op 5-9-1936 overleden op 13-3-2008)

Inleiding

Rond 1700 komt een sterke uitbreiding van het aantal inwoners van de Lage Landen op gang. In Holland had deze ontwikkeling eerder plaats dan in de oostelijke gewesten. Op het platteland in de oostelijke provincies zien we een bevolkingsgroei die zich vooral openbaart in de vele nieuwe namen, aansluitend bij de bestaande, soms al vele eeuwen oude, erfnamen.

In liefthuften, bakhuizen, kloppenkamers komen nieuwe bewoners. Op brinken van boerderijen krijgen brinksitters hun eenvoudige behuizingen in ruil voor hand- en spandiensten. Tegenover een *Olthuis* komt een *Nijhuis*, naast een boerderij *Wesselink* staat een *Oude* of *Olde Wesselink*. *Klein Breteler* is een kotter naast *Breteler* en soms, om het verschil nog duidelijker te maken, naast *Groot Breteler*. Als er een klein huis gebouwd wordt op het erve *Schipholt* dan heet dat *Lutke Schipholt*.

Klein/Groot < > Old/Nij

De "Nij" en "Olde" namen concentreren zich vooral in Twente en dan oplopend van zuid-west naar noord-oost. De "Klein" en "Groot" namen komen vooral in Zuid-Salland tegen de Gelderse grens veelvuldig voor.

De naam was een dialectnaam. Deze werd schriftelijke vastgelegd door klerken in dienst van klooster- of herengoederen, die voor de hogere leenheren alles op papier zetten.

Aanvankelijk was voor Twente de bisschop van Utrecht de leenheer. Na de Reformatie ging dit beheer over naar de Staten van Overijssel, in Zwolle. Bij hun beschrijving in akten gingen de klerken van de algemeen Nederlandse taal uit, zeker vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw. Waar iemand aankwam met "olde" schreef men graag "oude" en als er een getuige verscheen die zich *Wesselinkjans* noemde, schreef de klerk in de akte: *Johannes Wesselinck*.

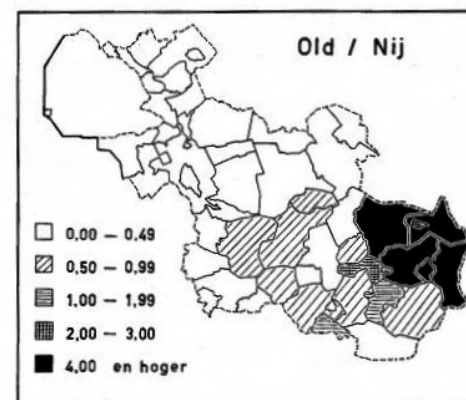
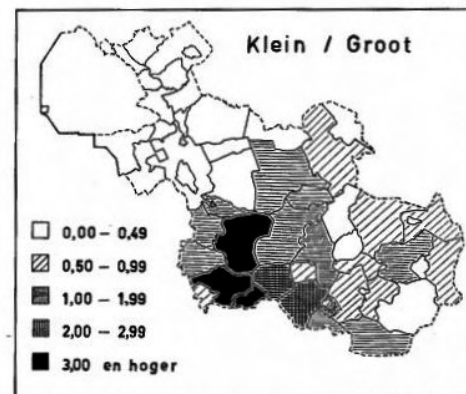
De "-ink"namen, "-man"namen en "-huis"namen worden keurig genoteerd. Men komt nauwelijks bijvoorbeeld "-hoes" namen tegen, hoewel niemand ooit in zijn streektaal "-huis" als uitgang van zijn naam zal uitspreken!

De vraag "Hoo het ie en hoo loat ie oe schrieven" (Hoe heet je en hoe laat je je schrijven) is geen overbodige vraag, maar is, tot een recent verleden, vele malen gesteld. Een opvallend detail in de genoemde vraag is het woord "loat"! Men schreef zelf niet. Namen werden ge-

noteerd door de schrijver.

Overijssel hoorde, zoals gezegd, tot in de zeventiende eeuw, onder de naam *Oversticht* bij het Sticht Utrecht. Na de Reformatie waren het de Ridderschap en Steden in Zwolle die, officieel vanaf 1648, de voormalige klooster- en kerkgoederen beheerden. Ook toen kwamen veel rentmeesters uit westelijke gebieden. Als dan in 1811 de gemeenten ontstaan als vervanging van de oude bestuurslaag van de marken, zijn er in deze streek weer veel burgemeesters uit andere gebieden. Deze burgemeesters waren primair verantwoordelijk voor de registratie van de namen van de inwoners: ambtenaar van de burgerlijke stand!

Bovengenoemde veronderstelling is niet gewaagd. Onlangs nog ondersteunde B. Slicher van Bath, emeritus

Verdeling van de Klein/Groot en Old/Nij namen in Overijssel

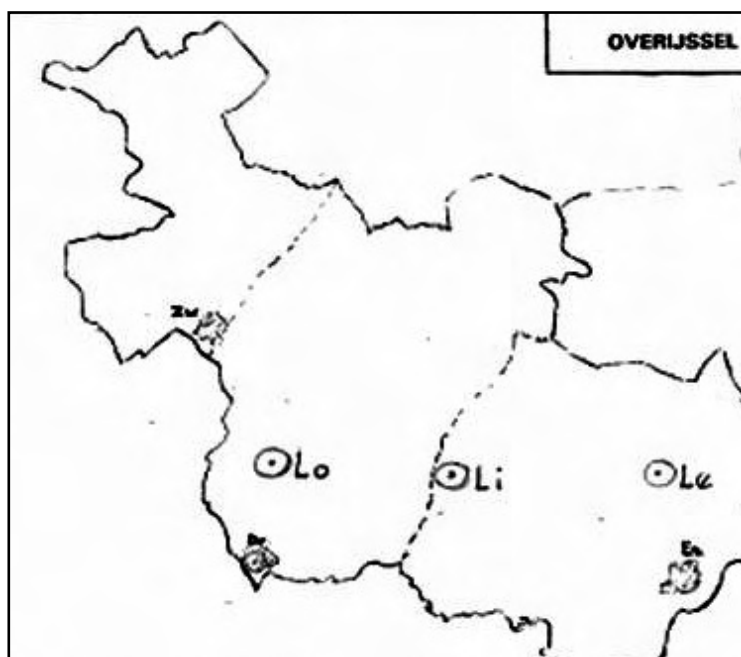
hoogleraar van Wageningen en auteur van o.a. "Mensch en Land in de Middeleeuwen", mij hierin mondeling. Wel voegde hij er aan toe dat men altijd moet blijven zoeken naar meer onderbouwing van zo'n veronderstelling! Onder invloeden van elders, ontstonden genoemde veranderingen als: "huis" i.p.v. "hoes", "oud" voor "old", kortom Nederlands voor Twents.

Ondanks dit eeuwenlang streven om familienamen in de

Nederlandse taal vast te leggen, constateren we dat er toch veel sporen van dialect terug te vinden zijn in de tegenwoordige geschreven namen in Twente. We vinden deze terug bij het bestuderen van het "Nederlands Repertorium van Familienamen, deel VI, Overijssel", met een inleiding van K. Heeroma en R. Ebeling. Dit repertorium met zijn namen en vele getallen vormt het uitgangspunt voor dit artikel.

We kunnen dit soort namen het beste in wat categorieën weergeven om het overzicht niet te verliezen. Een interessant gegeven daarbij is dat we bepaalde namen over de provincie Overijssel van oost naar west zien veranderen. Er treden verscherpingen en rondingen op naargelang we in een ander gebied zijn. Een goed voorbeeld daarvan is de naam *Legtenberg*. In Oost-Twente met als kern Weerselo schrijven we *Legtenberg* (25x). Op de grens met het Sallandse, namelijk in Rijssen, komen we *Ligtenberg* (231x) tegen en tenslotte in Olst, aan de IJssel is het *Logtenberg* (53x).

Logtenberg-, Ligtenberg- en Legtenberg-kernen

Van alle Nederlandse "Marsman"-nen woont bijna 50% in Salland, terwijl de "Morsman"-nen en "Morsink"s voor ruim 60% in Twente wonen. Mars en mors zijn de dialectwoorden voor moeras. Varianten daarop zijn in West-Overijssel: Mars, Ter Mars(ch), Van de Mars(ch), Overmars, Wennemars.

In Twente: *Mors*, *Ter Mors(ch)(e)*, *Morshuis*, *Morskate*, *Morskiefert*, *Morsinkhof*.

In Twente vinden we *Ekkelboom*, bijvoorbeeld in Enschede-Losser (83x). In Salland is de naam vaak *Eikelboom*, Wije-Zwolle (77x). Bij de laatste krijgen we dan de varianten: *Eikkelkamp*, *Eikelhof*, *Eikelenberg*. Van *Ekkelboom* komen we dan nog verwanten tegen als: *Ekkelkamp*, *Ekkelenkamp*, *Ekkel* en *Ekkels*.

Familienamen samengesteld met bomen- en plantennamen

Dit is een interessante groep om er een aantal dialectwoorden of -vormen in terug te vinden. De "vleer" (vlier) komen we tegen in de familienaam (FN) *Vleerbos* en *Vleerkotte* en in *Fleer*, *Fleerkotte* en *Fleerholte* (tezamen meer dan 100 vermeldingen).

De "es" in de betekenis boom is in het Twents een "eske" en die boomnaam vinden we in *Esschendal*, *Esker*, *Eskes*, *Eschers*. De *Esmeijer* daarentegen heeft uitdrukkelijk te maken met "es" als akkergebied.

"Nen espel" is een soort populier waar in Twente ook veel veldnamen naar vernoemd zijn. In de familienamen *Espeler* en *Espeldoorn* vinden we deze populier weer terug.

De Oostnederlandse "hols" (hulst) treffen we in, *Holskotte*, *Holsbrink* en *Holsbeek*.

De dialectbenamingen voor de jeneverbes: "wakels, kwakels, woagholt, dambeas" vinden we maar sporadisch terug in familienamen. Zeker echter in *Wagelaar* en misschien dat we in *Waggeveld*, *Wagterveld* en *Dammers* nog verwijzingen mogen zien. In Rijssen komen we de naam *Dannenbergh* liefst 118 keer tegen terwijl heel Nederland in 1947 slechts 160 dragers van die naam kent. De "dan" is de Nederlandse den.

De notenboom komt vooral in Salland voor als FN *Neuteboom*. Sallandse "neuten" tegenover de Twentse "nötten".

"Hout" is in Oost-Nederland "holt". In veel familienaamen komt "holt" voor, waarbij *Holtkamp* met 350 dragers de topplaats heeft. Een bijzondere "holt"naam is zeker ook *Hilgenholt*. Verder: *Holthuis*, *Holterman*, *Holtland*, *Holtrigter*, *Holtslag*, *Holtink*, *Holtmaat*, *Holtvoort*. Verder als tweede deel van de samenstelling: *Gerholt*, *Grotholt*, *Weterholt*, *Vaanholt*. De lijsterbes wordt in Twente "fluitpiep" of "kwekkeboom" genoemd. In Enschede treffen we 96 keer de FN *Kwekkeboom* en in Losser nog eens 36 maal.

"Brummel" is in het Nederlands een braam. De familienaam *Brummelhuis* treffen we in heel de streek met als kern Delden-Hengelo-Goor met in totaal 176 vermeldingen. Varianten daarvan zijn dan weer: *Brummelaar*, *Brummelstroet*, *Brummelkamp*, *Brummelstroete*, *Brummelbos(ch)* en *Brummelenbos(ch)*.

Echter, de vroegere naam voor de Rubus L. (braam) - en die nog goed bekend is bij ouderen - is in Twente "krab(ben)". Het woord "brummel" duidt feitelijk de vrucht aan, de "krabben" zijn de doornige takken. We komen die krabben tegen in de FN *Krabbe* (168x), *Krabbenbos* (157x), *Krabshuis* (70x). Met achtereenvolgens als kern van deze namen: Enschede, Hengelo en Almelo. In Hengelo is nog een "Krabbenbosweg" die verwijst naar het oude erf Krabbenbos.

"Broom" is het Twentse woord voor de Nederlandse brem. We komen die "broom" tegen in *Braam*, *Braambeek*, *Braamhaar*, *Braamhorst*, *Braamskamp*. De FN *Braamhaar* (met brem begroeide hogere grond) komt vooral voor in Borne (21x), Rijssen (17x) en Wierden (60x).

Gagel groeit bij voorkeur op iets vochtige grond. In Twente noemt men gagel "possel, postel of posselholt". In de FN *Postel* - vooral Denekamp, Tubbergen en Weerselo - en *Possel, Voorpostel* en *Achterpostel* vinden we de gagel terug. Een laagje posselholt werd elk voorjaar op de beddenplank gelegd, onder het stro. Het hielp tegen de vlooien. We komen daarom ook lokaal in Twente voor "possel" de naam "vleukroed" tegen.

De vuilboom is in Overijsselse dialecten "sprakel, sprokkel of sprukkel" al of niet met -holt er achter. Van die struik mogen we namen als *Sprakel, Sprukkelhorst, Sprokkereef* en *Sprokkelhorst* als afleidingen zien.

Biezen heten in Overijssel "rusken". Ze waren van belang voor de huisindustrie waarbij allerlei vlechtwerk o.a. stoelenmatten werden gemaakt. De FN *Russchen, Russchenberg, Russchenkamp, Rusken* hebben alles van doen met die biezen.

De FN *Reuvekamp* zal wel samenhangen met een akkerstuk waar meestal "reuwen" (rapen) werden verbouwd voor raapzaad, waaruit olie werd gewonnen. Een kamp is een door een houtwal beschutte akker die zich zeer goed eigende voor knollen- en rapenverbouw. Men kende ook koolrapen die gegeten werden zoals ook de boterknollen: "Knollen en reuwen is één preuven" (Knollen en rapen smaken hetzelfde). De FN *Reuvekamp* (290x) komt in heel Overijssel voor.

Dierennamen als familienamen

Onder de dieren treffen we een aantal aan dat blijkbaar erg populair is geweest bij de familienaamgeving. We kennen in Overijssel diverse namen voor kievit nl. "kieft, kiewk, kiewik, kiewiet". Tussen de familienamen in de provincie komen we tegen: *Kieft, Kiefte, te Kiefte, Kieftenbel(d)(t), Kiewik, de Kiefte, Morskieft*.

Als je vroeger in 't voorjaar voor het eerst met blote benen buiten liep, werd er gezegd: "He-j'n "stork" al zeen?" (Heb je de ooievaar al gezien?). De FN *Stork* komt 27 maal voor. Kraaien tref je overal aan, maar in Overijssel geeft men de voorkeur aan "kreaaien". In de FN *Kreij, Kreije, Kreijenvel(d)(t), Kreijenzang*, vinden we de kraai terug, tezamen goed voor 55 vermeldingen met als belangrijkste plaats Hengelo.

Het varken vinden we in de naam *Zwienenberg* (76x) met als kern Wierden met 33 vermeldingen. Verder kennen we de zeug in (*Oude*) *Sogtoen* met totaal 53 naamdragers. Hoewel we gewoonlijk spreken van "iemenschoer" (bijenstal) moet *Iemenschoot* met 26 namen rond Zwolle, toch met bijen van doen hebben.

De namen *Peddemors* en *Perrevoort* brengen ons in verleiding om aan het amfibie de pad te denken. Hier is echter het eerste deel van de samenstelling van dezelfde oorsprong als de moerassige "Peel"! Overigens zijn de mors en de voort - de laatste als doorwaadbare plek - beide wel echt Overijssels. *Ulenbelt, Ulenkate* en *Ulenreef* kennen als "Nederlandse" tegenhangers, eveneens in Overijssel: *Uilenberg, Uilenkate* en *Uilenreef* en alle namen hebben betrekking op de wijze uil.

Plaatsnamen als bron

De dialectnamen voor plaatsen in Overijssel verschillen van de officiële namen en die dialectnamen vinden we vaak terug in de familienamen. De namen werden meestal gegeven als iemand zich bijvoorbeeld in de Hanzetijd vestigde in een stad: "Waar kom je vandaan?" Zo treffen we vandaag de dag die dialectnamen voor plaatsen in familienamen. Je vind ze niet alleen in Overijssel maar ook elders in Nederland:

Van Weersel (Weerselo), *Van Tubbergh* (Tubbergen), *Van Hengel* (Hengelo), *Van Riessen* (Rijssen), *Van Swol, Van Swol, Zwolschen, Zwolsman* (Zwolle), *Van Deemter* (Deventer), *Van Helderer* (Hellendoorn), *Van Oortmerssen* (Ootmarsum) *Van Hoksbergen* (Haaksbergen), *Hasselerharm* (oorspronkelijk: Herman uit Hasselo), *Degenkamp* (Denekamp), *Van de Sluis* (Zwartsluis, maar ook gewoon sluis!).

Van elders komen we dan nog tegen: *Van Meppelen* (Meppel), *Van Nimwegen* (Nijmegen), *Van Koeverden* (Coevorden), *Van Nee* (Neede), *Deutekom* (Doetinchem).

De plaatsnamen over de grens worden natuurlijk vaak gebruikt en brengen ook weer nieuwe familienamen aan: *Gilhuis* (Gildehaus), *Van Munster* (Münster), *Van Emmerik* (Emmerich), *Van Bentum* (Bentheim), *Van Kleef* (Cleve), *Schutterop* (Schüttdorf), *Van Ogtrop, Ogterop* (Ochtrup), *Van Ulzen* (Uelsen), *Kloppenborg* (Cloppenburg), *Van Ossenbrugge, Van Ossenbrügge* (Osnabrück).

De plaatsnaam Ootmarsum ondergaat onder invloed van het dialect twee opvallende bewerkingen naar die nieuwe familienaam (*Oortmerssen*). De lange dialectuitspraak van de eerste lettergreep, in feite een tweeklank (ooâ), wordt door dubbele -o- met volgende -r- weergegeven. De dialectklinker van de tweede lettergreep is een -ö- en die heeft men met een korte e-klank zo goed mogelijk benaderd. Dat laatste zien we ook in de in Overijssel voorkomende FN *Mersman, Merse, Mesman* en *Mesland* die waarschijnlijk wel met 'mös' (mors=moeras) van doen hebben.

Beroepsnamen

De meest voorkomende familienamen zijn de beroepsnamen, dat zijn dus namen die het beroep van de persoon, de eerste naamdrager, aangeven en die vervolgens tot familienaam zijn geworden.

In Duitsland zijn de veertien meest voorkomende familienamen alle beroepsnamen! De top vormt 'Müller' met 269984 vermeldingen in de Duitse telefoongids in 1995. Bij ons in Nederland zijn onder de tien meest voorkomende familienamen vier beroepsnamen namelijk: Bakker, Visser, Smit en Boer.

Bakker heeft in Overijssel 2312 naamdragers, *Visser* (incl. *Visscher, De Visser*) ruim 3000,

Smit (Smid, Smits, Smidt) telt meer dan 3200 vermeldingen en *Boer (Boerman, Boers, Boer(s)ma)* komt ruim 2600 maal voor in het Repertorium. Dat betekent dat op 1000 Overijsselaars 18 mensen een van deze vier beroepsnamen dragen.

“Kuper”, als *Kuiper* in het grootste deel van het Nederlandse taalgebied bekend, is een vaatmaker (kupen) en komt in Overijssel met 87 naamdragers van de totaal 500 Nederlandse, veel voor.

Een bijzonder houtbewerker is de “reaker” die we in *Re(de)ker* en *Rekers* vinden. Het is een radenmaker of, ruimer gezegd, een wagenmaker. Van de 544 naamdragers van de FN *Rekers* in Nederland zijn er 245 in Overijssel. Verder hebben we ook de (wiel)draaier, in het dialect een “weeldraaier” die ook tal van keren voorkomt als FN: *Draayer* (140x), *Wieldraaijer* (76x).

De dialectnaam voor schoenmaker, *Schomaker*, komt maar 24 keer voor terwijl er een veelvoud aan Schoe- en Schoenmakers is.

De kleermaker of snijder wordt *Snieder* genoemd en komt als zodanig voor bij de familienamen.

Ruim de helft van alle Nederlandse “Weerd”en (kastelein) vinden we in Drente, Overijssel en Gelderland, tezamen 1204 naamdragers.

Een “potman” was een zompenschipper. Immers de platbodems waar deze binnenschippers mee voeren werden “potten” genoemd. In Borne is bij het oude haventje altijd nog de Potkamp waar de werf was. *Potman* - 130 van de 251 naamdragers in Nederland komen uit Overijssel - zal dus wel een schipper zijn. Toch moeten we er aan toevoegen dat vlak over de grens, o.a. in Ochtrup, veel pottenbakkerijen waren en die mensen werden ook “potman” genoemd, alsook de handelaar in dat aardewerk.

Demmer komt in Twente veel voor als familienaam. De oorsprong ligt bij een waterweg, hoe klein die soms ook was in Twente. Een “demmer” had vaak een overslaghaventje en damde b.v. de Loolee af als de waterstand te gering was voor de potten die naar Zwolle voeren. Dat gebeurde ook wel op de Regge. Van de 137 *Demmer*-naamdragers in ons land komen er 47 uit Overijssel, 25 uit Friesland en 32 uit Gelderland.

Van de 25 *Pellewever* naamdragers wonen er 24 in Overijssel. Een “pelleweaver” – het woord is nog bekend – is een wever van fijn doek met motieven.

“Plumers” hebben alles te maken met de vroeger vooral rond Enter zeer ruim aanwezige ganzenteelt en -handel. Ganzen werden een paar keer per jaar “gerobd” (van donsveren ontdaan) en in het najaar werden vele duizenden ganzen verkocht die onderweg naar de kerstmarkten

nog flink moesten eten. Allen en alles ging dagenlang te voet naar grote steden, in west en oost. Ruim 80% van de *Plumers* wonen in Enter, Wierden, Hellendoorn en Rijssen.

Een “ruscher” is vooral een stoelenmatter en daarnaast, algemeen, biezenwerker. “Rusche” is het dialectwoord voor bies, zoals we reeds zagen. Vooral in en rond Staphorst komt de FN *Ruscher* veel voor.

Binnen de tot 1811 vrij sterke Markenstructuur in Oost-Nederland waren diverse **functionarissen** die we in latere tijden nog altijd terugvinden in familienamen.

We kennen de dagelijkse bestuurder van die marken: de *Boerrigter* c.q. *Boerrichter* met successievelijk 166 en 63 vermeldingen.

In de wijken van de marken zaten in Twente de Scholtens die voor hun gebied bestuursverantwoordelijkheid hadden. De naam *Scholten* werd daardoor vaak gecombineerd met een boerenerf: *Scholte Lubberink, Scholte ter Horst, Scholte op Reimer, Scholten Linde, Scholten Meilink, Scholtenhave*, enzovoort. Tezamen met de *Scholtens, Scholte, Scholten* FN meer dan 2800 vermeldingen.

De “schutter” moest het loslopende vreemde vee en vee waar men de eigenaar niet van kende, schutten (stallen) tot de markenvergadering de eigenaar beboet had en het vee terug kon. De FN *Schutte* komt meer dan 1000 maal voor. Een deel van die Schutte vermeldingen slaat ook op een andere functie, namelijk een soort sluiswachter. Het is moeilijk om de twee oorspronkelijke functies in de huidige FN te scheiden.

Aan de markengrens waren over de wegen hekken geplaatst. De bewoner die toezag op die hekken was een *Hekke(r)(t), Rikkert, Rikkink, Rikman*. Er zijn nog verschillende namen die teruggaan op die functie. Het woord “rik” voor afscheiding komen we ook nog tegen in het werkwoord “rikken” dat afrasteren betekent. Overigens kan de naam ook slaan op bewoning bij een “eshek”, de toegang tot het akkerlandschap, dat goed werd afgeschermd tegen wild.

Van Hekkers, Hekkert, Hekman, Hekhuis, Hekket, Rikkink, Rikkers, Rikkert, Rikmanspoel, Rikhof en varianten zijn er enkele honderden in Overijssel.

De markenbijekomsten werden in Twente in de verslagen - de markenboeken - steevast “hölting” genoemd. Die naam is niet vreemd want een groot deel van zulke vergaderingen ging over het houtbeheer en de aanleg van “telgenkampen” (boomkwekerijen) en bos ten gerieve van de marke. De speciale man daarvoor was de “hölter”, al verschilde zijn opdracht en aanzien van marke tot marke. Namen als: *Holter, Holterman, Holtker, Holtrigter* hebben met die functie in de oude marke te maken.

Van die “telgen” afgeleide namen zijn *Telgenkamp* (vooral rond Oldenzaal) en *Telgenhof*.

De locatie

Dan zijn er een aantal familienamen die alles te maken hebben met de locatie, de plek, waar de eerste naamdrager woonde. We komen dan bij afleidingen van veld- en waternamen en opvallende plaatsen in het landschap.

Wie dicht bij een beek woont, krijgt die beek als onderdeel van zijn FN mee. In het Twents is een beek “bek” en dus komen er vele namen als: *Te(r) Bekke, Bekman, Bekking, Bekkink, Bekkering, Bekhuis, Bekkedam, Bekker(s), Bekkenkamp*. Het gaat om enkele honderden naamdragers waarbij de naam Bekhuis met 282 vermeldingen de frequentste is. Daarvan telt die naam *Bekhuis* in het beekrijke Tubbergen 126 naamdragers.

Broekland is een moerassig gebied en dergelijke gebieden treffen we in de beekdalen aan. In het Twents is dat “nen brook”. Mensen die daar wonen worden vandaag aan de dag nog wel Brokers genoemd, zoals de inwoners van Bornerbroek. De FN *Brookman, Brokers, Brokelman, Brookhuis*, verwijzen naar deze vochtige gebieden. Hier van is *Brookhuis* met 141 naamdragers de uitgebreidste FN, waarvan er 68 in Losser wonen.

Een “rot” is een geroid stuk land (roden, rooien). Als perceelsnaam komt het nog veel voor. In FN zien we “rot” terug in: *Aan het Rot, Van 't Rot, Rotman*. De laatste naam is zelfs 162 maal genoemd met in Wierden 33 vermeldingen.

Diekman is iemand die aan een “diek” (dijk) woont, zoals de *Diekmeijer* een boer is die woont in de buurt van een dijk. Verder kennen we nog *de Dieker, Diekerhof, Dieke, Diek, Dieken*, en misschien ook *Dieks* nog. De “diek” is in Twente primair een weg. Zoals vroeger de Bandiek bij Goor waar heel Twente onderhoud voor schuldig was, in een of andere vorm.

Een “reef” is een smalle strook land, meestal een akker. Het is een typisch Oostnederlands woord en het duikt in talrijke familienamen op. Enkelvoudig zien we de naam in: *Reef (140x), Van het Reve (100x), Revink* en verder in de samenstellingen: *Reefhuis, Reefman, Revelman, Revenberg, Revenboer, Brunninkreef, Stokkentreef, Ulenreef* en varianten op die laatste drie namen.

Voordes zijn doorwaadbare plaatsen in beken en rivieren. Er zijn veel namen waar voort of voorde deel van uit maakt: *Ten Voorde, Voorthuis, Voortman*. We kennen ook spikken of spekken. Dat zijn plaatsen waar men de rivier oversteekt doordat men (meestal) rijshout in het water legde zodat men droogvoets kon oversteken. In de FN *Spikkert, Spickers, Spekschate, Spekreijse* vindt men die oversteken van water nog terug.

Vroeger trof je in alle marken wel woeste gronden, die in het Twents “weuste” worden genoemd. Familienamen

als *Weustink* (247 in Overijssel tegenover 290 landelijk), *Weusthof* (87 vermeldingen naast totaal landelijk 102) en verder *Weusthuis, Weustenenk, Weustemaat*. Daarnaast nog *Weussink* en *Weusink* met uitval van -t-.

Een brug is een gewoon Nederlands woord voor een oversteek van water. Het bijzondere in de FN *Bruggink* die zeer frequent is in Overijssel (ongeveer 35% van alle Nederlandse naamdragers), is hier de achtervoeging -ink. Immers, meestal hebben we bij de -ink- en -ing-namen te maken met een patronymicum d.w.z. van een voornaam afgeleide naam waar het suffix -ink dan bij komt (vergelijk met voorgaande *Bekkink* en *Weustink*). Er zijn daarnaast ook FN *Brughuis* en *Bruggeman*, met honderden naamdragers.

Een kuil of poel is in het dialect van deze streek een “koel” of een “pool”. In een aantal FN heeft die dialectklinker zich gehandhaafd: *Van de Koele, Koele, Koelen, Koeleman; Poolman, Pool* en *Vorspool*.

Een hoek is in het Twents “nen tuten”. Bij het biljartspel hoor je vaak als advies: “Doot hem deur 'n tuten!” Die “tuten” vinden we terug in: *Tuten, Tuter, Tutert, Van Tutert* en *Tuut*, tezamen goed voor meer dan 90 naamdragers. Tuters woonden vaak op een driesprong of viersprong van wegen en waterwegen.

Tenslotte de naam *Veldhuis* of *Velthuis*. Het “veeld” is in Oost-Nederland het heideveld en niet anders. De FN verwijst dus naar iemand die woont aan of op de heide. Ruim een derde van alle Nederlandse naamdragers *Veldhuis* woont in Overijssel, 1157 naamdragers in 1947. Alleen in Almelo wonen er al 260. Ook zijn er in Overijssel nog eens meer dan 500 *Velthuis* FN. Daarnaast zijn er families met de FN *Veldhof (54x), Velthof (65x), Veldman* en *Veltman* (samen 854x), *Veldkamp* en *Velkamp* (ruim 600 samen). Vanzelfsprekend bijna, zijn er ook nog de FN: *Veldscholte, Veldmeijer, Veldboer, Veldmaat, Veldhoen*. Alles wat zich simpel op of rond het veld bevindt: *Ten Velde, Te Velde, Ter Velde, In het Veld, In 't Veld, Van het Veld* en gewoon *Veld* of *Velt*.

Dit artikel is eerder verschenen in ‘Sinds jaar en dag, NGV Twente, 198402009’.

Literatuur:

- Nederlands Repertorium van Familienamen, deel VI, Overijssel, Assen, 1968
- B.J. Hekket, Oost Nederlandse Familienamen, Enschede, 1975
- A.G. Koenderink, Inleiding tot de toponymie van het Gebied tussen Overijsselse Vecht en Oude IJssel, Oosterbeek, 1979
- P. Hessmann Die Namen auf -man im Twenter Schatzungsregister von a. 1475 (uit: Gedenkschrift für Heinrich Wesche), Neumünster, 1979
- D. Berger, Geografische Namen in Deutschland, Duden, Mannheim usw. 1993
- E. Mietzner, Die Flurnamen der Gemeinde Südlohn (diss.), Vreden/Südlohn 1997

Een afwijkende naam in een Twentse familie

Door: G.J. Welberg

Uit de kwartieren van mijn vader

Deze "kop" roept direct de vraag op wat onder familie verstaan moet worden. Bij genealogisch onderzoek kunnen immers meerdere wegen bewandeld worden om vast te stellen wat tot "familie" gerekend kan worden. Gewoonlijk volgt men in eerste instantie de vaderslijn, de zogenaamde stamreeks. Eventueel uit te breiden met de voorkomende zijtakken. Bij zo'n samenstelling met zijtakken komt het begrip "stamboom" aardig in beeld en kan het allemaal tot familie gerekend worden.

Zeker zo interessant is het samenstellen van een kwartierstaat. Na zes voorliggende generaties heb je al te maken met $2^6 = 64$ verschillende familienamen (mits geen kwartierverlies aan de orde is) en kun je te concluderen uit welke hutspot van genen je bent samengesteld. Ook al die gevonden personen kunnen tot de familie gerekend worden.

Bij de kwartieren van mijn vader (geboren in 1894) zijn van de 64 namen in de 6^e generatie er 58 bekend. Het betreft dan personen die rond 1700 zijn geboren. Bijzonder is dat zij bijna allemaal geboren zijn in de vroegere richterammbten Delden en Oldenzaal, een enkeling komt uit de richterammbten Borne en Enschede. Bijzonder is bovendien dat 44 van de 58 namen al genoemd worden als boerderijnamen in de genoemde richterammbten en dat zij voorkomen in het schattingsregister van het jaar 1475. Dan mag je toch over een familie van Twentse afkomst spreken lijkt mij.

Nu kan één van die namen als een afwijkende naam aangemerkt worden, althans het lijkt van oorsprong geen Twentse naam te zijn.

De vele namen van de bruid

In de 4e generatie vóór mijn vader komt een echtpaar voor, dat getrouwd is op 13 juni 1791 voor de dominee in Oldenzaal, genaamd Harmen Jan Kroon, zoon van Engbert Kroon en Hendrine Vosmer, dochter van Jan Vosmer. Voor de pastoor in Deurningen wordt het huwelijk ingezegend op 15 juni d.a.v. en hij noteert Hermannus Joannes Croone uit Weerselo en Hendrina Vosmer uit Hasselo.

Hoewel ook de naam Kroon geen "Twentse klank" heeft, komt hij in de marke Dulder al wel voor in het verpondingsregister van 1601. Ons verhaal willen we echter toespitsen op de naam "Vosmer" als zijnde van oorsprong geen Twentse naam, dus een afwijkende naam. Als de kinderen van het echtpaar Kroon-Vosmer worden gedoopt is de variatie in namen waarmee de moeder steeds wordt geduid verrassend. Bij de doop van zoon Egbertus in Deurningen in 1791 heet de moeder Hendrine Bol. Verderop zal deze naam verklaard worden. Kennelijk is het echtpaar verhuisd naar Weerselo want

de volgende kinderen zijn daar in het RK doopboek gevonden. Onverklaarbaar is waarom zij bij de doop van haar dochter Euphemia op 5 oktober 1796 door de pastoor van Weerselo "Hendrine Rosing" wordt genoemd. Rosing zou vanwege het onduidelijke handschrift ook als "Roring" gelezen kunnen worden. Bij de doop van een volgend kind Joanna op 21 febr. 1799 heet de moeder Hendrine Voshuis en een jaar later bij de doop van hun kind Joannes heet zij Hendricae Koorhuis, gevolgd bij een doop in 1802 van zoon Bernardus heet zij Hendrina Loorhuis en ten slotte in 1804 als nog een Joanna gedoopt wordt zij nog een keer Hendrina Roehuis genoemd. M.u.z. van de naam "Bol" is er geen verklaring voor deze naamvariaties.

Voorlopende namen Vosmer in 2007. In A'dam 5, Hengelo 19, Breda 10, overig minder dan 5. Na enkele eeuwen toch een concentratie van Vosmers in Twente

De voorouders van Hendrina Vosmer patriarchaal, 5^e generatie

Ondanks de hiervoor verschillend genoemde familienamen van Hendrina blijkt zij in haar overlijdensakte van 28 februari 1844 toch Vosmer genoemd te worden. Geen Hendrina maar Hendrica Vosmer, weduwe van Harm Jan Krone. Zij zou dochter zijn van Jan Vosmer en Geertrui Wierink en zij zou volgens de overlijdensakte liefst 82 jaar geworden zijn.

De 6^e generatie

De doopinschrijving van Hendrina Vosmer vinden we in het doopboek van de statie Deurningen/Saasveld op 20

december 1763 en dat klopt op een jaar na met de opgegeven leeftijd bij haar overlijden. Het huwelijk van haar ouders is door de dominee in Oldenzaal ingeschreven op 26 maart 1758. Hij noemt haar ouders Jan Vosmer en Venne Weegink, beiden uit Hasselo. Zij huwen drie dagen later voor de pastoor in Deurningen en hij noemt ze Joannes Vosmer en Euphemia Wieinck beiden uit Hasselo. Venne is bij de hervormden wat Euphemia bij de rooms-katholieken is. In de overlijdensakte van Hendrine wordt haar moeder Geertrui Wierink genoemd terwijl zij bij haar huwelijk Fenne Weegink of Wieinck heet. We moeten ons realiseren dat de aangevers bij het overlijden van Hendrina niet exact meer weten hoe het nu precies zat met die voornaam van haar moeder. Uit een "akte van bekendheid" is op te maken dat zij al rond 1784 was overleden. Ook over de verschillende achternamen Wierink of Wegink c.q. Wieinck is wat te zeggen. Wierink is een bestaand erf in Deurningen terwijl Weegink c.q. Wieinck een erf was in Hasselo. Deze lagen ca. 2 km van elkaar verwijderd en aan weerszijden van de markegrens tussen beide marke. Ook de klankovereenkomst heeft hier kennelijk parten gespeeld.

De 7^e generatie, op zoek naar de geboorte van Jan Vosmer

Het probleem hierbij is dat het doopboek van Deurningen een hiaat vertoont vanaf 1706 t/m 1729. Omdat het huwelijk van Jan in 1758 heeft plaatsgevonden en de doop niet na 1729 is te vinden zal hij dus tijdens zijn huwelijk minstens 30 jaar oud zijn geweest. Dan wordt het moeilijk vast te stellen wie zijn ouders waren. Gelukkig is er de volkstelling van 1748 en daar komt onder Deurningen het gezin B. Vosmer en vrouw Hendrina voor. Hun kinderen zijn Engbert, Jan, Gese en Berendina, allen ouder dan 10 jaar. Dus we nemen aan dat de genoemde Jan uit dit gezin de gezochte is.

Het huwelijk van het echtpaar B. Vosmer en Hendrina heeft plaats gevonden op 26 maart 1730. In het NH trouwboek van Oldenzaal staat het ingeschreven als "Berent Vosmar weduwnaar uit Hasselo en Hendrina Hofmans jonge dochter uit Lonneker". De proclamatie was op 26 maart terwijl het huwelijk merkwaardigerwijs "om reden niet voltrokken" was. Ook in het RK trouwboek van Deurningen/Saasveld is dit huwelijk niet geregistreerd. Op 29 juli 1731 wordt uit dit huwelijk toch een kind Gezina gedoopt in Deurningen.

Omdat Berent weduwnaar was gaan we op zoek naar zijn eerder huwelijk. Dat vinden we in het N.H. trouwboek van Oldenzaal: 25/8,15/9-1715 is ingeschreven "Berent Wosem(er?) j.m en Geesken Wegingk j.d. beide uit Hasselo". Wosem(er?) zal als Vosmer gelezen moeten worden. Wosem(er?) is een totaal onbekende naam in de marken Deurningen en Hasselo. Uit dit huwelijk moeten de kinderen geboren zijn die zijn genoemd bij de volkstelling van 1748. In het RK trouwboek van de statie Deurningen/Saasveld staat het huwelijk ingeschreven op 19 september 1715.

De 8^e generatie, Berent Vosmer

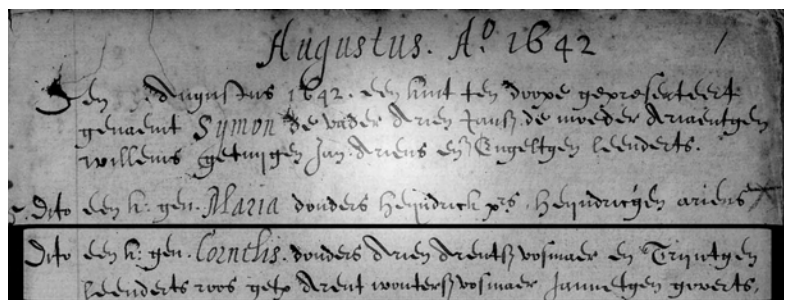
De doop van Berent Vosmer is in de doopboeken van Oldenzaal of Deurningen niet te vinden. Wel vinden we over de jaren 1685 t/m 1689 vijf doopinschrijvingen in het NH doopboek van Oldenzaal van kinderen waarvan de ouders Cornelis Vosmer en Casparina Ginck blijken te heten. Het oudst gedoopte kind (8 juni 1685) wordt Joost Borchard genoemd. Hij zal verderop nog ter sprake komen.

Omdat er in die tijd maar één gezin Vosmer voorkomt in het NH doopboek van Oldenzaal is de neiging groot om ook Berent als kind van genoemd echtpaar te beschouwen. Zekerheid hierover krijgen we als we de archieven van het landgericht Oldenzaal raadplegen.

Het is op 27 mei 1709 dat voor het landgericht van Oldenzaal Cornelis Vosmer en Jaspalina Ginck verschijnen. Zij laten een akte opstellen waarin zij verklaren dat ze een nieuw huis bouwen bij de Krake (op de markegrens van Hasselo en Deurningen) en dat hun beide zoons Berent en Joest Vosmer hen daarvoor een som geld verstrekken om die bouw mogelijk te maken.¹ We denken hiermee aangetoond te hebben dat de ouders van de hiervoor ter sprake komende Berent ook Cornelis Vosmer en C(J)aspalina Ginck zijn.

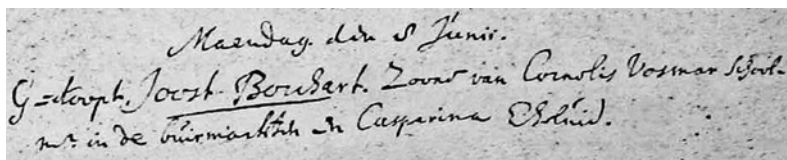
De 9^e generatie, Cornelis Vosmer.

Deze Cornelis Vosmer, moet gedoopt zijn op 5 augustus 1642 NG te Delft als zoon van Arent Arentsz Vosmaer en Trijntgen Leenderts Roos.² Bij de NH doopinschrijvingen van zijn kinderen in Oldenzaal wordt hij geduid als "schoolmeester in de buirmarkten". Hiermee worden de marken Hasselo, Deurningen en Gammelke bedoeld. Na deze vaststelling rijst de vraag hoe hij in deze betrekkelijk afgelegen streken terecht is gekomen. Aanwijzingen hierover worden soms gevonden door toevalligheden en die kunnen dan weer geverifieerd worden door gericht onderzoek. We proberen van Cornelis nadere informatie te verschaffen.

Doopinschrijving van Cornelis Vosmer in het NG doopboek van de oude kerk in Delft 5 augustus 1642

1 H.C.O., toegang 66.1, inventaris nr. 12
 2 R. Einhaus, De nakomelingen van Arent Vosmaer, <https://www.genealogieonline.nl/genealogie-vosmer/>

Doopinschrijving van Joost Borchard Vosmer in het NH doopboek van Oldenzaal 8 juni 1685

De nieuwe leer

We stellen vast dat de Ridderschap en Steden van Overijssel in hun vergadering van 31 maart 1680 het volgende besloten:

“Terwijl de schooldienst een der voornaamste middelen is om de eenvoudige menschen tot de goede beginselen der kennisse te brengen en om te ontwaken uit de omwetenheijt des Pausdoms tot kennisse der waerheit; dat over sulx die van Dooringe, Gamelke, Hasseloe met schoolmeesters worden begunstigt en tractement worde toegelegd”.

In de marg van dit besluit werd toegevoegd dat 50 car. gld. jaarsalaris voor de schoolmeester van deze drie “boerschappen” werd toegestaan *“mits een bequaem schoolmeester volgens de ordre daerop beraempt aldaar worde gestelt”*.

Bovendien moest hem een woning worden toegewezen in het midden van de drie marken *“op de Hasselerbeecke”*.³

Het is juist de tijd dat enige jaren daarvoor de Munsterse troepen deze regio hadden verlaten en eindelijk, na vele generaties, de rust in Twente terugkeerde. Vanaf toen werden, zoals al bleek uit de bedoeling van de aanstelling van een schoolmeester voor de genoemde marken, maatregelen genomen om het ideaal van een gereformeerde staat te verwezenlijken. Het invloedgebied van Oldenzaal was vooral door toedoen van de apostolisch vicaris en proost van het kapittel van Oldenzaal, Philippus Rovenius, tot de val van Oldenzaal in 1626 voornamelijk RK gebleven. Deze was overigens aangesteld door bemoeyenis van de naamgenoot van Cornelis Vosmer en voorganger van Rovenius, de apostolisch vicaris Sasbout Vosmeer.⁴

De Staten van Overijssel zullen gedacht hebben dat de nieuwe leer het beste wortel kon schieten in de jeugd die nog niet geheel vertrouwd was geworden met de traditionele opvattingen. Voor gereformeerde schoolmeesters zou daar een schone taak zijn weggelegd.

Eerder was die poging al ondernomen direct na de val van Oldenzaal, want her en der werden toen in Twente schoolmeesters aangesteld wier opvattingen strookten met de gedachte van de Dordtse synode uit 1618-1619. Ook Cornelis had voor zijn toegewezen gebied al een voorganger gehad in de persoon van Balthasar Hilvert die rond 1630 zal zijn aangesteld. Het door “Bommen

Berend” veroorzaakte gedonder zal een door Balthasar mogelijke gelegde kiem van de nieuwe leer gesmoord hebben. Tekenend is in dit verband de opmerking van de Deventer Classis op hun vergadering van 4 en 5 april 1676: *“Dewijle een paepse schoolmeester sich ophoudet in Hassele, gericht Oldenzael, en veele kinderen in de af-fgoderije stijvet, sal deputatos Classis hiertegen bij de Heere Lantdrost versocht worden remotie”*.

De bekwaamheid en uitbetaling

Hoewel de keuze, aanstelling en salariëring van de schoolmeesters een aangelegenheid was van het provinciebestuur was het de gereformeerde classis die bepaalde of zij voldoende “bequaem” waren. De schoolmeesters waren verplicht t.o.v. classis, in dit geval die te Deventer, de Dordtse beginselen met hun handtekening te bekrachtigen.⁵ Daarna kon de plaatselijke Drost, Raesfelt in dit geval, overgaan tot de officiële aanstelling. Merkwaardig is weer dat we de handtekening van Cornelis niet in dit register tegen komen, maar afgaande op de hiervoor genoemde datum 31 maart 1680 bleek het zinvol de acta van de classis van rond deze datum te controleren. En daar zien we dat op 13 april 1681 onder art. 58 is genoteerd:

*“Cornelis Vosmer van de erfgenamen tot Hasselt (Hasseloe), Deurninge en Gamelijck bequaam geoordeelt tot de nodigen schooldienst aldaar”*⁶

Dus Cornelis kon met 50 gulden als jaarsalaris aan de slag om de kinderen van drie marken vertrouwd te maken met de beginselen van de nieuwe leer. De vurige hoop de bevestiging van de herkomst van Cornelis hierbij aan te treffen ging in rook op, die was er niet bij vermeld. De betaling gaf nog wel een probleem want de Gedeputeerde Staten hadden weliswaar op 24 augustus 1681 besloten dat Cornelis “het ordinaire tractement” mocht ontvangen *“op eenig comptoir”*⁷, maar omdat niet duidelijk aangegeven was welk “comptoir” dat dan wel wezen moest kreeg Cornelis voorlopig geen cent. Voor hem reden om in 1682 zijn beklag te doen bij de Gedeputeerde Staten van Overijssel. Bij resolutie van 11 mei 1682 besloten de heren dat de rentmeester van Twente de uitbetaling van het salaris voor zijn rekening diende te nemen.⁸ We zien zijn uitbetalingen dan ook jaarlijks in de rentmeesters rekeningen geregistreerd.

Een moedige schoolmeester

Cornelis moet wel erg gedreven geweest zijn door de idealen van de reformatie om zich daarvoor vanuit het westen van het land te begeven naar de verre van begaanbare oorden in het Twentse land. Zoals hiervoor al ter sprake kwam, heeft hij onderdak gevonden op de scheiding van de marken Deurningen en Hasselo, half-

³ H.C.O., toegang 3.1, inventaris nr. 22.

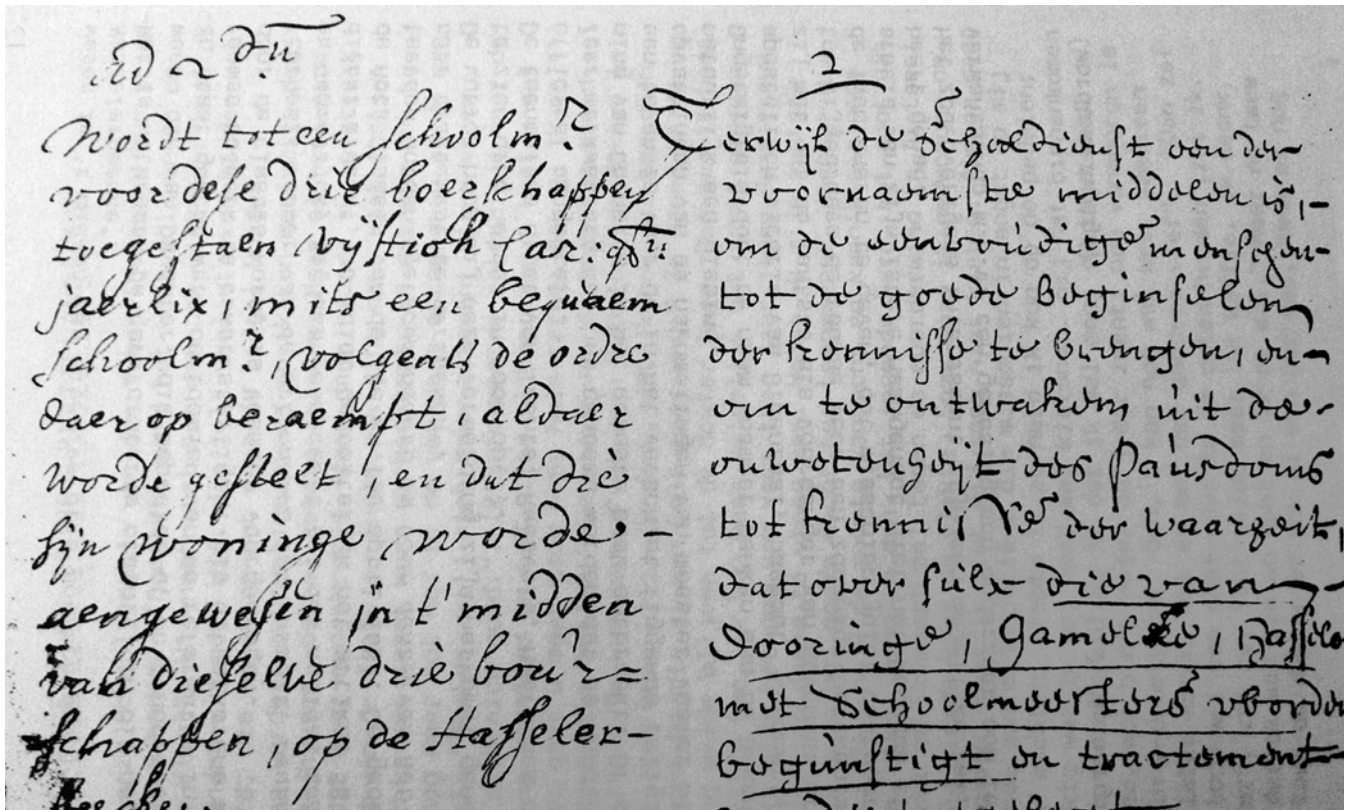
⁴ Rogier, L.J., Geschiedenis van het katholicisme in Noord-Nederland in de 16e en 17e eeuw. Deel I, II en III. Amsterdam 1945.

⁵ Stadsarchief Deventer, toegang nr. 1057, inv. nr. 50.

⁶ Idem, inv. nr. 4.

⁷ H.C.O., toegang 3.1, inventaris nr. 379.

⁸ H.C.O., toegang 3.1, inventaris nr. 379 (?)

Het besluit van Ridderschap en Steden tot aanstelling van een schoolmeester voor de marke Gammelke, Deurninge en Hasselo, 31 maart 1680

weg Oldenzaal-Hengelo. Dus een uur lopend tot beide plaatsen en temidden van weerbarstige boeren die de opgelopen schade van de Munsterse troepen nauwelijks te boven waren. Bovendien zaten ze nog diep in de gemeenschappelijke markeschulden die gedurende de tachtigjarige oorlog waren ontstaan. Dit nog afgezien van de tradities en levensstijl van de markebewoners wier instemming met nieuwe ideeën pas dan gestalte krijgt als het nieuwe bewezen heeft beter te zijn als wat gebruikelijk was. Als we er bovendien bij stilstaan dat hij beland was in een rooms bolwerk waar hij zijn zendingswerk moest verrichten dan kunnen we, het vervolg hiervan in aanmerking nemend, niet anders over hem oordelen dan dat Cornelis een opportunist moet zijn geweest van grote klasse. Zijn kans van slagen betreffende het zendingsdeel van zijn arbeid werd vooral verkleind omdat in 1665 Saasveld samen met Deurninge een zelfstandige RK statie was geworden. Het saamhorigheidsgevoel van de markebewoners zal daardoor zeker versterkt zijn, wat het werk van "den vrömdn" niet gemakkelijk zal hebben gemaakt.

Getrouw laat Cornelis vijf van zijn kinderen dopen voor dominee Veltcamp van Oldenzaal. Van de drie oudsten Lodewijk, Berent en Willemina zijn geen doopinschrijvingen gevonden. Ook het huwelijk van Cornelis is (nog) niet gevonden.

Een klagende schoolmeester

Het zal rond 1690 zijn geweest dat Cornelis zich beklagt

bij de "Hooch Edele Moogende Heeren Gedeputeerden van de Ridderschap en Steeden, de Staaten van Overijssel". Hij schrijft dat hij aangesteld als "duytsche schoolmeester" over de drie marken om de "huysluiden haer kinderen tot leesen en schrijven te oefenen, waer toe hij sich bij de Craecke, een uyr van Oldenzael in een seer kleijn huijsken heeft moeten posteren met sijn famielie. En alsoo de huijsluijden, als landcundich (zoals overal bekend, aut.) aldaer doorgaens seer rude (onontwikkeld, onbeschaafd, aut) en weegens haer groote onweetenheit van Godts Woordt, weijnich off niet inclineeren (bewogen worden, aut.) om haer kinderen in leesen en schrijven te laten instituteeren, principael bij een gereformeerde schoolmeester, maer appliceeren (verkiezen, aut) die selve meest tot de culture van haer erven waerdoor remonstrant seer weijnich daer van jaerlix geproufiteert, omdat daer onder noch veele armen, daer van niet te becomen".

Hij is verder van mening achtergesteld te zijn vergeleken met collega schoolmeesters die slechts één marke bedienen voor 50 gulden terwijl hij voor hetzelfde bedrag drie marken moet verzorgen.⁹ Hij vraagt daarom aan de "waere voorstanders van religie en justitie deese disproportionie in genadige consideratie" te willen nemen om zijn salaris met 50 gulden te verhogen. Op 24 april 1691 besloot de Ridderschap hem "met een liberale gifte tot sijn onderhoudt" met 25 gulden extra te ondersteunen. Kennelijk maakt de familie Vosmer moeilijke tijden door want ook in 1692 en 1693 wordt hem respectievelijk 20 gulden en 6 mud rogge extra gegeven, de rogge werd hem door rentmeester Borgerink geschonken "in groote

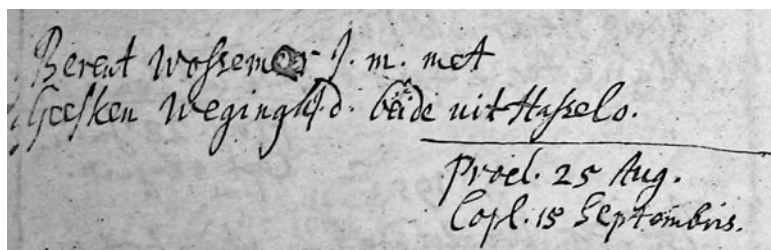
⁹ H.C.O., toegang 3.1, inventaris nr. 4979.

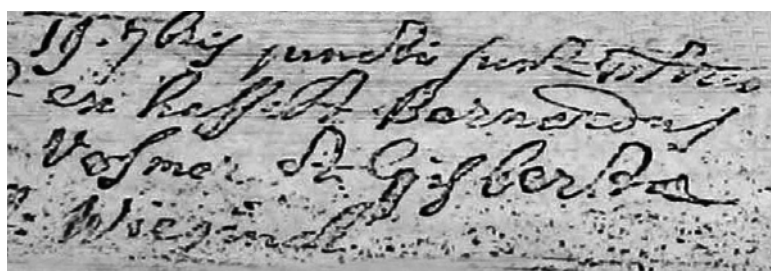
hongersnood". Mocht Cornelis van die zes mud rogge binnen een half jaar twee mud betaald hebben dan werd hem de overige vier mud kwijtgescholden. Ook in 1697 werd hij nog met een mud rogge "begunstigt".¹⁰

De ommekeer

Graag zouden we van Cornelis willen weten hoe hij zijn zendingswerk beoordeelde na enige decennia zijn ambt te hebben uitgeoefend. Net als in de huidige tijd het geval is zullen ook zijn principes zijn bijgesteld. Omgeven door alleen maar een roomse bevolking was het te verwachten dat kinderen van hem het oog zouden laten vallen op een van de roomse maagden uit de buurt. Zijn dochter Willemina wist de buurjongen Rolf Ruhof te verleiden en zij huwden op 8 september 1700 voor de pastoor in Deurningen en ook hun kinderen werden RK gedoopt. Evenzo wist Gisberta Weigink, ook een "noaber", zijn zoon Berent te strikken, zij huwden op 19 september 1715 ook in Deurningen voor de pastoor.

NH huwelijksinschrijving van Berent Vosmer en Gisberta Weigink 25-8-1715 in Oldenzaal

RK Huwelijksinschrijving van Berent Vosmer en Gisberta Weigink 19-9-1715 in Deurningen

Het schoolhuis in verval

Door het echtpaar Vosmer - Ginck werd op 24 juli 1708 in het markeboek van Hasselo een verklaring opgenomen betreffende de verplaatsing van het schoolhuis en woning. Dit gebeurde met instemming van de "ingesetenen" van het dorp Borne die eigenaren bleken te zijn van het erf Jaapkink in Hasselo. Deze boerderij lag namelijk nabij de hiervoor genoemde plek "de Craecke". Het erf Jaapkink is tegenwoordig een verbouwde woonboerderij en ligt nog steeds op de zuid-oost hoek van de Vlieg-

veldstraat en Wiefkerweg in Deurningen. De bedoeling was om het schoolhuis "te setten oostwaerts over den gemeinen dijk en weg gaende nae de stad Oldensel op den naesten van het voornoemde "erve Jaapkink". Zij beloofden daarbij "noijt en nimmermeer" markengrond van Hasselo te zullen aangraven en dat zou ook gelden voor hun nakomelingen en opvolgende schoolmeesters. En mocht onverhoopt in de toekomst toch markengrond worden aangegraven dan zouden de ingezetenen van Borne als goetheren (bezitters van het erf Japink) die aangravingen "sonder vigeur van regten aenstonts mogen inruimen en insmijten". Om deze toezegging tot recht te laten komen werd deze verklaring in het markeboek geregistreerd. Kennelijk bezat Cornelis een redelijk netwerk want in hetzelfde markeboek laat de verwalter drost van Twente Otto Adolf van Bellinkhave nog toevoegen dat op 16 juni 1711 het de markerichter van Hasselo is toegestaan de ondergrond van het nieuwe schoolhuis en woning dat geplaatst is "op den vree of plaggengrond van 't erve Jaapkink" aan het echtpaar Vosmer – Gink en hun erfgenamen te geven en over te dragen "soodanig dat niemant daer op eenige praetensie sal kunnen maken".¹¹

De bekostiging van het schoolhuis

Hoewel de herbouw reeds gaande was bleek de betaling van de bouw tot problemen te leiden. De kinderen Berent en Joost leenden gezamenlijk 800 gulden aan hun ouders die de lening op 27 mei 1709 als een hypotheek lieten beschrijven voor het landgericht van Oldenzaal. Op dezelfde dag verkocht hun dochter Willemina, die gehuwd was met Rolef Ruhof, enkele percelen grond aan hun broer en zwager Lodewijk Vosmer voor 550 gulden. Op 24 april 1710 leenden Joost en Berent Vosmer van hun broer Lodewijk nog weer 550 gulden "tot dempinge en betalinge van sodane penningen als wij tot opbouwinge van onse olderlijke huijs ons de 27^e maij 1709 verhypothequeert hebben". Tot zekerstelling van het geleende bedrag droegen zij de hypotheek van de ouderlijke woning over aan Lodewijk.¹² Mogelijk was de last voor de gebroeders Joost en Berent te groot en vonden zij hun broer Lodewijk bereid de financiële consequenties van de nieuwbouw op zich te nemen.

De marken in gebreke gebleven

Deze gang van zaken was niet naar wens van Cornelis. Weliswaar was men van mening dat de reparatie van de school voor rekening van de drie marken had moeten komen maar dat het schoolhuis daar buiten viel. Vosmer had daarover geklaagd en daarop waren de markerichters en boerrichters op 15 februari 1712 ter plekke komen kijken naar het schamele schoolhuis. In hun rapport over deze kwestie aan de Gedeputeerde Staten merken ze daarover op dat "ditt schoolhuis seer soober en slegt

10 H.C.O., toegang 4.1.1, resp. inventaris nrs. 115, 38, 530.

11 H.C.O., toegang 157, inventaris nr. 460.

12 H.C.O., toegang 66.1, inventaris nr. 12.

is, en als een onpartidige 't selve koopt te aanschouwen met ontferminge moet worden geraakt”.

Als de investeringen door de beide zoons van Cornelis aan hen terugbetaald werden kon het schoolhuis in bezit blijven van de marke. Hijzelf was niet in staat zo'n bouw te bekostigen “en genoeg te doen heeft zijn huishouding uijt zijn geringe opkomsten soberlijck t'onderhouden, en met groote bekommelingen sijne kinderen tot zeven in getal soo verre gebracht dat twee van deselve nu door Godts zeegen in staadt sijnde om dit nieuwe te bouwen. En door de eene, genaamt Joost Vosmer nu getrouwt sijnde aldaar is gaan woonnen om met neeringe en coopmanschap te doen naar zijn vermoogen met eeren d' kost soocken te gewinnen. En (hijzelf, Cornelis aut.) sigh derhalven moet soocken te bedienen van 't schoolhuis voornoemt”.

De narigheid had voorkomen kunnen worden indien de 28 gulden hem voor reparatie waren verstrekt “en den leem en 't sant door d'ingesetenen gevaaren, en ieder een bout stroo tot het dack leveren, en een boomtien tot staaken”.

Men besluit het rapport met de opmerking dat de “Ed. Moogenden hier in vorder soodanige voorsieninge gelieven te doen en te disponeeren als naar U Ed. Moogenden hoogen wijsen raade sullen bevinden te behooren”.¹³

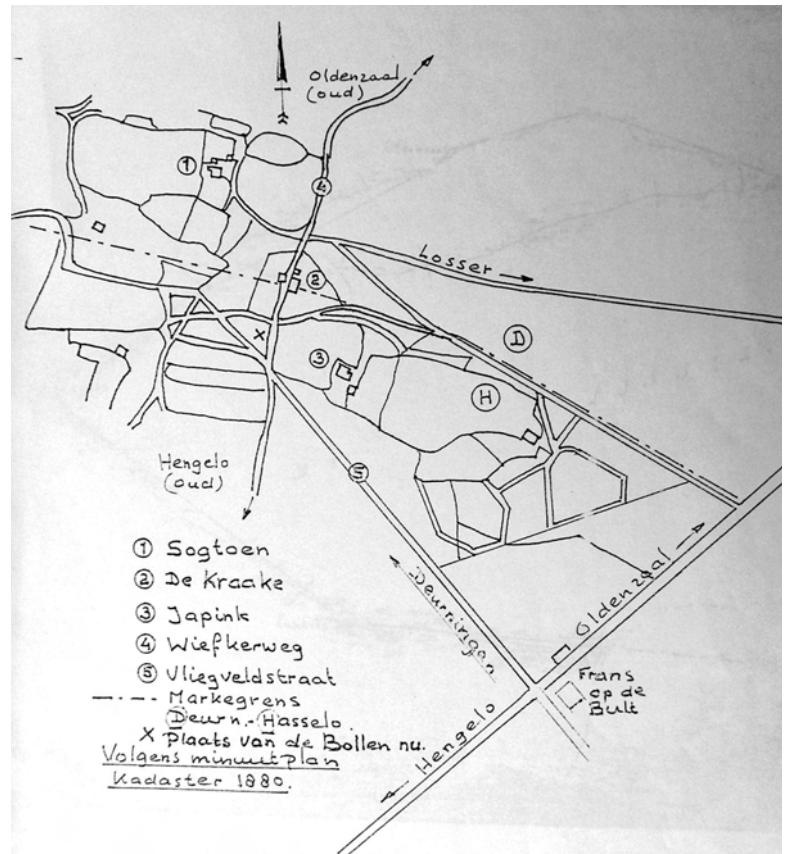
Waarschijnlijk is het hierbij gebleven. Er is geen bewijs te vinden waarbij Cornelis in de gemaakte kosten tegemoet wordt gekomen. Op 30 januari 1714 draagt het echtpaar Vosmer-Gink hun woning “d’Nije Krake genoemd naast d’Oude Krake an Jaepkershuijs gelegen” over aan hun zoon Luijs (Lodewijk) Vosmer voor 800 gulden, het bedrag dat hij lang geleden aan zijn broers Berent en Joost zou hebben betaald als aflossing van de hypotheek die zij hun ouders hadden verleend.¹⁴

Naast deze verwickelingen is er bovendien, misschien buiten medeweten van Cornelis, een ingewikkelde kwestie ontstaan tussen de markerichter van Gammelke en de eigenaren van het erf Hollink in Gammelke. Voor het herstel of nieuwbouw van de school zou Gammelke hout leveren. Daartoe werd de argeloze pas in functie zijnde markerichter Westerlo door de markebewoners geadviseerd een boom te laten kappen op grond die door hen als gemeenschappelijke markegrond werd beschouwd. De eigenaren van het erf Hollink waren echter van mening dat deze grond bij het erf Hollink hoorde en dat verschil van mening was voldoende reden voor twaalf jaar gelazer. Dit eindigde in een proces dat door de markerichter werd verloren. Om de proceskosten te kunnen betalen werd gemeenschappelijke grond uit de marke Gammelke verkocht en dat was weer reden voor de markebewoners om in verzet te komen.¹⁵

13 H.C.O., toegang 3.1, inventaris nr. 4979.

14 H.C.O., toegang 66.1, inventaris nr. 12.

15 Een bouwvallige school en twaalf jaar gelazer, Oet de Boerschop, winter nr. 2016.

De plaats van de Krake en omgeving in ca.1880

Cornelis Vosmer overleden

Mogelijk voelde Cornelis zijn einde naderen, want op “15 juni 1716 (is) d’ schoolmeester Cornelis Vosmer uit de Kraeke” verluidd te Oldenzaal.¹⁶ Zijn overlijden zal aanleiding geweest zijn tot enkele transacties van zijn kinderen. Op 5 augustus van hetzelfde jaar verkocht Lodewijk Vosmer bij volmacht verschillende stukken grond waarvan enkele die hij op 27 mei 1709 van zijn zuster Willemina en zwager Rolof Ruhof had gekocht. Lodewijks broer, Berent Vosmer, was nu de koper, het bleef dus in de familie. Lodewijk was inmiddels gehuwd met Elisabeth van Egt en zij waren op het moment van de verkoop woonachtig in Hardenbroek in de provincie Utrecht. Berent Vosmer verklaarde daags na de aankoop voor het landgericht te Oldenzaal dat hij 864 gulden en 12 stuiver had geleend van zijn broer Lodewijk en nog 100 gulden van een zekere Hend.k Lamb. ten Cate. De aangekochte stukken grond stelde hij als onderpand. Tenslotte werd een maand later op 9 september door Joost Vosmer per volmacht aan zijn broer Berent Vosmer een “sekere behuisinge, genaamt de Nieuwe Krake oft den Bol in de buerschap Hasselo” overgedragen. Joost had de volmacht voor de schepenen van de stad en graafschap Leerdam laten protocolleren.¹⁷ Het is duidelijk dat het hier om het schoolhuis gaat. Ook voor deze aankoop werd op dezelfde dag geld geleend, nu 375 gulden en weer van Hend. Lambr. Ten Cate uit

16 Oud archief van Oldenzaal nr. 393.

17 H.C.O., toegang 66.1, inventaris nr. 12.

Borne. Als onderpand werd het aangekochte goed en de al in bezit zijnde percelen grond gesteld. Nu komt ook de naam "den Bol" ter sprake en dat is tegenwoordig nog steeds de plaats waarmee het erf wordt geduid dat op de Noord-Oostelijke hoek staat van de Vliegveldstraat - Wiefferweg. En hiermee is ook één van de namen verklaard van Hendrina Vosmer dat bij de aanvang van dit verhaal ter sprake kwam. Een "bol" is trouwens de aanduiding voor een duiker onder een weg. En dat klopt wel want Cornelis Vosmer had zich gevestigd "op de Hasselberbeecke".

De voornoemde handelingen waren de laatste die in relatie stonden met de eerste gereformeerde schoolmeester in deze marken. Hierna zal de familieband tussen de Vosmers in het oosten en die weer vertrokken richting westen welllicht "losser" zijn geworden. Het beoogde missioneringswerk van Cornelis heeft geen hervormde boerschappen opgeleverd, maar de Hasselose/Deurninger Vosmers zijn volledig in de roomse bevolking van de marken opgenomen. De nakomelingen van Cornelis in deze buurt zijn allemaal geregistreerd in de RK doop- en trouwboeken van Deurningen. Bij de telling naar religie uit 1809 telden de marken Hasselo, Deurningen en Gam-

melke respectievelijk 669, 560 en 293 inwoners. Van al deze mensen was in Hasselo 1 persoon NH.¹⁸

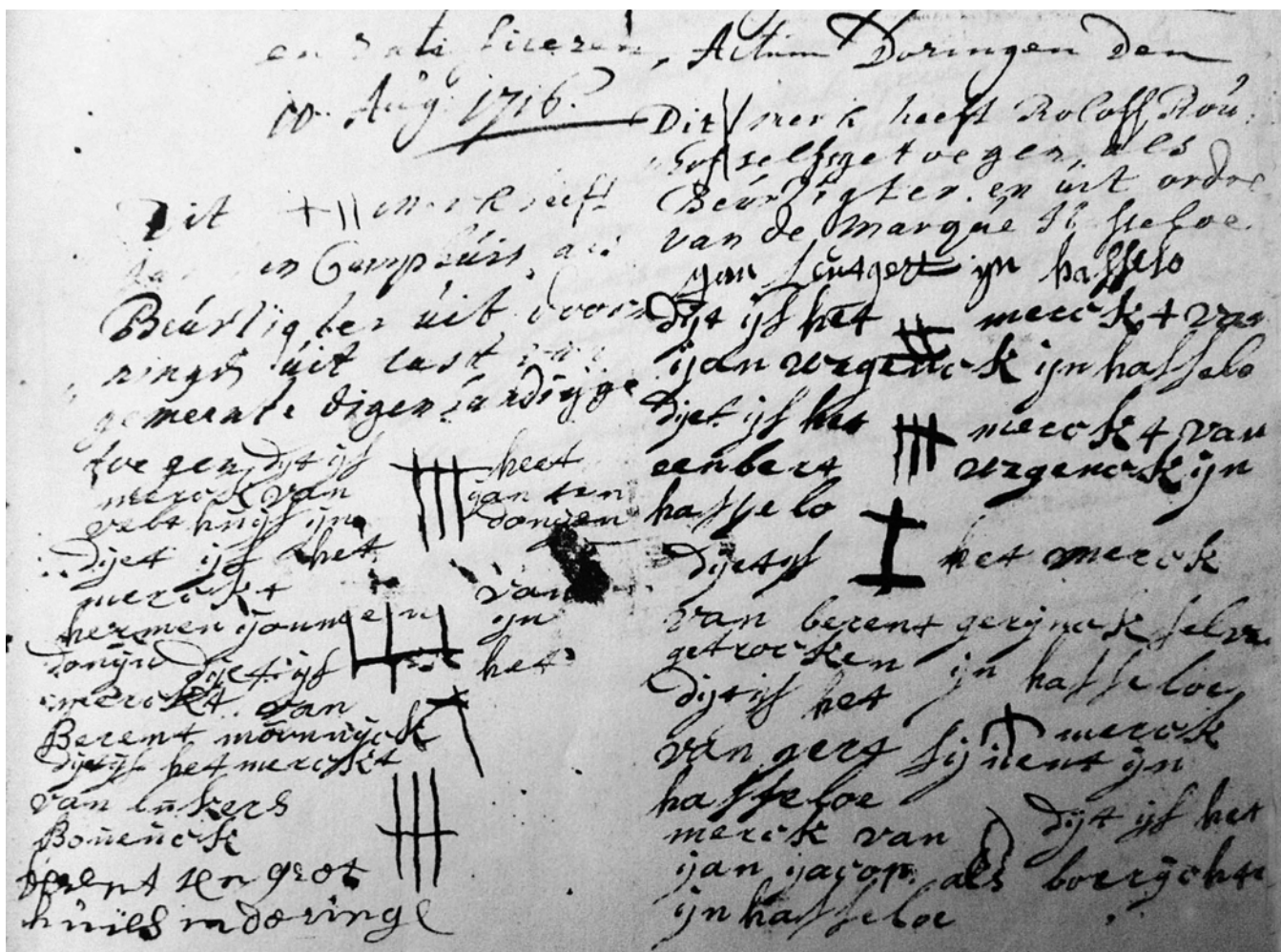
Bijzonderheden over enkele nakomelingen van Cornelis

De opvolging van Cornelis Vosmer

Slechts enkele maanden na het overlijden van Cornelis, op 10 augustus 1716, deelden de boermannen van Hasselo, Deurningen en Gammelke het provinciebestuur mee dat zij de zoon Berent van Cornelis en Casparina als schoolmeester voor hun marken hadden aangesteld. Daarmee veronderstelde zij een autorisatie van het provinciebestuur en verwachtten dat zijn salaris van fl. 50,- per jaar gegarandeerd zou zijn. Merkwaaardigerwijs is gebleken dat de overheid dit eigenmachtig handelen van de markebewoners niet heeft afgewezen en zo werd Berent de opvolger van zijn vader.¹⁹ Berent wordt echter niet genoemd in het register van officieel aangestelde schoolmeesters.²⁰

Privileges voor de Vosmers

Berent genoot aanvankelijk de privileges die ook zijn vader door de markebewoners waren gegund zoals de vrijstelling van "personele middelen" (belastingen). Be-

De handmerken van de boeren uit Hasselo en Deurningen bij de aanstelling van Berent Vosmer als meester

18 H.C.O., toegang 3.1, inventaris nr. 6557.
 19 H.C.O., toegang 3.1, inventaris nr. 3765.
 20 H.C.O., toegang 3.1, inventaris nr. 1900.

rent kon zich na verloop van tijd meer permitteren dan de boeren en dat gaf scheve gezichten. Daarom werd Berent in 1739 in Deurningen opgenomen in het register van hoofdgeld en in Hasselo ging hij belasting op vee betalen. Berent beklaagde zich over deze handelswijze van zijn markegenoten bij de Gedeputeerde Staten vooral om het feit dat waarschijnlijk afgunst van enkele markebewoners daarvan de oorzaak zou zijn. Berent verzocht de Edele Mogende Heren dan ook het “daarhenen gelieve te derigeren” dat hij weer van de bewuste registers zou worden afgevoerd.²¹ Ged. Staten waren Berent goedgezind en ordonneerden dat hij niet meer in de registers van de personele middelen hoefde worden opgenomen.²²

Protest

Protest van de boeren volgde. Berents vader zou geen “Heerenlasten” (belastingen) betaald hebben omdat hij voor drie marken de schooldienst had waargenomen en bovendien was hij markeschrijver geweest. Verder was het “anderdeels uit mededogentheid” geweest omdat hij “een gans en seer verlegen man waar, sijnde daar en tegen deselfs soon Berent Vosmer een man van vermogen welke niet alleen van den schooldienst komt te substitueren maar met koopmanschappen etc. sijn huijshoudinge rijkelijk kan maintaineren”. Naar het oordeel van de protesterenden waren die privileges voor Berent Vosmer niet meer terecht vooral omdat er zoveel noodlijdende markebewoners waren die wel verplicht waren hun herenlasten te betalen.

“Slegte tijden”

Juist vanwege “de grote armoede welke in dese slegte tijden onder de huirlingen komt te graseren groten schade schade te lijden”. Laat staan “dat so een man van vermogen welke sijn eigen woninge, landerijen, tractementen, en al het geen tot maniere van sijn huishoudinge is dienende komt te besitten, ende om so te spreken niets ontbreekt”.

Reden voor de indieners om de Gedeputeerde Staten te verzoeken “dat desen Berent Vosmer sijn heeren lasten voor so verre de markte Dooringe daarvan is compeeterende ‘s jaarlijx promptelijk moge voldoen of dat sijn remonstranten so veel kortinge in haar contingent moge genieten als voornoemde Berent Vosmer ‘s jaarlijks verplicht waar te betalen”.

We moeten hieruit begrijpen dat de herenlasten die aanvankelijk aan Cornelis Vosmer waren kwijtgescholden door de overige markebewoners extra opgebracht moesten worden. Kennelijk heeft men dat voor de oude meester over gehad maar nu zijn zoon Berent zich naast onderwijzer ontplooid had als een gedreven zakenman had men niet meer de behoefte om de lasten die eigenlijk voor hem waren bedoeld op de nek van de markegemeenschap te nemen.

21 H.C.O., toegang 279.1, doos nr. 4.

22 H.C.O., toegang 3.1, inventaris nr. 438.

De gedeputeerden wisten niet goed raad met dit verzoek. Zij gaven als antwoord dat Berent voor de jaren 1739 en 1740 voor de herenlasten maar vrijgesteld moest blijven maar hoe het in de toekomst geregeld moest worden daarvoor werden de Remonstranten naar de markerichter en gecommiteerde goedheren verwezen. Deze werden geautoriseerd hierin te besluiten “soo als naa redelijkheid sullen oordelen te behoren”.²³ En zo blijkt het afschuifstelsel bij het nemen van vervelende beslissingen ook toen al niet ongebruikelijk te zijn. Het protest van de boeren heeft ertoe geleid dat ook Berent moest betalen. Dat stellen we vast omdat hij, geregistreerd staat in het ontvangboek van de personele landschattingen en vuurstedegeld van de marken Hasselo en Deurningen. Berent Vosmer is op 22 december 1755 in Hasselo overleden.

De aanval op Joost Vosmer

In een ongedateerd stuk (1716?) schrijft de moeder van Joost Vosmer aan Ridderschap en Steden van Overijssel het volgende;

“De uiterste droefheid die de ondergeschrevene weduwe van wijlen Cornelis Vosmeer door de ongelukkige ontmoetinge van haar soon Joost Vosmeer, in het diepste van haar herte getroffen heeft, is de reden en oorsaake waarom deselve de vrijheijd neemt van sig voor de voeten van U Edele Moogende neder te werpen. Deselve soude egter sulx niet durven ondervinden bijal dien sijn niet vollenkomen van de onschuld van haren soon overtuigd waar”.

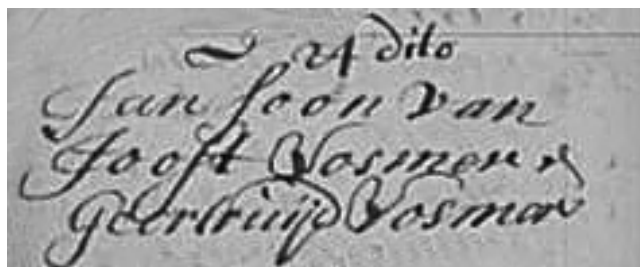
Een zin die hopelijk wat nieuwsgierigheid bij de lezer oproept. Het volgende speelde zich af in Hellendoorn op 7 november 1715.

Joost was die dag aanwezig in het gelag van de herbergier en onderschout van Hellendoorn, Laurens Veldkamp. Daar ontmoette hij Jan Dercks alias “voor de meule”. Deze zou volgens zijn moeder met “Godslasterlijke taal, vloeken en zweeren” tegen Joost zijn uitgevaren. Joost zou hem door “sagte woorden, smeeking en andere middelen” (o.a. het aanbieden van een borrel) gepoogd hebben hem tot rust te brengen. Omdat Joost “uit het verweerde gesigte van Jan Dercks waarin niets dan een brandende toorn had gesien”, leek het Joost beter om “verder gevreesde onheijlen te voorkomen” en naar huis te gaan. Jan Dercks was Joost echter gevolgd en nog op de deel en voor de deur had hij Joost met een knuppel op zijn donder gegeven “waar op suppliantes soon sijn leeven door de vlugt trachtende te salveren”. Doch Jan Dercks achtervolgde hem tot aan de deur van Joost zijn huis “en aldaar van het leeven seker ter dood soude gebracht hebben” ware het niet dat Joost daar een schop had staan waarmee hij zich verdedigde. De deur van zijn woning was op slot geweest zodat Joost geen kans had om naar binnen te vluchten. Bij het afweren van de slaande Jan Dercks had hij daarbij “tot sijn groot

23 H.C.O., toegang 66.1, inventaris nr. 12.

leedwesen voorschreven Jan Dercks getroffen waardoor deselve een geringe wonde ontvangende". Voor Jan Dercks reden af te druipen en de kroeg weer op te zoeken alwaar hij "eenige tijd gedroncken en geroockt" had en toen was vertrokken. En verrassend: "eenigen tijd daarna is koomen te overlijden sonder dat men tot hier toe de waare oorsaak van desselvs dood voor seker niet weet". Aldus de moeder van Joost die bevreesd was dat haar zoon daarvan op voorhand al de schuld zou krijgen. Het was bekend dat Joost uit noodweer had gehandeld en "sijn lijf en leeven na behooren (had) gedefendeerd" en daarom niet schuldig kon zijn. Zij was echter bang dat de fiscaal van Salland haar zoon zou aanklagen ondanks dat hij "met het naaste bloed van voornoemde Jan Dercks is versoend". Derhalve was zij van mening indien Joost zich voor het gerecht zou moeten verantwoorden hij "van 't voorschreven feit soude moeten worden geabsolveerd". Zij wilde graag voorkomen dat het met de fiscaal tot een proces kwam. En om tegen hem of wie het ook mocht zijn zekerheid te krijgen dat zijn vrouw en drie kinderen in hun armoedige situatie verlicht zouden worden zodat bij een mogelijke langdurige afwezigheid voorkomen werd dat zij in zware armoede zouden vervallen "so verzoekt zij suppliant seer ootmoedelijk: Dat U Edele Mogende haar voorgemelte soon van het voorschreven feit behoorlike landwinninge in communi forma believen te verleenen". Waarschijnlijk werd Joost vastgehouden en verzocht zij dus om zijn vrijheid.

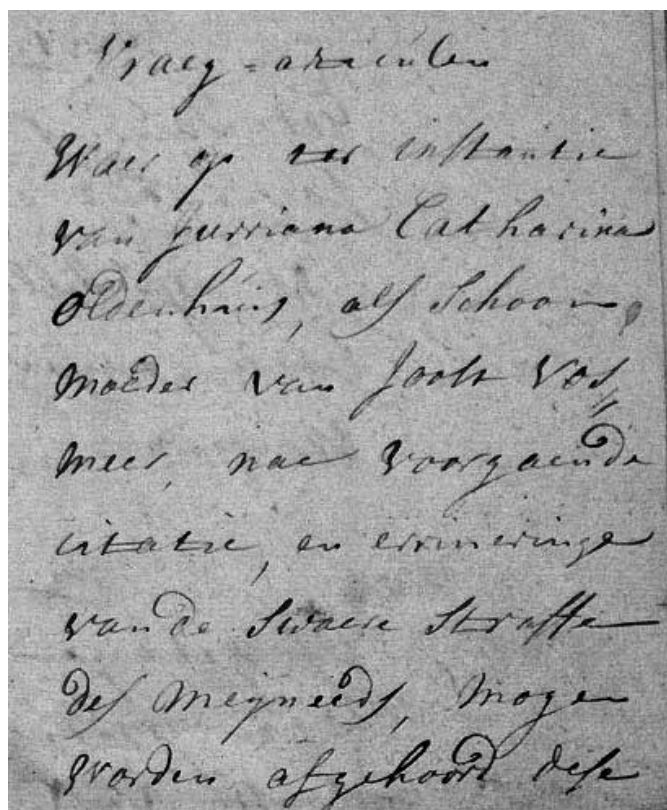

Doopinschrijving van een kind van Joost Vosmer 24-3-1718 (Het Utrechtsarchief.nl DTB archief Eemland Amersfoort_NH dopen 1708-1723)

Getuigenverhoor

Aan het voorgaande smeekschrift is een verslag gehecht van het getuigenverhoor dat heeft plaats gevonden op 17 december 1719. Merkwaardig is dat dit plaats vond op verzoek van de schoonmoeder van Joost Vosmer, Juriana Catharina Oldenhuijs. De getuigen waren de reeds genoemde onderschout van Hellendoorn, Laurens Veldkamp en zijn vrouw IJsebella Wilhelmina Siggemeijer. Op vijftien min of meer suggestieve vragen werd door hen naar beste weten antwoord gegeven. Daarbij in hoofdzaak bevestigend hetgeen aan vragen werd gesteld en hiervoor beschreven is. Wel bleek uit het verhoor wat de oorzaak was van de uitbarsting van Jan Dercks. Joost was hem nog 2 gulden en 10 stuiver schuldig en daarvoor werd Joost in de kroeg door Jan Dercks gemaand. Joost zou daarop hebben geantwoord dat hij de schuld binnen

acht dagen zou voldoen. Of er werkelijk een proces tegen Joost heeft plaats gevonden is niet vastgesteld.²⁴ Joost Vosmer is op 26 juli 1711 in ondertrouw gegaan in Oldenzaal met Geertruid Dikkers en ze zijn in Holten gehuwd. Geertruid was uit Holten afkomstig. Kinderen uit dit huwelijk zijn ingeschreven in doopboeken van Holten, Hellendoorn, Amsterdam en Amersfoort. Hij is wel weer teruggegaan naar Twente, want op 14 november 1730 is hij te Oldenzaal verluidd bij zijn overlijden.

De aanhef van het getuigenverhoor betreffende Joost Vosmer 1719

Het schoolhuis wordt een herberg

Een jaar na het overlijden van Berent Vosmer werden in 1756 nieuwe scholen gebouwd. Aan de Oldenzaalse Dijk in Deurningen voor de kinderen van Deurningen en Gammelke en midden op de Hasseler Es kwam een school voor de kinderen uit Hasselo en Klein Driene. Het schoolhuis "de Nije Krake" zou dienst gaan doen als herberg. Deze lag immers aan de oude weg van Hengelo naar Oldenzaal, dus was klandizie redelijk verzekerd. De uitbater werd Engbert Vosmer, zoon uit het tweede huwelijk van Berent Vosmer met Hendrina Hofmans. Hij trouwde op 12 april 1758 te Deurningen met Hermina ter Haar. Bij een geldlening uit 1756 blijkt dat hij bij boedelscheiding eigenaar was geworden van een huis met landerijen.²⁵

Herrie in 't gelag

Net als tegenwoordig blijken herbergen vaak de plaats te zijn waar onenigheid ontstaat, dat zagen we al bij de

²⁴ H.C.O., toegang 3.1, inventaris nr. 4022.

²⁵ H.C.O., toegang 66.1, inventaris nr. 15.

oom van Engbert in Hellendoorn waar oom Joost bij een ruzie betrokken raakte. Zo was er ook herrie in de tent van Engbert Vosmer op 11 december 1759. Het liep uit de hand toen er een gezelschap van zeven personen aanwezig was, vier uit Hasselo en drie uit het gebied van Haaksbergen. Daarnaast waren Engbert, zijn echtgenote en hun knecht Gerrit Jan Langeriet ook in het huis. Ook toen werden getuigen gehoord over hetgeen zich had afgespeeld bij "Engbert Vosmer in de Kraeke". De voornaamste reden voor het getuigenverhoor was de verwonding die de knecht van Engbert Vosmer daarbij had opgelopen. Engbert Vosmer als getuige verklaarde daarover dat zijn knecht bij hem in de keuken was gekomen en roepende "O Engbert, Engbert zij hebben mij de bek opgesneden". En zoals vaak blijkt bij dergelijke verklaringen, men weet veel te vertellen van de omstandigheden, maar zo gauw een dader aangewezen moet worden dan heeft men toevallig juist dat niet gezien. Ook hier bleek dit het geval. Het verslag van het verhoor bevat zelfs een verklaring van de chirurgijn T. Bellinckhave die knecht G.J. van de Beek noemt en hem zelfs vier weken in behandeling heeft gehad. De kosten; 12 gulden en 18 stuiver.²⁶

Op 23 januari 1764 was het weer mis bij Engbert in de Kraeke. Liefst 23 met name genoemde personen waren "in het gelag present geweest". Zij waren nota bene op de terugweg van de "groeve van olde Moekate" die in Oldenzaal begraven was en op de terugweg werd er bij Engbert nog maar eentje (of meer) op gedronken. Bij deze veldslag werden stokken als wapens gebruikt waarbij ook nog 18 ruiten sneuvelden. En door het grote aantal dat zich in de tumult van de strijd mengde was niet meer na te gaan wie de schuldige was van de verwonding die ene Jannes Wissink had opgelopen. In de stad was er al ruzie ontstaan over het "zitten op de doode wagen". Omdat Engbert als gelaghouder geen dader kon aanwijzen werd hem volgens een plakkaat uit 1737 gedurende twee jaar en zes weken verboden zijn beroep als kroegbaas uit te oefenen tenzij de dader eerder bekend werd. Op 1 maart, volgend op de vechtpartij, was Engbert gedagvaard om een boete te betalen "om dat heeft voortgetapt, heeft sulks verweigert". En welke consequenties dat voor hem heeft gehad is niet vastgesteld.²⁷ Op 10 november 1770 lenen Engbert en zijn vrouw Hermine van de Haar 500 gulden van koopman Derk Blom uit Oldenzaal waarbij zij al hun goederen als onderpand stellen o.a. hun huis en woning met de schuren "den Bollen genaamt"²⁸.

De herberg aangegeven als 'Denneboom' op de Hottingerkaart ca. 1775

De 'Denneboom' aangegeven op een kaart van rond 1810

Peter Vosmer

Engbert Vosmer had een halfbroer, Peter Vosmer, uit het eerste huwelijk dat in 1715 gesloten was tussen vader Berend Vosmer en Geesken Weginck van een naburige erf in Hasselo. Peter was getrouwd op 1 januari 1742 te Deurningen met Janna Wieginks waarschijnlijk ook van hetzelfde erf Weginck (Wieginks, Wieinck, Wienk etc. zijn variaties in schrijfwijzen voor dezelfde familie). Voor de hand ligt de veronderstelling dat er een directe familierelatie bestaat tussen Geesken Weginck en Janna Wieginks. Het mooie is nu dat er een RK huwelijksinschrijving bestaat van het huwelijk van Peter Vosmer en Janna Wieginks. Mocht de familierelatie echt bestaan hebben dan zou de pastoor deze relatie bij de inschrijving van het huwelijk zeker hebben vermeld. De RK trouwboeken zijn wat dit soort relaties aangaat bijzonder waardevol. In dit

26 H.C.O., toegang 66.1, inventaris nr. 98.

27 H.C.O., toegang 66.1, inventaris nr. 4.

28 H.C.O., toegang 66.1, inventaris nr. 3.

geval blijkt er geen relatie te bestaan. Ook Peter kreeg met herrie te maken toen de maagd van het naburig Busschershuis geen beste bedoelingen met Peter had. Zij zou hem, wanneer zij Peter onder vier ogen kreeg, “deerlijk afslaan, en zelfs in stukken hakken”. Zo mogelijk zou ze de hulp van iemand inroepen “die hem bij de avond of op ontijde de kop zal opkloven”. Ook werd nog toegevoegd dat “wel menige waren gehangen die zo veel kwaad niet gedaan hadden”.²⁹ Wat dat kwaad dan wel is geweest werd uit het document niet duidelijk evenmin wat de justitiële gevolgen zijn geweest.

Een blijvende naam van Peter

Het erf Wegink is op een zeker moment opgesplitst in twee boerderijen. Peter is ingetrouwd op een van beide. En daarom kreeg deze boerderij de bijnaam “Petersboer”. In latere tijd heeft op dit erf ook een familie Oude Kalter gewoond. Het bekende transportbedrijf “Olde Kalter” in Hengelo is opgericht door nazaten van die familie. En tegenwoordig hebben we het nog steeds over “dee jongs van Petersboer”.

In Franse dienst

De militieregisters van het Franse leger geven aan dat op 11 februari 1815 Gerrit “Vosmar” in een fuselierbataljon is ingedeeld. Bijzonder is dat hij was geregistreerd in het militiekanton Ootmarsum in de “gemeente Brekelenkamp”. Zeer waarschijnlijk was Gerrit daar toen woonachtig. Dat het leger hem niet beviel blijkt uit een aantekening dat hij zou zijn gedeserteerd. Al op 8 maart was hij hem gesmeerd. Toch is hij weer gepakt want, zoals staat geschreven, de krijgsraad heeft hem “wederom naar het bataillon toegezonden”. Omdat in juni van hetzelfde jaar Napoleon bij Waterloo werd verslagen is het de vraag of hij tijdig opgeleid is voor het militaire werk. Hij zou acht

maanden gediend hebben. Bijzonder is nog dat de vader wordt genoemd als Rosendaal zonder voornaam en zijn moeder is Anna Vosmer en hij zou op 4 augustus 1797 in Hasselo geboren zijn.³⁰

Opmerkelijk is dat op 12 januari ene Gerrit Vosmer voor notaris Stork verklaarde bereid te zijn de dienstplicht van de zoon Waander van Bernardus Sugtoen waar te nemen indien Waander bij loting “voor den actieven dienst bij de Nationale Militie mogte worden gedesigneerd”. De tegenprestatie was de betaling van 300 gulden. Uitgekeerd als volgt: 30 gulden indien Gerrit als plaatsvervanger was goedgekeurd en ingelijfd, vervolgens de eerste vier jaar in dienst zijnde elk jaar 40 gulden en de rest na dat de dienstplicht vervuld was.³¹

Adellijke genen

We gaan nog even terug naar de echtgenote van Cornelis Vosmer. Dat was Casparina Gink. Haar grootvader Ludovick Ginck huwde RK op 19 mei 1625 te Oldenzaal met Caspara van Ripperda.³² Haar vader Herman Ripperda was in 1570 als riddermatige verschreven op de landdag van Overijssel en maakte sinds 1611 deel uit van de Gedeputeerden van Overijssel op de vergaderingen van de Staten Generaal in den Haag. Hij liet de havezate Boekelo bouwen. Haar broer Unico, die in de jaren 1612-1623 Staats drost was van Twente, was in 1614 eigenaar geworden van de havezate Hengelo.³³

Iedereen bij wie Cornelis Vosmer voorkomt in zijn of haar kwartierstaat kan dus waarschijnlijk bogen op het feit dat hij of zij enige adellijke genen zal bezitten. En daarvan zullen er bij de Hasselose, Deurningse en Hengelose families veel voorkomen.

De ontwikkelingen bij de Krake

De plaats “de Craecke” wordt al in 1643 genoemd in het

Doorlopende NUMMERS.	NAMEN EN TOENAMEN.	NAMEN DER OUDERS, DATUM VAN GEBORTE, GEBORTEPLAATS, LAATSTE WOONPLAATS EN SIGNALEMENT.	
2163 787	Vosmar Gerrit	Vader Rosendaal Moeder Vosmer Anna Geboren te Hassel den 4 Augustus 1797 laatst gewoond te Hassel Bij zijne aankomst bij het Corps, lang 5 voeten 2 duim 2 streck.	Aangezicht Rond Voorhoofd Rond Oogen Blaauw Neus Breed Mond Ortmair Kin Rond Haar Bruin Wenkbrauw Bruin Merkbare teekenen

Gerrit Vosmar geregistreerd in de Franse militieregisters, ingedeeld bij het 7 Reg. Infanterie van 1814-1818

30 http://www.memoiredeshommes.sga.defense.gouv.fr/fr/arkotheque/inventaires/ead_ir_consult.php?&ref=FRSHD_GR21YC_01_ead&fam=10

31 H.C.O., toegang 122, inventaris nr. 28.

32 Informatie van hr. R. Einhaus, zie ook Ned. Adelsboek.

33 Jhr. A.J. Gevers en A.J. Mensema, De havezaten in Twente en hun bewoners.

29 H.C.O., toegang 66.1, inventaris nr. 4.

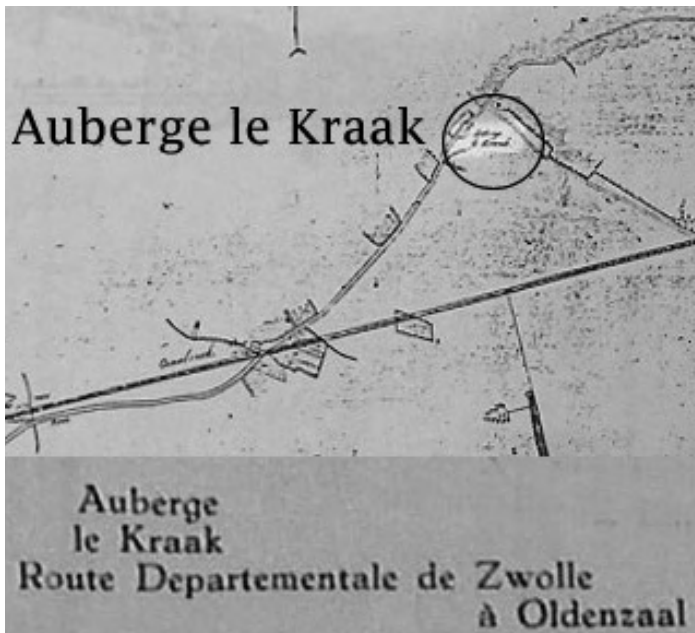

NH doopboek van Oldenzaal. Jan ten Leerkotte kocht het al op 28 november 1668 van "Joan Smitt, lieutenant van zijn Conincklijcke Majesteijt van Hispagnien".³⁴ Daarna zagen we dat ook de Vosmers ter plekke actief zijn tot rond 1800. Speciaal voor Cornelis Vosmer zal er een woning annex school gebouwd zijn. Ook wordt gesproken over de "oude Krake" en de "nije Krake". De laatste naam zal zeker te maken hebben met de familienaam "Nijkrake". Maar ook de bekende Hengelose naam "Kraakers" is tot deze plek terug te voeren. In 1758 wordt ook nog gesproken van Gerrit Hermsen in de Nijkraake. Ook Jan Vosmer met zijn vrouw Euphemia (Fenne) schijnen er gewoond te hebben, hun dochter Hendrine werd immers al met de naam "Bol" geduid.

In 1779 wordt het plaatsje "de Kraake" in Deurningen door Gerrit Geelink overgedragen aan Gerrit Reinink. Geelink verklaarde daarbij dat zijn vader het gekocht had van de postmeester Jan Hampsink.³⁵ Er zullen dus in deze hoek, tussen de erven Sogtoen en Japink meerdere woningen hebben gestaan.

Napoleonweg komt hij voor als "Auberge le Krake".

De naam Vosmer wordt waarschijnlijk voor de laatste keer ter plekke officieel genoemd in 1827 toen "ten verzoeken en ten huise van Jan Wilthuis op Vosmer, landbouwer in de buurtschap Deurninge" ten overstaande van notaris Stork in Oldenzaal een partij gedorste rogge werd verkocht die ruim 261 gulden opbracht.³⁶ Daarmee stellen we vast dat het aanvankelijke schoolhuis achtereenvolgend een herberg en tenslotte een boeren bedrijf werd. Nog steeds heeft een familie Wilthuis er een agrarisch bedrijf.

De herberg aangegeven op de ontwerpkaart van de Napoleonweg. Hier een deel van de oude route en de geplande nieuwe weg Hengelo – Oldenzaal

Het erf de Bol of Wilthuis, voortgekomen uit de oude markeschool

De aanleg van de nieuwe straatweg Hengelo - Oldenzaal in het kader van de zgn. "Napoleonwegen" in 1827 zal het einde betekend hebben voor de herberg van Engbert Vosmer of zijn opvolger. De passanten kozen vanaf toen de straatweg i.p.v. de zandweg langs de Hasseler en over Deurninger Es.

Op de Hottinger kaart wordt het gelag van Engbert nog "de Denneboom" genoemd. Op het ontwerpkaart van de

³⁴ H.C.O., toegang 66.1, inventaris nr. 10.

³⁵ H.C.O., toegang 66.1, inventaris nr. 18.

³⁶ H.C.O., toegang 122, inventaris nr. 2877.

Waar in Twente stonden de huizen van mijn voorouders?

Door: Henk Huiskes

Inleiding

“Mijn familie in Twente” is het thema van de Twentse Voorouderdag 2017 (TVD) van de NGV afdeling Twente. In dat kader vertel ik hier hoe ik heb geprobeerd de plaatsen waar de huizen van mijn voorouders stonden te vinden. Voor zover ik mijn stamreeks terug heb kunnen volgen, heeft mijn familie altijd in Twente gewoond. De meeste van mijn voorouders woonden in Ambt Delden en, om nog preciezer te zijn, op het Zeldam.

Ik schrijf dit artikel met een tweeledig doel. In de eerste plaats kan de werkwijze bij mijn speurtocht geïnteresseerden mogelijk helpen ook de woonplekken van hun voorouders te achterhalen en in de tweede plaats hoop ik aanwijzingen van lezers te ontvangen die mij kunnen helpen de open plekken in mijn onderzoek te vullen.

Vroeger bestond een adres van een woonhuis niet zoals nu uit een straatnaam met een huisnummer maar uit een naam of een code voor een buurtschap of wijk en een nummer. Nog vroeger bestonden er helemaal geen adressen. In Ambt Delden kreeg Zeldam de aanduiding wijk D. Sinds de Gemeentewet van 1851 werden de gemeenten verplicht straatnamen te gebruiken.

Ik wilde meer dan een adres vinden. Ik wilde ook de plek achterhalen waar de woning fysiek heeft bestaan. Hierin ben ik maar ten dele geslaagd.

Wat ik o.a. zeker weet is dat mijn familie op boerderij “de Pannenberg” op het Zeldam woonde. Op bijna elke landkaart die je tegenwoordig kunt kopen staat de Pannenberg aangegeven. Zij wordt zelfs op Google Maps vermeld. De reden hiervoor ken ik niet. De Pannenberg is niet een erve met een grote historie. Het was bijvoorbeeld geen gewaard erve in de marke Wiene-Zeldam. In 1832 (begin Kadaster) is het ongeveer 4 hectare groot.

Eerst een kort overzicht van mijn voorouders, te beginnen bij mijn betovergrootouders tot en met mijn stamvader:

- Jan Huiskes (1775 - 1862) x Willemina Nijland (~1780 - 1849)
- Jan Huiskes (1739 - ~1798) x Maria Wiemerink (1746 - 1812)
- Jan Huiskes (1702 - <1760) x Swierken Berentzen ter Horst (>1705 - ~1774)
- Jan Berents Huiskes (~1667 - >1725<1741) x Jenneken Egbertink (? - >1739)
- Berent Huiskes (~1638 - >1699) x Essele Michielsens (? - >1687<1698)
- Jan Huiskes (~1600/1610 - ?)

Omdat bijna alle mannen de voornaam Jan hebben duid ik ze aan in combinatie met de naam van hun echtgenotes.

Er woonden in het begin van de 19e eeuw meerdere families Huiske(n)s op het Zeldam. Het gezin van Jan Huiskes-(van *Willemina*) was in 1829 (volkstelling) het enige gezin op het Zeldam met de naam Huiskes dat protestants was, de anderen waren rooms-katholiek. Toch kunnen de anderen wel familie zijn. De Jan Huiskes die met Swierken Berentzen ter Horst trouwt is rooms-katholiek gedoopt maar al hun nazaten zijn protestants. De voorouders van deze Jan zijn katholiek en dus zouden de andere families Huiskes op het Zeldam best nakomelingen van mijn stamvader kunnen zijn.

Genoemde Jan Huiskes trouwt in op de boerderij van de familie ter Horst. Hij heeft het huis van de familie Huiskes verlaten. Ik heb dus eigenlijk twee geschiedenislijnen naar de huizen van mijn voorouders, het huis van de familie van Swierken Berentzen ter Horst en het huis van mijn stamvader. Daarnaast is er het onderzoek naar de meer recente boerderij de Pannenberg.

Het artikel is volgens de zoektocht naar deze drie huizen ingedeeld. Toen ik met het schrijven van dit artikel voor de TVD begon had ik een vaag idee waar het huis van mijn stamvader zou kunnen staan. Nu het artikel klaar is ken ik de plaats precies. Hoe mooi kan het zijn. Ik vertel ook welke fraaie ontdekkingen ik in de archieven heb gedaan.

Deel 1, de Pannenberg

Om de plek te vinden waar het huis van iemand stond staan je een aantal veel gebruikte bronnen ter beschikking. In de vorige uitgave van Twente Genealogisch (2017-TG 2) geeft Roy Boxman een mooie en duidelijke uitleg over allerlei bronnen. Ik beperk mij daarom hier tot het aspect van de woonplaatsen.

- Burgerlijke stand (vanaf 1811)
- Volkstellingen (1829 en 1839)
- Bevolkingsregisters (vanaf 1850)
- Gezinskaarten (van 1936 tot 1939)
- Persoonskaarten (van 1939 tot 1994)
- Kadaster (vanaf 1832)

Burgerlijke stand

Onder het bewind van Napoleon Bonaparte moesten de gegevens van geboorte, huwelijk, echtscheiding en overlijden worden vastgelegd in de burgerlijke stand. In de opgemaakte akten stond over het algemeen niet het huisadres van de onderhavige personen. Echter in oude overlijdensakten kwam het wél veelvuldig voor dat van

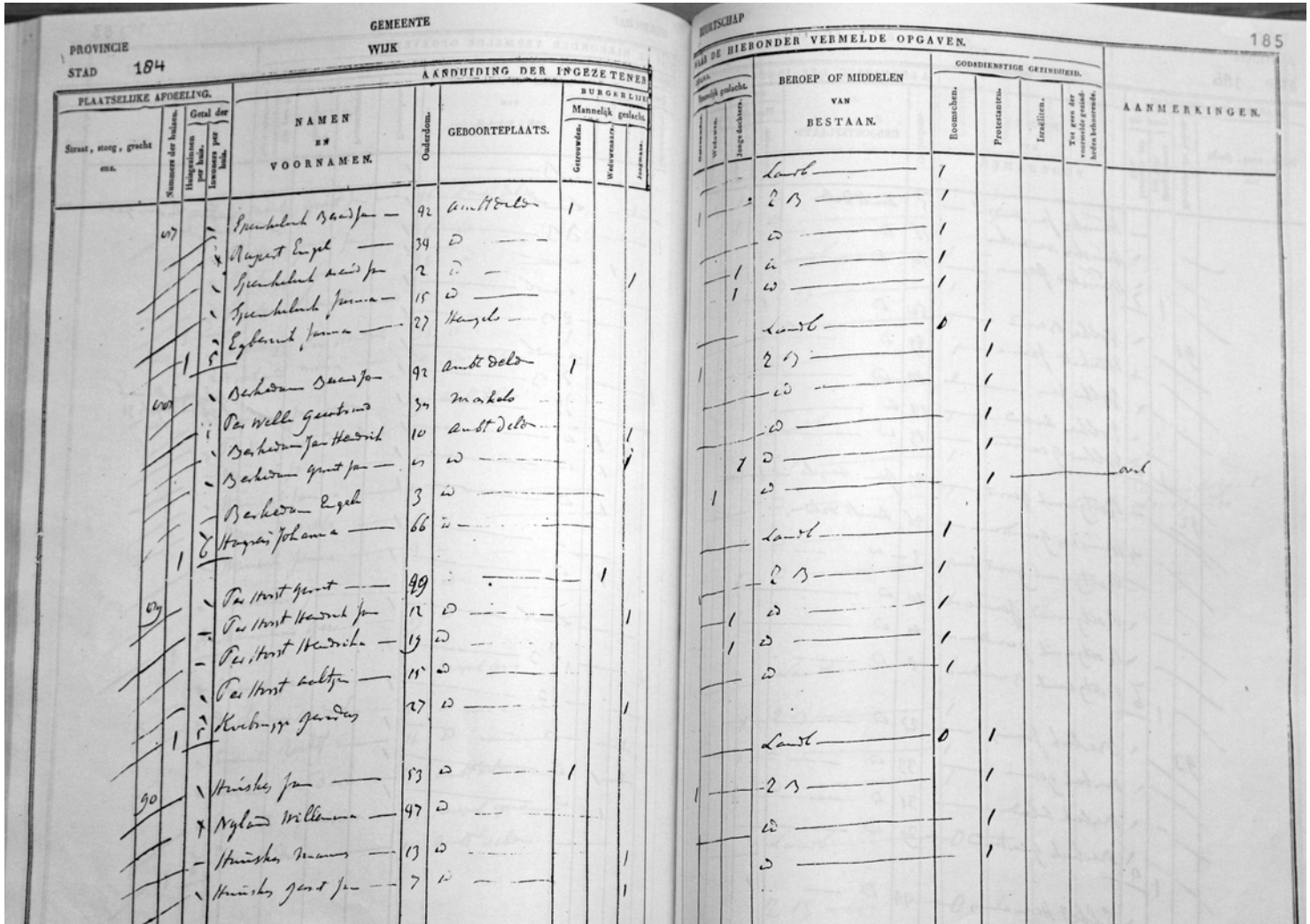
het huis waarin de persoon was overleden een soort adres werd vermeld. Er stond dan bijvoorbeeld dat iemand was overleden in het huis staande in buurtschap x nummer y. De akten van de burgerlijke stand vind je in de archieven van de gemeente. Met de computer kun je ze downloaden van de website van de Mormonen via de site zoekakten.nl en soms op de site van wiewaswie.nl. Jan Huiskes-(van Willemina) is in 1862 overleden in het huis staande te Zeldam (Ambt Delden) nummer 51.

dus dat hij/zij op dat moment in buurtschap x op nummer y woonde.

Jan Huiskes-(van Willemina) woonde in 1829 en 1839 beide keren met zijn gezin op het Zeldam (Ambt Delden) in het huis met nummer 90.

Bevolkingsregisters

Vanaf 1850 werden de gemeenten verplicht bevolkingsregisters bij te houden. Dit waren dikke boeken waarin

Volkstelling Zeldam 1829. Op de volgende bladzijde van de volkstelling staan nog 3 kinderen.

Volkstellingen

In Nederland kennen we een viertal volkstellingen, die van 1748, 1795, 1829 en 1839. In de eerste twee kwamen geen adresgegevens voor. In die van 1829 en 1839 werd per buurtschap een boek aangelegd waarin achterelkaar per huisnummer de personen werden genoteerd die er woonden. Ook inwonende (groot)ouders, dienstmeiden enz. werden vermeld. De gemeenten stuurden de registers naar Den Haag voor statistische verwerking waarna ze werden vernietigd. Als een gemeente zelf dubbele bijhield dan kun je ze in het archief van de gemeente vinden. Ze liggen niet in de provinciale archieven. Volkstellingen zijn een momentopname, er wordt niet in gewijzigd.

Als je jouw gezochte persoon hebt gevonden dan weet je

op 2 tegenover elkaar liggende bladzijden de gegevens van alle bewoners van een huis werden vermeld. De volgorde van de bladzijden was die van de huisnummers. Elke 10 jaar werden per buurtschap de registers aangeemaakt. Tot de uitgifte van het volgende register bracht men handmatig wijzigingen aan. Er werd ook opgeschreven wanneer iemand uit de gemeente vertrok en waar naartoe. Dit kan waardevolle informatie zijn. De bevolkingsregisters zijn in de gemeentearchieven te vinden. In het boek van 1850 staat vermeld dat Jan Huiskes-(van Willemina) in de wijk Wiene Zeldam woont in het huis met nummer 90. In 1860 woont hij in Ambt Delden, wijk D nummer 51. In het register van 1870 wordt het oorspronkelijke nummer 51 in het rood gewijzigd in nummer 31.

Gezins- en persoonskaarten

In 1936 moesten de gemeenten van de bevolkingsregisters in boekvorm overgaan naar een losbladig systeem van gezinskaarten en in 1939 naar persoonskaarten. De gezins- en persoonskaarten zijn in te zien in de archieven van de gemeenten.

Op de kaarten wordt het adres van de bewoner genoemd en worden alle wijzigingen bijgehouden.

Om de woonplaatsen van mijn bovengenoemde voorouders te vinden heb ik uiteraard geen gebruik gemaakt van gezins- en persoonskaarten omdat die er toen nog niet waren.

Kadaster

Het feit dat je gevonden hebt dat je voorouder bijvoorbeeld in wijk B op nummer 156 woont betekent nog niet dat je weet waar dat huis fysiek stond. Als je het geluk hebt dat je voorfamilie eigenaar was van het huis dan kun je vanaf 1832 in de gegevens van het kadaster het sectie- en perceelsnummer van de grond waarop het huis stond vinden. Je kunt nu op de kaart aanwijzen waar het huis stond. Het voert te ver om hier uit te leggen hoe dat precies gaat bij het kadaster. Veel gemeenten hebben in hun archieven kopieën van oude kadastrale leggers. Bij het Historisch Centrum Overijssel (HCO) kun je een digitale versie van de Kadastrale Atlas Overijssel 1832 van geheel Overijssel bestellen.

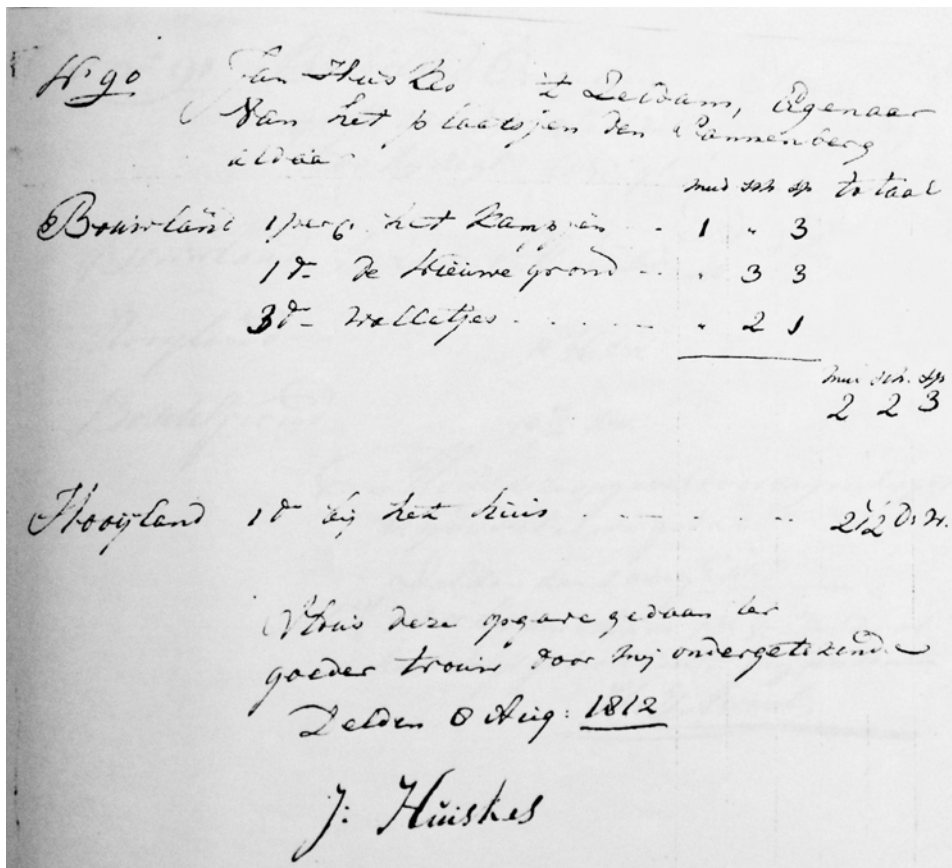
In 1832 stond het huis van Jan Huiskes-(van Willemina) in de gemeente Ambt Delden, sectie G, perceelnummer 149. In de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel (OAT) van het kadaster wordt bij deze perceelsaanduiding vermeld

dat de huisnaam op het minuutplan (dit is de oorspronkelijke landkaart) "Pannenberg" is.

Ik weet nu precies waar het huis in 1832 stond maar ik heb hierboven een aantal verschillende benamingen gevonden voor de plek van het huis.

- 1829 en 1839 Zeldam nummer 90
- 1850 Wiene Zeldam nummer 90
- 1860 Wijk D nummer 51
- 1870 Wijk D nummer 51 31

Zijn de veranderingen van nummer 90 via 51 naar 31 administratieve wijzigingen of is de familie verhuisd? Het kadaster geeft weer het antwoord. Bij het kadaster (HCO) ligt een overgeschreven akte uit 1848 waarin staat dat de Pannenberg door Jan Huiskes en Willemina Nijland, met goedvinden van hun andere kinderen, aan hun oudste zoon Gerrit Jan Huiskes wordt geschonken. Volgens het bevolkingsregister van 1860 woont Jan Huiskes-(van Willemina) op nummer 51 samen met het gezin van deze Gerrit Jan (Willemina is dan al overleden). Het is dus geen verhuizing geweest. Een detail uit genoemde akte is het zogenaamde koude kant beding. Dat wil zeggen dat de Pannenberg weer terug gaat naar de ouders in het geval dat Gerrit Jan eerder overlijdt dan zijn vader en moeder. Die situatie heeft zich niet voorgedaan. Verder heb ik uit de kadastrale gegevens kunnen vaststellen dat het perceelnummer waarop de Pannenberg staat van 1832 tot 1959 steeds hetzelfde blijft. In de kadastrale leggers kun je ook zien dat de Pannenberg in 1892 wordt verkocht aan de gebroeders Muller, fabrikanten te Goor.

Leggers van vaste goederen binnen de jurisdictie van het Landgericht Delden 1812. Het bouwland (2 mud, 2 schepel en 3 spint) komt overeen met 1,43 hectare. De grootte van het hooiland (2,5 dagmaat) is 1,42 hectare.

*De Pannenberg
december 2008*

Minder bekende bronnen

Ik ben het nummer van het huis waarin Jan Huiskes-(*van Willemina*) woonde ook nog in een drietal andere bronnen tegengekomen die in het Twents Streekarchief in Delden liggen.

1. Het oudste geschrift waarin ik huisnummers tegen kwam is een lijst van "Huiseigenaren Ambt Delden en Erfnamen" uit 1806. In het gedeelte Wiene en Zeldam staat achter nummer 92 in de kolom Eigenaar "Maria Horst" (dit is Maria Wiemerink, weduwe van Jan Huiskes-(*van Maria*)) en in de kolom Naam katerstede "Aan de Horst". Achter huisnummer 91 staat "Hendrik ter Horst" respectievelijk "Horsthuis". Hendrik ter Horst is blijkbaar de buurman van Maria. Dit is de enige lijst waarin het nummer en ook dat van de burens steeds twee hoger is dan in latere documenten. De reden daarvoor ken ik niet.
2. "Leggers van vaste goederen binnen de jurisdictie van het Landgericht Delden 1812". In dit document doen de eigenaren van een groot aantal erven een opgave van de groottes van hun percelen grond. Zo ook Jan Huiskes-(*van Willemina*). Bij deze opgave worden het nummer 90 en de naam Pannenberg vermeld.
3. "Huisnummerlijst van 1814". Achter het nummer 90 staat de naam "J. ter Horst". Dit is Jan Huiskes-(*van Willemina*). Op het gegeven dat hij ook ter Horst heet kom ik nog terug.

In 1991 heeft uitgeverij Van de Berg te Enschede het boekje "Veldnamen in Ambt Delden" onder redactie van de commissie voor veldnamen van de culturele raad Overijssel uitgegeven. Hierin wordt vermeld dat tot ca. 1830 tegenover de Pannenberg stenen en pannen werden gebakken. Ik kom op dit boekje nog terug.

Samenvatting (1)

- Het gezin van Jan Huiskes-(*van Willemina*) woonde in 1832 op de Pannenberg.
- Deze boerderij stond op kadastraal perceel Ambt Delden G 149.
- Het huisnummer was 90. Dit huis kreeg daarna in de loop van de tijd diverse andere huisnummers.
- Het huidige adres van de Pannenberg is Rapperdsweg 1, 7495 SK, Ambt Delden.

Deel 2, het Zwiers Slagh

De familie Huiskes woonde ook vóór 1832 op het Zeldam in een huis met nummer 90. Ik vertel nu of dat de plek van de Pannenberg was of ergens anders.

Buren op het Zeldam

De plek waar een huis staat kun je ook bij benadering bepalen als je weet waar de burens wonen.

Er hebben een aantal gebeurtenissen plaatsgevonden in het verleden waarbij gegevens van de bewoners werden genoteerd. De opnemers van de gegevens trokken van huis naar huis waardoor je een indruk krijgt van de ligging van de huizen.

Over het algemeen is de volgorde van de namen steeds dezelfde. Ik noem hier de volgende bronnen en de plaatsen waar je ze kunt vinden:

- Volkstelling 1748. Bij de Stichting Genealogische Werkgroep Twente (SGWT) kun je een CD-rom met transcripties van Twente bestellen (zie website van de NGV afdeling Twente). Tijdens de maandelijkse bijeenkomsten van de NGV afdeling Twente kun je ze ook kopen. Van sommige plaatsen staan transcripties ook op het internet.

- Hoofdgeldregisters 1760-1763. De originelen van Ambt Delden liggen in het archief van Twickel in Delden. Kopieën kun je inzien in het archief van de Vereniging Heemkunde Ambt Delden. Dit archief ligt in het Twents Streekarchief te Delden.
- Volkstelling 1795. Zie 1.
- Register van de omslag over paarden en koeien 1835. Zie 2

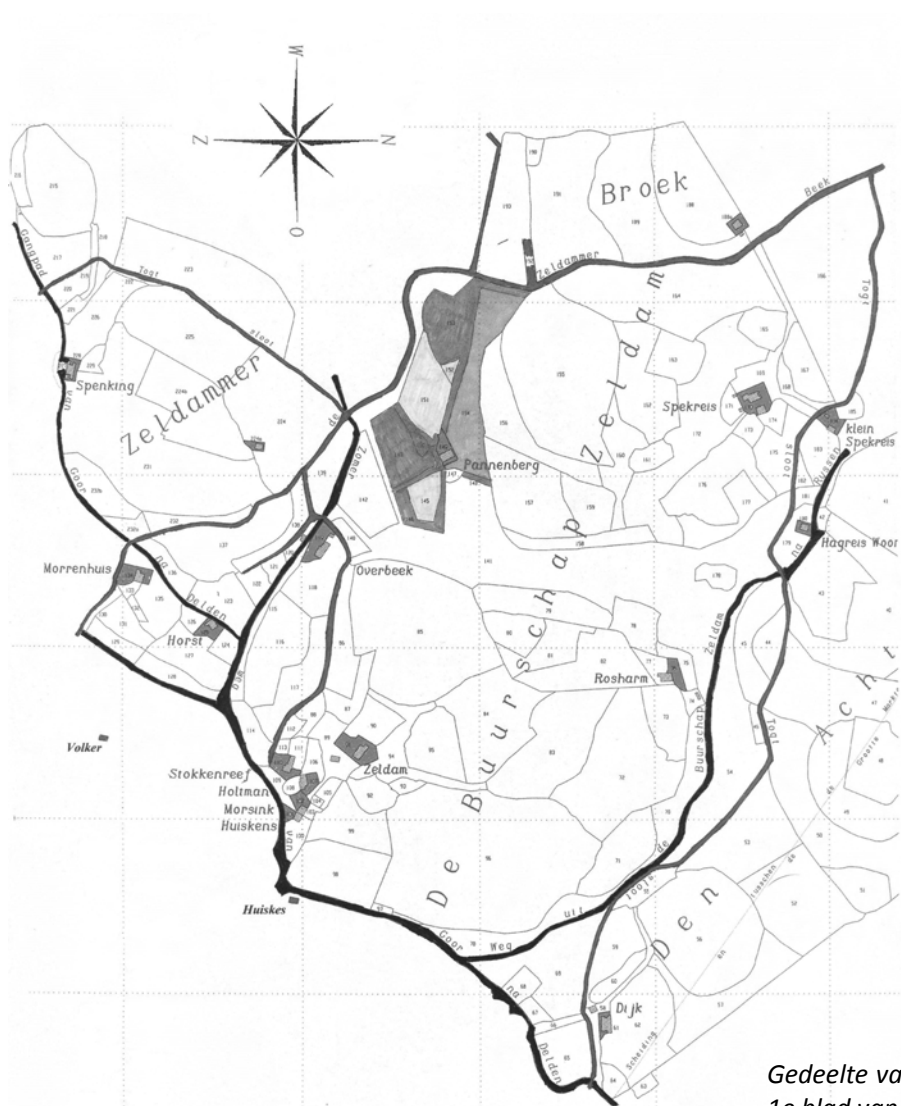
Bij de eerste drie documenten werden geen huisnummers genoteerd. Daarna wel. Ook in de hiervoor genoemde "Minder bekende bronnen" is de volgorde van de namen dezelfde.

In de loop van de tijd veranderen sommige namen omdat bijvoorbeeld een dochter op een erve blijft wonen en dan de naam van de man wordt opgegeven. Dit is trouwens niet gebruikelijk. In die tijd was het normaal dat in zo'n geval hij de naam van zijn vrouw aannam oftewel de naam van het erve. Dit is ook gebeurd in mijn familie. De bovengenoemde Jan Huiskes die bij Swierken Berentzen ter Horst introuwt wordt bijna steeds Jan ter Horst of Horst Jan genoemd. Dit gaat zo 3 generaties door totdat Jan Huiskes-(van Willemina) in 1812 officieel de naam Huiskes aanneemt.

De namen van de gezinnen op het Zeldam rondom de familie Huiskes/ter Horst die hun opgaves doen aan de opnemers zijn als hieronder. Ik gebruik de namen en volgorde zoals ze in de Volkstelling van 1829 voorkomen omdat ik dan een goed vergelijk met de kadastrale kaart van 1832 kan maken. Vóór de namen staan de nummers van hun huizen op het Zeldam.

- 87 Spenkelink
- 88 Berkedam (eerder Hagreis en Morre)
- 89 ter Horst
- 90 Huiskes/ter Horst
- 91 Volker
- 92 Roetgerink (Volkerinkwoner)
- 93 Overbeek
- 94 Elbert (eerder Stokken(t)reef)
- 95 Leuvelink (eerder Houtman/Holtman)
- 96 Koebrugge (eerder Ter Morsche)
- 97 Mentink (eerder Huiskes)
- 98 Huiskes
- 99 Ziegerink (eerder Peseler)
- 100 Jan Huiskes (Graes)

Als ik naar de volgorde van de namen kijk zoals die hierboven staat, dan merk ik het volgende op. Wanneer ik

Gedeelte van kadastrale kaart 1832, Zeldam, 1e blad van sectie G

de plaatsen van de erven zoals ze op de kadasterkaart van 1832 staan aanhoudt dan gaat de opnemer eerst naar het erve Spenking (nr. 87) en dan naar het Morrenhuis (nr. 88) en Horst (nr. 89). Alle drie liggen mooi in die volgorde aan het Gangpad van Goor naar Delden. In de jaren 1748 en 1760-1763 gaat hij voordat hij naar ter Horst gaat eerst naar mijn familie (nr. 90) en dan pas naar ter Horst. In 1795 is het net andersom, eerst naar ter Horst en dan naar mijn familie. Vervolgens gaat hij eerst naar Volker (nr. 91 en 92) om dan Overbeek (nr. 93) te bezoeken. Hij loopt verder naar het rijtje Stokkenreef (nr. 94), Holtman (nr. 95), Morsink (nr. 96) en Huiskens (nr. 97). Het volgende huis aan die weg dat hij bezoekt heet in 1832 Huiskes (nr. 98). Als mijn familie in die jaren al op de Pannenberg gewoond zou hebben dan past dat in het geheel niet. De Pannenberg ligt namelijk nog voorbij Overbeek. Ik maak hieruit op dat mijn familie in de buurt van het erve Horst moet hebben gewoond en dat de Pannenberg nog niet bestaat. De huisnummers 89 en 90 spreken hier ook voor.

Ik kan niet met zekerheid zeggen of er vóór 1832 in de buurt van het erve Horst nog een huis heeft gestaan. Het is ook heel goed mogelijk dat de families ter Horst en Huiskes in één huis wonen, dat gebeurde in die tijd regelmatig. Er wordt vaak over halve huizen gesproken. De halve huizen ondersteunen ook het feit dat de ene keer de familie ter Horst als eerste wordt genoemd en de andere keer mijn familie. Of deze aanname juist is moet nog blijken.

Er is ook nog een probleem rondom de volgorde van de huisnummers. Volgens de nummering zijn de families ter Horst (89) en Huiskes (90) burens maar fysiek niet. Als de familie Huiskes op de Pannenberg woont hebben ze huisnummer 90 en de familie ter Horst nummer 89. Ik vermoed dat het nummer 90 met de familie Huiskes is meeverhuisd.

Waar woonde de familie Huiskes rond 1770?

In het HCO ben ik in het rechterlijk archief van het Richterambt Delden een transportakte tegengekomen die over twee halve huizen gaat. Hieronder de samenvatting zoals die in het Twents Streekarchief in Delden is te vinden.

Door: 1. De wed. van Jan Huiskes, voor haar zelf en vertegenwoordigend haar twee niet verschenen zonen met name Grrit [sic] en Berent.
 2. Fenne Huiskes, beide geassisteerd met Jan Huiskes.
 3. Jan Huiskes voor zich zelf.
 Van: Hun halve huis met tuin gelegen op het Zeldam, zijnde vrij, allodiaal en onbezwaard.
 Aan: Jenne ter Horst, wed. van Jan ter Horst.
 Opm: 1. Genoemd halve huis en tuin was aan Jenne ter Horst verkocht voor de somma van f 324=.
 2. De andere helft van het huis en de tuin behoorde reeds toe aan koopster.

Transportakte. Datum 14-10-1772. Inv. nr. 14, fol. nr. 668

De weduwe van Jan Huiskes is Swierken Berentzen ter Horst. De andere Jan Huiskes die in deze akte wordt genoemd is haar zoon Jan Huiskes-(van Maria). Hij staat bij het passeren van deze akte zijn moeder en zijn zuster bij als momber. Jan Huiskes en Maria Wiemerink trouwen op 25 maart 1773. Op 22-11-1772, vlak na het passeren van deze akte, trouwt de weduwe Jenne ter Horst met Hendrik te Veluwe, later ook Hendrik ter Horst genaamd. Jenne ter Horst is de moeder van Gerrit ter Horst. Volgens het kadaster is deze Gerrit in 1832 eigenaar van de percelen G 123 t/m G 128, genaamd "Horst". De familie ter Horst blijft dus op deze plek wonen. Het huis heeft het nummer 89. Swierken Berentzen ter Horst en Jenne ter Horst zijn, voorzover ik heb kunnen uitzoeken, geen familie. De familie van Jenne ter Horst is rooms-katholiek.

Hier nog een tweede transportakte.

Door: 1. Berent Huiskes.
 2. Gerrit Jan Huiskes.
 3. Fenne Huiskes, geassisteerd met B. Huiskes.
 Van: Ieders aandeel in het plaatsje vroeger genaamd "Horst-swier" gelegen op het Zeldam.
 Aan: Hun broer Jan Huiskes en zijn vrouw Maria Wiemerink.
 Opm: De genoemde aandelen waren door comparanten aan Jan Huiskes verkocht voor in het geheel de somma van f 600=.

Transportakte. Datum 06-04-1774. Inv. nr. 14, fol. nr. 740.

Jan Huiskes en Maria Wiemerink kopen van de broers en zuster van Jan hun aandeel in het huis "Horst-swier". Dit huis ben ik onder meerdere namen tegengekomen (het Slag(h), Horsthuijs, Horst-Swier en ook nog Zwiars Slagh) maar het betreft beslist steeds hetzelfde. Als ik verder over dit huis spreek gebruik ik "Zwiars Slagh". Een slag(h) is in principe een stuk grond maar men gebruikte de naam slag(h) ook wel als er een huis op stond zoals bij Horsthuijs en Horst-Swier. De overdracht vindt plaats nadat moeder Swierken Berentzen ter Horst is overleden. In november 1774 nemen Jan en Maria een hypotheek op "het Slag of eerder genoemd Horst-Swier" en in 1802 neemt Maria Wiemerink, weduwe van Jan Huiskes, een hypotheek op "het Slag of Horsthuijs".

Het zal duidelijk zijn dat het halve huis dat aan Jenne ter Horst is verkocht niet het Zwiars Slagh kan zijn want je kunt iets niet als onderpand geven voor een hypotheek als je het eerder al verkocht hebt. Kennelijk is er dus toch nog een ander huis waarin de familie Huiskes woont. Dit huis is vóór 1832 afgebroken omdat het anders op de kadasterkaart van 1832 had gestaan. Vanwege de volgorde van de namen in de diverse documenten zal dat huis in de buurt van de Horst hebben gestaan. Ik vraag me nog wel af wie er in het verkochte halve huis heeft gewoond en hoe het in het bezit is gekomen van ter Horst/Huiskes.

In 1759 en 1741 zijn er door Jan en Swierken nog hypotheek genomen op het Zwiers Slagh en in 1701 neemt de grootmoeder van Swierken een hypotheek op "Een hooimaat Het Slag genaamd, met het daarbij gelegen bouwland en het halve huis en hof, in de Buurschap Wedehoer en Cotwijk" [dit zijn Wiene en Zeldam]. Blijkbaar woonde er in 1701 nog een gezin in het huis.

Samenvatting (2)

- Het Zwiers Slagh is minstens van 1701 tot 1806 in het bezit geweest van de familie ter Horst/Huiskes. Maria Wiemerink woont in 1806 nog in dit huis omdat in de lijst van huiseigenaren en erfnamen van 1806 staat dat de katerstede van Maria "Aan de Horst" heet en zij dus dan nog niet op de Pannenberg woont.
- Het Zwiers Slagh heeft dichtbij het erve Horst gestaan. De exacte plek zal ik wel nooit kunnen achterhalen.

Het zijn burenen want de huizen hebben opvolgende nummers (90 en 89).

- Jan Huiskes-(van Swierken) trouwt op 18-07-1728 in op het Zwiers Slagh.
- De weduwe Maria Wiemerink is op 11-01-1812 te Zeldam in het huis met nummer 90 overleden. Of dit het Zwiers Slagh of de Pannenberg is kun je hieruit niet concluderen.
- Het Zwiers Slagh is vóór 1832 afgebroken.

Deel 3, het Slagh van Berent Huiskes

Met het verlaten van Jan Huiskes-(van Swierken) van zijn ouderlijk huis kom ik op een kruispunt van twee ouderlijke huizen. Het Zwiers Slagh en de Pannenberg heb ik besproken. Ik wil nu iets zeggen over Jans ouderlijk huis. Ik kan twee richtingen op. Verder terug in de tijd of richting het heden. Ik begin met het verleden omdat ik hiervoor een zeer waardevolle akte vond in het HCO.

Den Welddelen ge-
richte Procurator
Jan Borckerts vol-
magtiger van
de Weduwe van
Jan Berendsen
Huiskes en haere
twee Soonen Jan-
sen Huiskes;
Voordraegende, dat
ingevolge kind-
derphuydinge den
10de Maj 1699 tus-
sen Berend Huis-
kes, weduwe van
van Effle Jan-
sen, en deszelfs
eenige Soon Jan
Berendsen op-
gericht, onder an-
deren een voor-
noemden Jan
Boards

Gerechtelijke akte van 1740.

In deze gerechtelijke akte van 1740 worden relevante delen aangehaald van een kinderscheiding op 18-05-1697 tussen Berent Huiskes en zijn enige zoon Jan Berents Huiskes vanwege het overlijden van Essele Michielsens [Jansen, patroniem] en de wens van Berent Huiskes om weer te trouwen. Volgens die kinderscheiding draagt Berent Huiskes aan zijn zoon onder andere de helft van een Slagh tegenover het "Zwiers Slagh aan de Lee" over. In de akte wordt dit halve slag ook "den Bloemengaerden" genoemd. In het eerder genoemde boekje "Veldnamen in Ambt Delden" komt de Bloemengaerden niet voor. De akte van de kinderscheiding zelf heb ik helaas niet kunnen vinden, want dan had ik nog kunnen zien wat het "onder andere" inhield. Ik was erg blij toen ik de naam Zwiers Slagh in deze akte zag staan: het werd meteen duidelijk dat Jan Huiskes-(*van Swierken*) met zijn buurmeisje is getrouwd.

Vader Berent Huiskes houdt volgens de kinderscheiding de andere helft van het Slagh en de pacht die hij ontvangt van de "Beerten woning". Welke dit is, weet ik niet. Als hij pacht krijgt betekent dit dat hij eigenaar is, maar er zelf niet woont. Ik ben ervan overtuigd dat ook in dit geval het Slagh een stuk grond is met een huis erop. Als vader Berent ergens anders nog een huis had waarin hij woonde, dan had zoon Jan Berents bij de kinderscheiding daar ook wel de helft van gekregen. Dat er op het Slagh ook een woning staat, wordt ondersteund door een aantal hypotheekakten.

1. 17-06-1697. Jan Berents en zijn vrouw Jenne Egbertink nemen een hypotheek op hun huis en goorden op het Zeldam. De datum is een maand na de kinderscheiding! Jan Berents en Jenne zijn in 1695 getrouwd en zullen ten tijde van de kinderscheiding al wel bij zijn vader hebben ingewoond.
2. 16-02-1700. Jan Berents en zijn vrouw nemen een hypotheek op zijn halve huis met halve goorden gelegen in de buurschap Wedehoën en Cotwijk.
3. 16-06-1700. Berent Huiskes en zijn vrouw; verder Jan Berents Huiskes met zijn vrouw nemen een hypotheek op hun huis met goorden, met een hooimaat die hij voor enige jaren van de Gemeente heeft aangekocht, gelegen in de buurschap Wedehoën en Cotwijk. In het archief van Twickel ligt de akte waarmee Berent Huiskes en Essele Michielsens op 05-12-1688 een hooimaat van de marke Wiene-Zeldam kopen.

Berent Huiskes trouwt op 06-06-1697 voor de tweede keer, nu met Geese Morren. Het echtpaar krijgt in 1701 een tweeling, Bernardus (Berent) en Asella (Essele). Sommige van de personen met de naam Huiskes op het Zeldam kunnen ook nakomelingen van deze Berent Jr. zijn.

Samenvatting (3a)

- Ik weet nu dat de Horst, Zwiers Slagh en het ouderlijk huis van Jan Huiskes-(*van Swierken*) allemaal dicht bij elkaar staan.

- De akte vermeldt dat het Zwiers Slagh aan de Lee ligt. Op het Zeldam stroomt de Potlee. Dit is voor het grootste deel hetzelfde als de Zeldammer Beek die o.a. bij de Horst loopt. Dit zal de genoemde Lee zijn. Er loopt echter ook nog een zijtak langs Overbeek en Holtman. Als je naar de kadasterkaart van 1832 kijkt dan zie je dat er nog een grote keus is waar het Zwiers Slagh en het Slagh van Huiskes kunnen liggen.

Tot zover mijn naspeuringen richting het verleden. Mijn zoektocht naar het Slagh van Huiskes richting het heden is niet zo eenvoudig. De naam Essele speelt hierbij een belangrijke rol. De naam komt natuurlijk van mijn oudbetovergrootmoeder Essele Michielsens. De naam komt echter niet in het veldnamen boekje voor. Ook oudere personen op het Zeldam die ik heb gesproken hebben nog nooit van Essele of Esselen huis gehoord.

Ik noem eerst een aantal feiten uit diverse bronnen. Daarna trek ik conclusies.

In de bovengenoemde akte van 1740 staat ook nog dat Jan Berents Huiskes en Jenneken Egbertink twee zonen hebben. De ene is Jan Huiskes-(*van Swierken*) (* 1702) maar de identiteit van de andere zoon is in nevelen gehuld. Ik heb ook nog doopinschrijvingen van twee dochters gevonden. Een Essele (* 1696) en Joanna (* 1699). Van de tweede zoon is geen doopinschrijving te vinden. Marieken Scholten-Sijes meldt op haar website dat het doopboek RK Delden 1673-1728 een aantal hiaten heeft, zowel vóór 1696 als na 1702. Het is dus heel goed mogelijk dat in één van die perioden de tweede zoon is gedoopt.

In een aantal andere akten betreffende een rechtszaak in de periode 1715 tot 1719 tegen Jan Berents Huiskes die zijn advocaat niet betaalt, wordt hij ook afwisselend Esselen Jan genoemd. Er is ook nog een rechtszaak uit 1739 maar nu tegen Jan Berents' zonen "Jan Huiskes, alias Esselen Jan en zijn broeder, Horst Jan genaamd". Er is hier sprake van Jan Huiskes-(*van Swierken*) en zijn, voor mij nog onbekende, broer Esselen Jan. Ze hadden iemand voor leugenaar uitgemaakt en een vrouw voor hoer. Vele burens waaronder Jenne ter Horst van het halve huis getuigen tegen hen. Ze moesten als straf ieder 75 Carolische guldens betalen voor de armen van het Gericht Delden. Dit zijn voor die tijd zeer hoge bedragen. De familie stond nog wel eens voor het gerecht maar het is niet interessant genoeg voor Verborgten Verleden. De naam Esselen Jan komt dus steeds terug.

In de eerder genoemde hoofdgeldregisters komen in de rijtjes na Stokkenreef (94) en Holtman (95) de volgende namen voor. De eerste twee genoemde namen bij elk jaar behoren bij de huizen 96 en 97 en de daarop volgende naam bij huis 98. Ik heb ook beschikbare gegevens van latere jaren toegevoegd.

- 1760: Harm: Hueskes - Gerrit Hueskes - Esselen Hindrik
- 1762: Harmannes Hueskes - Wolter Hueskes - Esselen Hindrik
- 1763: Harmannes Hueskes - Wolter Hueskes - Esselen Hindrik - Esselen Jan.
- 1779: Herman Hueskes - Wolter Hueskes - Esselen Hindrik
- 1780 - 1785: Hermannes Huuskes - Jannes Huuskes - Esselen Hindrik
- 1786 - 1788: Wed. Hueskes - Jannes Hueskes - Esselen Jannes
- 1789 - 1805: Jan Hueskes - Jannes Hueskes - Esselen Jannes

De huizen Zeldam 96 en 97 zijn in 1832 twee halve huizen. In een notariële acte is sprake van een halvescheid en nummer 97. De Jannes Hueskes van de hoofdgeldregisters heet eigenlijk Sanders. Hij wordt vaak "Sanders of Huiskes" genoemd maar ook gewoon Jannes Huiskes. Hij is getrouwd met Elisabeth Huiskes. Meer gegevens van de eerste twee genoemde personen in elk jaar heb ik niet kunnen vinden.

In de lijst van huiseigenaren en erfnamen uit 1806 staat bij nummer 100 dat de naam van de katerstede "Esselenhuis" is. Jannes Kuiper is dan eigenaar. Het huis heeft in alle andere documenten nummer 98. Jannes Kuiper trouwt in 1783 met Janna Gorsveld. Zij was weduwe van Hendrik Huiskes. In 1802 nemen Jannes en Janna een hypotheek op hun plaatsje "het Esseling" en in 1807 verkopen ze hun plaats "Esselink" of "Esselen Huis" aan Jan Gijmink. In de lijst van eigenaren van 1806 staat ook dat Jan Gijmink eigenaar is van het huis met nummer 102 (dit is nummer 100). Gijmink bezit dan dus minstens twee huizen.

In de leggers van de vaste goederen van 1812 wordt bij nummer 98 ook nog "Esselen" vermeld. Gradus Moesebelt, de schoonzoon van genoemde Hendrik Huiskes, pacht het dan van Jan Gijmink.

Het lijkt mij zeer aannemelijk dat Jannes Kuiper de Esselen Jannes in de hoofdgeldregisters van 1786 - 1805 is. Om dezelfde reden zal de Hendrik Huiskes die met Janna Gorsveld was getrouwd de Esselen Hindrik zijn. Van de Esselen Jan van 1763 kan ik niets zeggen.

Esselen Jan, broer van Jan Huiskes-(*van Swierken*), zal geboren zijn rond 1700 plus of min 10 jaar. Ik weet natuurlijk niet hoe oud Esselen Hindrik in 1760 is maar ik vind het geloofwaardig dat dit een zoon is van Esselen Jan en dat daar niet nog een generatie tussen zit. Ik heb ook van hem geen doopschrijving kunnen vinden.

Fragment van *OpenStreetMap.org*, augustus 2017

Op de kadastrale kaart van 1832 in dit artikel staan linksom 3 gebouwen van vier eigenaren. Stokkentreef (erve Stokkenreef), Leuvelink (erve Holtman), ter Marche (half huis Morsink) en Wanink (half huis Huiskes). Momenteel staan er diverse gebouwen met drie huisnummers, Rapperdsweg 5, 7 en 9. Tegenwoordig is de Holtman boerderij (hr. Leuvelink) het eerste huis met nummer 5. Stokkenreef is afgebroken. De twee halve huizen zijn nu twee aparte huizen met de nummers 7 en 9.

Het veldnamen boekje vermeldt bij Zeldam, volgnummer 295 "De Boom of Moezejans", dat dit Rapperdsweg 9 is en dat de naam van de boerderij volgens het kadastrale in 1832 "Huiskes" is. Dit laatste is niet juist. Er had eventueel voor het halve huis "Huiskes" vermeld kunnen worden. "Huiskes" staat verderop.

Op het Zeldam woonden volgens de volkstelling van 1829 in het huis met nummer 98 Gerhardus en Hermina Huiskes. Hij heeft in 1812 de naam Hueskes aangenomen. Voor die tijd heette hij Muesebelt en ook wel Moesebelt. Hij is de eerdergenoemde schoonzoon van Hendrik Huiskes die in 1812 het huis met nummer 98 van Jan Gijmink pacht.

Op de kadastrale kaart van 1832 staat het erve Huiskes net voorbij de splitsing van de Rapperdsweg aan de de Bollenweg bij nummer 9 (de straatnamen bestonden in 1832 nog niet maar de wegen zijn dezelfde).

Bewoners op het Zeldam bevestigen dat het huis Moezejans inderdaad Rapperdsweg 9 is. Vanwege de namen Moezejans en Muesebelt begon ik toch te twifelen of het Esselen huis wel bij Bollenweg 9 lag. Omdat de huizen 96 en 97 twee halve huizen zijn heb ik steeds aan de mogelijkheid gedacht dat het Slagh van Berent Huiskes en zijn zoon Jan Berents Huiskes deze twee halve huizen aan de Rapperdweg zouden kunnen zijn. Ik ben daarom tijdens het schrijven van dit artikel nog maar weer eens in de kadastrale leggers in het gemeentehuis van de Hof van Twente gedoken. Daar kwam uit dat Jan Gijmink, landbouwer uit Markelo, in 1832 slechts twee percelen bezat waarop een huis stond. Het waren de percelen G 275 en G 294. G 275 is het eerder genoemde stuk land bij de Bollenweg 9 en G 294 betreft het huis met nummer 100. Deze laatste boerderij wordt de Graes (1806 en 1812) en Tuinman (1832) genoemd. Het kadaster bevestigt dus de gegevens in de lijst van huiseigenaren van 1806 en daarmee heb ik de plek van het huis van mijn verste voorouders vastgesteld.

Samenvatting (3b)

- Het huis met nummer 98 is het huis met nazaten van mijn stamvader. Het ligt aan de Bollenweg dicht bij het huidige nummer 9 (richting nummer 7).
- De bewoners van huis 98 nemen de naam Esselen aan of ze nu Huiskes, Kuiper of Muesebelt heten.
- In 1832 stond het huis met nummer 98 op kadastraal perceel Ambt Delden G 275. Het is dan eigendom van Jan Gijmink. Op de kadastrale kaart in dit artikel heb ik het huis handmatig toegevoegd conform de gegevens op kadastrale kaart Zeldam, 2e blad van sectie G.

Conclusie

De zoektocht heeft opgeleverd dat ik precies weet waar het huis van mijn oudbetovergrootvader Berent Huiskes stond. Het werd Slagh en Bloemengaerden genoemd. In dat huis woonden ook Jan Berents Huiskes en daarna zijn zoon Esselen Jan en diens broer Jan Huiskes-(*van Swierken*) tot deze laatste bij zijn buurmeisje in trok. Vervolgens woonden er nog twee generaties Huiskes, Hendrik Huiskes met zijn vrouw Janna Gorsveld en hun dochter Hermina Huiskes († 1842) met echtgenoot Gerhardus

Muesebelt. Daarmee kwam een einde aan de bewoning door een Huiskes van mijn tak van de familie.

Het huis van Swierken Berentzen ter Horst en Jan Huiskes-(*van Swierken*) dat o.a. Zwiers Slagh wordt genoemd staat in de buurt van het Slagh van Berent Huiskes en het erve Horst (Rapperdsweg 4). Waar precies weet ik nog niet.

Het huis waar mijn familie het meest recent op het Zeldam heeft gewoond is de Pannenberg.

Er zijn ook nog wel een aantal vragen overgebleven:

1. Wanneer is Jan Huiskes-(*van Willemina*) naar de Pannenberg verhuisd?
2. Heeft zijn moeder Maria Wiemerink nog op de Pannenberg gewoond?
3. Wie weet iets meer over de pannembakkerij tegenover de Pannenberg?
4. Wie woonde er in het halve huis dat aan Jenne ter Horst is verkocht?
5. Hoe heeft de familie ter Horst/Huiskes dit halve huis in haar bezit gekregen?
6. Wie weet iets meer over de naam Bloemengaerden op het Zeldam?
7. Wie weet iets over de Beerten woning?
8. Hebben anderen onderzoek gedaan naar andere takken van mijn familie Huiskes op het Zeldam?

Je hebt gemerkt dat ik zeer veel mooie informatie heb gehaald uit het Rechterlijk Archief van het Richterambt Delden. Dit betreft niet alleen rechtszaken maar ook transport- en hypotheekakten. De originele akten liggen in het HCO. In het Twents Streekarchief heeft men boeken met samenvattingen van de diverse akten. Het is handig om eerst in Delden te zoeken wat interessant voor je kan zijn. Daarna kun je naar Zwolle gaan om de originele akten te bestuderen.

Het kan ook heel nuttig zijn om in de archieven van heemkunde en historische verenigingen te zoeken.

En als laatste vergeet niet om de archieven van het kadaster te raadplegen.

Enige verhalen over mijn familie in de Koloniën van Weldadigheid

Door: Hennie Kok

Inleiding

In de Afdelingsnieuwsbrief 2017 nummer 03 worden twee interessante thema's behandeld. Het eerste onderwerp gaat over 'Mijn familie in Twente' en het tweede over 'De Koloniën van Weldadigheid, waaronder de voormalige bedelaarskolonie Ommerschans'. De familie van mijn vaderskant kwamen in het februari 1900 naar Losser. Ze hadden daarvoor drie generaties in bovengenoemde koloniën gewoond en waren met drie andere kolonistenfamilies (Westerveld, Brouwer, Beekman) verwant geraakt. Twee boeiende verhalen één over de familie Westerveld en één over de familie Kok (volgende editie TGV) geven aan hoe de sfeer was in die koloniën.

Het functioneren van de koloniën

Op initiatief van Generaal Van den Bosch werd in 1818 de Maatschappij van Weldadigheid opgericht om de koloniën te stichten. Om de bouw van de koloniën te kunnen financieren werden er landswijd commissies in het leven geroepen (SC = Sub-Commissie). Deze commissies hadden globaal gezien drie taken:

- het innen van de contributies (maximaal zijn er 23.000 leden geweest) .
- het vinden van de geschikte kolonisten (profiel: vrijwilligheid, arm, sterke wil om te werken, 35 tot 40 jaar, twee kinderen tussen 8 en 12 jaar).
- het opkomen van de belangen van de kolonisten, met name van hun kinderen, wanneer ze reeds geplaatst waren in de koloniën. Voorzien was dat voor de kinderen wanneer ze eenmaal volwassen geworden waren geen plaats kon zijn in de koloniën zelf. Met dit doel werd vanaf het begin de leerplicht ingevoerd. De jongens en meisjes die zich goed hadden gedra-

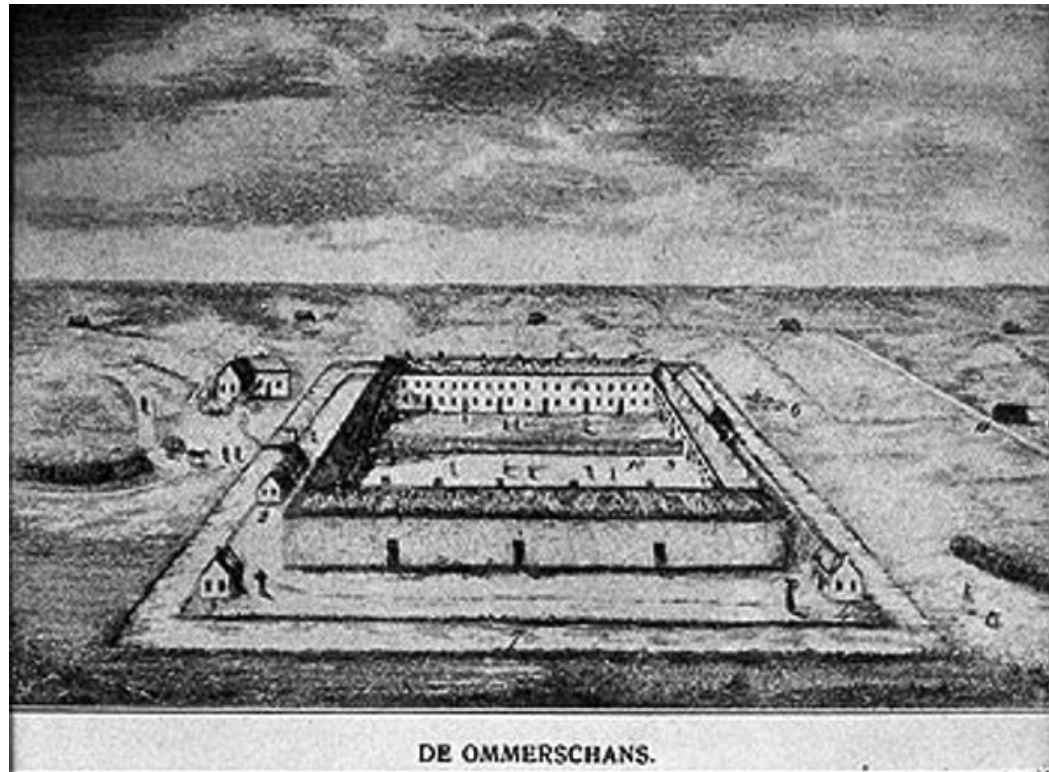
gen konden dan op verzoek, meestal rond 18-20 jaar, eervol worden ontslagen. De SC's van de plaats van herkomst dienden dan te bemiddelen voor geschikt werk. Voor 1840 was de "pensionering" van de kolonisten nog geen zaak van de Maatschappij maar van de SC's. De bejaarde kolonist moest dus daar een oplossing weten te vinden voor het "slijten" van zijn laatste jaren.

Het functioneren van deze commissies liet zeer te wensen over, zowel betreffende het werven van leden en het innen van contributies als het vinden van de juiste kolonisten. Een belangrijke reden was dat de steden/arrondissementen waar de Commissies vertoefden meer geïnteresseerd waren om de talrijke bedelaars, wezen en tijdelijke probleemkinderen kwijt te raken dan de personen die overeenkwamen met het geschetste profiel. Om zijn ideaal waar te kunnen maken heeft Van den Bosch dan ook concessies moeten doen aan de wensen van de steden/arrondissementen. Dit laatste is uiteindelijk zeer nadelig geweest voor de oorspronkelijke doelstelling nl. het uitbannen van de armoede op basis van grote aantallen vrijwillige, hardwerkende kolonisten. De eerste tegemoetkoming was het accepteren van tijdelijke probleemkinderen (de zg. "Bestedelingen") en "zwakke" kolonisten binnen de "vrije koloniën" (Frederiksoord, Willemsoord en Wilhelminaoord). Hierdoor kregen de koloniën meer het karakter van een sociale werkplaats dan van een krachtige boerengemeenschap. Men moest nu namelijk zoeken naar vervangende industriële activiteiten.

De tweede tegemoetkoming was de bouw van de strafkolonie Ommerschans bij Ommen waar bedelaars op onvrijwillige basis werden gehuisvest. Ten slotte werden in Veenhuizen gestichten gebouwd om wezen en gepensioneerde soldaten en onderofficieren op te nemen. De

Kolonistenwoning

Ommerschans

wijze waarop dat laatste werd georganiseerd - bijvoorbeeld door het "verslepen" van honderden wezen uit Amsterdam - heeft de Maatschappij in een kwaad daglicht geplaatst. In 1860 werd Ommerschans en Veenhuizen overgedragen aan de Nederlandse Staat. Deze gebruikte ze voor herbergen van lieden die in aanraking waren gekomen met justitie. In dat kader mag de situatie van Ommerschans en Veenhuizen voor en na 1860 nooit met elkaar vergeleken worden.

De organisatie binnen de koloniën was op militaire wijze geschoeid. Dit betrof niet alleen de discipline maar ook waren in het begin de ambtenaren, de wijk en sectiemeesters gerekruteerd uit officieren en onderofficieren van het leger. De bijbehorende documenten waren zelfs ontleend aan de structuur die de Fransen hadden geïntroduceerd tijdens de invoering van de dienstplicht begin 1811.

Om de haalbaarheid van het stichten van koloniën vast te stellen werd begonnen met de opzet van een proefkolonie in Frederiksoord. In totaal namen 52 proefkolonisten daaraan deel onder wie Jan Cornelis Westerveld.

Jan Cornelis Westerveld (1767 – 1837)

Wil Schackman schetst de binnenkomst van de eerste vijf echtparen Biemans, Van der Heijde, Metz, Weender en Westerveld als volgt:

De oudste is de eenenvijftigjarige Jan Cornelis Westerveld uit Broek in Waterland. Het is donderdag 29 oktober 1818¹.

Schackman stelt dat: *Westerveld uit Broek in Waterland een succesnummer zal worden. Hij kán niet alleen wer-*

ken, hij wil het ook². Hij bewijst het doordat hij een jaar later als enige in aardappelen zijne huur geheel heeft afbetaald³. De enige van de eerst aangekomenen die een medaille krijgt is Jan Cornelis Westerveld, geboren Jan Krijns van Slochteren. Hij scoort kolonistenklasse 1- 'de man oppassend, heeft de gehele landhuur betaald'- en gezinsklasse 2 – 'de vrouw zonder overleg, en niet zeer zindelijk, echter werkzaam'- en verwerft zilver⁴.

Voor de beste kolonisten in de koloniën ontstond er in 1822 een buitenkans. Bij de Ommerschans werd een twintigtal grote boerderijen ("hoeven") gebouwd waar de bedelaars dagelijks tewerk werden gesteld. Uitverkoren werden de kolonisten die de beste staat van dienst hadden. Zij werden hoevenaars ofwel vrijboeren genoemd.

Uiteraard was Jan Cornelis hierbij. De prestigieuze Hoeve No 1. werd hen toegewezen. Edoch het ging nu fout. Er ontstond een conflict met het bestuur van Ommerschans.

Het conflict bestuur Ommerschans en Westerveld (eind februari 1825)

In de tijd gezien schijnt de zaak als volgt verlopen te zijn:

15 februari 1825 's avonds:

Jan Cornelis moet voor de Raad van Discipline verschijnen op basis van beschuldigingen van wanbeheer van zijn boerderij (te weinig hooi opbrengst, rogge als voer gegeven aan het vee, te slecht gedorst). Deze beschuldigingen werden ingebracht door de wijkmeester van Blanken (Een wijkmeester was zelf, en hoe-

² Ibidem, 20

³ Ibidem, 212

⁴ Ibidem, 256

¹ Wil Schackman, De proefkolonie (Amsterdam 2006) 9

venaar, en controleur over 4 hoevenaars) en de veldwachter Grafbroek (Deze kon niet lezen en schrijven). De beschuldigingen worden geaccepteerd en Westerveld dient de hoeve 1 te verlaten. (Van dit verhoor zijn geen notulen).

16-17 februari 1825:

Tijdens de verhuisactiviteit "ontdekt" wijkmeester van Blanken de aanwezigheid van "vreemd brood" op de verhuiswaggen tijdens de verhuizing van hoeve 1 naar hoeve 12. Westerveld moet zich opnieuw verantwoorden voor de Raad van Discipline nu voor het "vreemde brood". Hij wordt ook hiervan "schuldig" bevonden. (Van dit verhoor is een verslag zie bijlage 1.)

20 februari 1825:

De familie Westerveld verdedigt zich manhaftig met een brief van 4 kantjes (zie bijlage 2) geschreven door vrouw Westerveld (Vrouwkje Krol). Zij zendt deze brief naar de Directeur Visser van de koloniën in Frederiksoord.

26 februari 1825:

De directeur Visser niet blij met deze ontwikkelingen maant de adjunct-directeur van Ommerschans voor een schriftelijke uiteenzetting van het gebeurde.

(Hij is niet blij want het betrof immers een goede kolonist, bovendien kon publicatie van de brief van Westerveld het imago van de Maatschappij schaden).

veld het imago van de Maatschappij schaden).

27 februari 1825:

Boekhouder De Roij zet de beschuldigingen (15 februari) van de wijkmeester en van de veldwachter op schrift. (Zie bijlage 3)

De adjunct-directeur Ommerschans geeft zelf een toelichting (Zie bijlage 4).

Hij verdedigt niet alleen de eigen verklaringen maar tracht tevens de verdediging van de familie Westerveld te ontcrachten door het karakter van vrouw Westerveld als slecht af te schilderen en aan te geven dat ze toch met de bakker onder een hoedje hebben gespeeld.

2 maart 1825:

Frederiksoord (Directeur Visser) meldt aan de Permanente Commissie (Generaal van den Bosch) dat ze eindelijk de stukken uit Ommerschans hebben ontvangen. Visser concludeert dat Westerveld in Ommerschans niet meer is te handhaven en stelt voor om Westerveld weer terug te halen naar de gewone koloniën.

De tweede mogelijkheid zou zijn om Westerveld nog een kans te geven en hem in Ommerschans te laten maar dan wel op hoeve 12. (Zie bijlage 5).

Datum onbekend:

De Permanente Commissie in Den Haag (Generaal v.d. Bosch) besluit om Westerveld toch in Ommerschans te handhaven.

Bijlage 1

Betreft: Verhoor Jan Cornelis Westerveld betreffende het "vreemde brood"

Raad van Discipline in de kolonie N5, wegens de ingebragte beschuldigingen van den Heer Onderdirecteur en den wijkmeester Van Blanken omtrent de continuele slegte gedragingen en oneerlijkheid van den Landbouwende Kolonist J.C. Westerveld gehouden op den 17 February 1825

Vragen

Antwoorden

Wat is uw Naam?

Jan Cornelis Westerveld

Toen gij op Order van den Directeur der Kolonien om het verkwisten en twee Maanden voor den tijd opvoeren van uw Hooij van den Hoeve N1 naar Hoeve N12 verhuizen moest, hoeveel Vreemd brood had gij toen op de Wagen die uw goed overbragt ?

Twintig

Wat wilde gij met dit brood doen?

Dit brood had den bakker van den Hulst mij ter bewaring gegeven om het zelve in de Kolonie te verkopen.

Gij wist toch wel dat er geen vreemd brood in de Kolonie mogt worden verkogt?

Ja voor de kolonisten maar de Boeren dagt ik mogten het hebben.

Hoe konde gij zonder Voorkennis den Wijkmeester naar den Hulst rijden met de Kolonie paarden en Wagen?

Ik wilde een kalf van koopen, doch daarkomende was het zelve dood, en toen Verzegt mij de bakker om dit brood mede te neemen en Zeven à Agt Dagen te bewaren.

Deed gij dat zonder Voordeel?

Ja.

Is dan zulk een dienst aan een Vreemde niet te groot ,om een Wagenvrugt brood, twee Uren door een slegte Weg medetenemen en dan nog Zeven à Agt Dagen te bewaren?

Voor mij niet.

Zoudt gij uw aandeel van dit brood hebben gekogt?

Ja.

Wat zoudt gij dan met uw aandeel van dit brood doen terwijl het in zijn Soort als brood onder de Waarde voor U Zeker niet goed genoeg was om zelfs te eten?

Ik wilde daarvan mijn beesten Voeren.

Hebt gij van het zelve niet aan de kolonist die bij uw Zaad dorscht des avonds met een klein Kaasje Verkogt en medegegeven?

Dan heeft dat mijne Vrouw gedaan ,maar ik weet daar niet van.

Hebben uwe koeijen al van dat brood gehad?

Neen

Was de kolonist Zaad-dorscher, ook des Nagts bij uw aan huis?

Neen

Waarom leijden er Soms des morgens gerven Stroo voor de koeijen, welke maar tenhalve Waren uitgedorscht en sommige in het geheel niet zoals de wijkmeester met een Veldwachter heeft gezien?

Dat is gelogen

Deze Vragen nogmaals aan Westerveld voorgelezen zijnde heeft hij bij zijne gezegde antwoorden blijven persisteren, en heeft hij ten bewijze daarvan dit met zijne naamtekening bekrachtigd.

bij absentie van den Heer Directeur' der Kolonie de Adj. Directeur der Kolonie

Gehoord in de Raad van Discipline in dato als in het hoofd genoemd en door de bijzijnde Leden der Raad hier neevens geteekend.

Harloff J.Bosscha
P van Blanken A.J.Wijkstra D.Meijer
dit is het Handmerk van Harmelink verklarende niet te kunnen schrijven.

De Roij

Bijlage 2

Betreft: De verdediging van de familie Westerveld

ver- plaatst. De beschuldigingen als oorzaak van dit alles komt hierop neer:

Aan den Hoog Ed Gestr. Heer den Hr. Visser te Frederiks- oord

Mijne Heer.

Ten 1st dat wij de lijnkoeken dewelke tot voeder voor de schapen waren aan de beesten gaven; dit was eene valsche aanklagte van den Opperscheper; 't welk blijkt. Hij had gezegt dat het bakje waarin hij de koeken brak om ze aan de schapen te geven bij de andere Boeren aan 9 koeken vol was, en toen wij des 'Smorgens vertrokken sneed hij er 7 koeken in in het bijzijn van de wijkmeester De Lange welke betuigen moest dat er nog wel 3 lijnkoeken in konden alear het vol was. derhalven een leugen van de scheper daar er zoo als blijkt 10 à 11 koeken welke toen aanwezig waren bleek het getal echt te zijn van hetgeene wij hadden ontvangen.

Met den diepsten Eerbied en onderdanigheid, nemen wij de Vrijheid Ued.Gestr. Heer onze billijke nooden en klagten door dezen te verwittigen, veroorzaakt door valsche beschuldigingen, leugentaal en bedrog waarmede men ons zoekt geheel ten onder te brengen en alreeds met dat ongelukkig gevolg, dat wij den 16 deezer volgens Ued. order en van de kapt. Herlof onze woning op Hoef 1 moesten verlaten en alzo naar Hoef 12 wierden

2de Dat wij de Garven Rogge aan de Beesten gaven. Dat is insgelijks onwaarheid. 't Is waar, toen wij den 12 en 13 deezen eene RoggeBult in huis, haalden, welke garven van de wagen naar omhoog moesten gestoken worden viel er nu en dan van het losse 't welk er zich telkens bijbevind een weinigje tusschen beiden naar beneden en daar de schuur smal is trokken de beesten het al schielijk naar zich toe - en wie kon zulks beletten dit was eene aanklagte aan de Hr. Herlof door de veldwachter H. Gerbroeck dewelke destijds in de schuur kwam en van dat weinige losse goed wierd dan bij de aanklagte hier van gezegd dat alle beesten volle Garven voor zich hadden gehad. De Bouwmeester de Lange heeft naderhand zelf gezegt dat hij niets gezien had dan van dat losse 't welk er was afgevallen.

3de Dat het hooi te schielijk was opgevoerd 't welk wij hadden ingeogst. Het Hooi dat wij hadden ingeogst was weinig. Men had ons 220 voer mest afgehaald, naar de andere Hoeven 't welk noodzakelijk op ons land moest geweest zijn wilde er iets op wassen. Nu wil men ons ten laste leggen dat het hooij hetwelk tekort komt door ons zal worden betaald. Dit zoude toch onregtvaardig zijn daar een ander de gemaakte mest van onze beesten heeft.

-Dit is Hoofdzakelijk de hoofdbeschuldiging welke men op de avond van de 15 dezer in Uw bijzijn tegen ons heeft ingebracht en waar wij ingevolge Ued.order den volgende Morgen moesten verhuizen.

-Wij Mijn Heer! die anders niet weten of wij hebben steeds onze zaken naar behooren waargenomen en in alles een vrij zuiver geweten bezitten en durven ons vleijen, de belangen der' Maatschappij in alles hebben behartigd.

-Dat wij nu in eens zoo worden verlaagd en ten ondergebracht dat maakt ons het leven zuur en bitter. Maar men heeft er al lang op toegelegd om ons de voet op de nek te zetten.

-Men gaf ons een voorman voor 1i Jaar die zou mede het toezigt over alles bij ons hebben en wel met oogmerk om ons alle nadeel toe te brengen en ontstal op allerlei wijze het goed van de Maatschappij omdat wij er aansprakelijk voor waren en onzen val zouden veroorzaken. Onder anderen verkogt hij het brood van de paarden alsmede de Haver en liet de paarden Rogge eten. Wij klagden daar wel over aan de heeren Opzieners alhier maar kregen telkens ten antwoord wij moesten ons maar stil houden en nergens van spreken. het gebeurde eens dat er vreemde voerlui bij ons waren. Deze gaf hij van de schoone Rogge voor hunne paarden 't door ons is gezien en hem voorgehouden waarop hij des anderen daags met een papiertje met rogge naar de Hr.J.Bosscha ging zeggende zulks voor de beesten te hebben weggehaald en dat wij ze dus klare rogge voerden dit wierd gretig voor waarheid aangenomen voor dit alles wierd hij wel betaald want als een ander 10 stuiver desdaags ontving

dan gaf men hem 15 stuiver.

Uit dit alles kan U dus zien, hoe men met ons heeft gehandelt en ten onder heeft gebragt en wat men met ons in den zin heeft om ons te verlagen zal de tijd leeren maar vrezen er echter voor.

-Onder schrijven deezes, wierden wij wederom gedagvaard om opnieuw voor den raad te verschijnen. Nu moet Ued. vooraf weten dat wij benevens alle andere boeren bij ons s'wekelijks Roggenbrood ontvangen van de Bakker woonend op de Hulst en daar onze Zoon op Zondag den 12 deezer met paard en wagen naar die streken ging om er een kalf vandaan te haalen, en dus toevallig bij de Bakker kwam deze verzogt hem om eenige Brooden mede te nemen en dit niet durvende zei de Bakker dat hij het op zich nam en haalde hem er dus toe over en dewijl de Bakker door het slechte weder in 11 dagen geen brood had gebragt nam hij toen vrijelijk brood mede zoodat hij nog 18 brooden overhield naardat wij en de andere boeren er naar verkiezing hadden van ontvangen.

-Nu verzogt ons de Bakker vriendelijk om de goedheid te hebben om de 18 Brooden vooreerst voor hem op te bergen tot hij gelegenheid om ze te verkopen dat verzoek wierd door ons toegestaan en wij plaatsten de Brooden in onze voorwooning op de eene van onze groote houten borden en toen wij des morgens verhuisden was de wijkmeester Van Blanken in onze woning en de brooden wierden in zijn bijzijn van de plank afgehaald en op de wagen geleid om naar onze nieuwe woning te vervoeren. Gelijk gezegd is in den raad verschijnende wierden er verscheidene vragen door de Hr. Herlof over dat brood gedaan en gezegd dat wij dezelve brooden hadden schuil gehouden en waarop wij antwoorden dat het Brood alle dagen voor elk en ieder die in de keuken kwam zichtbaar lagen en dat de Hr. van Blanken zulks des morgens wel moest opgemerkt hebben dewijl hij in de keuken was toen het brood wierden afgegeven.

Dit werd door de heer Blanken miskent dat hij zulks niet had gezien ofschoon wij allen met de werklieden ten allen tijde met eede kunnen bevestigen en dat de heer Van Blanken zulks wel degelijk heeft gezien en dus het brood niet hadden schuil gehouden.

Nu wierd het gezegde van Van Blanken voor waarheid aangenomen en des anderen ochtends wierd het brood op order van de heer Harloff uit onze woning gehaald en prijs geklaard ten blijke dat men kwade vermoedens hadden alsof wij de Bakker voor de brooden rogge in plaats hadden gegeven.

Ons hart Mijn Heer spreekt ons vrij en bezitten in alles een zuiver geweten dat de Bakker nooit rogge van ons heeft ontvangen maar hem het brood telkens met contante gelden hebben betaald, de Bakker heeft naar de Vrede Regter te Ommen geweest om hierover regt te verlangen en wil ten allen tijde met eede bevestigen dat het brood hem in eigendom toebehoord.

Wij verzoeken Ued vriendelijk om naar een en ander te onderzoeken ten einde wij regt mogen erlangen.

Ommerschans den 20 feb 1825

Teekenen ons met alle eerbied en hoogagting

Mijn Heer

uw onderd.Dien: en Dienares

get. (J.Westerveld en Vrouwtje Krol.

Bijlage 3

Betreft: De aanklacht van wijkmeester van Blanken en veldwachter Grafbroek

Kolonie N5.

CERTIFICAAT

Wij Ondergetekende Lammert van Blanken, wijkmeester en Hendrik Grafbroek Veldwachter, beide geemployeerd in opgemelde Kolonie, verklaren bij deze requisitie van den Heer Directeur der Kolonien, dat zij beiden, en ieder voor zig zelve, met eigen Oogen hebben gezien dat in de Stal van den Landbouwer Jan Cornelis Westerveld des morgens Vroeg de half Uitgedorschte Garven Rogge en Sommige geheel Ongedorschte voor de Koeyen tot Voeder hebben geleegen.

Tevens verklaart den Wijkmeester van Blanken, dat den Landbouwer Westerveld minder Hooy heeft geoogst dan zijnen Nabuur Klaas Tiemens, hem also meermalen heeft te kennen gegeven / de zeggbare vermindering van deszelfs Hooy in evenredigheid van deszelfs Nabuur ziende / dat hij zijn Vee te veel Voerde, hem dat onderscheiden malen heeft voorgehouden, zulks echter niet heeft kunnen baten, als nu eindelijk is gebleeken, dat deszelfs Hooy Twee maanden Vroeger is opgevoerd dan dat van deszelfs Nabuur Klaas Tiemens welke met zijn geoogsten genoegzaam tot Voeder van zijn Vee zal hebben.

Ommerschans den 27 February 1825

De Wijkmeester

Lammert van Blanken

door Hendrik Grafbroek niet kunnende schrijven my presentie

De Roy boekhouder.

De Veldwachter

dit handmerk is gesteld

Bijlage 4

Betreft: Bijdrage adj. directeur Ommerschans

Ommerschans den 27 february 1825

Ter beantwoording ? missive van gisteren etc.

De door den wijkmeester en veldwachter gegeven verklaring van Westerveld, ten opzichte van gevoederde rogge en roekeloos opvoeding van Hooij, heb ik de eer U een certificaat? te doen toekomen; terwijl ik wat mijnen aanmerking betreft, zoo vrij ben? te berichten, dat geen

een der minsten klagten ongegrond tegen Westerveld ooit zijn ingebracht; dat de vrouw met haren brutalen uitspraak en dreigementen menigmaal den wijkmeester heeft overbluft en belet opsporingen te doen, welke altijd ten nadeele van Westerveld moesten uitloopen; het kwam in het geheel niet in het idee van het huisgezin, dat zij zich aan ondergeschiktheid moesten onderwerpen, en zo doende had nog den wijkmeester nog den onderdirecteurs veel vermogen om hen tot eene behoorlijken onderdanigheid terug te brengen. Dat het met dat brood niet zo was, als het wezen moest, blijkt daaruit, dat de raad gehouden om Westerveld, eerstens 10 uren des avonds was afgelopen, en nog dien eigen avond of nacht een van Westervelds familie naar den bakker van Den Hulst was gegaan, om des morgens, zijnen opgegeven les, bij mij optezeggen en daardoor aan de zaak eenen anderen wending te geven, hetgeen echter door de bakker reeds om 7 uur des morgens met de zoon in het oog liep.

De etc,etc de adj. Directeur in Ommerschans de kapitein Herloff

Ter confirmatie:

De directeur der koloniën Visser.

Aan den welEd.Gestr.Heer Directeur den koloniën.

Bijlage 5

Betreft: Brief van Directeur Visser aan de P.C (Generaal v.d. Bosch)

Frederiksoord, 2 maart 1825

(Eerst een aantal alinea's over andere onderwerpen)

Eindelijk heb ik de eer de Permanente Commissie ter doen toekoming de stukken betreffende den tegen den Kolonist Westerveld ingebrachte beschuldigingen de brief van Westerveld heb ik om berigt in handen gesteld van den Heer Adjunct Dir. Harloff; afschrift aan dat daarop gegeven antwoord is mede hierbij overgelegd; uit allen welken stukken het mijns achtens genoegzaam blijkt, dat Westerveld noch zijne vrouw geen genoegzaam vertrouwen verdiend en zich de groten voordelen die een boer in kolonie N5 bij de striksten eerlijkheid, zuinigheid en het behartigen den belangen van de Maatschappij, genieten kan, onwaardig maakt; en ik mij derhalven verpligt gevoel de Permanente Kommissie voor te stellen, Westerveld naar eenen hoeve in de gewone Koloniën terug te brengen; tenzij de Permanente Kommissie mogt goedvinden, hem als een minderen straf, die misschien tot verbetering strekken zal, op hoeve N12 Kolonie 5, welke hij thans bewoond, te laten.

Ik heb de Eer te zijn

*De Directeur der Koloniën
Visser*

Mijn familie in Twente: de Hemmelders

Door: Marieken Scholten - Sijes

Via mijn overgrootmoeder Aafje Hemmelder en via haar overgrootvader, Henricus Hemmelder, stam ik direct af van de Bornse Hemmelders. Dezen woonden vanaf ca. 1700 tot 2^e helft 1800 in Borne. Alle Hemmelders stamen af van het erf "het Hemmelder" in Wiene. De Stamlijn van Aafje Hemmelder naar Twente is als volgt:

- 1 **Aafje** , 1858-1929. Zaanstreek
- 2 **Willem** , 1834-1910. Zaanstreek
- 3 **Bernardus** , 1805-1844. Zaanstreek
- 4 **Hendricus** , 1777-1825. Borne à Zaanstreek
- 5 **Bernardus jnr**, 1752-1827. Borne
- 6 **Wesselius Janszoon** , ca. 1705- < 1785. Borne
- 7 **Johannes** , ca. 1660-?????. Wiene à Borne
- 8 **Wesselius** , ca. 1605- < 1667. Wiene

Tekening Fons van schoot

In 1675 wordt het Hemmelder tweemaal genoemd; zowel in het vuurstedenregister als het register op het "hooftgelt". Het erf wordt aangeslagen voor één haardvuur en twee (volwassen) hoofden.

Vanaf 1550 zijn er inschrijvingen waarin de bewoners van dit erf genoemd worden. In de stukken komen we namen als Hemelbernt en Hemmel Johan tegen. Of ze familie van elkaar waren, is onbekend. In Twente was het gebruikelijk dat men met de 'toenaam' van het erf dat men bewoonde werd benoemd. Pas vanaf 1673/4 zijn er betrouwbare doop- en trouwinschrijvingen van Delden bewaard gebleven. Vaak ontbreekt ook de naam van de vader en worden alleen de namen van de trouwlustigen ingeschreven.

Het oudste pachtboek van Weldam (eigenaar van het Hemmelder) dateert vanaf 1570.

"Anno 1570: Hemeljohan heeft ons 9 mudde rogge besorgt en ons 9 goldgulden voor verpondingsaflossing gefen."

Tot aan 1627 is er een hiaat als gevolg van de 80-jarige oorlog, die in dit gebied hevig gewoed heeft. Daarna nog de volgende inschrijvingen:

"Anno 1627: Wessel Hemmel sal sin ... rest onleesbaar."

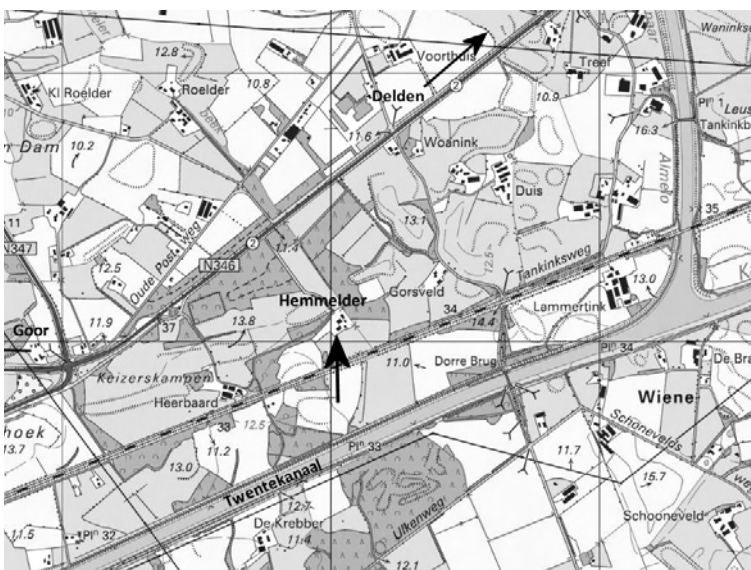
Anno 1634: HemmelWessel Hemmels vrouwke gebragt 28 daelders.

Anno 1635 den 21 maie: Hemmel sijn vrouwke gebragt 13 daalders."

In het pachtboek van 1683-188 wordt de pacht van Hemmelder als volgt bepaald: *"Jaerlich pacht 81 gulden, 8 pondt vlas, 2 paer hoender en 1 vette gans."* Daarvoor moest behoorlijk gesappeld worden. De betaling van de pacht liep steeds meerdere jaren achter.

Vanaf mei 1551 zijn de verhandelingen van het Richterambt Delden bewaard. Daarin komt geregeld de naam Hemmel(der) voor. Meestal als schuldenaar. Vooral Hemmel Johan (1556-1582) was weinig solvabel. Hij had ook te maken met de oorlogsvoering in dit gebied. Een vor-

Wiene

Kaartje erve Hemmelder

In Wiene, een oude Marke in het Richterambt Delden, ligt het al erg oude erf "het Hemmelder". Eens moet het een onderdeel geweest zijn van het er naastgelegen erf Haerbating. Uit het schattingregister van Twente uit 1475 wordt duidelijk dat er twee gebruikers van dit laatste erf zijn, namelijk Heerbaard bewoond door Bernt Harbart en het huidige Hemmelder bewoond door Harman Harbert. Vanaf deze tijd wordt 'het Hemmelder' als apart erf genoemd.

In het Verpondingsregister van Twente uit 1601 en 1602, komt de volgende inschrijving voor:

*"Hemmeler und Keysererve, toebehoerende zaelige Johan Ripperdaes kinderen, groet van tyn mudde geseys, und giff ter pacht die garve 5 - 0 - 0
1602: Hemmeler und Keyser, 10 mudden geseyes, 1 dachmall hoylandt."*

dering in 1574 noemt "Hemmel Johan en Johan Keijser als borgen voor de onkosten en verteringen van de ruiters". In 1582 is er een vordering op Swenne de vrouw van wijlen Hemmel Johan. Ook zijn opvolger, Hemmel Bernt (1582-1587), had geldproblemen. Tussen 1587 en 1609 zijn er geen vermeldingen. Waarschijnlijk als gevolg van de 80-jarige oorlog. Veel erven lagen in 1601 en 1602 'ledig'.

Tussen 1609 en 1628 kwamen geregeld schuldvorderingen op Henrick Hemmel voor. In 1633 werden van Wessel ten Hemmeler panden inbeslag genomen en verkocht voor het voldoen van een schuld.

Heel voorzichtig kan ik uit deze inschrijvingen de volgende genealogie samenstellen:

1. Berend, ca. 1500 - vóór 1550
2. Johan, ca. 1530-1582, gehuwd met Swenne
 - a. Berent ca. 1555 - na 1587 (zie verder als 3.)
 - b. Henrick ca. 1559 - na 1579
 - i. Johan ca. 1585 - na 1629
3. Berent ca. 1555 - na 1587
 - a. Henrick ca 1580 - 1628 (zie verder als 4.)
 - b. Fennen/Fenna ca. 1585 - na 1614
4. Henrick ca. 1580 - 1628
5. Wessel ca. 1605 - < 1667
6. Berend ca. 1645 - ??

Dit wil niet zeggen dat alle manlijke opvolgers zonen waren van hun voorgangers. Als er slechts (erf)dochters waren, trouwden de schoonzonen in en namen de naam aan van het betreffende erf aan. Ook is het heel goed mogelijk dat in de woelige jaren van de 80-jarige oorlog een andere familie de pacht heeft overgenomen. Ziekten en oorlog sleepten velen vroegtijdig het graf in. Hierna is de stamboom in de doop- en trouwboeken goed te volgen. Van een aantal kinderen van Wessel ten Hemmeler (nummer 5.) komen inschrijvingen in de trouwboeken van Delden voor.

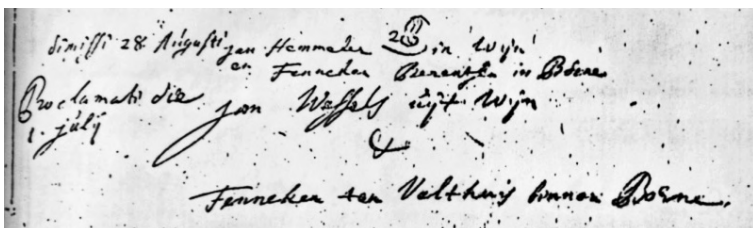
a. Hemmel Berend.

Anno 1667 Februar 3 (trouwinschrijving in Haaksbergen) Berendt Wessel op den Hemel s. van zal. Hemel-Wessel in 't Karspel Delden en Roelofken Lansinck D. van Evert Lansinck Tot in de 19^e eeuw zetten afstammelingen van Hemmel Berend de pacht op de boerderij voort.

b. Grietken

Anno 1677 Proclamati die 1 Julij, copelati 8 septembris Jan Geels van Enter en Grietken Wessels van de hemmelerije in Wijn.

c. Johannes

Tr Jan Hemmeler 1688

Anno 1688 Proclamatie die 1 julij dimissus 28 Augusti Jan Hemmeler in Wijn en Fenneken Berentsen in Borne Jan Wessels uijt Wijn en Fenneken ten Velthuis binnen Borne

Hij is, zeer waarschijnlijk, de stamvader van de Bornse Hemmelders.

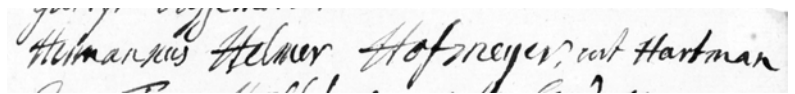
d. Maria

Anno 1688 Proclamatie die 3 Junij Copulati 8 juli Jan Rannink Delden en Maria Hemmeler in Wijn.

Borne

Er kon altijd maar één kind de boerderij voortzetten. en daarom moesten de overige – jongere – kinderen elders hun heil zoeken. Zo ook waarschijnlijk Jan/Johannes Wessels die in 1688 met een meisje uit Borne trouwde. Borne was in die tijd het centrum van de textielnijverheid. Uit de lijst van de 500e penning opgemaakt in 1675 blijkt dat het dorp Borne het meest vermogende was van de plaatsen in Twente.

Helemaal zeker is de afstamming Wiene-Borne niet. Er is echter niets dat het tegendeel bewijst. Ik heb van zijn kinderen geen doopinschrijvingen in Delden of omgeving gevonden. Een contact naar het erve Hemmelhorst in Hertme ook niet. Enkel een inschrijving van 1733 waarbij de Goedsheren van het Dorp Borne vergaderen. Onder hen "Hermannus Helmer Hofmeijer uit Hartmen (Hertme)". Deze ging verder als Herman Helmich door het leven.

Hofmeijer Hermanus Helmer 1733

De registers voor hoofd- en vuurstedengeld van 1675 in Borne geven geen enkel aanknopingspunt.

Genoemd werden in dit register als smid: Gerrit Stevens, Smit Bernt, Wessel Gerrits en Geert Smit.

In 1751 geeft hetzelfde register als smid: Weduw Hermen de Groot, Wessel Janssen en Jan Swiersen.

Het RK-doopboek van Borne gaat terug tot 1709 met daarin de volgende doopinschrijvingen:

"20 [febr: 1711] Joanna Hemmell ex Joannis et Magtilde pat. Severs van Kols]"

En

"2 6[Martij 1714] Bapta est Hemler ix / Joanni et Mechtilde."

Mogelijk is Johannes voor de tweede keer getrouwd en zijn dit dochters van hem. Een tweede trouwinschrijving van hem is onvindbaar.

In 1729 en 1730 trouwden kort na elkaar in Borne de mogelijke twee zoons van Jan Hemmeler.

Allereerst **Wessel**, in Borne (RK):

"10 7b [1729] copulati Wesselius Hemmel cum Gesina Barfelo."

en in Hengelo (Geref.):
 "1729 den 8 September ---- Copulati Borne per me ipsum
 (door mij hetzelfde)
 den 9 Octobr:
 Wessel Jansen Smit i.m. van Borne
 met
 Geessjen Everts Ten Berfloo i.d. op het Berfloo"
 Hij ging later als Wessel Jansen Hemmelder, smid, door
 het leven.

Zeer waarschijnlijk zijn broer **Herman** in Borne (RK):
 "16 M [1730]Herman Wessels cum Euphemia Poll in fa-
 cie"
 Herman Wessels, werd pas veel later Herman Jansen
 Hemmelder genoemd. In de RK-doopboeken van Borne
 komt hij met de volgende namen voor: "Herm. Wessel
 Smid, Hermen te Hemmel en Herm. Hemmelaers."
 Dat beide Hemmelders elkaar zeer na zijn, is wel zeker. In
 de belastingregisters van 1748/49 werden ze genoemd
 Wessel Jansen Hemelder & Hermen Jansen Hemelder.
 Over en weer zijn ze patrones bij de dopen van elkaars
 kinderen.
 Eén ding is zeker. De familie Hemmelder was erg onder-
 nemend. Allen waren kleine zelfstandigen die daarmee
 een redelijke boterham verdienden en het nodige aan-
 zien genoten. Ondanks dat tot 1795 degenen die geen lid
 van de gereformeerde kerk waren, formeel geen open-
 bare functies mochten vervullen, waren ze daar toch bij
 betrokken. Borne was immers voor tweederde katholiek.

Herman Janssen Hemmelder

Herman Jansen Hemmelder, geb. omstr. 1705, Looijer, †
 Borne na 1782, tr. Borne 16 maart 1730 Euphemia Poll,
 geb. Borne omstr. 1710, † ald. na 1782.

Uit dit huwelijk:

1. Maria Elisabeth, ca. 1731 - na 1782.
2. Johanna Maria, ca. 1732 - ca. 1804.
3. **Bernardus**, 16 maart 1734 - 1 mei 1816.
4. Johannes, 19 dec. 1738.
5. Thomas, 19 dec. 1738 .
6. Aleida (Aaltje), 27 febr. 1741- 7 okt. 1806.
7. **Johannes (Jan)**, 12 febr. 1745 - 13 maart 1821.

Bij de volkstelling van 1748 werden van Herman de vol-
 gende gegevens genoteerd:

"Herman Jansen Hemmelder en zijn vrouw Fenneken;
 Kinderen ouder dan 10 jaaren: Maria Elisabeth, Joanna
 Maria en Bernardus;

Kinderen jonger dan 10 jaaren: Aelken en Jan
 Knecht: Echbert Koninck."

Ook hij was om te beginnen smid zoals o.a. blijkt uit de
 doopinschrijving van zijn derde kind waar hij genoemd
 werd: "Herm. Wessel Smid". Later stond hij te boek als
 (leer)looijer.

Al in 1740 betaalde hij de 50^e penning voor de aankoop
 van een stukje hooiland. In het register van aangegraven
 gronden in het gericht van Borne van 1749, kwam hij

voor als: "Hermen ijansen hemelder Voor sig selfs van de
 gemene Veld gront gekoft ongeveer tijt spint lant wae-
 rdig - f: 80 - : -".

In 1767 was Herman Jansen Hemmelder "setter en ge-
 volmachtiger voor de inwoners van Borne".

Op 29 april 1782 maakten hij en zijn vrouw hun testa-
 ment op. De dochters Aleijda, Elisabeth en Joanna Maria
 kregen een legaat van f 200,-. De zoons Bernardus en
 Jan erfden huis, hof en looierij ter waarde van f 800,-. De
 tweeling van 1738 (Johannes en Thomas) waren in 1748
 al overleden.

Herman woonde, in 1772, D227/228 welk huis hij aan
 zijn zoons vererfde die er allereerst een leerlooierij had-
 den. Aan de achterkant stroomde de Bornse beek en aan
 de andere zijde van de straat was een kolk die vele jaren
 als 'looierskölken' te boek stond (D274). Deze looierij was
 in feite niet meer dan een grote schuur, die pas in de ja-
 ren 1970 werd afgebroken.

In de rekening van de administratie der kerkengoederen
 van Borne van 1751 - Martini 1760 komt Hermen vier
 maal voor "voor het onderhoud van de worgels in de
 klokken" over de jaren 1751-1760. Hij ontvangt daarvoor
 per twee jaar f 2 - 16 - .

Bernardus en Jan Hermansz Hemmelder

Bernardus en zijn broer Jan dreven in het pand D227/228
 (aan de Oude Kerkstraat) de leerlooierij van hun vader
 verder. Hun, ongehuwde, zuster Aleida woonde daar
 ook. In 1814 zette Jan de looierij samen met zijn schoon-
 zoon Hermanus Tusveld alleen voort.

In 1781 voldeed Jan Hermansz de 50^e penning voor de
 aankoop van het pand D218. Hij bouwde hier een huis
 voor zijn groeiende gezin. In 1789 kocht hij het er achter
 gelegen stuk grasland D219 bij. Het hier gebouwde huis is
 tot nog toe behouden gebleven, en heel mooi gerestau-
 reerd. Het huis heet nu 'het Tusveldhuis', naar Herman-
 nus Tusveld die het van zijn schoonvader had geërfd. Her-
 mans dochter Euphemia g. 1830, 'Tusvelds Feem', heeft
 als laatste van de Tusvelds dit huis bewoond. Zij werd in
 1914 als laatste op het oude RK-kerkhof begraven.

Tusveldhuis

Jan was een echte ondernemer. Naast de looierij begon hij samen met zijn schoonzoon Herman Tusveld, getrouwd met Jan's dochter Henrica, een tichelwerk (steenbakkerij). Op 5 april 1811 verzocht hij aan de Geëmmiteerde Goedheren van de Marke Senderen, van 2 mudden veldgrond, tussen de postweg op Delden en den z.g. Wensinkkamp te mogen gebruiken. Er kwam aan de westelijke rand van Borne 'blauwe klei' aan de oppervlakte, uitstekend geschikt voor het bakken van stenen. Jan en zijn schoonzoon leverden in 1812 en 1814 stenen voor de Weme en de Hervormde kerk. In 1830 bestond deze kleine steenbakkerij nog steeds.

Cichoreifabriek

Na de verdeling van de erfenis van zijn schoonvader, begon Herman Tusveld in 1825 in de oude leerlooierij een cichoreifabriek. Cichorei werd meestal gebruikt om koffie en andere surrogaten aan te lengen. Armenkoffie werd het aftreksel genoemd. Na het overlijden van Herman, zette Henrica de fabriek voort als: Cichorei van de Wed. H.L. Tusveld & Zoon. Deze zoon was Johannes Franciscus, die op 74-jarige leeftijd in 1885 de fabriek verkocht aan de uit Oldenzaal afkomstige familie Siemerink. Geen van de Tusveld-kinderen vormde een gezin, dus opvolging was er niet.

Herman Tusveld kwam geregeld voor in de tabellen van het kadaster in 1832. Hij stond als 'Looijer' te boek. Op zijn naam stonden de nummers 218 en 219 als huis, erf en tuin: 'het Tusveldhuis'. De nummers 227, 228 en 229 als looierij, chicoreimolen en huis en erf en tenslotte een tuin. Nummer 274 was de er tegenover gelegen 'looijerskolk'. Daarnaast bezat hij in de Marke Zenderen nog hooiland, bouwland en grasgrond met een steenbakkerij. Alles geërfd - of overgenomen - van zijn schoonvader Jan Hemmelder.

Wessel Janssen Smid

Wesselius Janszoon Hemmelder, geb. omstr. 1705, Smid, † Borne vóór 1785, tr. Borne 9 okt. 1729 Gesina Berflo, geb. Hengelo (O) 4 juni 1706, † vóór 1790.

Uit dit huwelijk:

1. Maria Hemmelder, 1730 - ca. 1790.
2. Everdina Hemmelder, 31 dec. 1732 - 1795,
3. Johanna Hemmelder, sept. 1734 - vóór 1748.
4. Johannes Rudolphus Hemmelder, 20 jan. 1738 - vóór 1748.
5. **Catharina** Hemmelder, 28 dec. 1739 - 2 dec. 1830.
6. **Johannes** Hemmelder, 20 febr. 1743 - 21 aug. 1824.
7. Rudolphus Hemmelder, 8 juni 1745 - ca. 1790.
8. Johanna Maria Hemmelder, 30 juni 1748 - 18 jan. 1808.
9. **Bernardus** Hemmelder, 29 okt. 1752 - 10 april 1827.

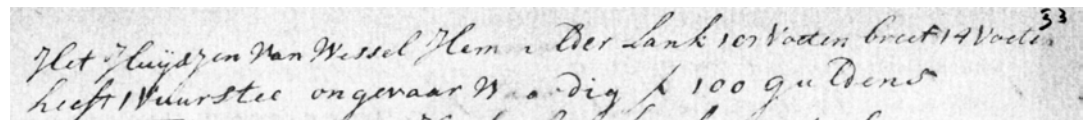
In het vuurstede register van 1750 in Borne staat vermeld: "Janssen, Wessel smit Dorp".

Hij had inwonende knechten zoals blijkt uit de volkstelling van 1748.

"Wessel Jansen Hemmelder en zijn vrouw Geesjen; der selven kinderen Maria en Eva boven de 10 jaeren, Catrina, Jan, Dolf en Janna Marie onder den 10 jaere oud ende haer susters soon Jan onder de 10 jaere oud Knechten: Jan Nunnink en Dirk Raevekamp"

In 1749 moesten "Van alle Sodane Landen Welke zijn angegraven of anderzints tot culturo gebragt in de Buijschap Senderen en daer van geen verpondinge wert". Dit was een aanvulling op vroegere verpondingsregisters. Hieruit kunnen wij nagaan hoe groot het huis(je) van Wessel was.

"Het Huijsjen van Wessel Hemmelder lank 18 voeten breed 14 voeten, heeft 1 vuursteede ongeveer waardig f 100 guldens" (Ongeveer 5.65 x 4.40.)

Huijs Wessel Hemelder

Dit was een middenklassewoning. De bedragen liepen uiteen van f 50,- tot f 300,-

Ook de in bezit genomen grond werd hierin genoemd. Daaruit blijkt dat "Wessel ijansen hemelder" tot tweemaal toe "voor sig selfs van de gemene veld grond gekoft voor ongeveer tijn spint lant". Hij betaalde daarvoor f 70,- en f 80,-.

In 1832 werden de eerste officiële kadasterkaarten in Nederland gemaakt. Op de kaart van het dorp Borne treffen we een aantal percelen aan, genummerd van 180 tot en met 530. Het voorgaande pand stond na 1832 bekend als D465. Dat is het nummer van het huis van Wessel. Tot in lengte van jaren zou hier nog een smidse gevestigd zijn. Het laatste als de handel in ijzerwaren van Knoef, die daar pas in 2008 mee stopte.

In het oud-archief van het Richterambt Borne zijn meerdere aankopen van Wessel genoteerd. Hij kocht onder andere grond aan "op de Stroom-Esch in de buurtschap Hartmen", in "de Klippe", in "de oude Bornsen-Esch" en in "de nieuwen Bornsenesch". Deze gronden waren in gebruik als bouw- en hooiland.

Tenslotte huurde hij nog grond van de Vicary van Borne: "De weide de boerbrink bij Borne. Daer van de halvescheijt verhuurt aan de smit Wessel Hemmeler en de andere helfte aen den organist Meilink te Borne voor f 24 gulden. Deese beiden hebben een pagtcedel voor 15 jaer. De smit Wessel om reden gelasten voor 11 gld jaerlijks".

Al met al had hij nogal wat onroerende goederen aangekocht. Het ging hem voor de wind.

In een akte van 1785 wordt gesproken over de "erfgenen van Wessel Hemmelder".

Hij moet dus vóór die datum overleden zijn.

Jan Wessels Hemmelder

Jan woonde samen met zijn zuster Catharina in het ouderlijk huis. Zij bleven beiden ongehuwd.

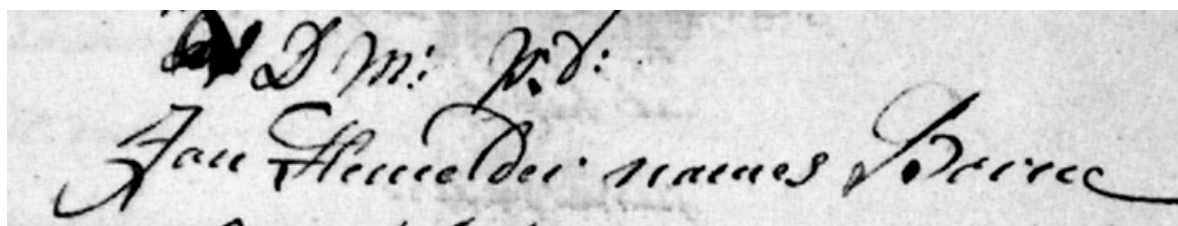
In 1795 werd een volkstelling gehouden, waarin voor Jan vermeld werd:

“Jan Wessels Hemmelder, smit, 5 personen.” Er zijn dus ook nog inwonende knechten.

Als ongehuwde had Jan de tijd om zich met bestuurlijke aangelegenheden bezig te houden. Hij was o.a. setter. Tot 1795 een functie die alleen aan aanhangers van de Gereformeerde kerk toekwam. In het katholieke Borne, was het echter ook voor gelovigen van andere gezindte mogelijk. Setters stelden de belastingkohieren op en verklaarden voor de richters onder ede dat de cijfers juist waren.

In 1789 staat in het R.A. van Borne vermeld dat hij samen met Anthony Scholten een schuldbekentenis kreeg van Jannes Olthof voor het niet op tijd betalen van de pachtgelden aan de graaf van Wassenaar Twickel. In verband hiermee waren wat roerende en onroerende goederen van Jannes verkocht. Tevens bleven Jan Hemmelder en Anthony Scholten borg voor het lopende pachtjaar en de belastinggelden waarvan nog geen bedrag bekend was.

In 1796 werd vermeld: Berend ten Cate Adr, in naam van Jan Nijenhuis, Jan Hemmelder Wz. en Antony Scholten als *“tijdelijke zetteren en lasthebbende over de directie van het interesse en belangens van het dorp Borne.”*

Jan Hemmelder afgevaardigde Borne

Jan was ook gecommiteerde voor de RK kerk te Borne. Geen eenvoudig baantje. De Drost van Twente nam nog in 1773 strenge maatregelen *“om reden, dat er enige mensen onder den dienst buijten de selve sullen bevonden sijn, en dus aanstotelijkheid sullen gegeven hebben”* Dat er mensen buiten stonden was niet verwonderlijk; Groothuis in Hertme werd op 11 april 1773 door circa 1600 gelovigen uit Borne, Hertme en de wijde omgeving bezocht.

Er werd daarom een verzoek ingediend om in Borne een kerk voor de katholieken te bouwen. De Drost van Twente kwam in hoogst eigen persoon vanuit Ootmarsum kijken om zich op de hoogte te stellen over de beoogde plaats. Hij gaf tenslotte te kennen dat de RK ingezetenen een kerkhuis mochten bouwen, *“daar waar aan de gereformeerden geen aanstoot zal worden gegeven.”*

Op 11 oktober 1785 deden de heren Jan Mulder en Jan

Hemmelder als gecommiteerden van de RK gemeente aangifte bij het gericht omtrent een jaarlijkse erfpacht van f 12,- voor de grond. Op 24 april 1786 vond de eerste dienst in het nieuwe kerkhuis plaats. Al spoedig bleek dat de kerk te klein was.

“De heer Jan Mulder had vanwege plaatsgebrek buiten moeten staan bij de godsdienst oefeningen in de herfst en had daardoor een ziekte opgelopen waaraan hij is overleden.”

In januari 1795 beleefde ons land een fluwelen revolutie. De *“Provisionele Representanten van het Volk van Overijssel”* namen de macht over van edelen en aristocraten in de provinciale Ridderschap en Steden. Jan Wessels Hemmelder werd aangewezen als lid van deze Representanten. Dit gebeurde overigens pas op 11 maart. In Borne was het bericht van de revolutie niet eerder bekend geworden.

Jan Hemmelder was als bestuurder van Borne ook betrokken bij de stutroof te Weleveld. Al heel lang was er onenigheid tussen de bewoners van Borne en de heer van Weleveld over het beheer van de sluis in de stuw van de watermolen van Weleveld. In 1800 werden er stutende palen onder de sluisbrug getimmerd. De bevolking van Borne zag er boze opzet in, want de palen belemmerden de scheepvaart. Na het drie weken te hebben aangezien, kwam *“een troep volks van Borne [...] na Weleveld om de stutten die onder de sluisen brug bij Weleveld tot ondersteuning dier zwakke brug geset standen weg te breken”*. Eén van de veronderstelde aanstichters van de rellen, Joan Hemmelder, deed zijn beklag bij de provisionele ver-

walter van het Drostambt Twente. Zijn verhaal luidde dat het dorpsbestuur van Borne klachten had ontvangen van schippers uit Vriezenveen die niet verder konden. Een groep Bornse bewoners vergaderde hierover en besloot bij meerderheid dat dit niet kon. Hemmelder meende dat men niets anders had gedaan dan waartoe men bevoegd en verplicht was, en dat er geen sprake was van de hem aangewreven *“publicq geweld, spolie [plundering] en eigenrichting.”*

Op 60-jarige leeftijd ging Jan over tot verkoop van gronden en de smidse aan Jannes Hofsté, ook smid en zoon van zijn zuster Everdina (Eva), voor der totale som van f 1.225,-.

Jan woonde daarna samen met zijn, eveneens ongehuwde, zusters Catharina en Johanna Maria in een klein huisje naast de oude ouderlijke woning. Johanna Maria overleed in 1804.

Bernardus Hemmelder jun.

Bernardus was de jongste zoon van de smid Wessel Hemmelder en Gesina Berflo. Aangezien hij een veel oudere neef had met dezelfde naam, ging hij als Bernardus Hemmelder jun. door het leven.

Handt B hemmelder jun

Op de smidse was voor hem geen plaats meer. Zijn oudere broer Jan was daar de opvolger. Borne leefde echter van de textiel en daarin vond hij zijn bestemming. In den beginne ging het hem heel goed. Hij was een geacht deelnemer van de samenleving. Later gingen de zaken minder florissant en bij zijn overlijden was hij in feite failliet.

Op 21 mei 1775 trouwde Bernardus met Maria Catharina Boom. Beide echtelieden woonden in Hengelo. De vader van Maria dreef aan de rand van Hengelo richting Enschede een herberg. Velen dronken daar een kopje koffie of iets sterkers. Het ging er nog wel eens ruw toe, vooral bij problemen over koopovereenkomsten. Maria moest op 18-jarige leeftijd getuigen over zo'n voorval, waarbij een koopman met de tange naar de kop geslagen werd en hem een *"Vreeslijke wonde in het hoofd toegebracht werd, zodanig zelfs dat hij ter neder viel, zeer sterk bloedende [...]"*. Juist in tapperijen en herbergen werden vaak koopovereenkomsten gesloten.

Het paar kreeg twee zoons Gerhardus (1776) en Hendricus (1777) die beiden in Delden gedoopt werden. In 1779 woonde het gezin in een huis in Borne aan wat nu Koppelsbrink 48 (D207/208) is. Nummer 208 is een grote weide die als bleek gebruikt kon worden. In 1796 ging Bernardus à f 1.030,- over tot de aankoop van het huis dat hij bewoonde. *"Huis en erve, hof en gaardengrond, bomen en plantages, staande en gelegen aan de Gemeenestraate tussen de huizen van Franciscus Mulder en dat van Bartholomeus Meijer te Borne."* In 1800 voegde hij er nog een stukje grond aan toe. Ondertussen was Maria overleden en hertrouwde Bernardus in 1780 met Euphemia Maria Zijhoff uit het Zwilbroek. Het paar kreeg nog elf kinderen, waarvan er acht volwassen werden.

Bernardus was een gerespecteerd man. Volgens het Burgerboek behoorde hij tot de dorpsmannen en setters van Borne.

In 1795 stond Bernardus als 'varver' te boek, wat inhield dat hij de stoffen vóór verkoop eerst verfde. Daarvoor had hij achter op zijn erf, een schuur, annex ververij staan.

In 1800 werd er een enquête gehouden om informatie te

verkrijgen over de industriële activiteiten in Nederland. Eén van de fabriqueurs was Bernardus Hemmelder junior. Hij bleek te handelen in *"Bonten, schamosen, jactstreept, Roanes, cantonel, Hermijters, bomazij etc."* Zijn werkzaamheden: *"Word door de ondergetekende in zijn eigen huis vervaardigt en dan aan die werkers en verdere werklieden, uijtgereykt om te weven, en wat verder daaraan te doen ist."* Deze standplaats was nodig: *"Om reden dat zonder het water niet kan gebleekt worden, nog 't garen gekoket."*

Hij had problemen met het vervoer van zijn goederen: *"Svolstreckt het water, doordien het water niet goet word opgeruijmt en enige schlujsijes daarin gemaakt worden."*

Hij handelde niet alleen in garens en stoffen, maar in alles wat zo te pas kwam voor leverantie aan de thuisspinners en -wevers die voor hem werkten.

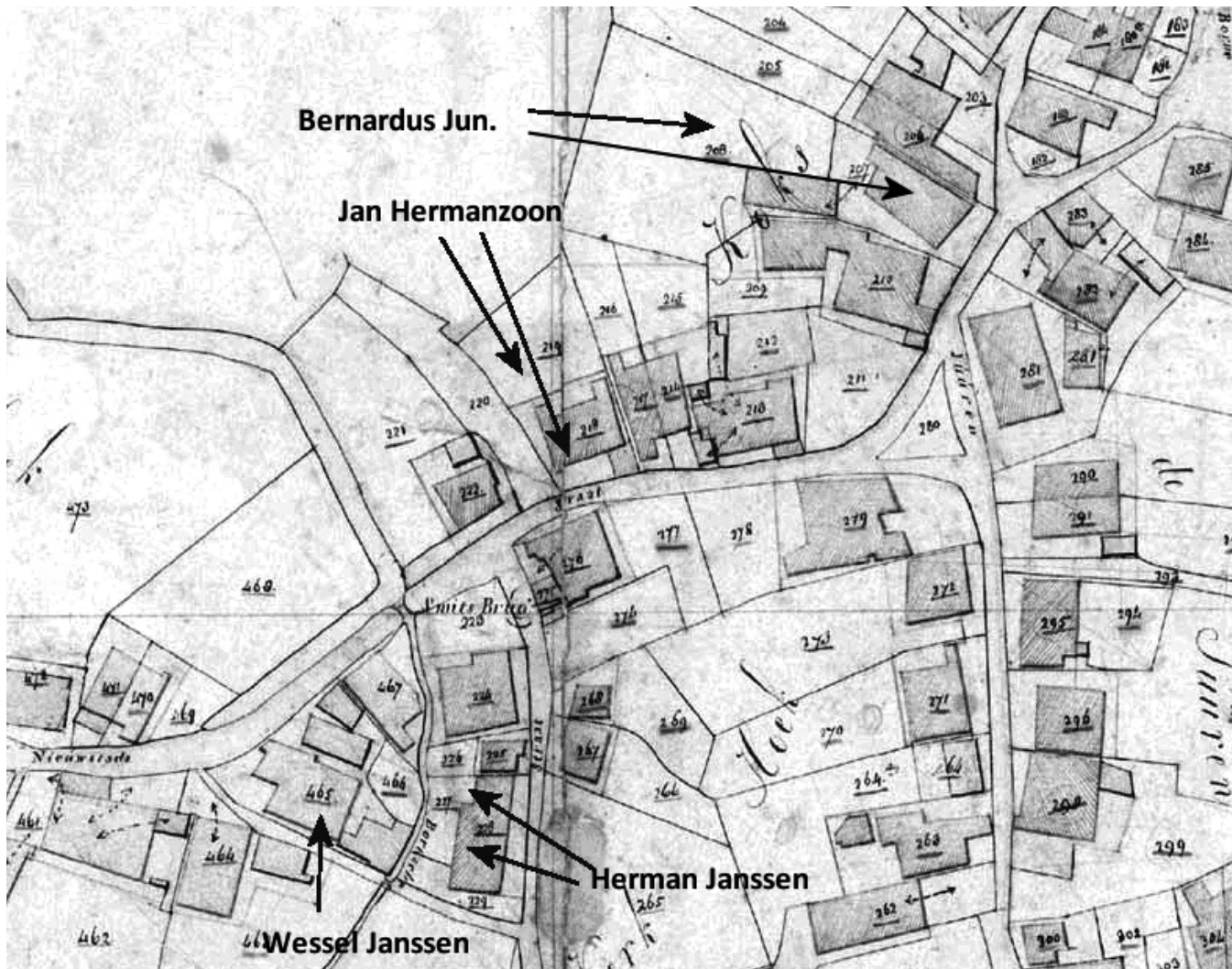
De nieuwe eeuw bracht Bernardus niet veel goeds meer. De zaken gingen niet goed, waarschijnlijk mede als gevolg van stagnatie van de invoer van linnen uit Westfalen. Napoleon heerste over Europa! Bernardus nam heren der hypotheeken op en verkocht stukjes grond waar de hypotheek op rustte zonder deze af te betalen. Hij nam obligaties op waarvan hij de rente nooit betaalde. Zijn broer Jan en zuster Catharina benoemden als universele erfgenamen de kinderen en kindskinderen van Bernardus. Zo kwamen hun bezittingen niet in de in feite failliete boedel van Bernardus terecht.

In alle documenten van na 1816 werd Bernardus tapper, herbergier of kastelein genoemd. Hij had de fabrique erkennelijk aan gegeven. Zijn vrouw was overleden en de meeste kinderen hadden zich elders gevestigd. Na zijn overlijden in 1827 bleek de boedel volledig failliet te zijn. De twee oudste zoons hadden nog geld tegoed uit de halvescheid van hun moeder Maria Boom. De erfgenamen steggelden over-en-weer over de boedelscheiding. Ruim drie jaar na het overlijden van Bernardus ging de notaris over tot liquidatie van de boedel.

Toen alle schulden verrekend waren, bleek de negatieve erfenis van Bernardus f 1.336,07 te zijn en die van Euphemia, zijn overleden vrouw, f 291,24. Alleen de crediteuren, waaronder de twee zoons uit het eerste huwelijk, kregen nog geld uitgekeerd. De overige erfgenamen kregen niets.

Hendricus, de tweede zoon uit het huwelijk van Bernardus met Maria Boom, zocht zijn geluk in de Zaanstreek. Daar waren de vooruitzichten kennelijk beter dan in Borne. Hij ondersteunde zijn vader meerdere malen met geldleningen. Bij zijn overlijden dreef hij een handel in manufacturen in Zaandam. Hij is mijn directe voorvader en de laatste "Twentse" voorouder.

Borne is al bijna een halve eeuw mijn woonplaats. Het is ontzettend leuk om door Oud-Borne te fietsen en te

Hemmelder

weten waar mijn Twentse voorouders gewoond hebben. Ik voel me er thuis.

Veel dank ben ik voor wat de Hemmelder-gegevens verschuldigd aan Gerard Hemmelder die alle Hemmelder's in Twente bij elkaar heeft gezocht. Daarnaast aan mijn moeder, Mevr. W.E. Sijses-Brouwer, die de Zaanse tak uitzocht en tenslotte de verbinding Borne-Zaandam legde. Wel heb ik alle gegevens nog eens nader tegen het licht gehouden en een en ander aangepast. Datzelfde geldt voor de boekjes van Mevr. van Harten. Zij waren voor mij van onschatbare waarde voor wat betreft de inwoners van Borne van 1700 tot 1850.
Borne, mei 2017

Bronnen:

- Afstammings-overzicht van de familie Hemmelder vanaf ca. 1500
Uitgezocht en verwerkt tot en met juli 1997 door G.W. Hemmelder te Hengelo.
 - Het schattingregister van Twente van 1475, door A.L. Hulshoff, 1951, Uitg. Kon.drukk SS Tijl, nr2?
 - Verzamelde bijdragen tot de geschiedenis van Twenthe; C.J. Snuif. Hengelo, 1975. herdruk van 1930.
 - Stad en land van Twente; L.A. Stroink. Enschede, 1974
 - De textielbedrijfigheid te Borne omstreeks 1800; Drs. A. L. Hulshoff
 - Een samenleving onder spanning. Geschiedenis van het platteland in Overijssel; Slicher van Bath, B.H. Assen, 1957
 - Grepen uit de historie van Borne; M.G.E. van Harten-Fransen. Borne 1984
 - Fabrieken en trafieken in het Departement van de Oude IJssel (1800). De bedrijvenquete van Johannes Goldberg, onder redactie van Th.L.M. Engelen, J. Folkerts en F.M.M. Hendrickx. Uitg. Rijksarchief in Overijssel. Nr 23 (Zwolle 1990)
 - Archieven: DTB-boeken Delden, Hengelo en Borne.ORA Ambt Delden en Borne. Akten uit het oud-archief van de Oudheidkamer Twente.
- Voor wie verder geïnteresseerd is in de genealogie Hemmelder. Deze is in te zien op de website:
http://sijses.nl/genealogie/index_gen_scholten_sijses.html

Een bijzonder dagboek van Gerhard Wilhelm Pieper

Door: Jan Oude Munnink

Gerhardus Wilhelm Pieper is mijn schoonvader. Maar onder de naam Gerhard of Gerard werd hij nooit aangesproken. Voor mij was dan ook een beetje wonderlijk dat zijn roepnaam "Prins" was. Maar het volgende verschaft duidelijkheid. Hij werd als vijfde kind van het gezin geboren op 30 april 1909 's avond om half acht aan de Losserscheweg in Enschede. Op die dag werd er een prinses geboren: Juliana. Zijn oma van moederszijde schijnt meteen gezegd te hebben: "Daor hebt ze nen prinses, wie hebt nen prins!". Bijna niemand kende zijn echte voornamen. De tweede naam Wilhelm komt in zijn kwartierstaat niet voor. Duidelijk dus een verwijzing naar de Oranjes. Opvallend is wel dat het bericht van een geboorte van een prinses al zo snel Enschede bereikt heeft. Maar of dat inderdaad zo snel was dat ze dat bij Pieper al wisten? Ik vermoed van niet. De geboorteaangifte was op 01-05 1909. (Akte 343 Enschede). Toen zal het nieuws dat er een prinses geboren was ook in Enschede bekend zijn geweest.

Maar waarom dit verhaal? Het gaat hier niet om de naam Gerhard of de (bij)naam Prins, maar om een ander verhaal.

Op 22 oktober 1944 waren er in de stad Enschede al geruchten van een ophanden zijnde razzia. De dag erop werd de razzia officieel afgekondigd. Het bevel was als volgt opgesteld (gedeeltelijke tekstpassage):

"Op bevel der Duitse Weermacht moeten alle mannen in den leeftijd van 17 t/m 40 jaar zich voor den arbeidsdienst aanmelden..... Er moeten worden meegebracht warme kleding, stevige schoenen, dekens, bescherming tegen regen, eetgerei, mes, vork, lepel, drinkbeker en boterhammen voor één dag.....De dagelijkse vergoeding bestaat uit goeden kost, rookartikelen en loon volgens het geldende tarief. Voor overblijvende familieleden zal worden gezorgd. Het is aan alle bewoners der gemeente verboden hun woonplaats te verlaten. Op hen, die pogen te ontvluchten of weerstand te bieden, zal worden geschoten."

Tekening Fons van Schoot

Wat vooraf ging

Prins Pieper was getrouwd en had twee kinderen. Het gezin woonde aan de Elferinksweg 76 in Enschede. Hij was van beroep melkventer. Een beroep waarin je zowel eigen ondernemer was als in dienst van de Lonneker Melkinrichting . Op zichzelf een merkwaardige “arbeids-situatie”: je moest zelf zorgen voor het paard en de daar-aan verbonden kosten, de stalling, veearts, tuig, weide enz. Maar een melkventer kreeg de melkwagen en was “gedwongen” melk af te nemen van de Lonneker Melkinrichting. Die wees je ook een wijk toe om de gekochte melk uit te venten. Op de bewuste dag van de razzia kon je dus niet zomaar thuisblijven. Prins vertrok van de Elferinksweg naar de melkfabriek - eigenlijk een krom woord. Vermoedelijk had hij er op vertrouwd dat hij onmisbaar was. Hij had de te voorspellen pech en werd met paard en melkwagen opgepakt bij het Volkspark. (Paard en wagen namen volgens de verhalen zelf de weg naar huis!)

Het “melkboek”

Waarschijnlijk zou het verhaal daarmee gestopt zijn. Het tegendeel was waar, ook melkboeren werden bij de razzia niet ontzien. Maar niet iedereen schreef zijn belevenissen op of had er de kans toe. Prins had zijn “melkboek” bij zich. Hierin schreef hij normaal van wie hij nog geld tegoed had: namen werden niet genoemd. Het boek staat vol met niet te herleiden codes. Hij schreef met potlood zijn belevenissen op. Maar wel erg klein. Dikwijls ook in korte zinnen. Soms zijn pagina’s of delen ervan slecht leesbaar. De tand des tijds heeft ook het nodige werk gedaan. Uiteraard kan ik slechts een aantal fragmenten opnemen. Soms heb ik van een bladzijdes een gedeelte gescand en het overige deel van de tekst op die bladzijde tekstueel vermeld. Als er een woord onleesbaar is dan heb ik dat met een vraagteken aangegeven. Als niet de hele tekst is overgenomen, heb ik dat met puntjes aangeduid. In de tekst komen een aantal woorden voor die voor jongere lezers mogelijk minder bekend zijn.

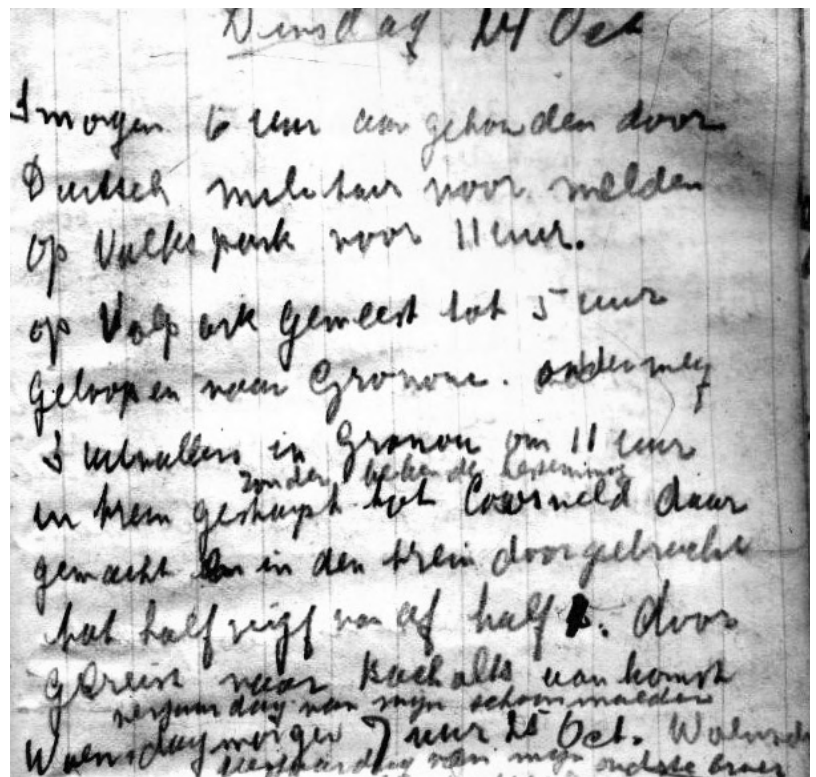
Hieronder een lijstje van de woorden en een korte omschrijving.:

- kuch = kommiesbrood, soldatenbrood
- O.T. = Organisation Todt
- R.M. = helaas heb ik voor beide letters geen verklaring. Mogelijk: Reichs Mark
- E = Enschede c.q. Enschedeër
- Westwall= Siegfriedlinie = een Duitse verdedigingslinie die zich in de Tweede wereldoorlog uitstrekt van Kleef (D) tot aan de Zwitserse grens
- NSDAP = Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
- Kiekaovond:(in de tekst kiekovent) = Twents voor Sinterklaasavond
- De nieuwe orde = naam van de nieuwe staatsorde die nazi-Duitsland tot stand wilde brengen
- Jabo = afkorting voor jachtbommenwerper

- Flak (Fliegerabwehrkanone) = afweergeschut
- Tommy = geallieerde soldaat
- Halma = bordspel
- SD = Sicherheitsdienst
- lager (Lager) = kamp
- Bad Boekelo = zwembad met golfslag bij het hotel
- Ijfelgebergte = Eifelgebergte
- Coop = cooperatie
- bulkesbrood(buulkesbrood) = Twents voor bakbloed-worst/bakleverworst
- melkinr = melkinrichtig
- fabriek = (soms) in deze tekst de Lonneker Melkinrichting
- Heer broer = een broer die priester is
- diphitirietus = difterie

Uit het dagboek van Prins

Hieronder volgt een deel van de eerste dag. De tweede dag is een weergave van het geschrevene.

“Woensdagmorgen 7 uur 25 Oct. Verjaardag van mijn oudste broer. Aankomst Wezel 8 uur. We niet weten waar we naar toe moeten en we zijn nog steeds in Wezel 9-uur. Zoo langzaam krijgen we honger en dorst. 10.10 vertrekken we naar ?? Om half twaalf arriveerden we in Goch. Wat er niet mooi uitziet. Eindelijk in Goch waar we moeten uitstappen en hebben precies 12 uur in de trein gezeten. Nu gaan we eten, soep zonder brood. Uit het broodbusje van J. Lievers met een stuk droge kug en we gaan slaapen. Maar ook dat is niets, hard, de hele nacht wakker en prakizeeren.

Donderdag 26 Oct.

's Morgens om half zes al op de keien, wandelen om warm worden. Dan naar het zwembad om te wassen en scheeren. Om 9 uur aantreden en inspectie, Houten lepel en vork worden er gemaakt van plankjes die hier liggen. 10 Uur mooi aan het werk, onze kamer in orde brengen. V. Nus en ik, op z.g. kamerwacht. Bep Duko onze fuhrer een reuzen vent. Uitgezocht 1-5.2 1 sectie 5 compagnie Goch. Zoo half drie het eten is weer op. Koolsoep en varkensvleesch. Aardig goed en nu maar weer wandelen de verlaten stad in. Vanavond hebben we pap te eten, Kleefstra als papboer, gehad. Lekker. Veel suiker erin. Een goed stuk kuch er bij voor morgen vroeg, Boter en kaas ontbreken er niet aan. 9 uur en we maffen....

Vrijdag 27 October

4 uur in morgen weer van het stroo de open vlakke in en rond om het gebouw Niets te rooken en dat is het ergste. Ja weer een cigaretje opgeschooierd, hé wat lekker. Half 7 wasschen, en nu een stuk kuch, met water. Koffie heb ik sinds Dinsdagmorgen 6 uur nog niet meer gehad en nu maar weer afwachten wat er gebeurd. Ja we hebben ? met 800 man de open plaats aanvegen. Met takken. Zo dat is dan ook weer gebeurd hé. hé. ! 2 uur eten halen. Groentesoep smaakt heel goed met spek en vleesch. Onder het eten buiten op een steen hooren we de kanonnen bulderen. Etenhalers waren Kleefstra, Lievers, Tabor, V Nus en ik en j v d Bult. Zoo afwasschen is ook weer gebeurd een mooi bruin schaalje en lepel. En nu maar weer rusten op het stro. Ja nu gaat het goed, schoppen halen. Allemaal in gelid. O wat beste schoppen. Nou zal het wel gebeuren. Alle 1300 achter elkaar en nu aan het werk. Nu nog niet weer naar binnen met een extra bus eten. En nu maar weer uitrusten. 6 uur Pap halen brood halen en dat maar weer klaar maken voor morgen??. Kaarten met Broekhuis en nog 2 kameraden. Half 10 licht uit en nu slapen.

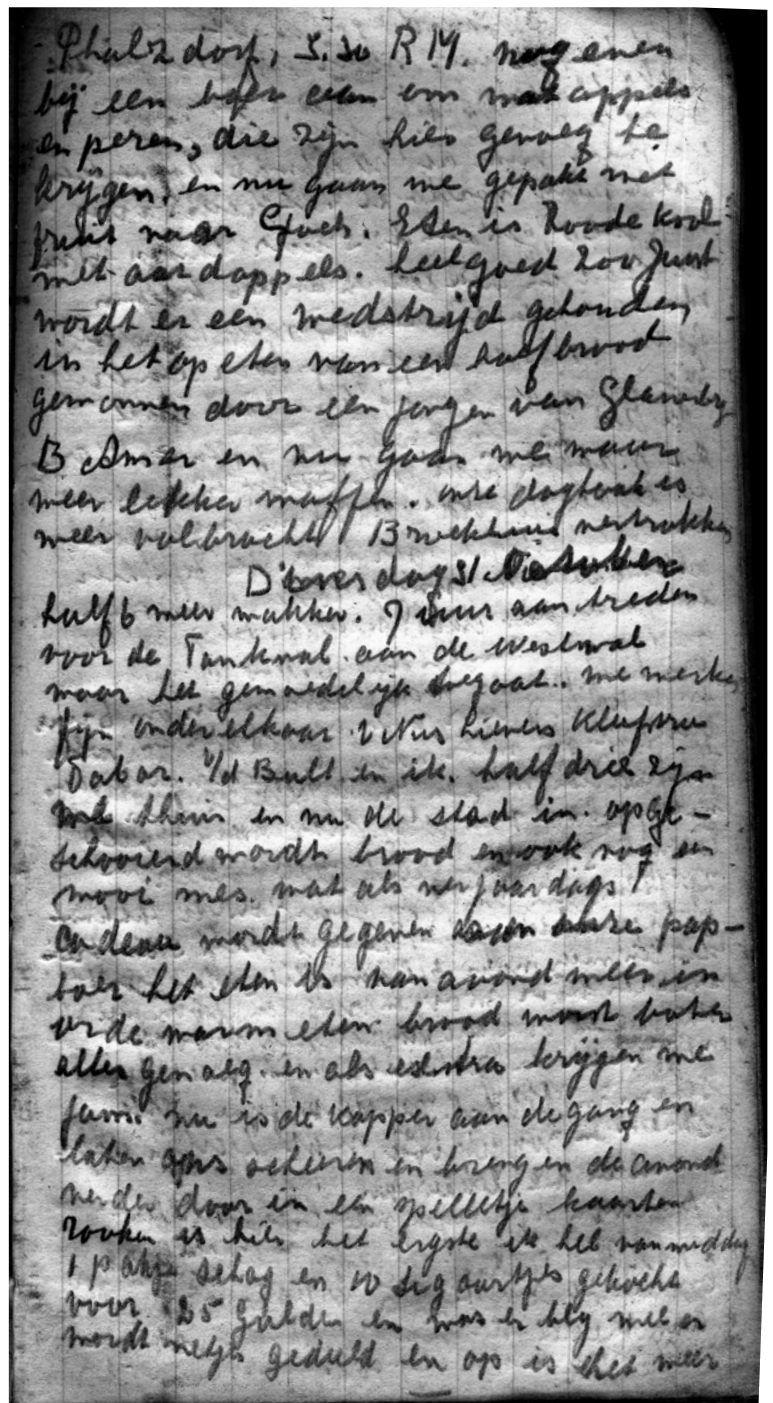
Zaterdag 28 Oct.

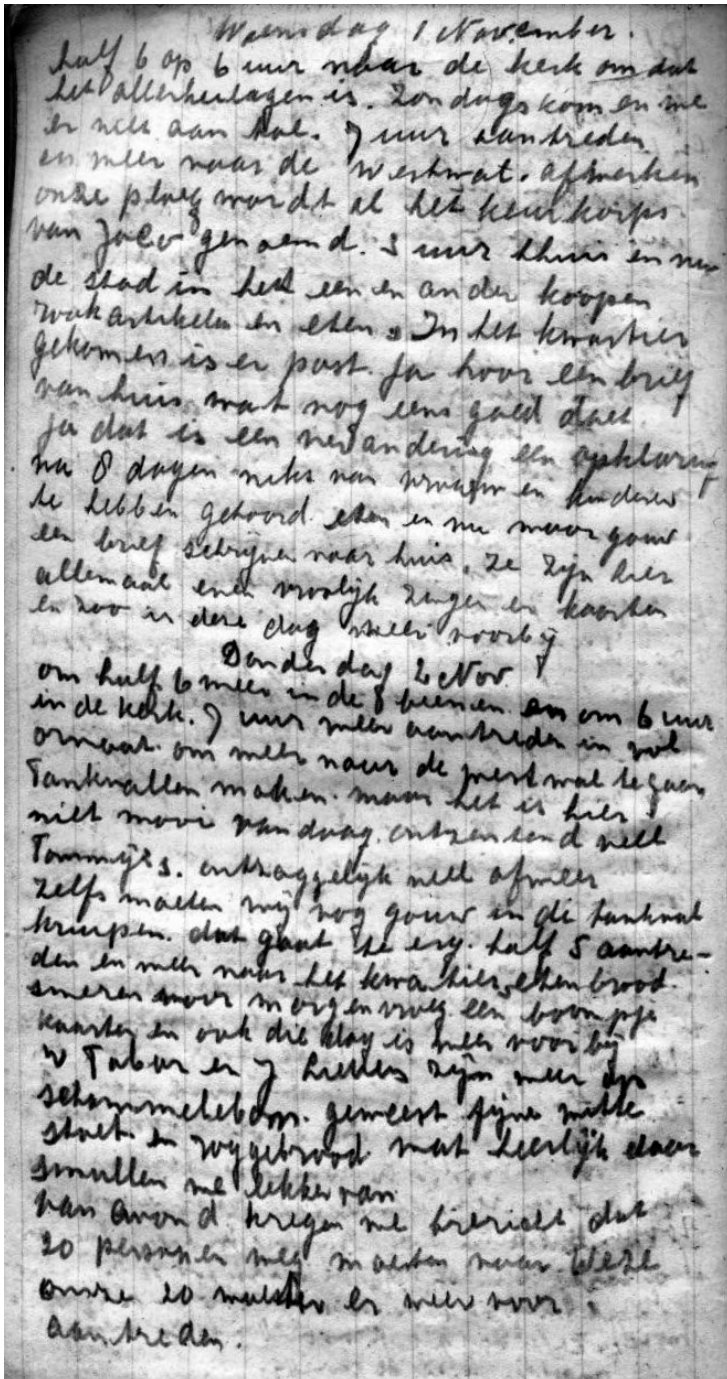
half vijf al weer wakker goed geslapen alleen een beetje hard, even uitrekken en nu naar het bad, precies Bad Boekelo. Op de terugweg beginnen we te zingen onze Papboer Kleefstra is jarig 45 jaar. Alleen hij is een beetje droog. Hij tracteerd niet eens. 7 uur aantreden in ? / met schoppen en etenbusje, houweelen en spaden om de 1^e reis te maken naar de Westwal. 2 1/2 uur loopen en nu aan het loopgraven maken. Per persoon 5 M boven 80 cm beneden 60 cm en 1,60 diep. Half drie nog geen eten gehad. Ja dat is niet wat. Onder het werk vliegen de Tommy's best over ons heen. Dat is niet mooi meer. Een duikeling en een boordvuur. Allemaal bijna op de kop in de loopgraaf. En zoo is de eerste dag aan de Westwal ten einde. Pflzdorf
Het is 20.20. De Tommy's zijn nabij. Groot alarm. Op alles zijn we voorbereid.

Zondag

Hald zes wakker. Goed geslapen. 7 uur in plaats van naar de kerk, aantreden om naar het werk te gaan. Met schoppen spaden gaat het nu weer los. Het werk vlot beter als gisteren. Al ben ik ook zoo stijf als een boompje. Om 12 uur gaan we weer naar huis. Zonder eten of uit te rusten, omdat we te vroeg van het werk zijn gegaan. Veel Tommy's zijn hier aan het vliegen. 't is niet mooi meer. Nu gaan we naar ons nieuwe kwartier, een grote zaal in de fabriek. Maar afijn moed en vertrouwen en we gaan lekker maffen in het stroo.

Maandag 30 October. Half zes wakker. 7 uur aantreden naar Westwal 2 uur wandelen wat een ochtendgymnastiek en nu gaan we aan het graven. Klaar om 2 uur. De groep gaat nu naar huis en wij gaan met zijn vieren een paar klompen kopen in..."

Zoals aangegeven: het is niet mogelijk om alle pagina's te plaatsen. U heeft kunnen lezen hoe het Prins de eerste dagen in Goch en Pfalzdorf vergaan is. We gaan wat verder in de tijd en richten ons op de dagen van 7 en 8 november 1944.

"als gewoon 7 uur naar het werk. Klein beetje hout zagen en nu met de bunker weer aan de gang. 12 tot 1 uur schaft en nu maar weer lijntrekken tot 5 uur. Vanavond weer een beetje kaarten en dan maar weer slapen.

Woensdag 8 Nov.
7 uur aan het werk, bunkers maken. Goed en wel aan het werk of daar komen dee Tommies. Het eerste bombardement dat we krijgen. We weten niet waar we blijven moeten. Ik kruip tusschen het fabriek en een bunker die er staat met j. Lievers. 2 van onze jonges krijgen een

ongeluk maar niet erg. Dat is een ogenblik om niet te vergeten 6 Tommies waren het en kwamen er in duikvlucht aan. Dit is de 3^e keer dat ik er tussen zit. Het is hier vandaag niet pluis. Na de middag weer hetzelfde. Tommie achter Tommie en iedere keer dekking zoeken. Ze gooien niet hier maar hebben er toch schrik voor gekregen. Allemaal nog een klein beetje werk en zoo is deze middag weer voorbij. Een van de jongens is vanmorgen naar het ziekenhuis gebracht. Door het bombardement is hier het electrisch kapot gegooid en zitten nu te eten bij een kaarsje van H v Nus hetwelk ze hem gestuurd hebben uit huis, hetgeen een uitkomst is Verder de heele avond maar om de warme kachel. Daar zullen we ons ook wel vermaken. Juist bericht uit het ziekenhuis van Ten Voorde (Beltstraat). Het gaat goed met een dag of 10 is hij weer present volgens de dokter. Tabor en Lievers hebben alweer voor 6 broden bonnen opgescharreld. Het is hier een gevaarlijke hoek. Wat we in E niet gewend zijn, gebeurt hier."

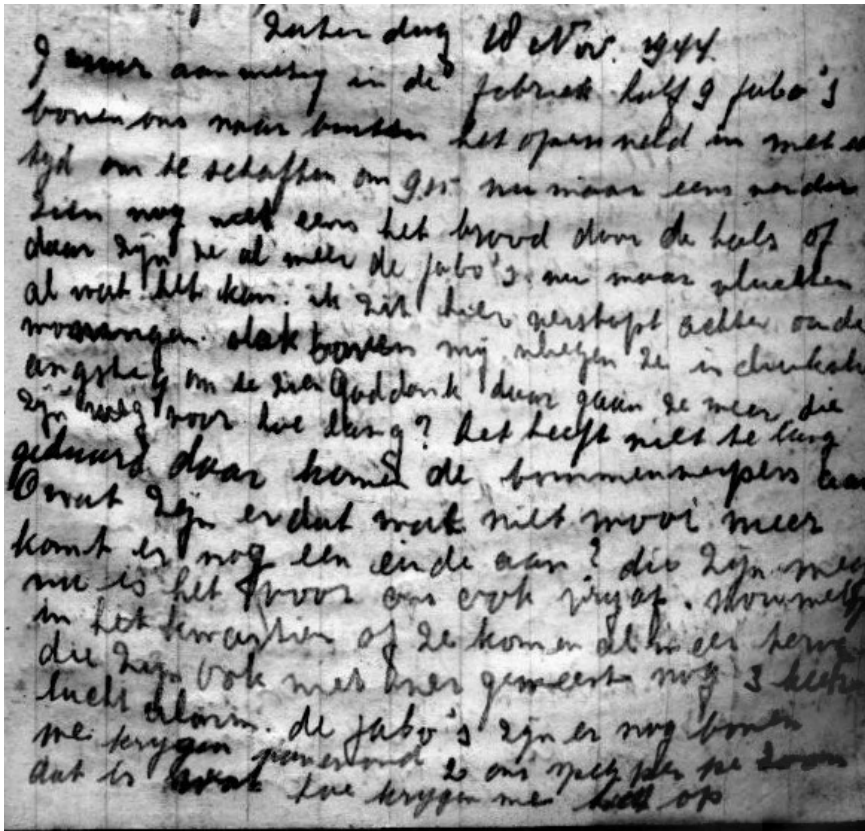
We volgen het dagboek verder op 12 november.

"Zondag 12 Nov.
Gister avond mijn Ausweis ontvangen met een brief. Nu proberen hier weg te komen naar huis toe. Hetgeen wel moeilijk zal gaan want naar geruchten moeten er Stelvertreeters zijn en om die te krijgen valt niet mee. Afijn maar mijn best doen. Vanmorgen om 7 uur naar de kerk geweest en na die tijd nog niks gedaan. Ja, de kachel wilde niet branden. Daar een andere pijp aangezet, nu brandt hij beter. Met Kleefstra naar de Baustelle. We hebben ook weer 20 cigarettten en 1 kauwstangetje gekregen. Hebben we niets te rooken dan hebben we toch wat om te kauwen. Ze hebben ons met het Ausweis van het kastje naar de muur gestuurd. Eerst naar de N.S.D.A.P, toen naar de O.T. en van daar weer naar de N.S.D.A.P. Van daar weer naar de A waar we het Ausweis moesten achterlaten en straks weer terug moeten komen. We zijn naar de ? geweest. Geen succes. Nog maar weer wachten tot morgen. Vol spanning zit ik op de stoel. Zelfs krijg ik er pijn van in de maag, hoe het aflopen zal. We zitten met de melkboeren allemaal vol verwachting. Ik ben ook bij ten Voorde geweest in het ziekenhuis. Het gaat heel goed met hem. Vanavond hebben we aardappels geha met apart een stukje vleesch erbij. Nu nog wat kaarten en dan maar weer op de strozak

Maandag 13 Nov.
Eerste gedacht mijn zootje 9 maanden Tot 9.15 gewerkt en nu weer naar de Baustelle voor vrijlating. Wat zal het worden?? Nog niets en nog eens weer terugkomen om 1 uur. Nu hebben we er al gezeten van 10 tot 11.45 uur Wat wordt het vanmiddag. Nou dat is ook niets geworden. Men wordt hier van het kastje naar de muur gestuurd. Nu gaan we morgen naar Goch. Kijken wat het daar wordt...."

We kijken verder in het origineel van het dagboek op 18 november:

Een minder succesvolle dag voor Prins is woensdag 22 november 1944. Hij schrijft dan:

“7 uur gewoon aan het werk. Slecht weer. Weinig kans op Jabo's wat maar goed is ook. Mooi gewerkt de hele morgen. Tot kwart voor twaalf. Toen was ik zoo gek om de vinger voor de zaagmachine te houden. Een mooie snee erin en dadelijk naar het ziekenhuis om te laten verbinden en nu maar weer niets doe. als een beetje boodschappen met Kleefstra.....Verder is hier niets te beleven... alleen goeie pijn aan de vinger.

Donderdag 23 Nov. 1944

Slecht geslapen vannacht en een pracht van een pijn. 8 uur naar het ziekenhuis voor verpleging. Nu maar eens verder zien wat er vandaag te doen is. Toch is het lastig met 1 hand. Kleefstra heeft mij de rechterhand al moeten wasschen. Nou naar de pil zijn we geweest. Maar een paar dagen blijven lopen en dan terugkomen. Het middageten is prima koolsoep hé wat lekker. Na de middag lekker slapen en opeens luchtalarm (vol). O wat een bommenwerpers. Ze zijn naar Essen Duisburg geweest. Nu weer wat eten, prima roode koolsoep , om van te smullen. Ze zitten met zijn tienden aardappelen te schillen om vanavond nog aardappels te eten. Zoo prima is het eten op het ogenblik. Alhoewel het ongunstig weer is en regenachtig vliegen de Tommie's toch.....

Vrijdag 24 Nov 1944

Vandaag geen bizonders. Niets gedaan en niets gebeurd.

Mooi lui leven en dat is zoo. Eten halen en boodschappen doen. W .Tabor en H v Nus zijn wezen aardappels steken en er staan er wat op het vuur. Dus vanavond weer geschilde aardappelen. Koolsoep was niet te eten.

Zaterdag 25 Nov 1944

Vandaag een mooie dag gehad. Eerst vanmorgen naar de dokter en toen naar Goch met P.Joosten en B. Bunskoek. Gezellig zijn we er heen gewandeld. Het is 7 km. Enkele lagers afgezocht en ja , ook een pakje voor mij gelukkig. Ondergoed, overhemden strop en ook nog een beetje tabak en vloeitjes. Ook nog sokken. Het heeft lang onderweg geweest en een brief was er ook bij. Dat is zoo vreemd. Op de terugweg zijn we in een roode kruis Auto gestapt en hebben ons fijn naar Weeze laten toeren. Hier weer aangekomen kunnen we direkt aan de snert gaan. Heerlijk. We krijgen vanavond ook weer spek.....

Zondag 26 Nov 1944

Zondagmorgen zonder zorgen. Ik heb nog aldoor verlof en heb de kamerwacht geholpen met mijn eene hand de kamer aangeveegd. De jongens zijn om 8 uur begonnen. Het is nu 9 uur en het werk is al klaar voor vandaag. Als het moet dan kunne we het wel. Zoo zijn de Hollanders. Vandaag ontzettend druk met Jabo's. We gaan al naar de schuilkamer. Na de middag weer hetzelfde liedje Jabo's en nog eens Jabo's.....Vanavond hebben we koolsoep gehad. Het ging. Daarbij appelmoes, niet om te eten en ik heb het dan ook weggegooid. Daar komen de jongens uit Goch weer aan en vertelden met de volste overtuiging dat we zaterdag naar huis gaan. Het is haast te mooi om waar te zijn. Dus maar afwachten.....

Maandag 27

Geen zichtzending van Jabo's. Het is nogal triest weer. Naar de dokter is ook al niets bijzonders. Wel heeft hij er 4 afgekeurd W.?, Hendriks, Lefers en Assink. Nu is het Kleefstra die ze naar Goch moet brengen om de vrijheidspapieren. Of het hun lukken zal. Afwachten is hier meer de boodschap. Om 2 uur trekt het karavaantje weg. Ik ga zelf ook mee , want werken doe ik ook nog niet. In Goch verloopt alles naar wensch. De papieren. Nu nog naar bergkist (?) om geld en andere papieren, maar die kunnen ze niet eerder krijgen dan morgenvroeg. Dus vertrekken ze morgenavond pas. Nog even bij de jongens aan en dan terug naar Weeze. In Weeze hebben ze aardappelen gekookt en spek uitgebakken. Dat smaakt na zoo'n wandeling. En nu nog bij de kachel en dan op de stroozak.

Dinsdag 28 Nov 1944

..... Alweer is het schitterend weer. Dus dat kan wat worden vandaag. Ze vliegen dat het een gekkenwerk is.....

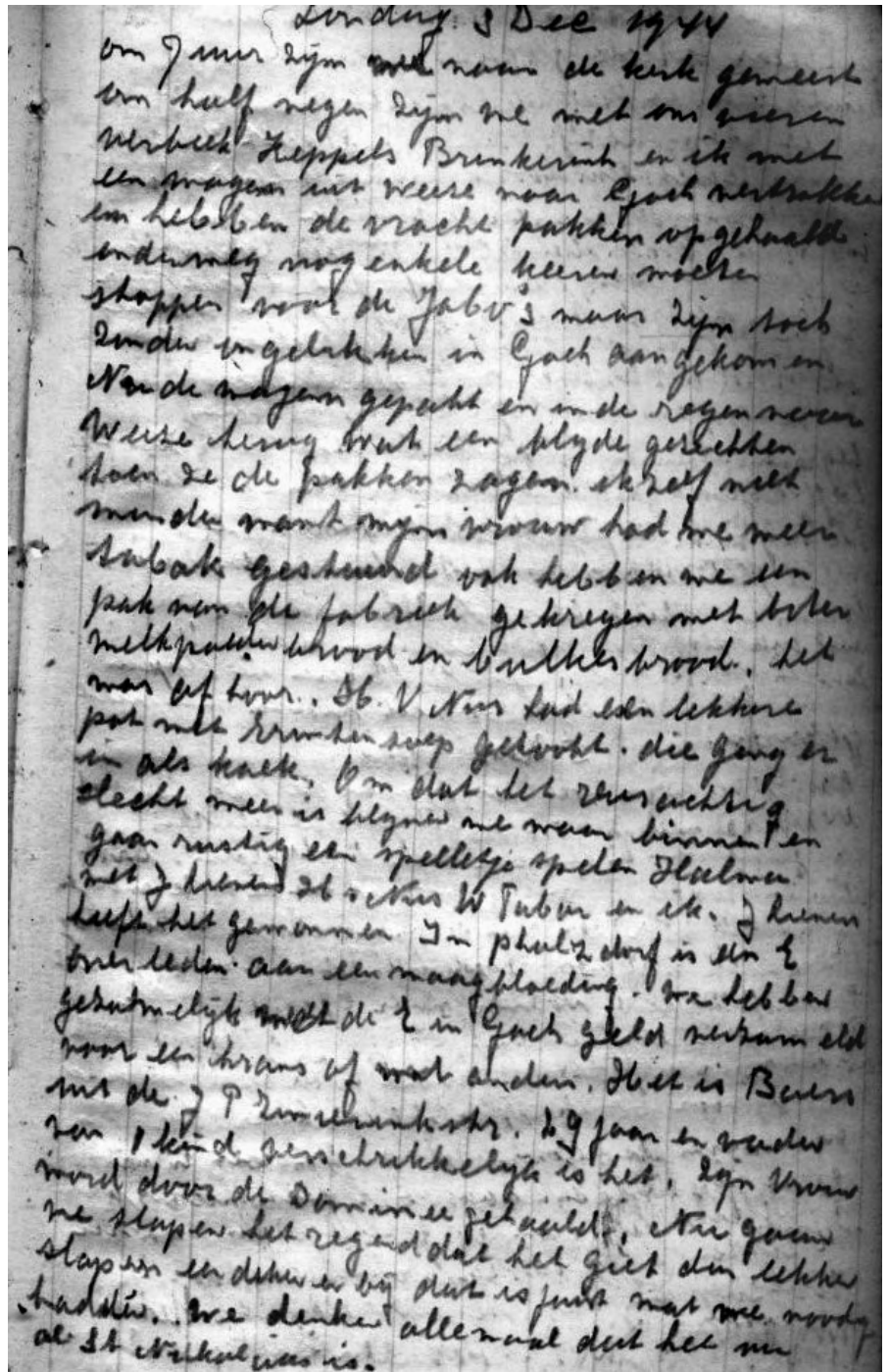
Duikvluchten. O wat een angst. Maar het gaat goed. Intusschen zijn er al weer twee afgekeurd bij den dokter Kattenbeld en Bergers. Men moet geluk hebben. Maar met al die grappen zijn hier zoveel jabo's dat je hooren en zien vergaat. Daar komen ze aan in duivlucht. Op de grond liggen. We zijn ze en nu verder naar de bunker. Nu zijn ze een oogenblik weg en na de middag hebben ze petroleum in brand gebombardeerd...

Woensdag 29 Nov

Vanmorgen naar de dokter geweest. De vinger lekker aan het zweeren. Als het morgen niet beter is dan wil hij hem snijden. J. Lievers en ik gaan samen naar Kevelaer om een nieuw glas in zijn bril. Het is 6 km loopen. We gaan er heel kalm heen. Vlak voor Kevelaer staat ontzettend veel afweergeschut. Er vliegen ontzettend veel machines en hebben al direkt luchtalarm. Kevelaer is een schitterend plaatsje, een prachtige kerk en zeldzaam mooie kapel. Op de terugweg werd er gevraagd op een bommenwerper. Niet geraakt. Even later komt er een vlieg-machine recht op ons af. Wij het bosch in. Maar 200m van ons af schoot hij op de kop in het zand. In Weeze angekommen helpen wij menschen inpakken, die moeten vanavond om 9 uur weg zijn. We hebben het hier niet slecht mee, van alles krijgen we mee. Etenwaren en huisraad. Ook heb ik een konijn gekocht voor 5 mark. Dat zullen we morgenmiddag eens lekker opsmullen. We krijgen maar 1 x warm eten per dag op het oogenblik, dus een apart hapje is wel goed voor ons. Nu is er nog een fles gewekte pruimen te verdeelen. Ook prima. Zoo iets doet ons goed maar niettemin waren we we maar weer in Enschede...

Donderdag 30 Nov 1944

Vanmorgen eerst naar de dokter. Nog niet werken, wat jammer is. De vinger is nog lang niet weer heel. Alweer een afgekeurde. Dit keer Pen Sr. H v Nus is ook meegevoerd voor reumathiek. Nu zijn we met ons beiden konijn aan het bakken wat fijn voor elkaar komt. Het ruikt tenminste overheerlijk. Kleefstra is op dit moment aan het cigarettendeelen wat ook goed is. De cigarettendeelen hadden we maandag al moeten hebben. Maar afijn alles loopt hier wel eens verkeerd..... We hebben vanmiddag lekker gesmuld konijn met brood. Echte hollandsche kost..... Op dit moment zitten we in een schuilkamer met een Oekraïner. Het heet Iwan Kowton..... Hier moet al het vee geleverd worden. Koeien, varkens, kalveren. Alles gaat weg over de Rhein."

We doen nu een sprongetje naar 3 december 1944

We nemen een aantal dagen verder de draad in het dagboek weer op en komen dan terecht bij 4 en 5 december 1944.

"... Gauw naar de schuilkamer. Nog 1 keer luchtalarm en dan is het eten. Kleefstra is naar Goch geweest... Eens hooren wanneer we afzwaaien en hooren wanneer en waar de Hollander begraven wordt. We hopen allemaal dat er goed bericht komt. Kleefstra is terug en heeft geen bericht voor ons van vertrek. Wel komt hij terug met een droeve tijding. Er is weer een Hollander gestorven en wel een jongen van Kroeze uit de Meidoornstraat. Hij is in de coop. De Voorhoede. Ze worden samen begraven. Woensdagmiddag om 4 uur in Goch. Krabbe heeft roodvonk ge-

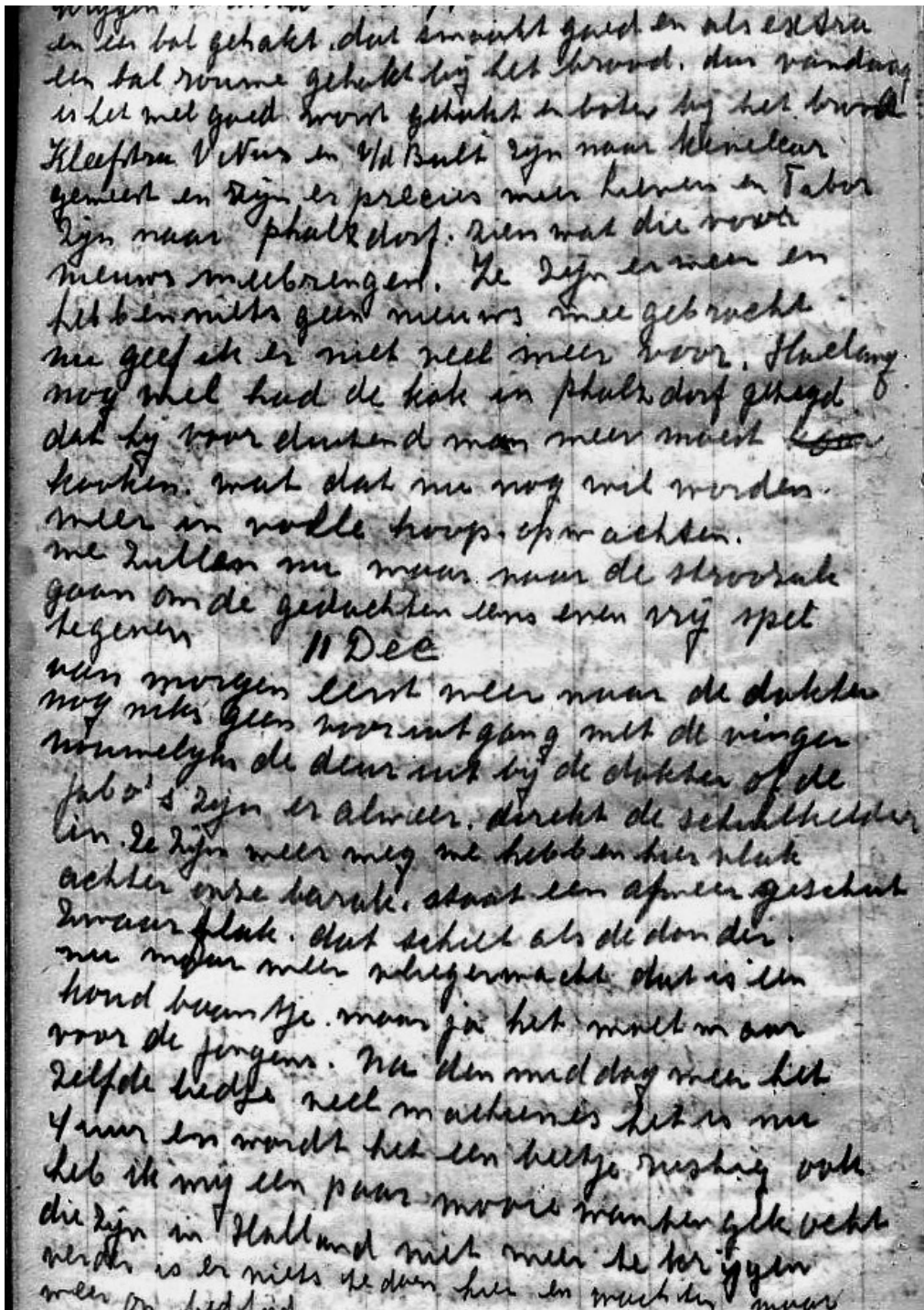
had en is hem naar binnen geslagen. Nu nog maar een paar dagen in spanning leven en veel prakezeeren over vrouw en kinderen. Wanneer komen we thuis, hoopelijk deze week nog. Er is wel vergaderd maar ze zeggen niets. We zullen straks maar eens proberen te slapen, maar dat zal gelijk zooveel nachten wel niet gebeuren.

5 Dec 1944

Vanmorgen maar eerst naar de kerk geweest. Er zijn al veel jabo's en het schiet als jewelste. En al maar weer luchtalarm, eerst schuilen. Zoo gaat het de heele morgen en middag door, een van de nieuweling die Zaterdag gekomen zijn, is al weer afgekeurd. Het is Broekman uit Goor. Broekman is weer naar Goch gestuurd en nu maar afwachten wat St Nicolaas avond geeft. Als het maar

niet de heele avond in de schuilkelder is. Vandaag voor 6 weken was het een andere dag, om nooit te vergeten. Gescheiden van vrouw en kinderen, hoe lang nog? Kiekovomt. O wat heerlijk in Holland. Het kan zoo gezellig zijn en nu zitten we hier lekker achter een bord koolsoep om van te watertanden. Het is nog aldoor Jabo's. Zoo een Kiekovent had ik mij niet voorgesteld zonder iets. Nog niet eens een sigaar maar we hebben nog eigenbouw dus vieren we het hier maar mee..... Maar weer prakizeeren over vrouww en kinderen en familie. Maar ja we hebben allemaal dezelfde wens, maar de zes weken zijn om."

We gaan nu weer terug naar de originele handgeschreven tekst en komen dan bij een passage uit het dagboek van 10 en 11 december 1944:

In de volgende dagen zien we dat Prins en anderen best wanhopig worden. De terugkeer naar Enschede laat op zich wachten.

Op 13 december 1944 schrijft hij o.a.

“ Nou is de hoop en het vertrouwen heelemaal op, het is om te huile als men er aan denkt. Nog aldoor de hoop gehad met Kerstmis zijn we thuiiss en hij (Wienker) gaat ons aankondigen dat het nog wel eens volgend jaar Kerstmis kan worden. ... Allemaal een stukje gezongen voor W. Tabor en nu maar weer schrijven naar de vrouw het treurige nieuws. En zoo gaan we met een treurige gedachte naar bed om weer niet te slapen.

14 Dec.

Vandaag is het een rare dag. Geweldig koud en zware mist. Enkele Jabo's komen over. De O.T. meester haat ons verhalen. Een mooie pestkop. Is eerst naar Kevelaer, toen weer terug en dan maar naar Goch. Hij is zoo van streek dat hij alle papieren kapot scheurt en ons de opdracht gaf om niet meer te werken en als hij meent dat hij naar huis kan gaan met verlof sturen ze hem naar het IJfelgebergte. Prachtig en zo zijn we van een liever kluiif verlost. Er zijn ook enkele pakjes. Enkele heeft Kleefstra mee gebracht weer glunderende gezichten. Morgen gaan ze de rest ophalen.....

15 December 1944.

Een pracht van een koude. Het heeft best gevoren. Ook zijn we fijn wandelen geweest naar het slot halfweg Kevelaer. Daar hebben we een mooie sik of geit gekocht Huisman van Dolphia en ik hebben hem opgehaald. We hebben hem maar meteen geslacht Bunskoek en ik samen. Hij viel nogal mee. Morgen uitbeenen en dan maar lekker smullen voor een keer. 3 Mark per persoon. Hij kostte 100 mark en nou maar eens wachten of er pakjes komen uit Goch. Ik hoop het want we zijn weer net kleine kinderen.

16 Dec.

Om 6 uur opstaan nu maar eerst uitbeenen. Mijn oude vak wat ik nog niet verleerd heb. Het gaat wel niet zoo handig meer maar het wordt toch klaar. Nu eerst weer naar de dokter. Nog niet werken Het is nu al 3 weken dat ik niets doe wat mij trouwens ook nog niet verveeld. Ook is er weer een afgekeurd Schip uit Goor een erge maagpatient. Zoo, nu deelen Bunskoek en ik het in 33 stukken en dan wordt het volgens de lijst verdeeld. Zo dat is klaar iedereen zijn portie en nu maar aan het bakken en braden. Na den middag wordt er niet lang gewerkt nu even naar de slager ons wekelijkse stukje worst ophalen en dan maar weer to 10 uur inde barak zitten..... We zitten in volle spanning of we vandaag over 8 dagen van huis zijn op niet. We zullen maar weer hoopen. Niet te vergeten we hebben per persoon 1 ½ p vet en vleesch dus niet slecht bij den slager hebben we ook nog een stukje zure zult gekregen. Dat gaat erin als koek..... eigenlijk eten

we hier van alles en smaakt ook alles.... Daar worden we juist gewaar van Schuurhuis en Karselius die naar Goch zijn geweest dat ze weer 37 hier weg hebben gehaald..... er zijn er ook 4 van de Melkinr. Bij Lammersen, v Rijn Immink en Nijhuis..... het lood zit me in de schoenen. Geen brief geen pakje niet ontslagen. Hou dan de kop maar op en toch weer vol vertrouwen naar de volgende keer.”

We maken een sprongetje naar de dag 19 december.

“na den middag een verrassing de jongens uit Ahaus zijn hier aangekomen. Voor hen was het tegenvaller. Die hadden gedacht dat ze naar huis gingen maar nu zagen wij nog eens weer bekende gezichten en hier is van vrijkomen geen sprake. Mijn buurman F. Franke was er ook bij, en heeft me alles verteld van huis. Hij was 5 dagen met verlof geweest. Dat deed me reuze goed. Ze hadden samen St Nicolaas gevierd bij Poll..... maar gauw een brood opgehaald en Paul Franke was er erg blij mee.... Tien personen heb ik later meegenomen naar ons kwartier en hebben ze lekker de buit vol laten eten... Toen nog een mooi werk gehad. Er was hier een persoon Bleumink, ook nog partijlid. Hij had wat op zijn kerfstok. Van zijn kameraden ging hij tabak stelen en werd op heterdaad betrapt. Zijn eigen kameraden nam hij het vleesch uit de pan en ook dat werd gezien. We hadden al lang een vermoeden maar konden niets bewijzen. Zo moest hij op het matje komen bij de O.T. Meester. Cigaretten heeft hij voor straf niet gekregen. Eerst wou hij niet toegeven, maar er was geen ontkennen aan en ja hoor hij viel door de mand. Hij is direkt naar Goch gestuurd..... Ze hebben hem aan het verstand gebracht dat hij stil moest zijn en zoo is de partijman ontslagen.... Nu nog een brief naar huis sturen want ze hebben ons wijs gemaakt dat we met Kerstmis een pakje kregen van het roode kruis. Misschien komt er nog een brief van huis. Het mooiste was vanavond een brief van vrouw en kinderen. Dat doet goed.”

Nu volgen een aantal zinnen uit het dagboek van 20 december:

“eerst naar de dokter om de vinger te laten verbinden. Er is weer veel mist wat heel best voor ons is.... Bleumink is vanmorgen vertrokken naar Goch. Kleefstra brengt hem weg. Hij was z.g. voor het werk hier ongeschikt. Het zal hem nog spijten. Nu kan hij gaan graven. Laat mij dan maar hier ook al is het wel eens gevaarlijk.....Vanavond zijn we met 12 man naar Schopenhack geweest. Een paar glaasjes bier en proberen of we nu beter kunnen slapen. Het is lichte maan dus gevaarlijk. Veel kans op Tommies, maar we zullen hoopen dat het goed gaat.”

Op 21 december schrijft Prins o.a. het volgende:

“er zijn hier 2 menschen geweest van Glanerbrug, van het roode kruis. Ze hadden pakjes voor de jongens van Glanerbrug die in Epe geweest waren. Maar ze zijn ner-

gens te vinden. Hier niet en in Kevelaer en Goch ook niet . Wel hebben ze ons verteld dat Tiethoff onderweg was met pakjes voor ons. Nu dus maar afwachten. Kleefstra en Frölich hadden niets gezien. Dus zal het wel morgen worden”.

De Delle
 Vandaag met een heelme dag eerst even
 naar de dokter en nu maar meer rusten
 eerst nog even voor het middag eten worden
 me eten haeren kof. na den middag niets
 te doen. met heb ik voor mijn dachterze Inche
 een mooi vogelje met klippelende vllugels
 gekregen. van avond hebben me een kerstgane
 van de O F gekregen Cigaretten en pen met de
 cigaretten komen mij goed van pas die heb ik fijn
 upronken. maar de penen heb ik fijn bewaard
 of als ik goed vinden kan doe ik het met.
 enkele jongens hebben de penen al op er zijn
 er help bij die heb al terug te pakken hebben
 en is er bij die is help drinken (W Sluis man)
 ze hebben samen al naar bed gebracht bij help
 in y Kleefstra. Ik je opgemerkt. dus dan is het
 met de begrepen maar de mullen het help meten
 de zingen allemaal het hoogske lied me zulten.
 allemaal maar voor naar bed gaan. enzo u dese
 dag met voorbij en meer dachten by de Kerstmis
 7 B Delle
 van morgen om 9 uur zijn we naar Goch
 gegaan. Kleefstra de Kerstman A sluis man
 en ik en hebben een grafsteen naar het dierhof
 gebracht en het graf op gemaakt van de Baers
 het is een prachtig steentje merk geworden.
 me hadden zo gedacht een kerst of perche
 te ontvangen van huis of zo te in gezegd
 hadden van het wode kerst met Holland
 man mis hoor die geen bericht voor
 Kerstmis met om allen een beetje beleer
 steld. of met heel met. ook hadden ze
 ons gezegd dat me van avond een Kerstfeest
 hadden van de duitschers. allen meten

Van de volgende dagen opnieuw een aantal zinnen uit de tekst.

“woensdag 27 Dec

... Daar komt Franke aan met een blij gezicht en verteld me zo waar dat hij naar huis gaat afgekeurd. Mens muss Glück haben. Nu zit ik hier nog alleen uit onze buurt..... is er nou geen middel voor mij.....afijn, ik gun het hem..... hij kan tenminste mijn vrouw zeggen dat het goed met mij gaat”

Donderdag 28 Dec 1944

Vandaag heeft de dokter me weer genezen verklaart..... Kleefstra, Bult en Brinkerink zijn naar Goch om pakjes op te halen. De kolen zijn op, dus maar hout kapot slaan hetgeen een zwaar karweitje voor mij is na 5 weken niets doen..... Eindelijk komt de pakketpost uit Goch. Allemaal met glunderende gezichten net als kleine kinderen. De namen worden afgeroepen En ja ook mijn naam. Een pakket van mijn vrouw en broer. Sokken, 2 pakjes tabak 3 pakjes vloeï en schrijfpapier, hetgeen allemaal goed van pas komt. Gauw een sigaret aan en nu brieven lezen. Eerst van mijn vrouw een goed opgemaakte brief en die belooft ook nog Vrijheid. Als dat geluk eens kwam dan was alles in orde.

Vrijdag 29 dec 1944

Op vliegerwacht. Het is hier erg koud en heeft hard gevoren al een paar dagen. Toch is het een treurige dag voor mij. Mijn broer gaat trouwen en wat zie ik er van. In gedachten ben ik aan Glanerbrug en zie de plechtigheid in de kerk gebeuren door mijn Heer broer. Het ergste is nog mijn vrouw is er alleen en alleen dat geeft de nieuwe orde in D. Wat had ik er graag bij geweest en vooral nu mijn dochtertje bruidsmisje is. Dat moet ik nu allemaal missen. De hele dag zijn mijn gedachten in E. Was me dit toch niet overkomen. Afijn ik heb vanavond ook een bruiloftsmaal gehad wortelensoep..... Tot half 7 hebben we zonder licht gezeten. Dat is erg maar in E zijn ze al 14 dagen zonder licht. Waarvoor. Allemaal voor de nieuwe orde.....Vanmorgen op weg naar de kerk had ik een trouwmis in het hoofd en toen ik er binnenkwam was er een doodenmis. Dus dat viel ook al tegen . de vroegen morgen. De jongen van Smit uit de Dr. Lovinkstraat kreeg bericht gisteren van het bedienen van zijn vader en is nu naar huis. Hopelijk dat hij hem nog levend weerziet.....

Zaterdag 30 Dec.

Heel rustig en kalm heb ik mijn jas eens gemaakt. Knoop en aanzetten voering vastzetten en zoo zijn we onze eigen kleermaker. Daar vraagt Kleefsta of ik meegaa naar Goch. Ja we gaan en het is gruwelijk glad. Onderweg zien we een troepen vervoer van D soldaten. Nou dat is wat. Precies zigeuners. In Goch even naast de lagers en ja bij Laurens treffen we Koolenaar Visser en Mevr de Vries is bij Wieschen. Ze halen weer wat op. Wat in de brief van mijn vrouw stond bevestigde V Essen de politie. Dan zal

ik hopelijk vrijkomen de eerste week van Jan. Een brief had v Essen ook nog meegebracht uit E. voor W. Tabor. Een ziekenbriefje .Dus hij probeert ook vrij te komen wat misschien ook lukken zal. Nu alles aan de jongens vertellen..... Wat me zelf betreft ik ben reuzen kalm geworden en vertrouw er zeker op dat ik hier weg kom.....

Zondag 31 Dec

Oudejaarsdag de verjaardag van mijn schoonvader. Anders zoo een mooie dag. Nu zit ik in Weeze. Afijn volgend jaar hoop ik de verjaardag weer mee te maken Het ergste is het voor mijn vrouw en kinderen. Daar is het een feest en hier komen de Tommies met geweldige grote troepen over ons heen richting Duisburg..... Ze gaan bombardeerden ... Arme mensen..... Zitten dan ook de gehele dag in de kelder tot 3uur..... en kunnen weer de kelder ingaan tot 5 uur en dan wordt het minder. Maar het is nog geen 7 uur of daar komen de bommenwerpers weer aanzetten. Ontzettend wat een massa. Het gaat aan een stuk door. Ontzettend veel zoeklichten lichtkogels afweer. We kunnen de granaten uit elkaar zien spatten. Ja het wordt nu minder. Nu maar de barak om een vrolijk programma te houden. Het programma begint met de opening van voorzitter J. Bult maar toch zit er niet veel leven in. Ze vliegen nog aldoor. Ook is hier de heer J. Leussink uit Goch op bezoek. De athleet maakt schitterende toeren aan de eigengemaakte rekstok..... Enkele zang er voordrachtnummers vallen in de smaak en zoo is het programma om kwart voor elf geëindigd. Nu nog even bij elkaar zitten en dan het is 12 uur. Het eerste in gedachte vrouw en kinderen nieuwjaar wenschen. Ouders broers en zusters en allen die thuis zijn elkaar nieuwjaar wenschen met de hoop dat we hier zoo gauw mogelijk weggomen want het is hier niet langer uit te houden En zoo zijn we weer met een Nieuwjaar begonnen. Buiten is het allemaal bengals vuur, door de D. afgeschoten. Een mooi gezicht maar we zien het liever niet. We zijn liever in Holland met een droog stuk brood..... En aldoor gaar de vliegers er overheen . Dat is hun nieuwsjaargroet vrouwen en kinderen ongelukkig maken. En zo is het hier een Zalig uiteinde en een gelukkig Nieuwjaar.

1945

1 Januari 1945

.... Werken wordt het vandaag niet met de westwal arbeiders..... Gisteravond hebben we geweldig olieballen en een geslacht konijn gemist wat in E. altijd de gewoonte was. .. Op moment gaan er een geweldige vracht bommenwerpers over ons heen. Allemaal boven de wolken. Wie wordt daar weer het slachtoffer van..... Zo gaat het door tot ' s avonds. Ook zijn we nog een glaasje bier gaan drinken bij In grune veld.

2 Jan 1945

...Vanmorgen kwart voor 7 zijn G. Fr:olich en ik koffie wesen halen. Ik hoop dat het de laatste keer is.... de hele dag prakizeer ik er over. Komt mevr De Vries morgen en zal

ik mee komen. Ik hoop en vertrouw er nog aldoor vast op..... Ik ben er wel een beetje twijfelachtig over maar reuzen kalm. We zullen maar afwachten. De koffer heb ik al gepakt. W Tabor gaat met verlof voor 5 dagen.... Hij is ook druk de koffer aan het pakken

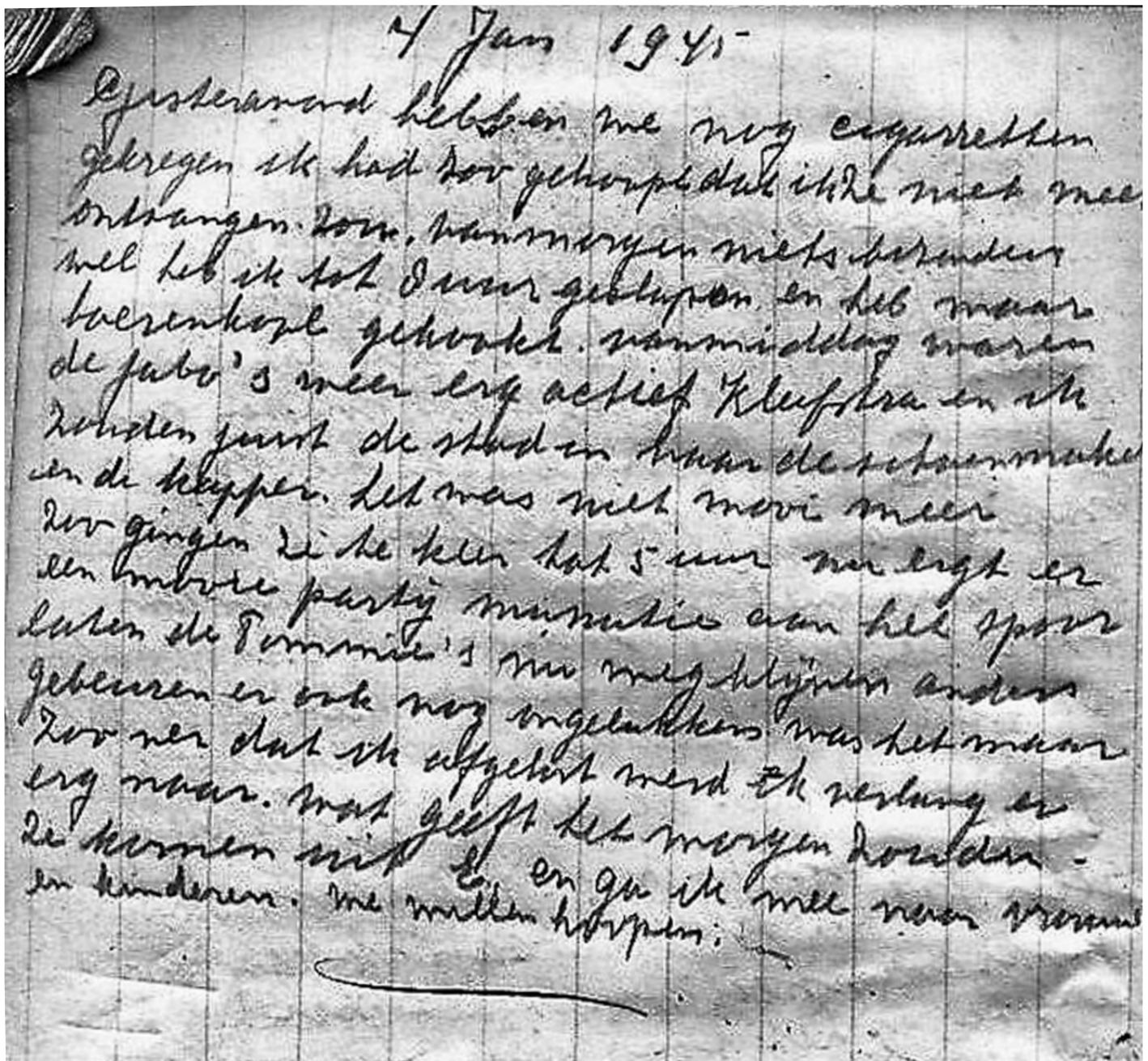
3 Jan 1945

Vanmorgen is J. Kleefstra en W. Tabor naar Kevelaer geweest voor een begrafenis. Het was familie van J Kleefstra , maar geen mooie begrafenis. De jongen was al 8 dagen dood. Het was een jongen van 25 jaar Bolink uit de Weth. Nijhuisstraat."

may mit de koffer... De begrafenis was get...
...de koffer heb ik al gepakt...
...W Tabor gaat met verlof voor 5 dagen....
...Hij is ook druk de koffer aan het pakken

We gaan nu naar de laatste bladzijde uit het dagboek.

Hiermee is het dagboek ten einde. Het is aannemelijk dat Prins op 5 januari is vrijgekomen en is teruggereisd naar Enschede. Dat moet door de luchtaanvallen van de geallieerden op Duitse treinen niet zonder risico zijn geweest.

In de tussentijd in Enschede

Misschien vraagt u zich ook af wat er gebeurde met de bezorging van de melk. Zijn echtgenote, zijn schoonzus en zijn broer hebben ervoor gezorgd dat de klanten melk kregen. De laatste twee zijn zoals het dagboek aangeeft getrouwd. Je vraagt je wel eens af hoe mensen dat in die

tijd allemaal hebben weten te organiseren. Waar breng je bij voorbeeld de kinderen geboren in 1942 en 1944 onder? Hoe krijg je de kennis om een paard te verzorgen?

En verder

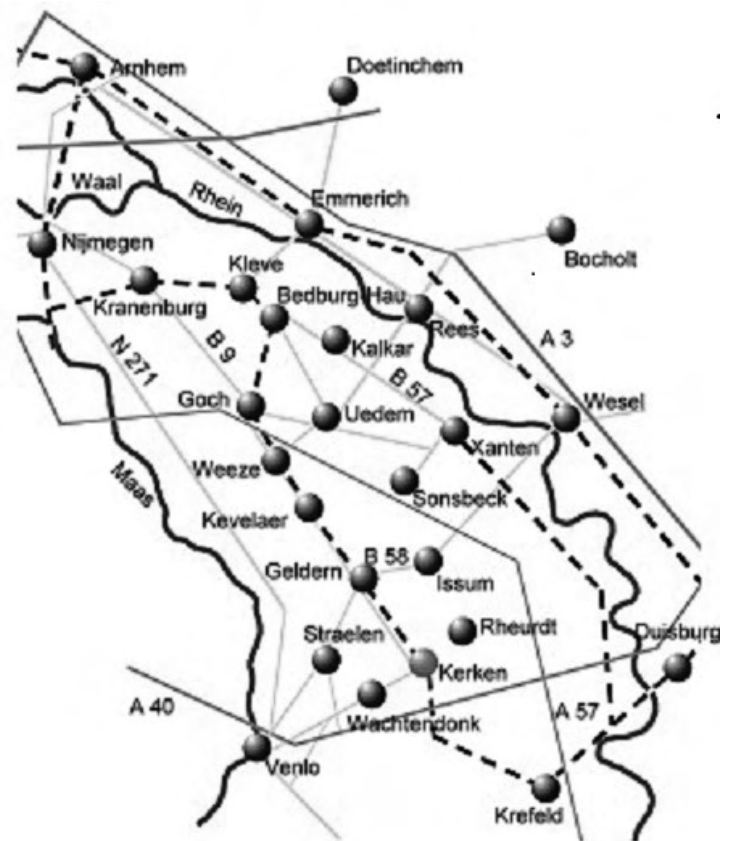
Het dagboek kreeg later een heel eigen functie: het werd een voorleesboek voor de kinderen!

Over het aantal mensen dat bij de razia in Enschede opgepakt is, is enige onduidelijkheid. De heer T. Wiegman en de krant *De Waarheid* noemen een getal van ongeveer 7000 mannen. *Het Parool* vermeldt 10000 mannen

uit Enschede en Oldenzaal. *Het Nieuwsbulletin* spreekt van 6000 personen en het blad *Onze toekomst* van ongeveer 10.000 mannen.

Hieronder nog twee kaartjes:

De afbeeldingen kunt u als pdf vinden op de website van de afdeling evenals een beperkte kwartierstaat. Tenslotte een oproep: wie weet, wie mevrouw De Vries was en wat haar taak was bij het vrij krijgen van de dwangarbeiders uit Enschede?

Geraadpleegd:

1. Stadsarchief Enschede
2. Delpher
3. Wikipedai
4. T. Wiegman Enschede 1940-1945

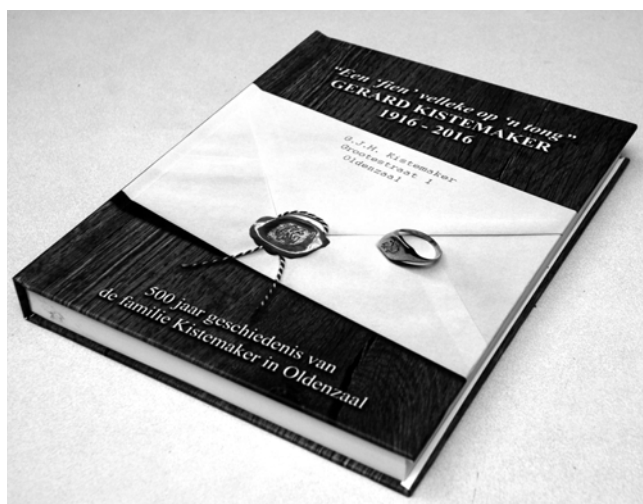

“500 Jaar geschiedenis van de familie Kistemaker in Oldenzaal”

Door: Marcel Kistemaker

Met als thema van dit nummer “Mijn voorouders in Twente” en het verslag over de presentatie van ons familieboek in “Even bijpraten...” in Twente Genealogisch 2017, 1 (blz. 6), is het logisch dat Jan Oude Munnink mij vraagt een stukje te schrijven voor dit themanummer over mijn voorouders in Twente.

De subtitel van ons familieboek “Gerard Kistemaker 1916-2016” is: “500 jaar geschiedenis van de familie Kistemaker in Oldenzaal”. Hoewel opgehangen aan de honderdste geboortedag van mijn vader, gaat het natuurlijk over heel veel meer. Niet alleen de stambomen van de Kistemakers, de Essinks (moeders zijde), de Bruggemannen (oma's zijde) komen hierin aan bod, maar ook veel vondsten uit gemeentelijke, provinciale en kerkelijke archieven staan er in vermeld met tekst en reproducties van de originele stukken, verluchtigd met de nodige anekdotes en afbeeldingen.

Familieboek Kistemaker

Momenteel werk ik aan deel twee omdat deel één 228 pagina's meer dan vol was en ook de deadline van de presentatie met rasse schreden naderde, zodat het eerste project moest worden afgesloten, terwijl er nog veel interessante kopij op de plank lag, cq in de computer zat. Voor de presentatie van deel twee houd ik voorlopig de honderdste geboortedag van mijn moeder aan, 8 februari 2019. We zien wel of dat gaat lukken. Overigens zijn de boeken alleen voor familiegebruik bedoeld en ze zijn dan ook niet in de handel verkrijgbaar.

Welnu, de familie Kistemaker dus...

De naam Kistemaker is een ambachtsnaam. Een “tuugkist” was een belangrijk meubelstuk dat aan het bruidspaar gegeven werd bij hun huwelijk. Dat legt het verband tussen de ambachtsnaam en het beroep van meubelma-

ker, dat generaties lang in onze familie werd uitgeoefend. Ook treffen we veel schilders en glazenmakers aan in de familie. “500 Jaar geschiedenis van de familie Kistemaker in Oldenzaal” geeft al aan dat onze geschiedenis zich voornamelijk in Oldenzaal afspeelt. Ook van moeders kant, de familie Essink, liggen de wortels in Twente, vooral in Tubbergen, Ootmarsum en Oldenzaal. Met kleine uitstapjes van en naar Zwolle en Nordhorn (D) is het toch vooral een Twentse aangelegenheid. Bij het uitzoeken van de verschillende stambomen passeren ongeveer alle bekende namen uit Oldenzaal de revue. Namen als Bruggeman, Heinink, Nieuwenhuis, Bloemen, Ensink, (ten) Bosch (Busch), Kock (Kok), Lansink, ter Slicht (Schlight), Holtel, van Coeverden, Steffens, ten Tusscher en vele andere komen veelvuldig voor.

Met het opsommen van de namen en geboortedata van je voorouders heb je weliswaar je stamboom vastgesteld, maar natuurlijk nog niets verteld over de personen en de omstandigheden in vroegere eeuwen. Dat gaat pas leven aan de hand van interessante vermeldingen in archieven. De recente omstandigheden kun je nog optekenen uit familie verhalen maar veel verder dan een paar generaties terug kom je dan niet. Het wordt pas leuk als je vermeldingen vindt die bepaalde situaties duidelijk maken.

Uit geboorte- en sterfdata kun je opmaken dat er in de vorige eeuwen, zoals bekend, veel kindersterfte voorkwam. Uiteraard met het bijbehorende leed. Soms vind je in de stamboom bij een bepaald ouderpaar wel drie keer een kind met dezelfde eerste naam omdat de eerste twee kinderen slechts kort geleefd hebben. Blijkbaar wilden ze per se een Catharina, of Gerardus.

Van de negen kinderen van Theodorus Fredericus Antonius Kistemaker en Anna Theresia Maria Nieuwenhuis hebben het eerste, derde, vierde, zesde en zevende kind de volwassen leeftijd niet gehaald, terwijl Theodorus (1778-1854) was afgestudeerd als Medisch Doctor. Hij beschrijft deze sterfgevallen aandoenlijk in een soort geslachtenboekje. Een citaat:

“1834 den 25 Maart is onze zoon Augustus Bernardus Plechelmus overleden in den jeugdigen ouderdom van 15 jaren en 6 maanden, aan de gevolgen van eene ziekelijke ongesteldheid van zijn regter been (Coyartrocace) en een hierdoor ontstane verval van kragten, waaraan hij bijna 2 jaaren gezuukeld heeft, en niettegenstaande hij dit ongemak van het been te genezen op den 11 April 1833 de applicatie van het Cauterium actuale (brandkuur) heeft ondergaan met een voorbeeldeloze geduldigheid; is hij moeten bezwijken. Requiescat in pace.”

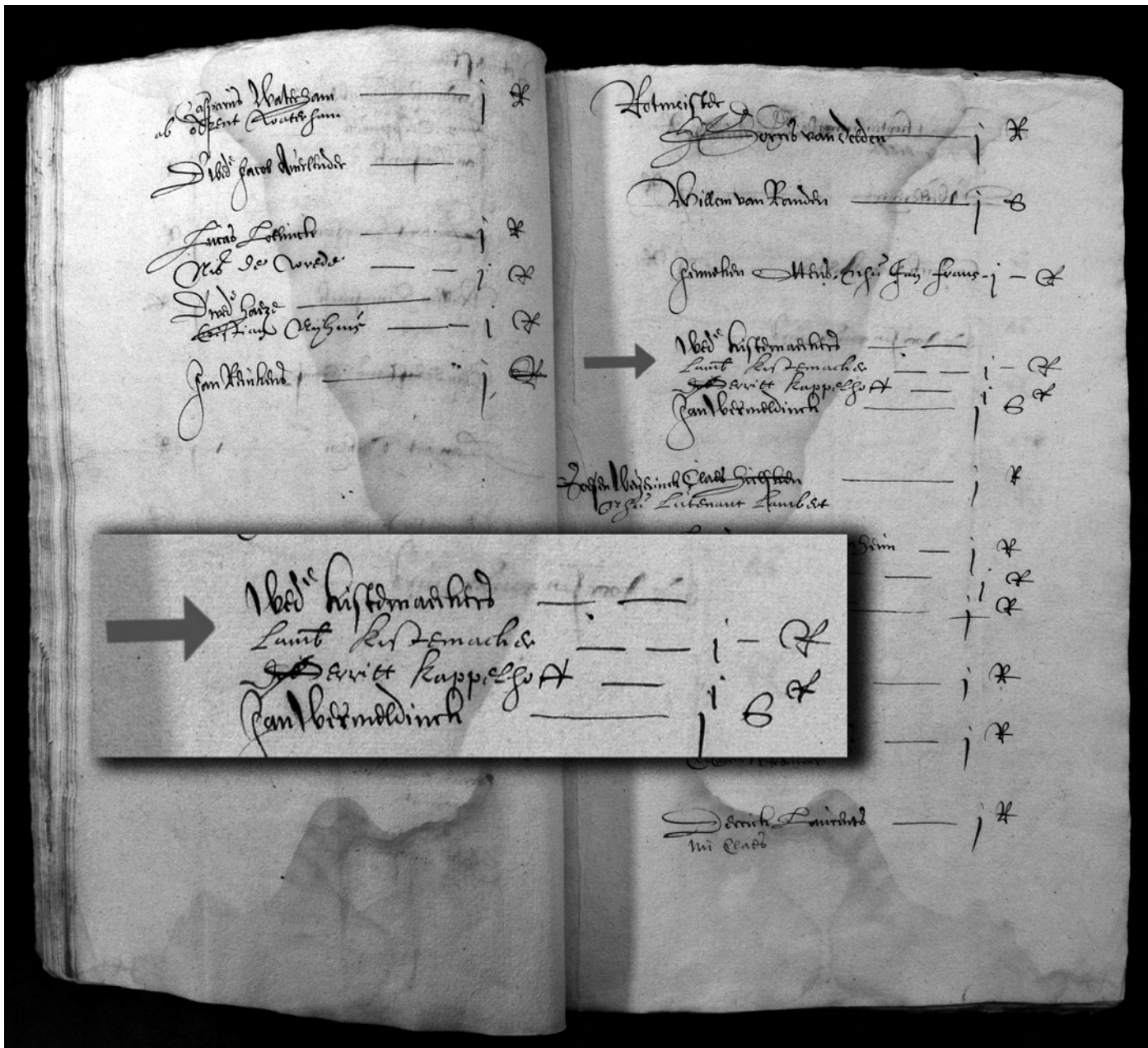

Theodorus woonde in het z.g. Kistemakershuis (ook Croonenhuis) aan de Paradijsstraat 1 in Oldenzaal, was zeer maatschappelijk betrokken en naast arts onder meer gemeenteraadslid en wethouder maar ook een groot weldoener.

In een van de oude archiefstukken lezen we dat Jan de Kistenmacker in 1635 doodskisten heeft geleverd aan "het pesthuesken", een "asyl" voor lijdens aan besmettelijke ziekten. Elders zien we dat in 1677 Christiaen, meester Kistenmaecker, opdracht kreeg het doophuisje van de kerk te repareren, omdat de banken waren afgezaagd en gestolen.

Een ander mooi voorbeeld van wat ik tegenkwam in het

gemeentelijk archief van Oldenzaal was de zogenaamde Monsterrol uit 1639. In dit geschrift werd bijgehouden wie zich "aanmonsterde" om te helpen de stad te verdedigen. Oldenzaal werd in die jaren veelvuldig belegerd en wisselde soms wel drie keer in een jaar van overheerser. In 1639 werd aan de weduwe E.Kistemaeckers en haar zoon Lambert een "roer" uitgereikt. Een roer was een zwaar wapen dat zelfs vanaf een statief moest worden afgeschoten. Het is toch een geweldig idee als je je realiseert dat je voorouders met een zwaar wapen op de stadmuur staan om de vijand op afstand te houden? Dat geeft mij een prachtig beeld van de tijd waarin ze leefden.

Monsterrol 1639

De oudste vermelding die ik tot nu toe heb gevonden dateert van 22 november 1550: Regest nr.174.

“Lambert Boecker en Johan Vrese, burgemeesters van Oldenzaell, oorkonden dat ten opzichte van hen Hille Kistemaekers heeft verkocht aan juffer Rolef Fos, wed. van Twicklo, een jaarrente van een g.g., gaande uit haar huis in de stad en uit een gaarden in de Tijjincksteeg. Dusenth vijffhonderth ende vijftich up Saterdag post Wibrordi episcopi”.

In het daaropvolgende regest 175 verklaren dezelfde burgemeesters dat deze juffer Rolef Fos de genoemde jaarrente bij testament heeft geschonken aan de arme vrouwen in de Werneruskapel.

Vijftig jaar lang had de familie Kistemaker een zomerhuisje in het Lutterzand. Honderden keren reden wij over de Kribbenbrug om dat zomerhuisje te bereiken. In een

oud raadsverslag trof ik de volgende verklaring:

“De tol der Kribben of Schepersbrugge werd door de burgemeesteren van Oldenzaal geregeld verpacht”. “Den 26 Meij 1733 werd voor den tijd van zes jaren gepacht door de factoren Hendric Kistemaker en Claes Cock voor eene som van 83 Car. Gulden benevens 3 gld. wijncoop per jaar”.

Het idee dat bijna driehonderd jaar geleden een van onze voorouders tol stond te heffen op de Kribbenbrug...

Met bovenstaande vermeldingen heb ik trachten aan te geven dat door stamboomonderzoek en dus speurwerk in de archieven meer is te vinden dan alleen geboorteen sterfdata en dat je het leven van je voorouders een beeld kunt geven en daarmee hun rol in de geschiedenis van de stad.

Tip

Archieven in Duitsland gedigitaliseerd

In Duitsland worden steeds meer archieven gedigitaliseerd en toegankelijk gemaakt via internet. Een voorbeeld zijn de archieven in Nordrhein-Westfalen. Via Google kunt u de volgende stappen maken:
Archive in Nordrhein Westalen
Landesarchiv NRW
Abteilungen

Als voorbeeld dan: Ostwestfalen-Lippe
Bestände
Als voorbeeld dan : P9/1
Als voorbeeld dan: 7 Standesamt Gronau
(De website is nog niet geheel gevuld, maar bijna dagelijks komen er aanvullingen)

Tip

DTB's bisschoppelijk Archief van Münster beschikbaar

Het bisschoppelijk Archief van Münster (Westfalen) stelt vanaf 18-4-2017 de eerste DTB's online beschikbaar. De volgorde wordt chronologisch bepaald aan de hand van de plaatsnamen van de daar gevestigde kerken. Geïnteresseerden kunnen gratis gebruik maken van de bestanden. Er worden wel termijnen voor het openbaar maken gehanteerd zoals: 120 jaar bij doopboeken, 100 jaar voor trouwboeken en 100 jaar voor overlijdensboeken. Op internet zullen ook alle niet onder de genoemde termijnen vallende boeken gepubliceerd worden. De data zijn in te zien op: www.matricula-online

Colofon

Nederlandse Genealogische Vereniging. Opgericht 1946.

Correspondentieadres:

NGV, Postbus 26, 1380 AA Weesp.
Bibliotheek en andere diensten:
Papelaan 6, 1382 RM Weesp.

Afdeling Twente. Opgericht 1984. De afdeling omvat de volgende gemeenten:

Almelo, Avereest, Borne, Dinkelland, Enschede, Haaksbergen, Hardenberg, Hellendoorn, Hengelo, Hof van Twente, Losser, Oldenzaal, Ommen, Rijssen-Holten, Tubbergen, Twenterand, Wierden, Dalfsen, Olst-Wijhe, Raalte en de voormalige gemeente Bathmen.

Afdelingswebsite: <http://twente.ngv.nl>

Bestuur van de afdeling:

- Voorzitter: Jan Oude Munnink
Coördinatie Twente Genealogisch
Telefoon: 0541-511774
E-mail: koppelboer@hetnet.nl
- Secretaris : Marieken Scholten-Sijes
Coördinatie PR
Telefoon: 074-2670256
E-mail: secretaris@twente.ngv.nl
- Penningmeester: Ben Schothuis
Coördinator cursussen
Telefoon: . 0546-862675
E-mail: penningmeester@twente.ngv.nl
- Lid : Ben Nijkamp: webmaster
Telefoon: . 0541-514577
E-mail: webmaster@twente.ngv.nl
- Lid: Henk Huiskes
Coördinatie sprekers lezingen en TVD
Telefoon: 0546-562596
E-mail: gen.hbhuiskes@kpnmail.nl

Genealogisch correspondent:

- Anton Hilgerink
Telefoon: 053-4765253
E-mail: correspondent@home.nl

Redactie Twente Genealogisch (TG)

Paula Frieling eindredacteur, Ronnie Reinink, Hennie Kok, Fons van Schoot
Verzending: Corrie van der Beek.

Kopij TG: de redactie behoudt zich het recht voor om bijdragen voor TG in te korten, aan te passen of te weigeren. Dit geschiedt vanzelfsprekend alleen in/na overleg met de auteur.

E-mail redactie: afdelingsblad@twente.ngv.nl

Bezorging en adreswijziging

Voor informatie over bezorging kunt u contact opnemen met de secretaris van de afdeling Twente. Zie voor adres hiernaast.

Adreswijzigingen, opgave nieuwe leden en opzeggingen uitsluitend via het e-mailadres ledenadministratie@ngv.nl of per post via Postbus 26, 1380 AA Weesp.

Dit mededelingenblad wordt gratis toegezonden aan de leden van de NGV - afdeling Twente en aan de NGV-leden van andere afdelingen, die een bijkomend lidmaatschap zijn aangegaan.

Wilt u een abonnement op dit blad, maakt u dan € 12,50 over op bankrekening NL98 INGB 0005 5826 43 t.n.v. Penningmeester NGV Afd. Twente, onder vermelding van uw naam en adres.

Het in dit contactblad gepubliceerde mag slechts worden overgenomen met toestemming van de schrijver en vermelding van de bron Twente Genealogisch ISSN 138-0787.

MMTS
Powerflush Twente

- Motor en EGR reiniging
- Automaatflushen
- Onderhoud
- Banden

MMTS
Bandenhotel

- Winter- en Zomerbanden
- Opslag voor € 30,-
- Voor particulieren/bedrijven
- Ook Ski-boxen

Helmichstraat 37 hal 7
www.mmts-denekamp.nl
Tel: 06-51138022 Oldenzaal

Lijstenmakerij
KISTEMAKER
Fotogalerie

DRIENERBEEKWEG 30 7557AN HENGELO
074-242 37 57 email: info@fotogaleriekistemaker.nl
www.lijstenmakerijkistemaker.nl

Sinds kort gecertificeerd als "Guild Commended Framer" van het Engelse Fine Art Trade Guild

www.oudelandkaarten.eu

De Financiële Managers

Persoonlijk maatwerk volgens de financiële managers

HYPOTHEEK & FINANCIERINGEN VERZEKERINGEN BELASTING ADVIES

Reygerhoftehoek 68 Telefoon 053 4782053
7546 KC Enschede Mobiel 0653960460
info@definancielemanagers.nl
www.definancielemanagers.nl

COPY- & PRINTSERVICE
R-DESIGN

- ZW PRINTS
- FULL COLOR PRINTS
- INBINDEN
- GROOTFORMAAT FULL COLOR PRINTS TOT A0
- BOUWTEKENINGEN ZW/W TOT A0
- SPANDOEKEN
- SNIJLETTERS
- TEXTIELBEDRUKKING
- DRUKWERK
- GEBORTEKAARTEN
- VERENIGINGSBOEKJES
- SCRIPTIES
- JAARVERSLAGEN
- STEMPELSERVICE
- FAKSERVICE
- SELFERVICE

Schuttersveld 44 - 7514 AL Enschede
(op woonboulevard Enschede)
Tel. 053-4308622 / Fax 053-4308624
e-mail: info@rdesign.nl
www.RDsign.nl

**Kwartaalblad van de Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Twente,
33e jaargang 2017 nr. 4**

Inhoudsopgave

Even bijpraten	p. 112
Tip: Symposium horige erven Digitaal	p. 112
Bestuursinformatie	p. 113
Bijeenkomsten 2018	p. 113
Intellectueel eigendomsrecht	p. 113
Het "Gehannes om Johannes"	p. 114
Betaling van tol	p. 119
"De Tuk"	p. 120
Een procesgang in de Eschmarke	p. 122
Gezocht, Jacques Narcisse Denier	p. 124
De landmeter vertelt	p. 126
Koepokinënting	p. 129
Colofon	p. 130

Even bijpraten

Door: Ben Nijkamp, Webmaster afdeling Twente

Het is ditmaal mijn beurt om als bestuurslid een bijdrage aan deze rubriek te leveren. Terwijl ik dit schrijf, regent en waait het hard buiten. De herfst heeft nu wel definitief zijn entree gedaan. Voor velen is dit het moment om weer bezig te gaan met hun hobby. En dat betekent in veel gevallen de draad van het genealogisch onderzoek weer oppakken. Het valt mij overigens in mijn omgeving wel op dat er steeds meer mensen geïnteresseerd zijn in stamboomonderzoek. Een belangstelling die zich trouwens ook weerspiegelt in de toenemende aandacht die tijdschriften en dagbladen er aan besteden. En natuurlijk niet te vergeten de televisie, waar bijvoorbeeld het programma "Verborgen Verleden" laat zien hoe boeiend het is om te onderzoeken waar je voorouders vandaan komen.

Wat ook opvalt, is de verschuiving van wat we onderzoeken. Als je in oudere uitgaven van TG kijkt, dan zie je dat deze volstaan met kwartierstaten en stamreeksen. Dit is een groot verschil met de inhoud van TG heden ten dage. Ik denk dat dit verschil mede een gevolg is van de toenemende digitalisering van de archieven, waardoor op een relatief gemakkelijke wijze voor de onderzoeker gegevens beschikbaar zijn gekomen. De tijd dat je eindeloos in stoffige gemeentearchieven de gegevens van de burgerlijke stand moesten achterhalen is voor een belangrijk deel verleden tijd. Websites als wiewaswie.nl, zoekakten.nl en geneaknowhow.net bieden de mogelijkheid om in ieder geval de gegevens vanaf 1810 snel thuis van achter je computer te achterhalen. Daarnaast stellen ook steeds meer andere archieven hun collecties digitaal te beschikking. Zo vond ik zelf via www.archieven.nl een krantenartikel uit 1842 waarbij de moord op de broer van mijn betovergrootvader wordt beschreven. Google is dan ook een grote vriend geworden bij het vinden van genealogisch interessante informatie.

Tegelijkertijd zie je dat er steeds meer interesse is gekomen voor de achtergrondgegevens van onze voorouders en de wijze waarop onze voorouders leefden. Wat waren het voor mensen, wat waren hun leefomstandigheden. Niet voor niets was dan ook het thema van de afgelopen Twentse Voorouderdag "Mijn familie in Twente".

De NGV speelt landelijk ook in op deze ontwikkeling. Zoals bekend beheert de NGV al jaren een website waarop veel informatie is te vinden. Echter deze website is sterk gedateerd en voldoet niet meer aan de eisen die je tegenwoordig aan een website stelt. Door allerlei uitbreidingen en aanpassingen is het een waar doolhof geworden, waar de gezochte informatie vaak moeilijk te vinden is. Het is dan ook een goede zaak dat de NGV is begon-

nen met het ontwikkelen van een nieuwe, meer moderne, website. Met deze website sluit de NGV aan bij de huidige trend voor wat betreft genealogisch onderzoek. Het centrale thema van de site is dan ook: "Het leven zit vol verhalen, Ontdek je verhaal". Op 4 november jl. werd de nieuwe site met de naam "Ontdek je verhaal" gepresenteerd (<https://ontdekjouwverhaal.nl/>). Op dit moment is website nog volop in de ontwikkeling. Veel pagina zijn derhalve nog niet oproepbaar of niet gevuld. Persoonlijk vind ik het jammer dat er een soort beta-versie online is gezet. Bezoekers zullen daardoor eerder teleurgesteld zijn en wellicht daarna niet meer terugkomen. Gelukkig kunt u voorlopig nog wel terecht op www.ngv.nl. Overigens vindt u daar ook nog de nodige links naar andere interessante websites; <http://www.ngv.nl/Links/homepage.php> of voor Twentse links: <http://www.ngv.nl/wwwTWE/homepage.php>.

Tip

Symposium horige erven Digitaal

In de komende aflevering van TG verschijnt een artikel van Henk Huiskes over historisch boerderij-onderzoek in Vriezenveen en verhalen daaromheen.

In zijn artikel gaat hij o.a. in op de hof- en leenstelsels.

Wie daar alvast meer over wil weten kan op 15 februari 2018 naar het "Symposium horige erven Digitaal" van de Oudheidkamer Twente.

Zie hun website voor details. <https://www.nieuwsvandoudheidkamer.nl/nieuws/symposium-hofhorige-erven-digitaal-op-15-februari-2018/>.

TG nummer 1 – 2018

De volgende TG verschijnt eind maart 2018. Mocht u kopij willen aanleveren, dan is de sluitingstermijn hiervoor 13 februari 2018.

Artikelen het liefst als platte tekst aanleveren, dus zonder opmaak. Foto's en dergelijke s.v.p. separaat meesturen als jpg-bestand in hoge kwaliteit, niet verkleinen!

U kunt uw bijdrage mailen naar afdelingsblad@twente.ngv.nl

Bestuursinformatie

Bijeenkomsten 2018

De bijeenkomsten in de 1^e helft van 2018 zijn gepland op de volgende data: 13 januari, 3 februari, 10 maart, 14 april en 12 mei.

Op 13 januari komt Welmoed Bons ons vertellen over Militaire voorouders en genealogische bronnen.

Voor de overige data zijn nog geen sprekers en onderwerp bekend.

Let op: in februari is de bijeenkomst op 3 februari. Eerste zaterdag van de maand i.v.m. carnaval op de tweede.

Locatie

In principe vinden alle bijeenkomsten plaats in de Stephans-Hof, Grotestraat 207 te Borne.

Het vrije gedeelte van de bijeenkomsten begint om 13:00 uur. De lezingen beginnen om 14.00 uur en eindigen om 16.00 uur.

Tijdens de bijeenkomsten zijn meestal aanwezig: het bestuur; boekentafel; algemene afdelings- en NGV-informatie; de Genealogische Databank Twente (GDT) en de scans van onze bidprentjes en rouwbrieven.

Zie voor verdere informatie over de lezingen onze website: twente.ngv.nl en dan klikken op naar de agenda.

Intellectueel eigendomsrecht

Honderden euro's voor één fotootje

Door: Dirk Visser

Vaak wordt ergens een foto van internet geplukt en zonder bronvermelding op een website geplaatst. Veel particulieren én ondernemers weten niet dat dat niet mag, óf ze denken dat het zo'n vaart niet zal lopen. Dat is een kostbare vergissing. De zoekmachines die rechthebbenden gebruiken zijn tegenwoordig zo goed, dat elke foto kan worden gevonden. Ook als zo'n foto op eerste verzoek wordt verwijderd, moet de eigenaar van de website honderden euro's schadevergoeding betalen. Doet hij dat niet, dan riskeert hij een vonnis van een kantonrechter met een schadeveroordeling die soms iets lager kan uitvallen, maar waar dan wel een volledige proceskostenveroordeling van enkele duizenden euro's tegenover staat.

Er is sprake van een aanzwellende stroom van dit soort uitspraken van kantonrechters. En er zijn nog veel meer schikkingen, soms met geheimhoudingsclausules, die zich aan de waarneming onttrekken. De handhaving van fotoauteursrechten op internet is een winstgevend businessmodel geworden voor sommige fotografen en hun advocaten.

Zonder toestemming een foto gebruiken op een website mag niet, zeker niet zonder bronvermelding. Mét bronvermelding én vermelding van de naam van de fotograaf kán er sprake zijn van een toelaatbaar citaat. Maar alleen als het beeldcitaat functioneel en ondergeschikt is. Meestal ontbreken echter de bron en de naamsvermelding, waardoor er sowieso geen sprake kan zijn van

een toelaatbaar citaat. De kantonrechter heeft dan geen andere keus dan te concluderen dat er sprake is van auteursrechtinbreuk. Ook als de foto op eerste verzoek is verwijderd. Vervolgens wordt er een schadevergoeding toegekend van een paar honderd euro. Soms nog met een opslag van 25 tot 200% wegens het ontbreken van de naamsvermelding, het bijsnijden van de foto of verlies van exclusiviteit.

Het is vooral de volledige proceskostenveroordeling in auteursrechtzaken die ervoor zorgt dat mensen, veelal zonder advocaat en met kansloze verweren, voor duizend euro of meer het schip in gaan. Juristen die wel weten hoe het werkt, moeten steeds knarsetandend adviseren om voor honderden euro's te schikken en voortaan beter op te passen.

Hergebruik niet zomaar een foto van en op internet, want dat kost honderden euro's.

Bronnen:

ECLI:NL:RBROT : 2 017 :1143; ECLI:NL:RBAMS :2017:318 ;
ECLI:NL:RBDHA :2016:15985; ECLI:NL:RBDHA:2016:15983 en
ECLI:NL:RBMNE : 2016:5518

Dirk Visser is advocaat bij Visser Schaap & Kreijger en hoogleraar intellectueel eigendomsrecht aan de Universiteit Leiden.

Het "Gehannes om Johannes"

Door: Hennie Kok

Inleiding

Op 27 februari 1900 vertrok de vrijboer Pieter Kok (zie kwartierstaat) met zijn gezin bestaande uit zijn echtgenote Neeltje Westerveld en acht kinderen van zijn hoeve no.346 te Willemsoord naar Losser. Blijkbaar was hem duidelijk geworden dat het voor hem en zijn gezin economischer was om in de Twentse of de Gronause textielindustrie te gaan werken dan te blijven boeren. Toch stamde het echtpaar uit families (Westerveld vier generaties; Kok drie generaties in de stamboom in grijs aangegeven) die 80 jaar lang in de kolonie vertoefd hadden. Behalve de geldzaken speelde wellicht ook de strenge militaire tucht, die in de kolonie heerste een belangrijke rol. Het volgende verhaal dat Johannes en Hendrik betreft - respectievelijk de grootvader en vader van Pieter Kok - geeft dat duidelijk aan.

Hendrik Hanneke Kok 24-10-1761 Hendrikje Peters v. Schaken	Matthijs Corn elis v. Middelaar Jannechien	Johannes Harmens Boensma 19-01-1786 Akke Pieters	Abeles	Jan Cornelis Westerveld Froukje Krol	Pieter Brouwer Maartje Kooij	Conrad Brunnenkamp Beckmann 1-01-1762 Elisabeth Sterthoff	Hendrikus Dooris Angenitha Rijntjes
Johannes Kok 1-5-1763 Baarn 25-5-1849 Steggerda 9-5-1807 Soest H v. Middelaar 8-7-1773 Stoutenburg 29-3-1839 Steggerda	Pieter Boensma 25-1-1789 Heerenveen 24-7-1831 Axel Teuntje Abes 1-1-1789 ?? 3-8-1814 N -Haske	Hendrik Westerveld 7-11-1805 Broek 29-3-1873 Steggerda 4-10-1836 Weststellingwerf Neeltje Brouwer 14-10-???? Wieringerwaard 31-03-1873 Steggerda	Hermannus Beekman 10-5-1774 Wadersloh 3-5-1859 Steggerda 16-1-1833 Weststellingwerf Martine Dooris 5-8-1792 Deventer 10-1-1855 Steggerda				
Hendrik Kok 6-4-1808 Soest 7-4-1883 Steenwijkerwold 15-2-1841 Steenwijkerwold Geertruis Boensma 26-8-1813 Heerenveen 24-1-1891 Almelo	Hendrikus Westerveld 1-8-1834 Noordwolde 11-9-1896 Peperga 5-8-1859 Weststellingwerf Johanna Beekman 7-7-1839 Steggerda 22-9-1875 Steggerda						
Pieter Kok 29-2-1848 Steenwijkerwold 26-3-1903 Losser 13-10-1883 Oldemark Neeltje Westerveld 7-11-1860 Steggerda 26-3-1939 Enschede							

Kwartierstaat Kok-Westerveld

De algehele levensbeschrijving van Joannes Hendrikse Kok (1763-1849)

Joannes Hendrikse Kok werd op 1 mei 1763 geboren in ter Eem een buurtschap behorende bij Baarn. Hij was het tweede kind van Hendrik Hannessen Kock en Hendrica Peeters van Schaken. Daar Joannes niet heeft leren lezen en schrijven hebben we het waarschijnlijk aan de ambtenaren te danken dat de naam Kock is gereduceerd tot Kok.

De doopakte is als volgt gesteld:

"1763 Mei 1

Joannes, Filius Legitimus Hendrici Hannessen et Hendrica Peeters, Suscepit peetertjen Hannessen a Renovatione Sacri Obeu 16 Mei 1763"

Joannes en Heleentje van Middelaar, geboren in Stoutenberg nabij Amersfoort, trouwden burgerlijk op 9 mei 1807 in Soest. Op 26 mei huwden ze in de kerk 't Zandt, in Amersfoort. Dit is dezelfde kerk waar de KRO omroep pastoraat zetelde. Het huwelijk werd als volgt in het kerkelijk trouwboek vermeld:

"Den 26 mej sponsus Jons Hendriks Kok sponsa Hijltje Tijssse in facie ecclesia."

Uit het huwelijk komen twee zoons voort: Hendrikus (1808) en Matthias (1810).

Op 2 december 1821 vertrekt het gezin naar de kolonie Willemsoord inclusief drie bestedelingen.¹

Het vertrek naar de kolonie Willemsoord

De relatie tussen de sub-commissie Amersfoort en het bestuur van de koloniën was gespannen. Enerzijds was het aantal, zij het slecht betalende leden, in het arrondissement Amersfoort erg groot (met o.a. vele militaire officieren), anderzijds veroorzaakte zij problemen door het sturen van ongeschikte families en het doen van merkwaardige voorstellen. De familie Metz, die als één der eersten in de proefkolonie aankwam, veroorzaakte zoveel problemen dat ze als eerste teruggestuurd werden. Toen ze later bestedelingen wilden sturen, samen met een huisverzorger, stelden ze eerst een persoon voor die al 66 jaar was (de oud-sergeant Voogh) en later iemand waarvan ze zelf toegaven dat hij een bepaalde criminele inslag had. Na een aantal jaren zoeken was de commissie in 1821 zover, dat ze uit een der omliggende dorpen nl. Soest de familie Kok bereid vond, om op basis van een contract (nr. LC N16 á fl. 25,00 per jaar per persoon) tussen de Regenten van het Bestuur van het Weeshuis Amersfoort en de directie der koloniën, naar Willemsoord te vertrekken².

Op 2 december 1821 komt de familie Kok met o.a. papieren van aanbevelingen (Bewijs van bewezen goed gedrag) na een reis van twee dagen vanuit Amersfoort aan in Willemsoord (Nr. 86).

De reis verliep als volgt:

dag 1: Per trekschuit van Amersfoort naar Amsterdam, met overnachting in Amsterdam.

dag 2: Per boot over de Zuiderzee van Amsterdam naar Steenwijk en daarna met paard en wagen naar Willemsoord.

De totale reiskosten voor de desbetreffende 7 personen bedroeg fl. 20,65: fl.13,40 voor het vervoer en fl.7,25 voor voeding en overnachting.

Het gezelschap was als volgt samengesteld:

Joannes Hendrikse Kok,

- Zijn vrouw Heleentje Thijsse van Middelaar
- Zijn zoon Henricus geboren 7 juli 1808 in Soest.
- Zijn zoon Matthias geboren 11 januari 1810 in Soest.

Drie wezen uit Amersfoort te weten:

- Johannes van der Horst geboren 15 januari 1809
- Jacobus van de Heuvel geboren 25 april 1813
- Johannes Roosendaal geboren 10 maart 1816

In de periode van 1821 tot 1830 zijn de volgende zaken duidelijk geworden:

- De gezinssamenstelling blijft constant met uitzondering van Henricus Kok die op 27 november 1827 uit de kolonie wordt ontslagen.
- Op 7 januari 1826 vraagt Joannes aan de Kleine Raad om voor 14 dagen naar Soestdijk te mogen. Dit verzoek wordt afgewezen. Reden voor de afwijzing wordt niet gegeven. Als in maart negen andere kolonisten een verzoek doen om voor 14 dagen naar de plaats van herkomst te gaan wordt dat ook afgewezen, met de motivering dat er nog vele achterstallig landbouwwerkzaamheden zijn.
- Op 2 februari 1828 vraagt de inmiddels bijna 65-jarige Joannes of hij voor 14 dagen naar Amersfoort mag om een mogelijk ontslag met de S.C (Subcommissie) te bespreken. Dat verzoek wordt door de Kleine Raad gehonoreerd. Het ontslag is blijkbaar niet mogelijk geweest want Joannes blijft voorlopig in Willemsoord.
- In februari 1829 komen de "administrateurs" uit Frederiksoord in Willemsoord een navordering doen van voorschotten die de onderdirecteur Bensma in 1825 had verleend. Onder de 45 schuldenaars (Het totale voorschot bedroeg fl. 305,00) is Johannes. Zijn lopende rekening wordt verhoogd met fl.65,00.

¹ Een Subcommissie kreeg de mogelijkheid om bij een kolonistenfamilie kinderen (bestedelingen) onder te brengen. Het aantal bestedelingen was afhankelijk van de jaarlijkse contributie van de Subcommissie.

² Artikel 8 van het contract stelt onder andere: *De Permanente Commissie [Het Bestuur] zal bovendien het regt hebben, om de Kolonisten, die door een onzedelijk en slecht gedrag zich der inwoning in de Kolonie Willemsoordonwaardig maken, naar eene andere Kolonie over te brengen, en aldaar onder een strenger opzicht te plaatsen, tot zoo lang zij overtuigende blijken van een verbeterd gedrag zullen geven.*

Een kolonistenwoning

Tussen 1830 en 1840 is het een komen en gaan van bestedingen (16 personen in totaal). Zoon Matthias wordt op 31 juli 1830 ontslagen en gaat als boerenknecht werken bij boer Harmen Bartels Bosma in Steggerda. Matthias zal niet meer in de kolonie terugkeren.

Op 28 maart 1839 overlijdt Joannes vrouw Heleentje Thijssse van Middelaar. Het is duidelijk dat de 76-jarige wedu naar het "vak" van thuisverzorger niet meer aankan. Alras komt het idee op om de hoeve N86 te Willemsoord over te laten schrijven op zijn zoon Henricus. Dat overschrijven was in die tijd nog ongewoon en de kolonist Johannes moest toestemming verkrijgen van zowel de S.C van Amersfoort als de Directie van de koloniën. Het verkrijgen van deze toestemming en "verstoringen" veroorzaakt door vader en zoon Kok was een zodanige affaire die we willen aanduiden met de titel "Het Gehannes rond Johannes".

Het gebeuren speelde zich af in drie fasen:

- De trouwerij van zoon Henricus (1840 - 1841)
- Het verblijf in Ommerschans (1841-1843)
- Terug in Willemsoord (1843-1849)

Fase 1: Het "Gehannes om Johannes" (sept 1840 - eind juni 1841)

Op 28 september 1840 vraagt Johannes Kok aan de directie van de Maatschappij van Weldadigheid of de hoeve waar hij woont overgeschreven mag worden op zijn zoon Henricus. Hij geeft eveneens aan dat zijn zoon plannen heeft om te trouwen met Geertrui Boensma, een jongedame die buiten de kolonie woont. De directie stelt dat ze eerst wil

weten wat voor type het desbetreffende meisje/vrouw is. Ten slotte moet ze deels de opvoeding verzorgen van drie bestedingen die in de moeilijke leeftijd liggen tussen 12 en 21 jaar.

Op 5 oktober wordt de Subcommissie van Amersfoort gevraagd naar hun standpunt. Deze antwoordt dat zij daarin toestemmen, mits de voortdurende aanwezigheid van drie bestedingen uit Amersfoort niet gevaar loopt. In de loop van 1840 komt de Directie blijkbaar niet tot een besluit. De omgang tussen Hendrikus en Geertrui echter blijft niet zonder gevolgen. In november 1840 wordt duidelijk dat Geertrui begin oktober zwanger is geworden. Hendrikus begrijpt dat de Directie nu geen goedkeuring zal verlenen en hen ofwel zal ontslaan of naar Ommerschans zal sturen. Ten einde raad gaat hij eind december 1840 naar Amersfoort om daar om steun te vragen bij de Subcommissie. In een brief gedateerd 30 december 1840 (Bijlage 1) wordt een sterk pleidooi gehouden in de trant van: "Dit jongmens heeft toch bij jullie zelf een uitstekende opvoeding gekregen? Wie anders dan hij kan deze boerderij en taak overnemen?".

Op 15 februari 1841 trouwt Hendrikus in Steenwijkerwold met Geertruis Boensna. De Directie is nog steeds niet tot een besluit gekomen, want de Permanente Commissie vraagt op 15 maart 1841 aan de Directeur om een rapport. Deze stelt dat de zaak is afgedaan. (Hendrikus was immers met zijn "verloofde" nooit komen opdagen.) Hendrikus schijnt niet meer in de kolonie te zijn. Op 25 mei 1841 is het de Directie duidelijk geworden dat Hendrikus op 15 februari 1841 "eigendunkelijk" in het huwelijk is getreden en dat een geboorte aanstaande is. Zij voelt zich hogelijk gepas-

seerd en besluit dat wanneer Hendrikus in de kolonie terugkeert, het jonge gezin inclusief Johannes Kok overgeplaatst moeten worden naar de strafkolonie.

Op 29 mei 1841 wordt dochter Helena geboren. Hendrikus betreft op 5 juni hoeve nr. 86 met vrouw en kind. Johannes, bevreesd voor strafmaatregelen, deserteert en gaat naar Amersfoort. De Directeur is zeer verbolgen over het "eigen-dunkelijk" optreden van de 78-jarige Johannes (desertie) en Hendrikus (moeten en verzwijgen van het huwelijk). Als resultaat moet op 23 juni 1841 de bejaarde weduwnaar Johannes met zijn zoon Hendrikus, diens vrouw Geertruis Boensma en kleindochter Helena naar de strafkolonie Ommerschans³. De bij hen nog wonende personen: Aaltjen Wild, 35 jaar, afkomstig uit Steenwijk huisverzorgster en Adrianus de Jonge worden ondergebracht bij andere thuisverzorgers

Fase 2: Het "Gehannes om Johannes" (juni 1841 – oktober 1843)

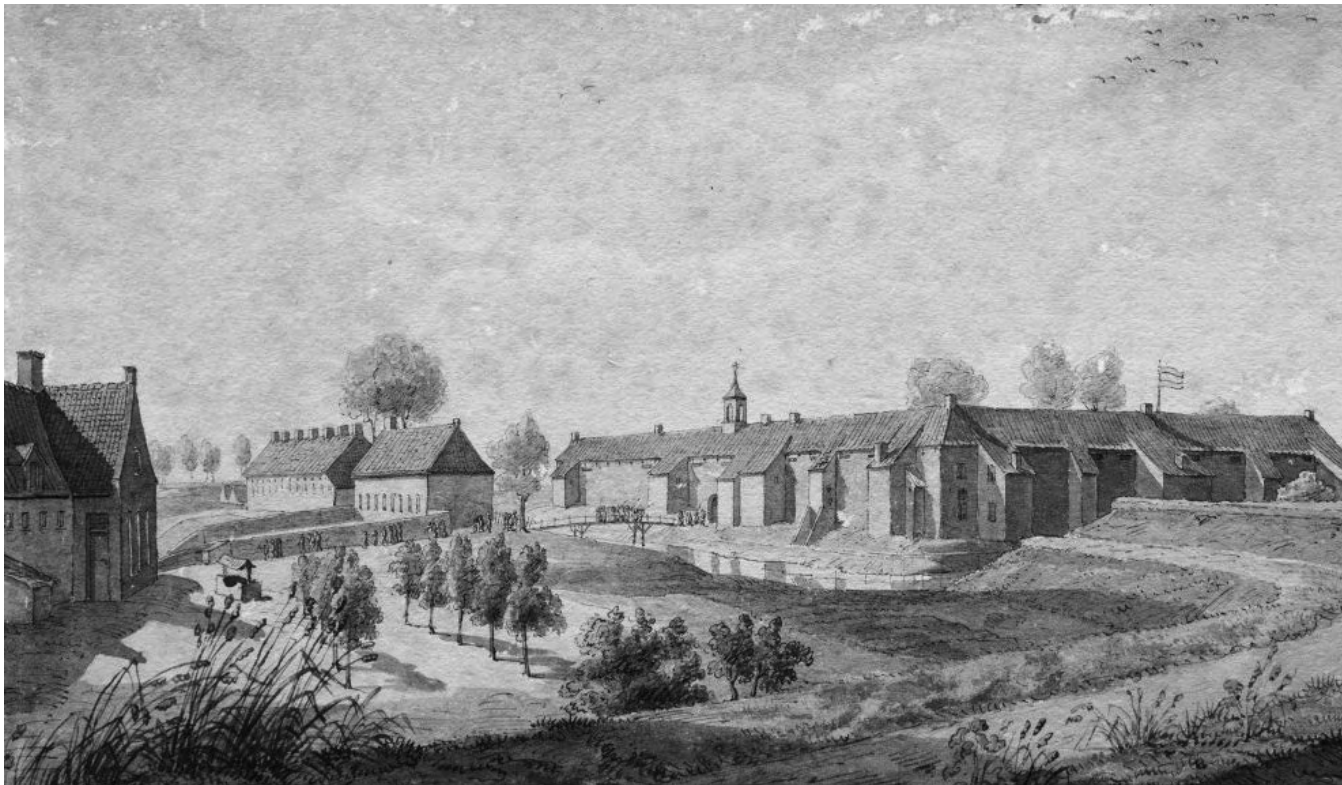
Zij komen in Ommerschans op de binnenwal te wonen en wel op nr. 12.

Op 7 Maart 1843 vraagt Hendrikus Kok vanuit de strafkolonie Ommerschans om terugplaatsing naar de gewone koloniën en om overschrijving van de hoeve van zijn ouders op zijn naam. Het schijnt dat Johannes, nu 80 jaar oud, zich in Amersfoort bevindt, want de Directie in Frederiksoord vraagt op 4 april 1843 aan Amersfoort om een bewijs van goed gedrag van de naar de strafkolonie verwezen kolonist.

De bevolkingsregisters van Ommerschans geven aan dat Johannes steeds in Ommerschans heeft gezeten, terwijl een aantal documenten aangeven dat hij in Amersfoort zijn toevlucht heeft gezocht. Eerst op 12 oktober komt er schot in de zaak. De Permanente Commissie (Mr. Faber van Riemsdijk) stelt voor om H. Kok en gezin te laten terugkeren. Op 28 september is hierover al een voorgesprek gehouden met de Directeur in Frederiksoord de Hr. van Konijnenburg.

Op 25 oktober 1843 wordt bij de Directie de terugplaatsingsmogelijkheden van de familie Kok behandeld. Hierbij komt ook de suggestie (Bijlage 2) van de S.C Amersfoort aan de orde. Deze willen de bejaarde Johannes Kok, eventueel onderbrengen bij een nieuw gezin dat vanuit Amersfoort wordt opgestuurd. Ze willen daarmee veiligstellen dat er nieuwe bestedingen kunnen worden opgestuurd. De Directie komt met een ander voorstel, namelijk dat Hendrik Kok mag terugkeren en wel naar de hoeve van Johannes Kok. Deze laatste mag eveneens terugkeren en Hendrik Kok moet zijn vader verzorgen tot zijn dood. Daarna zal gekeken worden of Hendrik op de boerderij mag blijven. Deze voor Hendrik onzekere toekomst zal hij eerst moeten onderteekenen. Dit voorstel wordt door de Subcommissie en Johannes Kok goedgekeurd (Bijlage 3).

Op 25 november meldt de Directeur van Konijnenburg aan de S.C van Amersfoort (Bijlage 4) dat Hendrik Kok en zijn vrouw de gewenste verklaring hebben afgelegd en inmiddels naar Willemsoord zijn teruggekeerd.

³ In de strafkolonie werden vrije kolonisten, ingedeelden, wezen, bedelaars of arbeidershuisgezinnen vastgezet, die zich volgens een van de tuchtraden van de Maatschappij misdragen hadden. Omdat het een soort van verbanning was, komt ook de aanduiding 'bankolonisten' voor. Met dank aan Wil Schackmann voor dit citaat.

Ommerschans links midden de huizen van de bankolonisten

Fase 3: Het "Gehannes om Johannes" (1843 - 1849)

De derde fase loopt van oktober 1843 tot eind november 1849.

Na ruim twee jaar verblijf in Ommerschans komt de familie Kok op 24 november 1843 terug in Willemsoord, nu op nr. 135. Nadien verhuist de familie nog drie maal naar respectievelijk nr. 129 (8 maart 1844), nr. 100 (5 september 1844) en ten slotte nr. 87 op (2 augustus 1849).

Op 25 november 1849 overlijdt Joannes Hendrikse Kok ruim 86 jaar oud.

Bijlage 1

Betreft: Brief Subcommissie Amersfoort aan Permanente Commissie der Maatschappij van Weldadigheid (d.d 30 december 1840) Een der thema's gaat over de familie Kok.

Voorts heeft zich, met verlof uit de Kolonien, tot ons gevoegd de zoon van den Kolonist J.H. Kok, zich wenshende te Informeren welke voorwaarden wij aan de overschrijving der hoeve op hem hadden verbonden, en daar hij verklaarde volgaarne, boven de verpleeging van den ouden man, de door ons voorgestelde 3 kinderen bij zich Ingedeeld te zien, en beloofde dezelve als eigen te zullen behandelen, en des gevorderd tot hunne meerderjarigheid bij zich te behouden, zoo nemen wij de Vrijheid, ten gevolge van het bepaalde bij de 2de alinea van Art.10, van bet Contract op de Contributien, uit aanmerking dat bij het vertrek van Kok, ook 3 kinderen bij hem zijn ingedeeld geworden, UWEdG te verzoeken, om ten aanzien dezer hoeve eenig onderscheid te maken, en ons diensvolgens Vrijheid te verleenen om bij de overschrijving der hoeve op den jongen Kok, de bedoelde 3 kinderen bij hem te mogen indeelen, te meer daar door onze en zijne toestemming, aan het bepaalde bijgenoemde alinea voldaan, en slegts UWEdG goedvinden daartoe vereischt word.,

Wij hooopen ons dus spoedig in UWEdG toestemming te mogen verblijden, gelijk het ons zeer aangenaam en gewenst is, de gunstige berigten van den Jongen Kok, omtrent den toestand van Kolonistengezinnen te vernemen, alsmede hem, die zijne opvoeding in de Kolonien verkregen heeft, oowel ontwikkelt en geschikt voor ons te zien, waardoor ook, zoo wij ook vermeenen, UWEdG bezwaren tegen de indeeling van kinderen, in dit geval, grootendeels zullen kunnen worden opgeheven.

De Sub-Commissie van Weldadigheid alhier namens deze B.J.H.Willenbruch secretaris

Bijlage 2

Betreft: Brief van de Sub-Commissie Amersfoort aan de Permanente Commissie in den Haag d.d 11 oktober 1843

*Amersfoort 11 oktober 1843
Na vruchteloze poogingen aangewend te hebben om*

onzen ouden Kolonist Hendrik Kok bij zijn Familie alhier geplaatst te zien, nemen wij de vrijheid bij UWEdG te Informeren, of er geene gelegenheid bestaan zoude om zijne hoeve door een ander van hier op te zenden gezin te doen bezetten en Hend. Kok, daarbij tot zijn einde te doen inwoonen. Wij zouden zulks zeer wenschelijk achten, eensdeels om gebruik te hebben van die hoeve voor welke de Contributien van hier zijn aangewend geworden en ten anderen om door het opzenden van zoodanig gezin, de genegenheid tot aanneming van het Lidmaatschap der Maatschappij op te wekken, bij gelegenheid der vernieuwde poogingen welke wij ter uitbreiding der Maatschappij binnenkort voornemens zijn in het werk te stellen, - UEdG zullen ons bijzonder verpligten met ons zoo spoedig mogelijk hierop met UWEdG antwoord te vernemen

*De SubCommissie van Weldadigheid alhier namens dezelve
P.J.H Willenbruch
secretaris*

Bijlage 3

Betreft: Brief van de Sub-Commissie Amersfoort aan de Permanente Commissie d.d. 6 november 1843

*Amersfoort den 6 November 1843
In minzaam antwoord op UWEdG gerichte van 25 oktober hebben wij de Eer te dienen, dat wij zoo wel den ouden Kolonist Kok, volkomen genoeg nemen in UEdG voorstel om den Jongen Kok op zijns vaders hoeve tot aan het overlijden van laatstgenoemde te plaatsen, en alsdan aan ons de dispositie ter plaatsing van een ander gezin over te laten, Wij verzoeken UWEdG dus ten vriendelijkste, om nadat den Jongen Kok in deze Schikking zal hebben ingestemd, dezelve op de Hoeve te plaatsen als wanneer wij deszelfs vader van hier zullen opzenden, hebbende wij dezen laatsten alhier zoo lang opgehouden tot deze zaak geschikt zou zijn.*

*UWEdG aangename rescriptie hierop inwagende noemen wij ons met Hooge achting
de SubCommissie van Weldadigheid alhier namens dezelve P.J.H.G.Willenbruch secretaris.*

Bijlage 4

Betreft: Brief Directie van de Maatschappij aan S.C Amersfoort

Frederiksoord den 25 November 1843 Ik heb de eer UWHoogEdele op de resolutie van den 11^e dezer maand alsnog te berigten dat de strafkolonist H. Kok na de met zijne vrouw afgelegde gevorderde verklaring van de Ommerschans naar Willemsoord op de hoeve huns vaders is overgebracht, alwaar zij thans hunnen ouden vader te verwachten zijn.

De Directeur der Kolonien J.Van Konijnenburg

Betaling van tol

Door: Marieken Scholten-Sijes

Op dit moment is er een hevig discussie gaande over het betalen van tol voor het gebruik van Duitse snelwegen. Tot ver in de 19^e eeuw was het gebruikelijk om bij het passeren van een tol te betalen voor gebruik van weg of vaarwater. Deze tollën lagen altijd op cruciale verbindingen. Het huis Weleveld stond op het snijpunt van de Bornse beek en een van de weinige goed begaanbare wegen uit die tijd in de Oost-West verbindingen door Twente. Er wordt tol geheven, zowel op de weg als op de beek. Het tolrecht werd in pas 1914 afgekocht.

In het Oud-Archief van de Oudheidkamer Twente bevindt zich een document, opgesteld midden 18^e eeuw. Hierin worden door de eigenaar de tarieven van de tol vastgesteld. Door de bewoners van Borne werd hierover eeuwenlang gesteggeld. Zeker de tol over de beek leverde vele documenten met getuigenverklaringen op. Zo kwam in 1800 een troep ingezetenen van Borne de palen, die tot steun onder de Sluisenbrug bij Weleveld gezet waren, met geweld wegbreken, wegens een geschil over de aldaar geheven tol. Ook rond 1700 was daarover al grote trammelant geweest.

Weleveld in 1672

Hierbij de prijzen zoals die door Robert Hendrik van Hambroick verkondigd werden. Hij had in 1765 voor f25.000.- van zijn broer Zeger Eusebius baron van Hambroick, heer van Weleveld de havezate Weleveld, met haar recht en gerechtigheden, de onderhorige erven gelegen in de boerschappen Zenderen en Hertme met alle recht en gerechtigheden, aangekocht.

“Ordonnantie voor de Ontfangst van Den Land Tol op Weleveld:

Door mij ondergeschreven is Roelof ten Kate aangesteld om de aloude Beregtigde land Toll voor den Huijse Weleveld te ontfangen

Waarvan niemand Wie hij Zij vrij is als de Drost en Diensten, en die hier in den Gerichte van Borne wonen, mits

dat zij luijden voor de haar selven vaaren, maar in val, zij vragten hebben voor die buijten Zijn als daar zij luijden haar gelt voor krijgen en betaalt worden, als dan moeten voor ider wagens zo menigmaal die de Brug of Bruggen passeeren 2 stuivers betalen gelijk een vreemde

ten 1 Voorts koets, Cales of Jagt wagen 2 stuivers

2 Een ander Wagen beladen of ledig 2 St:

3 voor een Schiese of kar met een paart 1 St:

4 voor ider los paart of onder de man 1 st: behalven

5 Wanneer losse wielen of raden passeeren sullen die voor ieder paart die se trekken betalen 1 St:

6 Zo iemand met een Rijtuig is gepasseert die de tol betaalt heeft, en de losse peerden na sonnen ondergang Weder terug komen zullen dan Weder 2 St: betalen

7 voor ider koebeest betaalt 1 stuiver

8 voor ider varken Jong of oud een halve stuiver

9 voor ider Schaaap een oortje of 2 duiten

10 En sal wanneer Een koets, Wagen of paart den Tol betaalt heeft en komt voor Sonnen ondergang Weder terug die selve is vrij: maar zo die na Sonnen ondergang Weder komt dan moet Weder betaalen, Des ter oirkonde mijn Hand.

(:Was getekent:)

R.H.N. Hambroick

Hier van een Dubbelt aan 't Tolhijis gegeven waar naar sig hebben te reguleeren”

In 1790 werd na het overlijden van Robert Hendrik van Hambroick taxatie opgemaakt van de waarde van alle goederen en rechten van Weleveld.

Daarin werd begroot voor:

“Passagien Gelt van Rijtuigen - - - - 832 gld.

Passagien Gelt van Schuijten - - - -800 gld.”

Uit 1790 is ook de volgende notitie:

“Notitie en opgave der goederen, opkomsten, revenuen, oude en nieuwe Regten en gerechtigheeden, onder den Huijze en Havezate Welevelde behoorende, zoo en als dezelve bij de laats overleden Heer eigenaar in natura zijn bezeten en gebruik.”

Onder de rechten werden genoemd:

“9. Land Tol van Wagens en Rijtuigen wordende betaalt van 4 raders 2st: van 2 raders 1 st: van een paart 1 st:.

10. Water Tol van schuijten het verlaat passereende van ider schuijt 5 st: waar van 2 st: komt aan de mulder.”

Bron:

OKT: GB W 167, 151, 265,276, 277

<http://www.weleveld.nl/site-new/geschiedenis-van-landgoed-weleveld/>

Transcriptie: Marieken Scholten-Sijes

“De Tuk”

Door: *Georges Schafraad*

Over de wijk de Boddenkamp in Enschede en de Lonneker Melkinrichting is in het verleden al het nodige gepubliceerd. Daarbij ging het echter meestal over de rijke geschiedenis van de Lonneker Melkinrichting. In dit korte artikel gaat meer specifiek over “n Tuk” en de Rabobank Enschede-Haaksbergen die tot voor enkele jaren haar hoofdkantoor in de Tuk had.

De Tuk is een oude benaming van de omgeving waar de huidige Raiffeisenstraat gelegen is. De Raiffeisenstraat, genoemd naar de oprichter van de onderlinge Boerenleenbank, Friedrich Wilhelm Raiffeisen, had eerder ook een andere benaming. Bij besluit van de Lonneker gemeenteraad van 27 april 1899 was voor deze straat de naam “Eerste Hengelose Dwarsstraat” vastgesteld. Een nog oudere benaming dan Tuk was “Achter de grote stroom”. Voor zover ik heb kunnen achterhalen was “de Tuk” ook geen officiële door de raad vastgestelde naam maar heette dit zo in de volksmond vanwege de vorm van een broekzak zoals dit gebied tussen de Hengelosestraat – Raiffeisenstraat – Kottendijk – voormalige spoorlijn Enschede / Oldenzaal er begin 20^e eeuw uitzag.

De ontwikkeling van dit gebied werd bepaald door coöperatieve verenigingen van Lonneker boeren. In 1896 richtten zij een collectieve inkoopvereniging op (vooral voor kunstmest). Dit was de Lonneker Landbouwersbank en Handelsvereniging, de eerste boerenleenbank in Nederland die volledig gebaseerd was op de beginselen van Raiffeisen. De Lonneker Coöperatieve Melkinrichting en Zuivelfabriek, opgericht in 1884 en in 1896 uitgebreid met de NV Enschedese Melkinrichting, was de eerste coöperatie die zich in 1901 vestigde aan de Kottendijk. In 1905 volgde de Landbouwersbank. De leden van de melkinrichting konden bij het brengen van hun melk, hier tegelijkertijd veevoer en kunstmest ophalen, eieren brengen, monsters voor de melkcontrole afgeven of hun geld naar de bank brengen.

In de periode 1960 – 1967 vond er een reconstructie plaats van het kruispunt Kottendijk – Eerste Hengelose Dwarsstraat – Deurningerstraat waardoor het mogelijk werd hier een kantoorgebouw van 6 lagen te bouwen, het latere gebouw van de Rabobank. De Rabobank is in 1972 ontstaan uit een fusie tussen de *Coöperatieve Centrale Raiffeisen-Bank* en de *Coöperatieve Centrale Boerenleenbank*

Landbouwbank ca. 1924

Deze foto is in 1965 gemaakt vanuit de toren van de St. Jozefkerk. Behalve een deel van de wijk het Zeggelt, is linksachter zichtbaar het in aanbouw zijnde hoofdkantoor van de Rabobank aan de Raiffeisenstraat

Tot 2014 was dit het hoofdkantoor van de Rabobank Enschede-Haaksbergen. Het kantoor is verplaatst naar de hoek Varviksingel/Zuiderval en het gebouw aan de Raiffeisenstraat wordt nu verhuurd aan Tactus Verslavingszorg.

Precies op de plek waar eerder de Landbouwbank stond zit nu het restaurant van Joop's Broodjes (rechts op de foto)

De Tuk behoort weliswaar niet direct tot ons cultureel erfgoed maar heeft wel een historische waarde. Het is de geboortegrond van de Rabobank in Nederland en de hier gevestigde boerencoöperaties waren wel de aanjagers voor de ontwikkeling van Lonneker – Enschede. Het is maar dat u het weet!

Bronnen:

QuickScan Steenhuis Meurs Schiedam
Gemeentearchief Enschede

Hoofdkantoor van de Rabobank Enschede-Haaksbergen

Een procesgang in de Eschmarke

Land 83 – 160 Proces Harmen ten Thije contra Harmen Hoftekoesveld 1775 – 1781

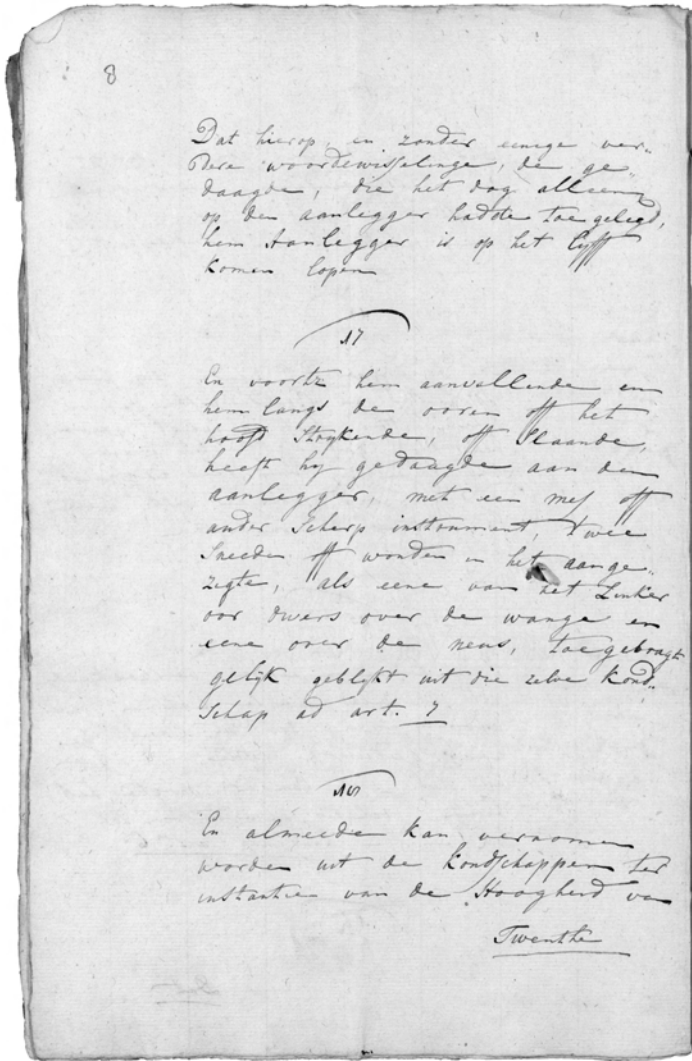
Door: Hedwig Quinten

Op het erf ten Thije in de Eschmarke woont Jan ten Thije met zijn gezin. Het is een vrij erf. In 1774 gebeurt er iets waardoor het erf misschien zwaar onder de hypotheek is komen te liggen.

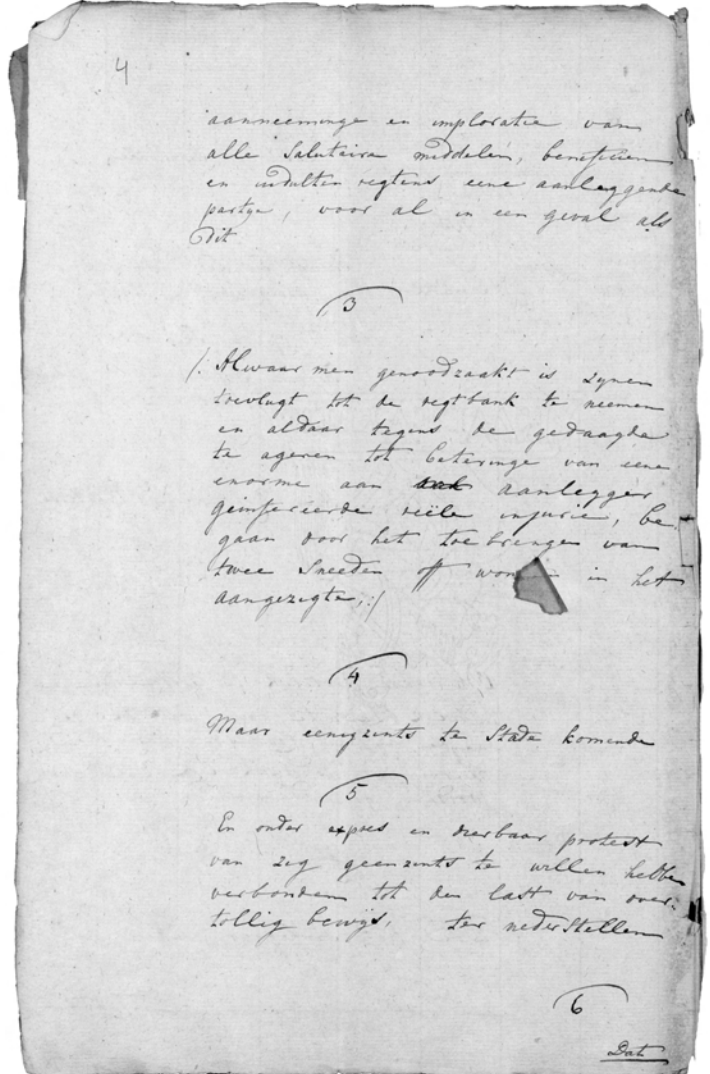
In maart 1774 trouwt op het erve Lippinkhoff Jan Braker met de dochter van Jan Lippinkhoff en er wordt gedand in het wonershuis. De Thij-jongens, Harmen en Jan, zonen van Jan ten Thije, komen in het wonershuis samen met Gerrit Minkmaat en Jan Walmink. Waarschijnlijk zijn de jongens berucht, want er wordt al gefluisterd, "daar komen de Thij-jongens". De heren waren eerst in het "rechte huis Lippinkhoff" en hadden daar al aardig wat

gedronken. Fenneken ten Thije, een zuster van de Thij-jongens, is aan het dansen. Er ontstaat tumult doordat Harmen Hoftekoesveld Fenneken voor de borst zou hebben gestoten en met de voeten tegen de benen geschopt.

De Thij-jongens komen meteen in actie om hun zusje te helpen. Harmen sommeert Hoftekoesveld hiermee op te houden. Waarop Hoftekoesveld hem meteen is aangevallen, hem naar de deele heeft gesleurd en met een mes 2 grote sneden in het gezicht heeft aangebracht, aldus de getuigen van Harmen ten Thije, Gerrit Minkmaat en Jan Walmink, die onder ede verklaren niet verwant te zijn.

Zie onder punt 17

Zie onder punt 3

Het hele proces duurt 6 jaar en er verschijnen veel getuigen ten tonele en ondertussen is Harmen ten Thije getrouwd met de zuster van Gerrit Minkmaat.

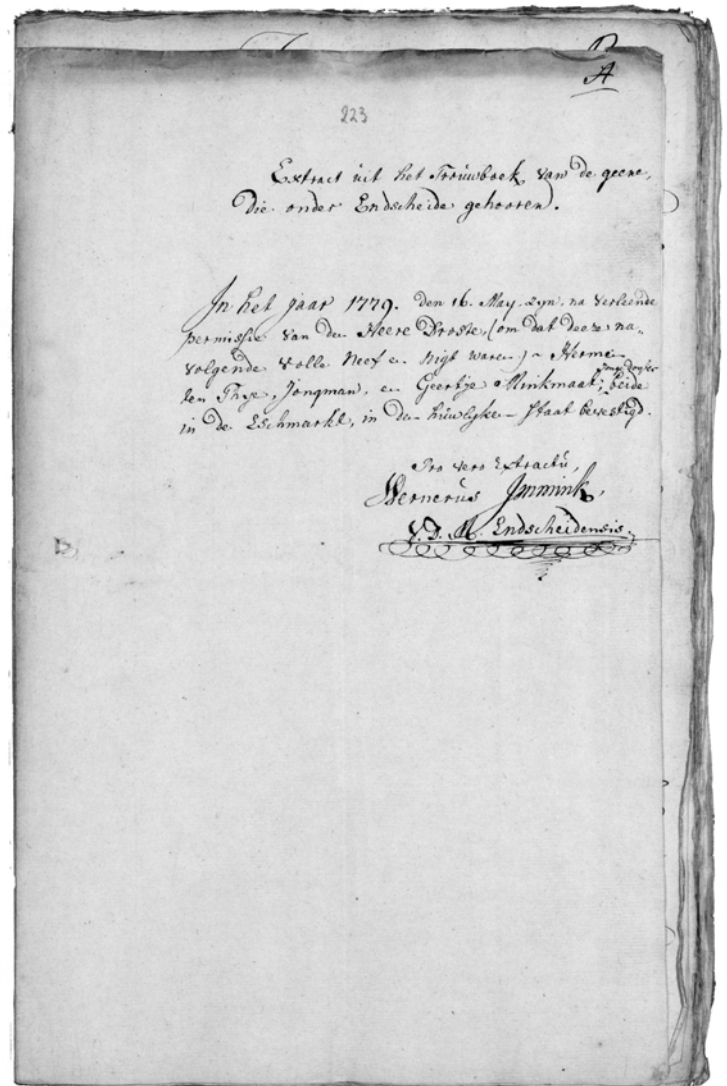
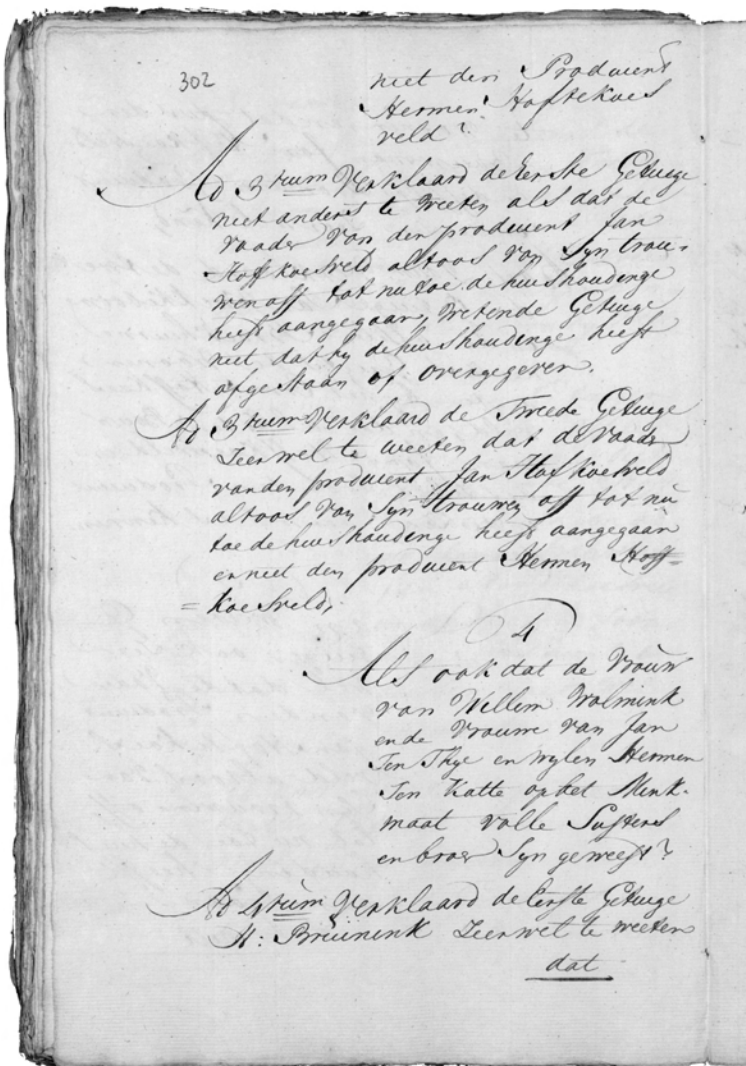
Het verhaal wordt anders als de tegenpartij gehoord wordt.

Fenneken, helemaal geen lieverdje die haar broers vaak bij ruzies heeft bijgestaan, heeft eerst schichtig om zich heen gekeken en toen Hoftekoesveld teruggeduwd alsof het zou lijken dat hij de aanstichter was. Hierop hebben de beide broers ten Thije Hoftekoesveld naar de deele geslept. Het was een vooropgezet plan. Doordat het op de deele donker was, heeft Jan ten Thije niet kunnen zien wie tijdens de worsteling boven of onder lag. Toen hij dacht dat Harmen Hoftekoesveld bovenop zijn broer zat, heeft hij het mes getrokken en 2 sneden aangebracht. Het was echter zijn broer en niet Hoftekoesveld.

De getuige van Hoftekoesveld een ouder persoon, H. Bruinkink, wist te verklaren dat de moeder van de Thij-jongens en van Jan Walmink, volle zusters zijn en de vader van Gerrit Minkmaat een volle broer.

Deze drie heten ten Cate. Doordat Gerrit ten Cate op het Minkmaat is getrouwd wordt hij Gerrit Minkmaat genoemd. Deze getuigen hebben meened gepleegd door te zeggen dat ze onverwant zijn, het waren volle neven. Harmen ten Thije is dus met zijn volle nicht getrouwd.

Ten Thije moet voor alle kosten opdraaien. Een paar jaar eerder was er ook al een langdurig proces van de "Thij-jongens". De totale kosten van het proces bedragen 350 gulden. Ter vergelijking, een koe koste in die tijd tussen 25 en 30 gulden, een paard 60 gulden.

Zie onder punt 4

Gezocht, Jacques Narcisse Denier

Door: Jan Oude Munnink

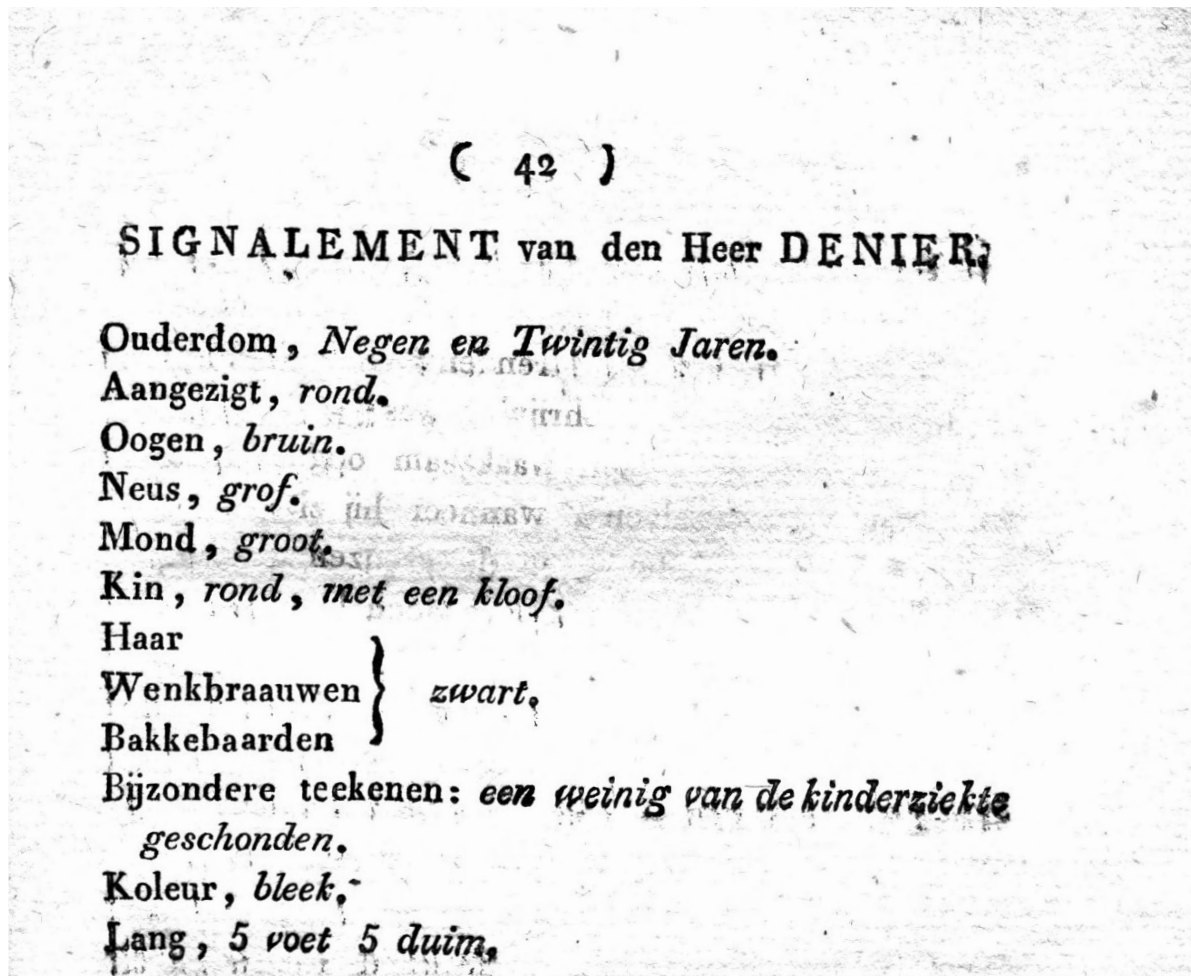
Provinciaal Blad van Overijssel

In het jaar 1819 wordt een besluit vermeld van de gouverneur van Overijssel. Een Commissaris van de Koning was er – dus – nog niet. Hij heeft een missive (schriftelijke mededeling) gelezen van de “heer Procureur Generaal bij het Hoog Gerechtshof in ‘s Gravenhage van 28 januari 1819 waarin hij geïnformeerd wordt dat “de persoon van Jacques Narcisse Denier gezocht wordt en over de grenzen van het Rijk gebracht moet worden met het verbod om hier, bedoeld wordt de Nederlanden, weer binnen te komen. De koning heeft verder opdracht gegeven dat als Denier dat verbod zou overtreden hij direct weer zal worden teruggestuurd.

Jacques Narcisse Denier is uitgever van het “*Journal Constitutionel Commercial et Litteraire de la Province d’Anvers*” en woont in Antwerpen. De gouverneur van Overijssel, de heer E.H. Bentinck, geeft opdracht aan

een grote groep instanties (o.a. Heeren Procureurs Crimineel, Officieren bij de Regtbanken van eersten aanleg) om als de heer Denier zich in “hunne gemeenten mogt komen te vertonen” ons hiervan alsdan te informeren, en tegelijk daarvan de voornoemde Officieren van Justitie of Police van hun Ressort te verwittigen. Doel van dat alles: “aan de bevelen van Zijne Majesteit eventueel de onverwijld executie gegeven worde”.

Je vraagt je af of de genoemde Denier ooit van plan is geweest om zich naar Overijssel of in het noordelijk deel van de toenmalige Nederlanden te begeven. Het zuiden van het land is veel aannemelijker. Je kunt je ook afvragen waarom de man met de fraaie Frans klinkende namen wel misdaan heeft. Mogelijk heeft hij iets geschreven heeft wat koning Willem I niet behaagde. Het signalement is:

De nieuwsgierigheid naar de mens Denier liet me niet los. Eerst ontdekte ik dat de achternaam vertaald naar het Nederlands is: munt, stuiver, duit en penning. Het woord denier is afgeleid van het Latijnse woord denarium. Echter Denier is ook een plaatsje in het noorden van Frankrijk. Maar dat is nog niet alles.

In de jaren 1817-1821 verscheen in Antwerpen: "*Journal constitutionnel et littéraire de la province d'Anvers*". De taal was zoals u ziet Frans. De krant was een voortzetting van "*Journal de la province d'Anvers*". Deze verscheen van 1815-1817. De krant wordt getypeerd als: katholieke en liberale pers. Waarschijnlijk is dat de angel waar we naar op zoek zijn. Katholiek en liberaal waren niet bepaald de eerste keuzes van koning Willem I. Koning Willem I heeft zichzelf op 15 maart 1815 uitgeroepen als vorst en voerde o.a. in Vlaanderen het Nederlands als taal in. Een krant in de Franse taal was dus waarschijnlijk tegen het zere been. De elite, die op Frankrijk gericht was, evenals de rooms-katholieke kerk wilde zich bovendien niet onderwerpen aan een protestante vorst. Het verzet had meerdere aspecten: godsdienstig, taalkundig, de geloofsovertuiging van de koning en onafhankelijk van Noord-Nederland. In feite waren dit mede de oorzaken van de Belgische Afscheidingsoorlog.

De vraag blijft waarom Denier over de grens moest worden gezet, met als vervolgvraag: over welke grens? Om op die vraag een antwoord te geven, moeten we opnieuw terug in de geschiedenis. De Franse censuur op de pers was in de Bataafse republiek op 24 januari 1814 afgeschaft. Er kwam persvrijheid. De wet van september 1814 maakte het mogelijk om nieuwe bladen uit te geven en bestaande voort te zetten. Daarvoor waren per uitgever 300 inschrijvers nodig om een koninklijke toelating te krijgen. Ondanks de afkondiging van de grondwet die volkomen persvrijheid (artikel 227) waarborgde, bleef koning Willem I het recht houden om al dan niet een toelating te geven.

In Antwerpen verscheen het blad "*Journal du département des Deux Nèthes*" uitgegeven door Juan. Er ontstond achterdocht tegen Juan en zijn blad mede door acties van de eerste Nederlandstalige krant in Antwerpen "*Merkuur van Antwerpen*". De naam van de krant van Juan zou suggereren dat het de spreekbuis was van de plaatselijke bestuur. Juan veranderde daarop de naam in: "*Journal de la Province d'Anvers*". Hij was daartoe verzocht door de pas aangestelde gouverneur Baron de Keerbergh de Kessel. Afgaand op zijn naam zou je denken dat hij Nederlandstalig is geweest. Het tegendeel is waar hij was Franstalig en leerde pas veel later Nederlands. Deze liberale gouverneur werd ervan beticht dat hij steun verleende aan het van oorsprong bonapartistische blad. De baron had als gouverneur ook de controle over de kranten en andere bladen. Als liberaal handhaafde hij zijn standpunt dat er persvrijheid was. Juan wordt ech-

ter voortdurend beticht van een pro-Franse houding. In 1816 signaleert de politie dat een zekere Sieur Magné een artikel heeft geschreven over een geheim Antwerps genootschap dat het plan zou hebben bij de aftocht van de Fransen 400 mensen te doden.

Narcisse Denier, beschreven als een réfugié en uit Leuven afkomstig, wordt beticht van het opstellen van "lasterartikels". In 1819 schrijft Denier in een artikel met als naam "*Cours politique du droit constitutionnel d'un Belge*" dat België er belang bij heeft met Frankrijk verenigd te worden en ook te blijven. Er wordt een onderzoek ingesteld naar de krant en men stelt vast dat het blad een van de weinige is die in Frankrijk mogen worden ingevoerd. Er volgt tegen Denier onmiddellijk een zogenaamd "uitdrijvingsbevel" (lees: bevel tot uitzetting uit het land). De Franse consul in Antwerpen verzoekt om een uitstel van veertien dagen opdat Denier zijn zaken op orde zou kunnen brengen. Dat verzoek wordt niet gehonoreerd. Denier wordt onder militair geleide de - Franse - grens overgezet.

De eerder genoemde Juan verklaart dat Denier zijn blad tegen een bepaald bedrag had gehuurd en met de abonnementsgelden van het eerste kwartaal was vertrokken. Uit verdere stukken blijkt dat Juan er bang voor was om zijn recht om te drukken te verliezen. De oplage van kranten was niet groot. Een blad als *Journal de Commerce* telde een oplage van niet meer dan 350 exemplaren. Het hebben en lezen van een krant was aan het begin van de negentiende eeuw ook in de zuidelijke Nederlanden zeldzaam.

Misschien mogen we ook nog als conclusie trekken dat het omgaan met persvrijheid nog maar in de kinderschoenen stond en een moeizame weg is geweest.

Bronnen

Wikipedia

www.vlaamseerfgoedbibliotheek.be

De Gulden Passer. Jaargang 23 (1945)

De landmeter vertelt

Door: Johan Kuijman.

Na de huishoudelijke vergadering op 23 november 2016 vertelde de heer Gerard Castricum, een gepensioneerde landmeter van het Kadaster, over het veldwerk dat de grondslag vormt voor de kadastrale kaart.

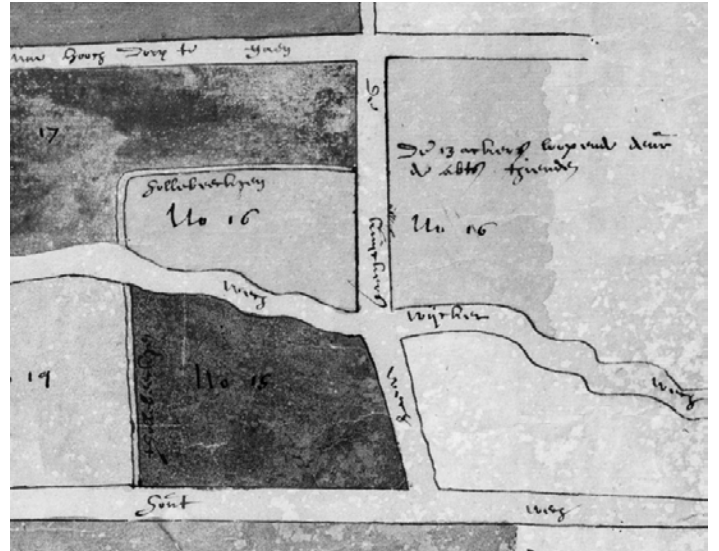
Het Kadaster werd ingesteld in de Franse tijd. Het was lange tijd onderdeel van het Ministerie van Financiën. Het is een hulpmiddel bij het juist opleggen van de grondbelasting, dat wil zeggen, het is een register van percelen met de oppervlakte en de eigenaren.

Hier horen ook kaarten bij waarop de juiste vorm van de percelen en hun onderlinge ligging is aangegeven.

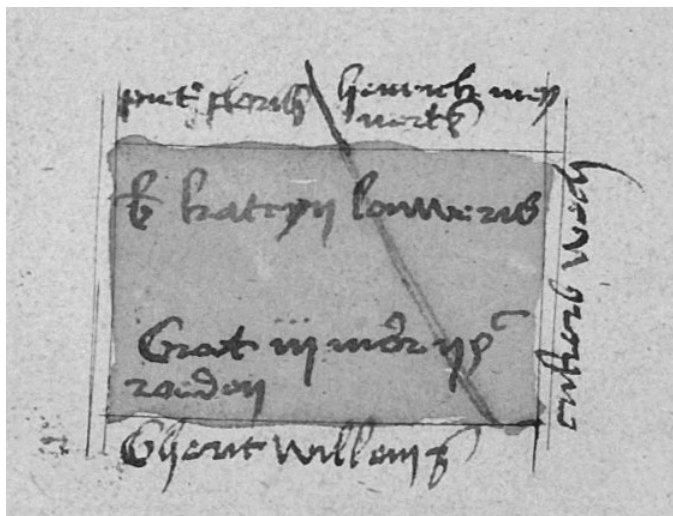
Ook vóór de Franse tijd werden er schetsen en kaarten gemaakt voor het innen van belastingen of om eigendommen te kunnen aangeven.

Hoewel de naam van de spreker anders doet vermoeden, heeft hij veel belangstelling voor de geschiedenis van Heemskerk. Hij liet ons een kaart van Heemskerk zien uit 1539 van Simon Meeusz.

Deze kaart is schetsmatig opgetekend

1611 Detail 1 Tiendenkaart

1539 Detail kaart Simon Meeusz, perceel 17 bij Groenlandt

Hierop zijn de percelen aangeduid die eigendom waren van de Jansheren, de kloosterorde uit Haarlem die zetelde in het St.Jansklooster. Het is een oude schets waarop de ligging van de percelen wordt aangeduid door de beschrijving van de eigendom of het gebruik van de belendende percelen. Tevens liet hij een kaart zien van de Heemskerkse Tienden uit 1611, van oorsprong een kerkelijke belasting van één tiende van de oogst.

Tenslotte toonde hij een kaart van hetzelfde gebied uit 1735 die in beheer was bij het slot Marquette

1735 Detail kaart Cornelis Groenlandt

De kaart was vooral bedoeld om alle percelen en alle belastingplichtigen te registreren. De maker van deze kaart was Cornelis Groenlandt, die stadhouder was van de lenen van Marquette en in die functie zorg moest dragen voor de juiste inning van de verpondingsgelden in Heemskerk. De perceelsnummering verwijst naar het register waarin eigenaren, gebruikers en de kwaliteit van elk perceel vermeldt staan waarover verpondingsgeld moest worden geheven.

Ook de heffing van het Heemskerkse deel van de onder-

houdskosten van de Hondsbosse Zeewering werd hieruit bepaald. Wij zien dus dat de nauwkeurigheid in de loop van de tijd steeds beter werd.

We moeten onderscheid maken tussen een **schets** die de situatie bij benadering weergeeft en waarop meestal allerlei aanvullende informatie vermeld staat, en een **kaart** die precies op schaal de afmetingen en de situatie van de percelen weergeeft. Cornelis Groenlandt gaf aan, bij de aanbidding van de kaart aan de schout van Heemskerk, dat de kaart niet door een bevoegd landmeter was gemaakt. Hij had wel zijn uiterste best gedaan. Zijn kaart is dus feitelijk een schets.

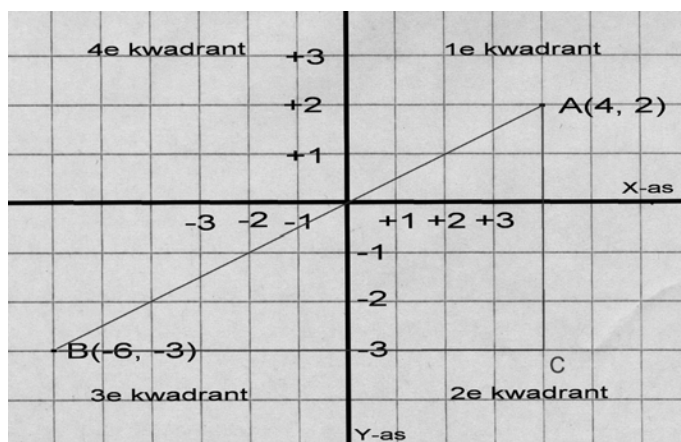
Toen het Kadaster werd ingesteld, werd in het gehele land gekozen voor de uitvoering per gemeente. Als eerste stap moesten daarom de gemeentegrenzen van elke gemeente nauwkeurig worden vastgesteld. Dit werd beschreven in een 'proces-verbaal van grensvaststelling'. Sindsdien zijn vele gemeenten samengevoegd of zijn gemeentegrenzen gewijzigd, doch bij het Kadaster wordt nog steeds de oude gemeente-indeling gebruikt.

Men moet dus een onderscheid maken tussen de **kadastrale** gemeente en de **bestuurlijke** gemeente.

Om de oppervlakte van een perceel te bepalen wordt het in driehoeken verdeeld door middel van stokken, genaamd jalons, op de hoekpunten. Door de hoeken tussen deze denkbeeldige lijnen nauwkeurig te meten, wordt de vorm van de driehoek bepaald. Wanneer dan de lengte van tenminste één zijde wordt opgemeten, zijn ook de afmetingen van de driehoek vastgelegd en is vervolgens ook het oppervlak ervan te berekenen. Dit is het principe van de **driehoeksmeting** waarop de landmeetkunde is gebaseerd.

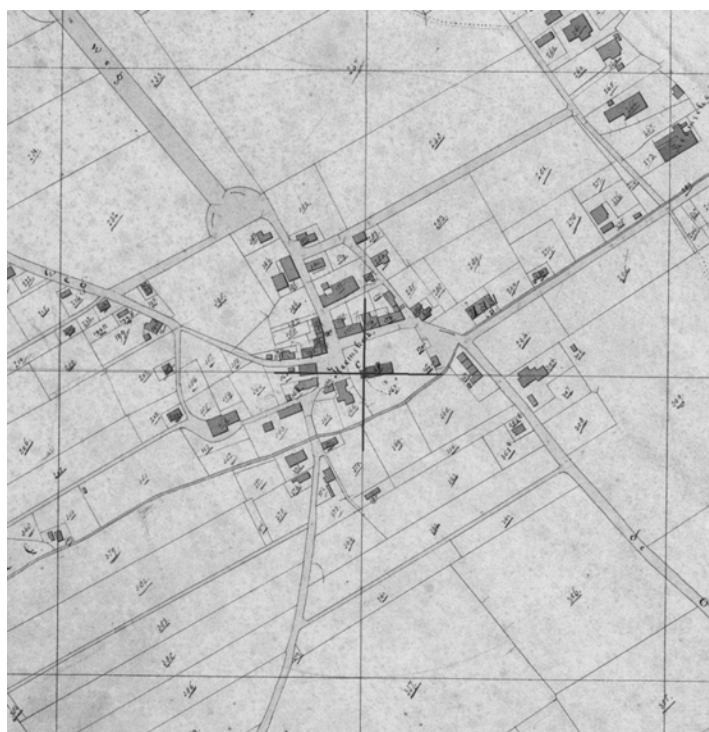
Volgens ditzelfde principe is elke gemeente in Nederland opgemeten door de hoeken te meten tussen kerktorens en andere markante punten. In 1888 werd besloten om een landelijk driehoeksnet te realiseren. In 1928 was het net gereed. Als uitgangspunt was de Lange Jan, de kerktoren van Amersfoort gekozen. Zo ontstond dus het driehoeksnet over Nederland waaruit een juiste kaart op schaal kon worden getekend.

Om de plaats van een punt op een plat vlak, zoals een kaart, getalsmatig te kunnen aangeven, wordt het vlak in vier kwadranten verdeeld

Het snijpunt van de horizontale as, x-as, en de verticale as, de y-as, heet de oorsprong of het nulpunt. Het punt A heeft de coördinaten $x=+4$ en $y=+2$, kortweg A(4,2) en het punt B de coördinaten $x=-6$ en $y=-3$, ofwel B(-6,-3). Het oppervlak van de rechthoekige driehoek ABC is $1/2x(BC)x(AC)$, dus in dit geval: $1/2x(6+4)x(2+3) = 25$.

Over de kadastrale kaart werd een netwerk van vierkante kilometers getekend, oorspronkelijk lokaal met b.v. de kerktoren als nulpunt.

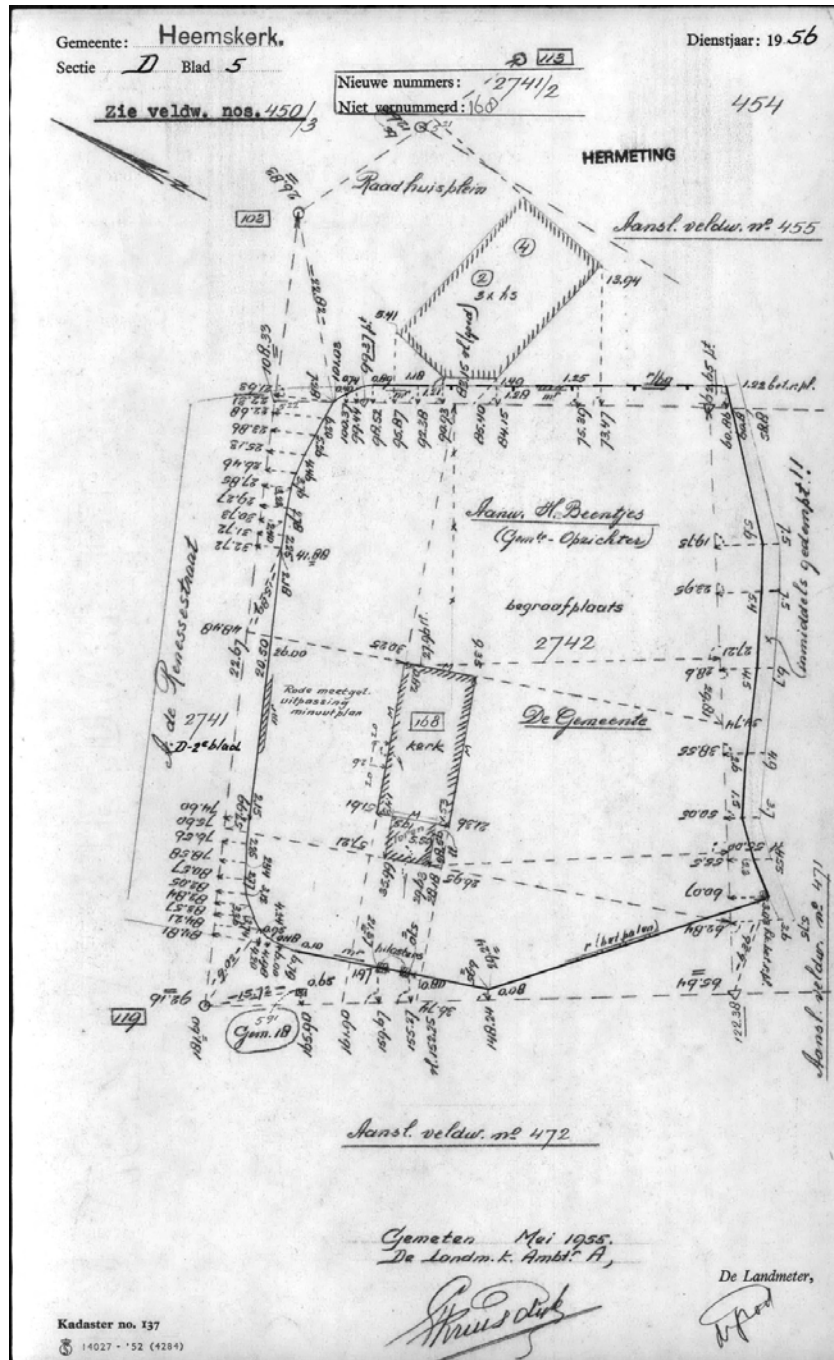

Oorsprong driehoeksnet Heemskerk

Toen het landelijk driehoeksnet was vastgesteld, konden de lokaal vastgestelde coördinaten worden omgerekend naar landelijke coördinaten met de Lange Jan als nulpunt. De coördinaten ten zuidwesten van Amersfoort waren dus negatief en die ten noordoosten positief. Dit schepte verwarring en leidde tot fouten.

Om de berekeningen te vereenvoudigen werden al deze punten in de jaren 60 van de vorige eeuw opgenomen in een coördinatenstelsel, waarvan het nulpunt, denkbeeldig, 120 kilometer ten zuidoosten van Parijs ligt, dus ergens in Noord Frankrijk. De juiste plaats is onbelangrijk. Nederland ligt dan geheel in het noordoostelijke kwadrant en dus hebben alle coördinaten een positief (+) teken.

Ook van de hoekpunten van een perceelmeting worden de coördinaten bepaald ten opzichte van punten waarvan de coördinaten bekend zijn. Al deze gegevens worden in het zogenaamde veldwerk genoteerd.

Veldwerk Heemskerk D454

Dit is een schets, waarmee de positie van het perceel nauwkeurig op de kadastrale (hulp-) kaart kan worden ingetekend en het oppervlak ervan worden berekend. Perceelsgrenzen worden veelal aangegeven met ingegraven stenen paaltjes of iets dergelijks. Wanneer deze ontbreken kan gemakkelijk onenigheid ontstaan over de ligging van de perceelsgrens in het terrein, terwijl die op de kaart zo duidelijk is aangegeven. Je kunt dan wel de hulp van het Kadaster inroepen, maar dat is lang niet gratis. De landmeter kan, met behulp van het veldwerk met de meetgegevens, de grens in het terrein aangeven. Maar als de metingen heel lang geleden hebben plaats gevonden, kan het veldwerk wel eens zoekgeraakt zijn. De landmeter zal in zo'n situatie gebruik maken van de

kadastrale kaart. Hij zal de coördinaten van de grenspunten zo nauwkeurig mogelijk in de kaart uitpassen en deze in het terrein uitzetten. Afhankelijk van de terreinsituatie (gebouwen, erfafscheidingen, sloten etc.) en het resultaat van zijn meting zal hij een beslissing nemen over de 'kadastrale' grenspunten. Gerard Castricum vertelde met enthousiasme zijn verhaal en lardeerde deze met anekdotes uit zijn praktijk en zijn bemiddelingspogingen bij conflicten. Conflicten over perceelsgrenzen kunnen gemakkelijk hoog oplopen! Alles bijeen: een leuke afsluiting van de huishoudelijke vergadering. Dit artikel werd eerder gepubliceerd in het afdelingsblad van Kennemerland: Gens Propria

Koepokinënting

Door: Jan Oude Munnink

Eerst even de tijd nemen wat u hierboven leest ...

In de Provinciale Bladen staan vaak interessante artikelen. Zo is er een besluit van de gouverneur van 11 februari 1819, 1^e Divisie N.o 1, houdende adhortatie (aanmaning) om te handhaven de besluiten omtrent de Koepokinënting.

Juist in de afgelopen maanden was de discussie over het inenten van kinderen weer actueel. Maar inenten heeft zoals u hieronder kunt lezen ook in 1819, zo lijkt het tenminste, al tegenstanders gehad. Hij schrijft:

DE GOUVERNEUR DER PROVINCIE OVERIJSEL,
 Overwegende, dat het ons uit verschillende rap-
 porten is gebleken, dat de natuurlijke Kinderziekte,
 zich in zommige oorden dezer Provincie is gekomen
 te openbaren, als inzonderheid in de Gemeenten van
Genemuiden, Ryssen, Buurschap Enter, en in het
 Schoutambt *Markelo, Buurschap Harke en Elzen*,
 en daaruit moetende opmaken, dat het zoo heilzame
 behoedmiddel van de Koepokinënting, nog niet zoo
 algemeen gebruikt wordt, als wenschelijk en belang-
 rijk is.

Hij dringt er bij de plaatselijke besturen op aan om de door het Gouvernement genomen besluiten uit te voeren en herinnert hen aan de bepalingen welke voorkomen in het besluit van 18 april 1818 om toe te zien op hetgeen er bepaald is en dat deze "stiptelijk worden nagekomen". Vervolgens doet hij een oproep:

Dezelve uittenodigen, door hunnen invloed en door
 alle gepaste middelen, de Koepokinënting bij de In-
 gezetenen hunner Gemeenten aan te prijzen, en dezelve
 optewekken, om hiervan tijdig gebruik te maken;
 zijnde de Provinciale Commissie van Geneeskundig
 toeverzigt te gelijk door ons verzogt en uitgenodigd,
 om ingevolge den 12^e artikel van het voormelde be-
 sluit van den 18 April 1818, de geschikste middelen
 voortedragen, ten einde overal aan de Ingezetenen,
 die het voor hun zelve of hunne kinderen begeren,
 als ook aan de gene die daar toe verplicht zijn, de ge-
 legenheid worde verschaft, om van de Koepokinë-
 ntig gebruik te kunnen maken.

De Gouverneur voornoemd,

B. H. BENTINCK.

Colofon

Nederlandse Genealogische Vereniging. Opgericht 1946.

Correspondentieadres:

NGV, Postbus 50, 3980 CB, Bunnik.
Bibliotheek en andere diensten:
Kosterijland 3, 3981 AJ, Bunnik
Telefoonnummer: 085 - 105 1199

Afdeling Twente. Opgericht 1984. De afdeling omvat de volgende gemeenten:

Almelo, Avereest, Borne, Dinkelland, Enschede, Haaksbergen, Hardenberg, Hellendoorn, Hengelo, Hof van Twente, Losser, Oldenzaal, Ommen, Rijssen-Holten, Tubbergen, Twenterand, Wierden, Dalfsen, Olst-Wijhe, Raalte en de voormalige gemeente Bathmen.

Afdelingswebsite:

<https://ontdekjouwverhaal.nl/onze-afdelingen/twente/>

Bestuur van de afdeling:

Voorzitter
Vacature

Marieken Scholten-Sijes
Secretaris en coördinator PR
Telefoon: 074-2670256
E-mail: secretaris@twente.ngv.nl

Ben Schothuis
Penningmeester, coördinator cursussen en plv. afgevaardigde
Telefoon: . 0546-862675
E-mail: penningmeester@twente.ngv.nl

Ben Nijkamp
Lid en webmaster
Telefoon: . 0541-514577
E-mail: webmaster@twente.ngv.nl

Henk Huiskes
Lid, coördinator bijeenkomsten en afgevaardigde
Telefoon: 0546-562596

Jan Oude Munnink
Lid en coördinator Twente Genealogisch
Telefoon: 0541-511774

Anton Hilgerink
Genealogisch correspondent
Telefoon: 053-4765253
E-mail: correspondent@home.nl

Paula Frieling
Hoofdredacteur Twente Genealogisch (TG)
E-mail redactie: afdelingsblad@twente.ngv.nl

Kopij TG:

de redactie behoudt zich het recht voor om bijdragen voor TG in te korten, aan te passen of te weigeren. Dit geschiedt vanzelfsprekend alleen in/na overleg met de auteur.

E-mail redactie: afdelingsblad@twente.ngv.nl

Bezorging en adreswijziging

Voor informatie over bezorging kunt u contact opnemen met de secretaris van de afdeling Twente. Zie voor adres hiernaast.

Adreswijzigingen, opgave nieuwe leden en opzeggingen uitsluitend via het e-mailadres ledenadministratie@ngv.nl of per post via Postbus 50, 3980 CB, Bunnik.

Dit mededelingenblad wordt gratis toegezonden aan de leden van de NGV - afdeling Twente en aan de NGV-leden van andere afdelingen, die een bijkomend lidmaatschap zijn aangegaan.

Wilt u een abonnement op dit blad, maakt u dan €12,50 over op bankrekening NL98 INGB 0005 5826 43 t.n.v. Penningmeester NGV Afd. Twente, onder vermelding van uw naam en adres.

Het in dit contactblad gepubliceerde mag slechts worden overgenomen met toestemming van de schrijver en vermelding van de bron Twente Genealogisch ISSN 138-0787.

